JÎN

KOVARA KURDÎ–TİRKÎ ❊ KÜRDÇE–TÜRKÇE DERGİ

1918–1919

Cild III

Wergêr
ji tîpên Erebî
bo tîpên Latînî:

Arap harflerinden
Latin harflerine
çeviren:

M. EMÎN BOZARSLAN

JÎN

WEŞANXANA DENG
Box 3050
750 03 Uppsala
Sweden

DENG YAYINEVİ
Box 3050
750 03 Uppsala
Sweden

Tarîxa çapê:
Çirîya Pêşîn 1986

*

Baskı tarihi:
Ekim 1986

Fyris-Tryck AB
Storgatan 30, Uppsala-Sweden

ISBN 91-970702-2-X

JÎN

KOVARA KURDÎ–TİRKÎ ✻ KÜRDÇE–TÜRKÇE DERGİ

1918–1919

Cild III

Wergêr
ji tîpên Erebî
bo tîpên Latînî:

Arap harflerinden
Latin harflerine
çeviren:

M. EMÎN BOZARSLAN

Birinci sene 15 Şubat 1335 Aded 11

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

JÎN
HAYAT

Salek 220 quriş e
Nîv sal 130 ”

Mesleğimize muvafık makalât maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler iade edilmez

Din, edebiyat, ictimaiyat ve iktisadiyattan bahseder
Türkçe-Kürdçe mecmuadır

MÜNDERECAT

Nüshası 5 kuruştur
Necm-i İstikbal Matbaası

Birinci sene 15 Şubat 1335 Aded 11

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

JÎN

HAYAT

Salek 220 quriş e
Nîv sal 130 ”

Mesleğimize muvafık makalât
maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler
iade edilmez

Din, edebiyat, ictimaiyat ve iktisadiyattan bahseder
Türkçe-Kürdçe mecmuadır

BABAN HANEDANI (*)

(MÂBÂD: 2)

Muharriri:
Aziz Yamülkî

Süleyman Bey, pek ziyade şiddet-i tab'a malik bir merd-i bîemsal idi. Ceddinin suret-i şehadeti kendine pek giran gelmekle, hükümet-i İraniyeden öc almayı tasmîm etmiş ve bunun için de ilk hazırlık olmak üzere "Zehab" havalîsindeki aşairi daire-i itaatine idhal ederek, Zehab ve müştemilâtını kâmilen yed-i tasarrufuna almış ve hükümet-i Osmaniyeye mümâşata başlamıştı.

Bu sıralarda İran'da hükümran olan Şah Süleyman'ın oğlu Şah Hüseyin'in Afganlılara açtığı muharebede ordusu inhizame uğrayarak Isfahan mahsur kalmış ve nihayet Afganlılara teslim olmuş ve bu şûrişte kendisi de katlolunarak memleketi karmakarışık bir hal almıştı. Mîr Süleyman, İran'daki bu müşevveşiyet-i dahilîden bilistifade, toplayabildiği kuvvetle ve hükümet-i Osmaniyenin de muavenetiyle İran kuvvetleriyle çarpışmaya başlamıştı.

Hükümetinin başladığı bu harb bilahare İran'ın mağlubiyeti ile neticelenmiş ve bu musalahada Kürdistan civarı ve Luristan, Hûzistan hükümet-i Osmaniyeye geçmişti. İran vilâyetinin hükümet-i Osmaniye idaresine geçen bu

aksamına mücavir [2] Baban Hakimliğinin vücudu ve gittikçe kesb-i kuvveti arzu edilmemiş olmalı ki, mezkûr Hakimliğe de harekâta karar verilmişti. Fakat harekâta henüz başlanmadan işi sezen Mîr Süleyman Han, zamîri anlaşılan meselenin halli için, Hakimlik hududunu teşkil eden Kerkük yolunda ve Çemçemal civarında "Kanîşeytan" denilen mevkiye bizzat vararak, Osmanlı paşalarından Musul paşasıyle müzakereye koyulmak istemişti. Bu müzakerâtta harekâttan sarfınazar olunmuş ise de, müşarünileyh müsaferet mânasıyle alıkonularak bilahare Edirneye nefyolunmuştur. (540)

Mîr Süleyman Han'ın bu suretle zıyaı, mahdumü Mîr Bekir'in iclâsına sebebiyet vermiştir. Mîr Bekir, sandali-i hakimiyete kuuduyle beraber hükümet-i Osmaniye ile hoş geçineceğine de taahhüd etmiş olduğundan, Kerkük civarındaki kıtaat-ı Osmaniye de mevkilerine avdet etmişlerdir.

Mîr Bekir, şimdiki Süleymaniye şehri civarında "Bekreco" denilen enharı ıslah ve Şehrezor nevahîsini inşa etmiştir.

Bekreco enharı, zamanımızda Süleymaniye sancağının en zengin mülklerinden birini teşkil ettiği gibi, pek basit bir ıslahatla varidâtı binlerce tezayüd edeceğine bizzat ettiğim tedkikatla kaniim.

Edirne'ye nefyedilen Mîr Süleyman, 1115 senesinde (541) terk-i hayat etmiş ve pederinin diyar-ı gurbetteki bu vefatı mahdumüne de pek ziyade tesir ederek, az bir müddet sonra Mîr Bekir de diyar-ı ahrete rihlet etmiştir. Mîr Bekir'den sonra Baban Hakimliğine kuud eden mahdumü Mîr Muhammed'e hükümet-i Osmaniye rütbe-i vezaret ile beraber "Muhammed Han Paşa" denmek üzere bir de unvan-ı mahsus verdi. (542)

İşte bu tefvîz ve bunu tâkib eden hüsn-i münasebet, Baban Hakimliğini hükümet-i Osmaniyeye rabtın dibacesini teşkil etmiş olduğu gibi, bilahare, hemmezheb olan hükümet-i Osmaniye ile de Hakimliğin hükümet-i İraniyeye ilân-ı harbine de vesîle oldu. Fakat bu harb bidayette pek muvaffakiyetli günlerle tetevvüc ettiği halde, bilahare fena günlerle neticelendi. Şöyle ki:

(Mâbâdı var)

(540) Bu cümledeki "mânasıyle" sözcüğü, kanımızca dizgi yanlışlığı sonucu olarak böyle çıkmıştır; doğrusu "bahanesiyle" olmalıdır.

(541) Milâdî takvime göre 1704 yılı.

(542) Bu unvandaki "Han" sözcüğü, derginin aslında "Hane" olarak çıkmıştır. Ancak bunun bir dizgi yanlışlığı sonucu böyle çıktığı kuşkusuzdur. Bu nedenle biz burada sözcüğün doğru biçimi olan "Han" yazdık.

* *
*

[3] 9 numrolu nüshanın Baban tarihine aid birinci makalesindeki mürettib hataları:(543)

Sahife	Satır	Hata	Savab
2	25	Mîr İsa'nın zamanında	Mîr İsa'nın vefatında
4	14	bulunuyordu. Harekâtı	bulunuyordu. Bunun harekâtı
4	16	istihkaratta	istihzaratta
4	24	aşair tamamıyle	aşairi tamamıyle
4	25	tebdil tabi ederek	tebdil ve kendine tabi ederek
5	4	hükümet-i Osmaniye de	hükümet-i Osmaniyeye de
5	6	Müsebbibi Mîr Süleyman'ın	Müsebbibi olan Mîr Süleyman'ın

(543) Burada gösterilen sözlerin doğru biçimleri derginin orijinal metninde tarafımızdan yazılmıştır ve okuyucunun bu cetvele göre o sözlerin doğru biçimlerini arayıp bulmasına gerek bırakılmamıştır.

KÜRD TARİHİNDEN

ÂSÂR-I KADÎMESİ(1)(*)

(10'UNCU NÜSHADAN MÂBÂD)

Kürdistan'ın muhtelif ve şayan-ı istifade olan âsâr-ı kadîmesi pek çoktur; fakat bunların pek azı tedkik olunabilmiştir. Garbda Malatya'dan şarkta (İran'da) Miyanduab'a ve şimalde Aras nehri kıyılarından cenubde Rewandîz'e kadar, takım takım yontulmuş kayalar üzerinde hatt-ı mıhî ile tesadüf olunan mahkûkâtta, kablelmîlâd 8'inci ve yedinci asırlarda Aşağı Asur devletine muasır Nayrî(Nairi) memleketinde hüküm sürmüş Turanî aile-i hükümdarîsinin şan-ü azametle mâlî olan vakayii mukayyeddir. Bunlar arasına karışmış daha kadîm Asurî kitabeleri de vardır ki, bunlardan Van'da Serhas'ın kitabesi, vakayii Yunan tarihinin mebdeine kadar yürütmüştür. Bu neviden en eski âsâra "Hulwan"(2) ve civarında tesadüf olunur. Buradaki heykeller ve kitabelerin, kadîm Babil asrına raci "Gotî"(Guti) ve "Lolî" (Luli) aşiretlerine aid olduğu tahmin edilmektedir.

[4] Kadîmen "Moxuene, Zabdicene, Anzitene, Intilene, Arzanene" namını taşıyan Şimalî Kürdistan havalisinde, Romalılardan kalmış birçok mühim şehirlerin harabesi vardır. Ezcümle Erzen, Meyyafarqîn(nam-ı kadîmi Martiropolis), Sisawron(Sisauronon) ve Dara kurbunda Dunisîr(Dunisir) harabeleri ki, Sachan nam zat, Ermeni payıtahtı Tigranocerta olduğunu söylüyor. Makedonya ve Partyan zamanlarına aid heykel nevinden ve kitabe olarak Kürdistan'ın müteaddid mahallerinde âsâr vardır: Bihistûn(Bîsitûn veya Behîstûn)da, İmadiye'de bir mağarada Kereftû'da Mitrayîn mâbedinde, Hulwan harabelerine yakın Sterpol ve Hab mevkiindeki kayalar üzerinde ve ihtimal ki Lâhican ve Koysenceq arasındaki Balîk memleketinde olduğu gibi. Fakat en ziyade mühim olmak üzre Kürdistan'da ve belki bütün Garbî Asya'da Payqulî (Pai kuli) ateş mâbedinin bulunduğu Süleymaniye'nin cenubî hududu üzerindeki mevki gösterilebilir. Bu mâbedin çıplak tepeler üzerine dağılmış harabeleri miyanında Partiyan ve Pehlevî hurufâtıyle muharrer yüzü mütecaviz taşı, mâbedin vaktiyle şark cebhesinde istinadgâhı olan duvar üzerinde iki lisanla muharrer, gayet mufassal ve Sasanîyan devrine aid kitabeyi zikredebiliriz. Sasanîlere aid olmak üzere Kürdistan'ın diğer taraflarında da, ezcümle şimalde Salmos ve Kermanşah'da ve Qesrî Şîrîn'de birtakım âsâr mevcuddur.

---

(1) "**Encyclopedia Britanica**"dan telhîsan naklolunmuştur.

(2) Hulwan, Zehaib havalîsinin eski ismidir. (Littâbı') (544)

(544) Littâbı': Yayıncıya ait olan, yayıncının notu.

"Kürmancî" tesmiye olunan Kürdçe, eski bir Acem avam lisanı olup, şimalde Keldanî kelimâtıyle, cenubda Babilîler devrinden gelmiş olması muhtemel bulunan birtakım Turanî anasırla karışmıştır. Dağlarda hususî lehcelerle konuşan Kürdler olmakla beraber, farklı olmak itibariyle gösterilebilecek Kürdçe, Zaza ve Goran Kürdçesidir.

Zaza Kürdçesi Dersim'in garbında konuşulmakta olup, Kürmancî Kürdlerinin [5] anlayamadıkları söyleniyor. Zazacaya birçok Ermeni kelimât karışmakla beraber, eski Kabadoçî lisanından kelimâta da tesadüf olunur.(545) Fakat herhalde, asıl Kürdçenin mensub olduğu Aryan zümre-i lisaniyesinden olduğunda şübhe caiz değildir.

Ardelan ve Kermanşah cihetlerinde konuşulan Goran lehcesi de,(1) Samî lisanlarından hiç biriyle karışmamış olmak itibariyle, şimalî Kürdçeden tefrik edilmektedir. Binaenaleyh bu lehce, Farisîye, Kürmancî lehcesinden ziyade yakındır. Fakat her ikisi de, esas itibariyle aynı lisandan başka bir şey değildir.

Kürd edebiyatı olmadığını farzedenler hata ediyorlar. İran'ın birçok namdar şuarası Kürdçeye tercüme edildiği gibi, Dersimlilerle cenubunda Kermanşah Goranlarının elinde Ali ilâhî(Ali-illahi)nin dinî esrar nakliyesine müteallik kitablar mevcuddur. Kürdçe **İncil**, İstanbul'da 1857 senesinde basılmıştır. Samuchkhea, Hakkâri lehcesinin bir sarfı ile laugatını 1872'de neşretti.(546) 1879 senesinde Petersburg İmperyal Akademisinin himmetiyle basılan **"Kürdçe-Fransızca Lugat"** kitabı, esasen birçok seneler Erzurum'da bulunmuş olan Rus Konsolosu Mösyö Jaba'nın eseri olup, Asuristan'da Prym, Socin nam zatların topladığı birçok parlak ve zengin Kürd kasaid ve hikâyâtının yardımıyle Ferdinand Justi tarafından ikmal olunmuştur.

---

(545) Bu cümlede geçen "Kabadoçî" adı, Kapadokya ile ilgili olabilir. Kapadokya, Müslümanlıktan çok önceki dönemlerde merkezi Kayseri kenti olan Anadolu için kullanılmış olan addır.

(1) **"Mesalik'ül-Ebsar"** nam eserde, Goran, Cenubî Kürdistan'ın 14'üncü asr-ı Milâdîde hakim bir aşireti olup, Hemedan hududundan Şehrezor'a kadar olan mevakii bugün de işgal ettikleri kaydolunmaktadır. "Goran" ismi, "dağ" mânasına olan "Gor" veya "Gêrî"ye nisbetle "dağlılar" demektir. "Puşt-i Kûh" diye İranîye tercüme olunan ve "Za-giri"den alınan "Zagros" kelimesi de bundan alınmıştır. Goranîler güzel, faal, yılmaz bir nesil olup, ferd itibariyle cesurdurlar. Zahiren şimal aşair Kürdlerinin mâdûnunda görünürler. Şimal Kürdleri açık ve parlak renklerden hoşlanırlar. Halbuki Goranîler, mavî kaba bezden mâmul yelek, keçeden külâh ve setriden ibaret olan basit elbise giyerler. Kürdistan'ın büyük bir kısmında Goran ismi, ziraatle me'lûf köylülere verilmiş olup, göçebe ve çobanlardan tefrik olunmuştur.

(546) Sarf: Sözcüklerin yapısını ve fiillerin çekimini konu alan bir Arap dilbilgisi dalı. "Tasrif" adıyle de adlandırılır. Burada ise söz konusu olan, Kürdçenin sözcük yapılarını ve fiil çekimini konu alan dilbilgisi dalıdır.
Lugat: Sözlük, sözlük kitabı.

Kürd milletinin, İran'da olduğu gibi Türkiya'da da kısm-ı âzamı Şafiiyyül-mezheb [6] Sünnî ise de, şimalde Dersim'de ve cenubda Zagros'da yarı putperest olarak bilâ tefrik Aliyyüllahî ve Kızılbaş denilen muzlim ve fakat mühim ve merakâver birtakım akaid şeytanları vardır.(547) Suret-i zahirede Şiî mezhebini taşıyanların gizli merasim-i diniyeleri ve batınî itikadları olup, bu itikadât ihtimal ki pek kadîm zamanlardan kalmıştır. Esas, mâbudun yer üzerinde her zaman mer'î olabilecek surette tecellîsi itikadıdır. Mâbudun Musa, Duvud, Mesîh, Hazreti Ali ve mürebbîsi Süleyman-ı Farisî'ye(548) ve daha birçok Şiî imamlarına tecellîsi hakkındaki kadîm itikadâtı tavkyr etmekle beraber, bunlara daha yeni birtakım meşahiri de ilâve ve takdîs ile onlara karşı perestiş ederler. Bundan maada, Aliyyüllahîler, cemaatları içinde yaşayan bazı eşhası da, (zahid ve âbid olmaları şart değildir) "Lahût'u temsil ediyorlar" itikadıyle putperestler gibi takdîs ederler. Cenub Goranları arasında da, eski Hulwan beldesinin üstündeki boğazda "Baba Yadigar"ın türbesi mukaddes tanınmıştır. Buna mümasil mukaddes makamlara bazı Cibalda da tesadüf olunur ki, İran'ın İsmailiye ve Suriye'nin Nusayrî ve Dürzî taifelerine teşbih olunabilir.

(Mâbâdı var)

Mehmed Sakin

GAZEL(*)

Şeb-i hicranda dil, gamzede bin şevk bulur
Zevkyab-ı elem olmakta da bin zevk bulur

Derecâtı değiştir süllem-i ikbalin de
Gün olur ki kişi mâdûnünü mafevk bulur

Sanma Mecnun-ı cünun-geşteyî, bî kahr-ı keder
öyle turra-i Leyla gibi bir tavk bulur

[7] Va'd-ı vuslatle beni etse de ihyaye şitab
Va'dın is'af edemez, bin sebeb-i avk bulur

Her zaman ufk-ı hevâ, semt-i cünune doğru
bûy-i zülfü, dilimi muntazır-ı sevk bulur

Süleyman Nazif

---

(547) **"Encyclopedia Britanica"**'dan özetlenerek yayınlanmış olan bu yazı dizisinde yer alan bu satırların, Kürd ulusunun önemli bir bölümünü oluşturan Alevîlere bir saldırı niteliği taşıdığı ortadadır. Bu satırların bir İngiliz ansiklopedisinde çıkmış olması, ister istemez, bu satırların, Kürd ulusunu bölmeyi amaçlayan ve daha sonra da parçalayan İngiliz politikasının bir parçası olduğu kuşkusuna neden olmaktadır.

(548) Doğrusu "Selman-ı Farisî"dir.

KÜRD MÜHACİRLERİNDEN NE KALMIŞ(*)

	ERZURUM	VAN	BİTLİS(549)
Adana	1250	2500	3532
Ankara	79173	5490	25235
Haleb	0	6740	20000
Hüdavendigâr(550)	276	0	0
Diyarbekir	0	23405	22535
Suriye	0	0	279
Sıvas	30000	15000	4163
Kastamonu	9009	0	0
Konya	0	7824	15000
Harput	0	5538	18000
Musul	0	0	0
Urfa	8000	30000	10728
İzmit	1000	0	0
Eskişehir	20	0	0
Bolu	732	0	0
Canik(551)	36672	0	0
[8] Karasi(552)	3100	0	0
Kayseri	11607	0	12250
Maraş	5000	4811	5000
Niğde	1235	1500	1500
Yekün	187474	102808	128222

Van, Bitlis ve Erzurum vilâyetlerinden ne kaldı? Ve nerededirler?

Bilumum mühacirlerimizin halihazırda bulundukları mevkilerle mikdarlarını gösteren rakamları kariîn-i kiramın enzarına arz eyliyoruz. Bu bîçare üç vilâyet ahalisinin musab oldukları zulüm ve i'tisafın derecesi bâlâdaki rakamlardan anlaşılıyor. İçlerinde birçok çiftliğin sahibleri bulunan eşraf bugün teseül etmekte, bazıları da sigara satarak gündelik ekmeklerini çıkarmaktadırlar. Son zamanlarda yevmiyeleri kesilenlerin de mevt-i muhakkaktan başka çareleri olmadığı, aldığımız mektublardan anlaşılmaktadır. Bu hususu ayrıca bir makale ile tafsil edeceğimiz için, şimdilik, yalnız mercilerinin nazar-ı merhametlerini ve insaniyetperverlik iddiasında bulunan bilcümle insanların rikkatlerini celbe müsaat eyleriz.

(549) Bu cetvelde gösterilen Erzurum, Van ve Bitlis illeri, I. Dünya Savaşı sırasında Rus işgaline girdikleri için buralarda yaşayan Kürd halkı, büyük kitleler halinde, Osmanlı imparatorluğunun egemenliğinde bulunan başka bölgelere göç etmeye zorlanmıştır. Cetvelde alt-alta sıralanarak gösterilen iller ise, Kürd göçmenlerinin sığındıkları yerlerdir.

(550) Hüdavendigâr: Bursa'nın eski adı.

(551) Canik: Samsun'un eski adı.

(552) Karasi: Balıkesir'in eski adı.

BİR HİKÂYE(*)

Bir kış ıssız, tenhaî ormanlardan, hayatsız bîvaye dağlardan, bülbülsüz şenliksiz Ovacık'tan, evet Dersim'in o bînazîr ve fakat saadetten, maariften bînasîb Ovacığından geçiyordum. Akşamın hafif esmer sîması, kisve-i berfî bürünmüş o güzelim Ovacığı öperken, ben bîümid, bir me'va için etrafımı araştırıyor, ormanların o yüksek dallarından serpilip dökülen karlar içinde titreyerek yürüyordum. Bütün ümidim zail olmuştu ki, karşımda hafif bir ziya parladı. Birkaç adım yürüdüm. Bir kulübe. . Ev değil, [9] bir dünya mezarı. . Kırlangıcın bütün hayretleri mucib olan faaliyetiyle yaptığı yuvaya müşabih bir virane. . Temeli andırır birkaç taş üzerine mevzu ağaçlar ve bunu setreden çamurlu çitler. . Dökülen karların bar-ı sakîliyle iki kat olmuş ağaç dallarından bir tavan ve kışın dehşetinden bir-iki taşla kapatılmış, pencere namıyle iki delik. . İstirahat ve uykuyu temin eden, altı otla dolu bir kanaveçe üzerine uzanmış, zayıf ve sıtmanın verdiği dehşet ve ıstırab ile inleyen iki çocuk, iki kardeş. .

Sa'y-ü gayretiyle vücuda getirdiği çamurdan bir sedir üzerinde beyaz sakalını kaşıyarak fersiz gözleriyle çocuklarına bakan bir ihtiyar baba, yanında mâsum çocuklarının hal-i pürfelâketine gözyaşı döken, yırtık önlüklü, kadîd halinde bir valide. . .

Elektriklerin gözler kamaştırıcı ziyaları yerine kaim, son şu'le-i hayatı sönmek üzere bulunan bir muhtazırın zayıf nefesi gibi uzanıp kısılan bir teneke kandil. . Ocakta, bitmeye yüz tutmuş iki odun parçası. . İşte bu sefalethanenin bütün muhteviyatı bundan ibaretti.

Ocaktaki ateş bitmiş ve kandil de son bir çıtırtı ile o donuk ziyasını bu dört bedbahttan esirgeyerek sönmüştü. Ufak odayı bir mezar sükûneti kapladı. Ancak, sıtmalı çocukların dişlerinin gıcırdaması ile ara-sıra açlıktan çıkardıkları sayhe-i istimdadkâranelerinin sefîlhanenin duvarlarında döne döne, gözleri kararan babanın kulaklarında hasıl ettiği uğultular bu sükûtü ihlâl ediyordu.

Çocuklar bir daha inledi. Seslerindeki ihtizaz, bîçare ihtiyarla müşfik valideyi korkutmuştu. İhtiyar adam titredi. Fedakâr kadıncağızın sayedar kirpikleri üzerinde görülen iki damla yaş, çökük yanakları üzerinden yuvarlanarak düştü.

Mahsul-ı hayatlarının arzuları karşısında yekdiğerinden istimdad eder gibi [10] iki nazar çarpıştı. Heyhat ki ikisi de âcizdi. . Zaman süratle geçiyor. Çocukların teneffüsünde bir suubet, harekât-ı kalbiyelerinde bir bataet görülüyordu. Bunun neticesi, hiç şübhesiz ölüm olacaktı. Bu fikir, her iki vücud-ı mihnetkârı sarstı. Daima rahîm ve şefîk olan valide ayağa kalktı; viranenin bütün delik ve deşiklerini "bir kuru ekmek bulurum" ümidiyle aradı, aradı; nihayet bu son ümidinin de boşa çıkmasıyle bîtab yere uzandı. Tâ umk-ı ruhundan kopup gelen bir feryad, odanın ortasında bir heykel-i sefalet gibi duran ihtiyarı kamçıladı. Pejmürde şalvarının ceplerini araştırdı; "belki bir on-

luk bulurum" diyordu. Heyhat! Bir şu'le-i ümid, sîmasını tenvîr eder gibi oldu. Gözleri daha parlak, nazarları daha keskin idi. Fakat anî bir tahavvül görüldü: Nazarlarındaki halâvet, sîmasındaki beşaşet kayboldu. Şimdi, merdud bir fikirle muazzam bir vicdanın mücadelesi hissolunuyordu. Sîması acîb bir şekil almıştı ve nazarları daha gazûbane idi. Bu mücadele çok devam etmedi. "Hayır" diyordu;

— Altmış senelik namuskârane geçen hayatımı şimdi hırsızlık gibi bir denaetle telvîs etmeyeceğim. . .

Fakat ne yapacaktı? Komşularından ekmek mi isteyecekti? Bunu yavrularının hayatı için yapmak icab ediyordu. Hayat için zillet. Bu çaresiz. Yumrukları sıkıldı, gözleri parladı, göğsü kabardı:

— Cehalet sebeb-i sefaletim oldu. Şimdi de sefalet sebeb-i zilletim olacak. Bunlar hep yaşamak için ihtiyar olunuyor. Ne kadar zalimsin, beşeriyet! dedi ve kapıyı açarak karanlıklar içine daldı.

Dışarda kar el'an devam ediyor, fırtına gittikçe şiddetini artırıyordu. Sular, tahammülsüz kulübenin hemen yarısına kadar çıkmıştı. Virane, iki tesir ile hazan yaprağı gibi titriyordu. Birdenbire bir tarrake duyuldu. Onu üç zayıf ve marîz ruhun enîni tâkib etti. Hane çökmüştü.

[11] On dakika sonra idi. Elinde, bir hayırhahın kim bilir ne kadar minnet ile lütfettiği bir parça kuru ekmek bulunduğu halde yavrucuklarının arzusunu yerine getirmekten mütevellid bir istirahat-ı vicdanla ihtiyar baba, kulübesine doğru koşuyordu. Ah, ne kadar bahtiyardı! Bu ekmek birkaç hayatı, hiç olmazsa daha yirmi dört saat ölümden kurtaracaktı. Ne çare ki, çökmüş kulübenin enkazını bile göremedi.

Ciğerleri parçalandı.Gözleri harice fırlamıştı. Dilencilikle kazandığı ekmeği yere bıraktı; nefret ve istikrahla dolu nazarlarını etrafa gezdirdi. Kansız dudakları arasından dökülen iki kelime, işitilmeden rüzgâra karıştı. Çılgınca bir kahkaha kopararak ormana doğru koştu; ağaçlar arasında kayboldu.

Hâlâ o alîl ve bedbaht pederin son zehirnak kahkahasını işitir gibi oluyorum. Temîn ederim ki hayatımda hiç bir vak'a bunun kadar bende zeval napezîr bir intibah bırakmadı.

5 Eylül 333(1917)

NALÎNA SÊWÎKÎ

Ez mame sêwî bêda û bab im
Xanîyê min sotin, ez malxirab im

Babê min kuştin bêdîn kuffaran(553)
Muhtac im îro destê neyaran

Gurgêt dupê hatin, ketin kerîyan(554)
Muhacir im ez wê ketime derîyan(555)

Nanek dixwazim jibo vejînê
[12] Rehmê bi mi nakin ji xeyrê kînê(556)

Însaf bikin ey ewladê Adem
Ez jî mirov im, qet xwe bi we nadem

Wextê zeman da ez xanedan bûm
Cihê xwe da ez sahibqiran bûm(557)

Rojê du sed mêr min bûne mêhvan
Daîm tijî bûn min dergeh, dîwan

Ji goşt û birincan sifre derêtxist
Memnûn, mureffeh min rê diêxist(558)

Îro min ar e ez behs ji wê bikim(559)
Dinya we bûrand, îroke çi bikim?

10 Şewat 335(1919)

Ji Mala Hekarîyan
Ebdurrehîm Rehmî

(553) Kuffar: Piranîya "kafir" e.
(554) Gurgêt dupê: Gurên dupê.
(555) Wê: Wa ye, eva, aha.
(556) Ji xeyrê kînê: Xeyn ji kînê.
(557) Sahibqiran: Bextyar.
(558) Mureffeh: Bi hebûn,bi xwarin û vexwarin.
Rê diêxist: Min ew bi rê dikirin.
(559) Ar: Eyb, neng, şerm û fedî.

WETEN

(MABAD: PAŞÎ)

Malûm bû ke ewî demî zerûretî îhtîyac, însanî mecbûr kird ke be xirî hetelmeqdûr le muqabilî duşminî xaricî rabiwestin û be komelî mudafeey xoyan biken. Çunke heyatyan le jêr tehluke da bû. Le dûwaye le mixare û hilolî daran da wexer bûn û aîleyan teşkîl kird û le berd û darî lebo mudafeey nefsyan eslîheyan durust kird û be ew new'e mertebey ewwelî medenîyet peyda bû.

Lakîn eweş le muqabilî îhtîyacatî namutenahî însanî kîfayetî nedekird û şew û rojî îhtîyacî însanan rûy le zêdeyî bû, mecbûr bûn le quwwey aqlîyyeyan îstîane biken û def'î ew îhtîyacane biken û ewe bû ke madenîyyat keşif kiran [13]û lîbasyan durust kird û heywanatî wehşîyye weku esp û ga û gamêşyan girt û ramî xoyan kird, heta weku îhtîyacî sefer û îhtîyacî cûtî û xwardin be wan bitwanin te'mîn biken.

Ewe tebeqey duyemî medenîyet e, û le ew dewrey da heqîqeten aîley beşer kemêk refahî peyda kird. Lakîn çunke însan be tebîet meclûbî hirs û teme' in û lebo ewey ke be ezîyyetêkî kem seadetêkî zor peyda biken, helistan destyan kird be xirabî û çawyan le nîmetî cîranyanî xoyan birrî, ke talan biken û malî zor peyda biken. We b'ew new' însan lebo celbî menfeet bûn be duşminî yektirî û destyan be şer û piyawkuştinan kird û be ew new'ey hîssî birayetîyan le fikir çû.

Ew kerretey însan mecbûr bûn ke be muttefiqî nî'metî xoyan le muqabilî yektirî muhafeze biken û ewe bû ke eşîret û eqwam peyda bûn. Wa malûm bû ke ew hemû azîyyete û sa'ye lebo te'mînî îstîrahetîş, feqet be dû tiştan mumkin debê:

1— Tedarekkirdinî lewazimatî heyatîyye.
2— Muhafeze le duşminî xaricî.

LEWAZİMATÎ HEYATÎYYEY ÎNSANÎ

Ême dezanîn ke însan be xwardin û pêxef û lîbasî muhtac e. We waneş mumkin nabê ke be yekê bête cê. Debê yekêk xeyat bê, ewî dîke kewşdirû û yekêkî dî cûtêr bê. Kewşdirû le muqabilî kewşî xoy le cûtêrî dexlî bikirê û cûtêrîş le muqabilî dexlî le xeyatî lîbasî bistênê. Heta weku ne cûtêr bêlîbas û xeyat bêdexl û ne kewşdirû bêlîbasî bimênê. Û le weş teqsîmî a'mal hate wucûdî. Ke delên: "Însan medenîyyutteb' e". Manay wa ye lebo def'î îhtîyacî xoy debê le refîqî xoy mezherî muawenet bibê. We eweş bînaî medenîyet e. We pes.

Eweş dîsan be pîyawêkî mumkin nabê. Çunke ew be tenha, ne le muqabilî derendey weku şêr û piling, û ne le muqabilî duşminî benî new'î xoy pê muhafeze nakirê.

Ca le ber ewey mecbûr bûn ke çend kesêk wexer bibin û ew duşminane def' biken. Bela însan ew wextey detwanin pêkwe [14] bijîn ke îrtîbat û têkelîyan bibê. Ew têkelyêş be xizmayetî ye we yaxud hawzibanî ye, ke ewêş deçêtewe ser xizmayetî. Mesela pîyaw ke boy mumkin bê elbette degel xizmî xoy dejî û qet'îyyen mumkin nabê ke Kurd degel Erebêkî ke zibanî wî nezanê heta hetaye bijî. Û le ber ewey bû ke xizm û eqrîba wexer bûn û lebo def'î îhtîyacîyaney ke erzim kirdin, eşîretêkyan dana û ew eşîreteş zor bû dû eşîret, gele eşîret. . . Nîhayet qewmêkî lê peyda bû. Û de heqîqet da her milletêk ke îbaret e le ew hemû eşîretane xizmî yektirîn in û erazîyekî ke lebo xoyan girtuwe wetenî wan e.

Çilon xane wadeyek(yanî pîyaw û jinêk) bê mal najî û eşîretêk lebo te'mînî îstîrahetî xoyan mulkyan pê dewê ke merî lê bilewerêtin û cûtî lê biken, elbette qewmêkî lebo ewey ke ser dinyaye bimênê erzêkî pê lazim e. Ew erze îbaret e le mecmûî mulkî ew eşîretane. Eger wa bû, be mulahezewî ke emin Kurd im, erzî min Kurdistan e û wetenî zengînî miniş ewe ye. Û be mulahezewî ke emin eşîretî'm, mulkî min Sablax e û be mulahezewî ke ferd im malî min le Sablaxê ye.

Eger wa bû, manay weten mewhûm nîye.

Û muhebbetî Weten, wekî Pêxember fermûyetî "hubbul-wetenî mînel-îman" lazim e.(560)

Pes wetenî êmeke Kurdan, îbaret e le mecmûî mulkî ew eşîretane ke hemû pêkwe xizm ın û hawziban ın. Û lebo muhafezey mewcûdîyetî xoyan, belku çend hezar sal le wey pêş wa'd û qewlyan kirduwe ke pêkwe bijîn û le muqabilî duşminî xaricî pêkwe hereket biken.

Û lebo ême le bab û bapîrman be mîras be cê mawe û debê eger demanewê û kurî babî xomyan bîn, qewlî wan neşkênîn, hîmayey mulkî yektirî bikeyn. Çunke hemûman xizm în. Be ew nîşan ke hissman, fikirman, exlaqman, adatman muşterek e. Eger bêt û qisey wan bêkî nehênîn û mudafeey yektirî nekeyn, çi man le dê? Be bê şik hemûman debîn be exsîrî eqwamî dîke ke çawyan le memleketî xoşî ême birîwe.

We emeyeş pêm wa ye pîyaw ke pîyaw bê, pê eyb e malî xoy be hîzî be cê bêlê û heremî xoy berella bika û bibête nokerî xelqî. Ereb delê:

[15] **"Fe'xter lî nefsîke menzîlen ta'lû bîhî**
Ew mut kerîmen tahte zill'îl-qestelî".(561)

---

(560) Manay em hedîsey Pêxember eme ye: "Xoşwîstinî niştiman le îman û bawerewe ye".

(561) Manay em beyte be Kurdî eme ye:

"Bo xot cêgeyek helbijêre ke pêy payeberz bît
Yanîş piyawane le jêr tozî şer da bimre".

Pes wetenî ême malûm e, hazir e, mewcûd e. Ew pes Kurdistan e, mehdî zuhûrî medenîyetî alem e. Cemşîd û Fereydûn û Keyxusrewî ême binay hukumetyan dana. Rustemî ême numûney şecaetî bab û bapîman e. Mulkî ême, wetenî ême yadîgarî Cemşîd e, Fereydûn e, Keyxusrew e. Û ewan le mecalisî şahaney xoyan be namûs sondyan xwardiwe ke hifzî biken. Elbette êmeş hifzî bikeyn, û debê qisey wan neşkênîn. Heta weku alem te'nman neka.

Le dûway ewe ke mewtinman hifz kird, lebo te'mînî îstîrahetî xoman debê sa'y biken û weku qewmî dîke be wasîtey zor ştî tazezuhûr mulkî xoman, malî xoman awadan bikeyn. Eger wa bikeyn dejîn, we îlla demirîn we yaxu debîn be exsîr.

"Z'an serser-i şîmal û z'an ateş-i cenûb
Şewqî, weten xerab û gulşen erxewan şewed".(562)

Qazîzade
Mistefa

---

(562) Manay em beyte be Kurdî eme ye:

"Be'w bay serserî bakûr û be'w agirey başûr
Şewqî, welat wêran û gulşen be erxewan bêt".

Siverek: 29 Kânun-ı Evvel 334(1918)

Düşünen her ferd için, mensub olduğu kavmin tealî ve terakkîsi hususunda fikren ve cismen çalışmak bir mecburiyet-i vicdaniyedir. Biz de, Kürdistan'ın terakkîsi hususuna çalışmak, yahud çalışmak isteyenlere muavenet etmek mecburiyetini hissettiğimiz için, bizden pek uzak olup ellerimizin yetişmediği yerlere [16] hiç olmazsa sesimizi işittirmek istiyoruz. İstanbul'da bulunan bir mütefekkir, Kürdistan'la İstanbul arasında maddeten ve mânen ne kadar tefavüt görebilirse, bir Kürd kasabasıyle köyleri arasında da buna yakın bir tefavüt göze çarpar.

Buralarda kasaba dahilinde, çarşı-pazarda, ahz-ü îtada Kürdçe tekellüm edildiği halde, kasabalar ahalisi kendilerini Kürdlükten uzak tutmayı lüzumlu addederler. Çünkü köylü hakarete mâruz, zulme mahkûm, gadirle me'lûf olduğundan, şehirli Kürdler kendilerine bu namı vermekte tereddüd ederler. O halde, İstanbul gibi uzak bir mahalde, bu muhîtten oldukça uzun müddet tebaüd etmiş zevât-ı muhteremenin teşkil ettikleri cemiyetlerin âmâlı ne olabilir?

Bence ilk vazife, yekdiğerine bir habl-ı metîn ile karabet ve sıhriyetle ticareten, hukuken ve iktisaden kavî surette marbut bulunan bu iki şahsiyeti birleştirmek olmalıdır. En doğru bir tarîk-i inkişaf temîn edebilecek bir mahiyeti haiz olan bu meselenin unutulması doğru değildir. Bu iki şahsiyeti birleştirmek yollarını "Jîn" gazetesi muharrirîni daha iyi tâyin ve takdir edebilirler. Fikrimce, şu suretle hareket muvafık olsa gerek:

"Jîn"in sahifelerinden birkaçını bu hususa hasretmeli ve bu sahifelerde gayet açık bir lisanla, bunların rabıtalarını anlatmalı; Kürdlükle İslâmiyetin marbutiyet-i maziye ve istikbaliyesinden bahsetmeli. Kürdlerin tealîsiyle İslâmiyetin kesb-i kuvvet ve kudret edeceğine bunları ikna etmeli ki, her köylü Kürd gibi bu şehirli Kürdler de milliyetiyle iftihar etsin ve edebilsin. Bu hususta düşündüklerimi peyderpey söyleyeceğim.

Bir Kurd Genci

Necm-i İstikbal Matbaası Müdîr-i Mes'ûl: Hamza

[17] MÜJDE(*)

Kürd edebiyatında lâyemût bir mevki tutan "Melâ Ehmedê Xanî" hazretlerinin eserleri olup, Kürd lisanının fasahat ve belâgat-ı mücesseme olduğunu âlem-i medeniyete ilân eden şaheserleri "**Mem û Zîn**" namındaki manzum romanları, inayet-i Barî ile mevki-i intişare vaz'ına teşebbüs edilmiştir. Kâğıdın ve mürettibiyenin gittikçe fırlanması gibi maddî manilere karşı, âzamî fedakârlığa karar verilmiş ve nefaset-i edebiyesiyle mütenasib bir surette neşredilecektir. Kariîn-i kirama tebşîr eyleriz.

MİZGÎNÎ

Kitêba "**Mem û Zîn**"ê em wê tebi' dikin; mizgînî li hemî Kurdan bit. Û babetê mezinahîya kitêbê û sûreteke pirr nefîs dê derkevit. Me guhdarî giranîya kaxidî û giranîya heqê murettiban nekir û bi fîdakarîyek mezin em derêtxin.

EMRAZ-I CİLDİYE VE EFRENCİYE MÜTEHASSISI
DOKTOR ŞÜKRÜ MEHMED BEY(*)

Hemşehrilerimizden Doktor Şükrü Mehmed Bey, pazardan maada her gün sabahtan akşama kadar, Galatasaray Mektebi karşısında Hıristaki ve nam-ı diğerle Said Paşa Hanındaki muayenehanesinde hastaları kabul ve en mükemmel usullerle tedavi eder.

Telefon: Beyoğlu, 1812

ADRES:

Babıâlî Civarı Ebussuud Caddesinde
Necm-i İstikbal Matbaasında
"**Jîn**" İdarehanesi

TEVZİ MAHALLİ:

Babıâlî Caddesinde Yeni Şark Kitabhanesi

ABONELERİMİZE

Abonelerimize gönderdiğimiz birtakım nüshaların vâsıl olmadığı şikâyeti, 5'inci nüshamızda merciinin nazar-ı dikkati celbedildiği halde hâlâ tevalî ediyor. Binaenaleyh, abonelerimize vâsıl olmamış nüshalar var ise numrolarını heman idareye bildirmelerini rica eyleriz.

(*) Refîk-i mesaîmiz "**Kürdistan**" mecmuasının ikinci nüshası da intişar etmiştir. Birçok güzîde makaleleri hâvî olan mezkûr mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Haftalık Gazete'nin 32'nci numrosu intişar etti. Pek mühim ve müfîd makalâtı hâvî olan işbu mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Sebîlürreşad cerîde-i İslâmiyesinin 391'inci nüshası kıymetdar makalelerle intişar etti.

Çıraklar Mektebi Mecmuası'nın 3'üncü nüshası güzîde makaleleri hâvî olarak intişar etmiştir. Kari'lerimize tavsiye eyleriz.

WERGERANÊN JİMAREYA 11'AN

11'İNCİ SAYININ ÇEVİRİLERİ

BABAN HANEDANI

(DEVAM: 2)

Yazarı:
Aziz Yamülkî

Mîr Süleyman, pek fazla sert bir karaktere sahip, eşsiz bir yiğitti. Dedesinin şehit oluşu kendisine pek ağır geldiği için, İran hükümetinden öç almaya karar vermiş ve bunun için de ilk hazırlık olmak üzere Zehab dolaylarındaki aşiretleri egemenliği alanına alarak, Zehab ve ona bağlı yerleri tümüyle kendi yönetimine almış ve Osmanlı hükümeti ile de iyi geçinmeye başlamıştır.

Bu sıralarda İran'da yönetimde olan Şah Süleyman'ın oğlu Şah Hüseyin'in Afganlılara karşı açtığı savaşta ordusu yenilgiye uğramış; Isfahan kenti ablukada kalmış ve sonunda Afganlılara teslim olmuş; kendisi de öldürülerek, ülkesi karmakarışık bir hal almıştır. Mîr Süleyman, İran'daki bu iç kargaşadan yararlanarak, toplayabildiği güçlerle ve Osmanlı hükümetinin de yardımıyle, İran kuvvetleriyle çarpışmaya başlamıştır.

Mîr Süleyman hükümetinin başlattığı bu savaş, daha sonra İran'ın yenilgisiyle sonuçlanmış ve yapılan barış antlaşmasında Kürdistan dolayları ve Luristan ile Hûzistan Osmanlı hükümetine geçmiştir. İran'ın Osmanlı hükümetinin yönetimine geçen bu bölgelerine komşu olan Baban hükümdarlığının varlığı ve gittikçe güç kazanması, Osmanlı hükümetince arzu edilmemiş ve bu nedenle Osmanlı hükümeti Baban Hükümdarlığına karşı da harekâta karar vermiştir. Fakat harekâta henüz başlanmadan işi sezen Mîr Süleyman Han, içyüzü anlaşılan sorunun çözümü için Hükümdarlığın sınırını oluşturan Kerkük yolunda ve Çemçemal dolaylarında "Kanîşeytan" denilen yere bizzat giderek, Osmanlı paşalarından Musul paşası ile görüşmeye başlamak istemiştir. Bu görüşmelerde harekâttan vazgeçilmiş ise de, Mîr Süleyman, misafirlik bahanesiyle alıkonulmuş ve daha sonra Edirne'ye sürgün edilmiştir.

Mîr Süleyman Han'ın bu şekilde ortadan kaldırılması, oğlu Mîr Bekir'in tahta geçmesine yolaçmıştır. Mîr Bekir, hükümdarlık sandalyesine oturur oturmaz Osmanlı hükümeti ile hoş geçineceğini de taahhüt etmiş olduğundan, Kerkük dolaylarındaki Osmanlı birlikleri yerlerine dönmüşlerdir.

Mîr Bekir, şimdiki Süleymaniye kenti yakınlarında "Bekreco" denilen ırmakları düzeltmiş ve Şehrezor dolaylarını bayındır hale getirmiştir.

Bekreco ırmakları, zamanımızda Süleymaniye sancağının en zengin mülklerinden birini oluşturduğu gibi, pek basit bir düzenleme ile gelirleri binlerce kat artacağına, bizzat yaptığım incelemeler sonucunda inandım.

Edirne'ye sürgün edilen Mîr Süleyman, 1115 yılında (563) ölmüştür. Babasının gurbet diyarındaki bu vefatı öğluna da pek fazla etki yapmış, kısa bir

(563) 541 numaralı dipnota bakınız.

süre sonra Mîr Bekir de öbür dünyaya göç etmiştir. Mîr bekir'den sonra Baban Hükümdarlığının tahtına oturan oğlu Mîr Muhammed'e Osmanlı hükümeti vezirlik rütbesi ile "Mehmed Han Paşa" denmek üzere bir de özel unvan vermiştir.

İşte bu unvanın ve vezirlik rütbesinin verilmesi ve bunu izleyen iyi ilişkiler, Baban Hükümdarlığını Osmanlı hükümetine bağımlı kılmanın başlangıcını oluşturduğu gibi, daha sonra, aynı mezhepten olan Osmanlı hükümeti ile Baban Hükümdarlığının İran hükümetine savaş açmalarına da neden oldu. Fakat bu savaş, başlangıçta pek başarılı günlerle taçlandırıldığı halde, daha sonra fena günlerle sonuçlandı.

Şöyle ki:

(Devamı var)

KÜRD TARİHİNDEN(1)

(10'UNCU SAYIDAN DEVAM)

ESKİ ESERLERİ

Kürdistan'ın, çeşitli ve yararlanılmaya değer olan eski eserleri pek çoktur. Fakat bunların pek azı incelenebilmiştir. Batıda Malatya'dan doğuda İran'da Miyanduab'a ve kuzeyde Aras ırmağı kıyılarından güneyde Rewandîz'e kadar, takım takım yontulmuş kayalar üzerinde çivi yazısı ile, rastlanılan kabartma resimlerde, Milâttan önce VIII. ve VII. yüzyıllarda Aşağı Asur devletine çağdaş olan Nairi ülkesinde hüküm sürmüş Turanî hanedanının şan ve debdebe ile dolu olan olayları kayıtlıdır. Bunlar arasına karışmış, daha eski Asurlu yazıtları da vardır ki, bunlardan Van'da Serhas'ın yazıtı, olayları Yunan tarihinin başlangıcına kadar götürmüştür. Bu türden en eski eserlere Hulwan (2) ve dolaylarında rastlanılır. Buradaki heykeller ve yazıtların, eski Babil çağına ait Guti ve Luli aşiretlerine ait olduğu tahmin edilmektedir.

Eskiden "Moxuene, Zabdicene, Anzitene, İntilene, Arzanene" adını taşıyan Kuzey Kürdistan dolaylarında, Romalılardan kalmış birçok önemli kentlerin harabeleri vardır. Örneğin Erzen, Meyyafarqîn(eski adı Martiropolis), Sisaunon(Sisauronon) ve Dara yakınlarında Dunisir harabeleri, ki Sachan adlı zat, Ermeni başkenti Tigranocerta olduğunu söylüyor. Makedonya ve Persler zamanlarına ait heykel türünden ve yazıt olarak, Kürdistan'ın

(1) "**Encyclopedia Britanica**"dan özetlenerek alınmıştır.
(2) Hulwan, Zehaib dolaylarının eski adıdır.(Yayıncı)

birçok yerlerinde eserler vardır; Bîstûn ya da Behîstûn'da, İmadiye'de bir mağarada Kreftû'da Mitrayin tapınağında, Hulwan harabelerine yakın Strepol ve Hab adlı yerlerdeki kayalar üzerinde ve muhtemelen Lahican ve Köysancak arasındaki Balik ülkesinde olduğu gibi. Fakat Kürdistan'da ve belki bütün Batı Asyada en çok önemli olarak Payqulî ateş tapınağının bulunduğu Süleymaniye'nin güney sınırları üzerindeki yer gösterilebilir. Bu tapınağın çıplak tepeler üzerine dağılmış harabeleri arasında Pers ve Pehlevî harfleriyle yazılı yüzü aşkın taşı ve eskiden tapınağın doğu cephesindeki payandası olan duvarın üzerinde iki dille yazılı, gayet ayrıntılı, Sasanî dönemine ait yazıtı belirtebiliriz. Kürdistan'ın öbür bölgelerinde, Örneğin kuzeyde Salmos ve Kermanşah'da ve Kasrişirin'de de, Sasanîlere ait birtakım eserler vardır.

DİL

"Kurmancî" diye adlandırılan Kürdçe, eski bir Acem halk dili olup, kuzeyde Keldanca sözcüklerle, güneyde de Babilliler döneminden gelmiş olması muhtemel olan birtakım Turan öğeleriyle karışmıştır. Dağlık bölgelerde, kendilerine özgü lehçelerle konuşan Kürdler bulunduğu gibi, farklı olarak gösterilebilecek olan Kürdçe, Zaza ve Goran Kürdçesidir.

Zaza Kürdçesi, Dersim'in batısında konuşulmakta olup, Kürmancî Kürdlerinin bunu anlayamadıkları söyleniyor. Zazacaya birçok Ermenice sözcük karıstığı gibi, eski Kabadoçî dilinden de sözcüklere rastlanılır;(564) fakat, asıl Kürdçenin mensup olduğu Aryen dil grubundan geldiği konusunda kuşkuya yer yoktur.

Ardelan ve Kermanşah yörelerinde konuşulan Goran lehçesi de, (3) Samî dillerinden hiç biriyle karışmamış olması bakımından Kuzey'in Kürdçesinden ayırt edilmektedir. Bu nedenle bu lehçe, Farsçaya Kurmancî lehçesinden daha yakındır; fakat her ikisi de, aslında aynı dilden başka bir şey değildir.

Kürd edebiyatının olmadığını varsayanlar hata ediyorlar. İran'ın birçok ünlü şairleri Kürdçeye çevrildikleri gibi, Dersimlilerle Kermanşah Goranlarının elinde Ali'nin tanrısal yönünün dinsel sırlarının anlatımına ilişkin kitaplar vardır. Kürdçe **İncil** İstanbul'da 1857 yılında basılmıştır. Samuckhea, Hakkâri lehçesinin kelime yapılarını konu alan bir dilbilgisi kitabı ile sözlüğünü 1872'de yayınlardı. 1879 yılında, Petersburg İmparatorluk Akademisi-

---

(564) 545 numaralı dipnota bakınız.

(3) **"Mesalik'ül-Ebsar"** Adlı eserde, Goran'ın, Milâdî XIV. yüzyılda Güney Kürdistan'ın egemen bir aşireti olup, Hemedan sınırından Şehrezor'a kadar olan yerleri bugün de işgal ettiği yazılmaktadır. "Goran" adı, "dağ" anlamına gelen "Gor" ya da "Gêrî"den gelerek "Dağlılar" demektir. "Puşti Kûh" diye İranîceye çevrilen "Za-girî"den alınan "Zagros" sözcüğü de bundan alınmıştır. Goranîler gözalıcı, aktif ve yılmaz bir soy olup, bireyleri cesurdurlar. Görünüşte Kuzey aşiretleri Kürdlerinden kısa boyludurlar. Kuzey Kürdleri açık ve parlak renklerden hoşlanırlar. Oysa Goranîler, mavî kaba bezden yapılmış yelek, keçeden külâh ve setreden oluşan sade elbise giyerler. Kürdistan'ın büyük bir bölümünde, Goran adı, tarımla uğraşan köylülere verilmiş olup, bu adla göçebe ve çobanlardan ayırt edilmişlerdir.

nin yardımıyle basılan "**Kürdçe-Fransızca Sözlük**" kitabı, zaten birçok yıllar Erzurum'da bulunmuş olan Rus Konsolosu Mösyö Jaba'nın eseri olup, Asuristan'da Prym ve Socin adlı zatların topladıkları birçok parlak ve zengin Kürd destan ve hikâyelerinin yardımıyle Ferdinand Justi tarafından tamamlanmıştır.

DİYANET

Kürd ulusunun İran'da olduğu gibi Türkiye'de be büyük çoğunluğu Şafiî mezhebine bağlı Sünnî ise de, kuzeyde Dersim'de ve güneyde Zagros'ta, yarı putperest olarak, ayırt etmeksizin Ali'yi Tanrı olarak kabul edenler ve Kızılbaş denilen karanlık ve fakat önemli ve merak çekici birtakım inanç şeytanları da vardır.(565) Görünüşte Şiî mezhebine bağlı olanların gizli dinsel törenleri ve içlerinde saklı tuttukları inançları vardır ve bu inançlar, ihtimal ki pek eski zamanlardan kalmıştır. Esas olan, Tanrı'nın yeryüzünde her zaman görünebilecek şekilde görünmesi inancıdır. Tanrı'nın Musa, İsa, Hazreti Ali ve onun mürebbîsi Selman-ı Farisî'ye ve daha birçok Şiî imamlarına görünmesi hakkındaki eski inançları yüceltmekle birlikte, bunlara daha yeni birtakım ünlüleri de katarak ve onları kutsal kabul ederek, onlara taparlar. Bundan başka Ali'yi Tanrı olarak kabul edenler, toplulukları içinde yaşayan bazı kişileri de, kendilerini Tanrı yoluna vermeleri ve ibadetle uğraşmaları koşulu aranmaksızın, "Tanrı'yı temsil ediyorlar" inancı ile putperestler gibi kutsal kabul ediyorlar.

Güney Goranları arasında da, eski Hulwan kentinin üst tarafındaki boğazda bulunan "Baba Yadigar"ın türbesi kutsal olarak tanınmıştır. Buna benzer kutsal makamlara bazı dağlarda da rastlanılır ki, İran'ın İsmailiye ve Suriye'nin Nusayrî ve Dürzî topluluklarına benzetilebilirler.

(Devamı var)

Mehmed Sakin

(565) 547 numaralı dipnota bakınız.

GAZEL

Hicran gecesinde gönül, gamzede bin şevk bulur
Acıların zevkine ermekte de bin zevk bulur

Basamakları değişir ikbal merdiveninin de
Gün olur ki kişi, aşağısındakini yukarısında bulur

Sanma ki deli gezen Mecnun, acının kahrını çekmeden
öyle Leylâ'nın halkalı zülfü gibi bir gerdanlık bulur

Kavuşma vâdiyle koştursa da beni yaşama doğru
Sözünü tutmaz, savsaklamaya bin neden bulur

Her zaman sevda ufkuna, delilik semtine doğru
zülfünün kokusu, gönlümü, sevkedilmeyi bekler bulur

Süleyman Nazif

KÜRD GÖÇMENLERİNDEN NE KALMIŞ?(566)

Van, Bitlis ve Erzurum illerinden ne kaldı ve neredederler? (567)Tüm göçmenlerimizin şimdiki durumda bulundukları yerleri ve buralarda bulunan göçmenlerin miktarlarını gösteren sayıları saygıdeğer okuyucuların dikkatine sunuyoruz. Bu çaresiz üç ilin halkının uğradıkları zulüm ve haksızlıkların vardığı ölçüler, yukardaki sayılardan anlaşılıyor. İçlerinde bulunan ve aslında birçok çiftliğe sahip olan eşraf bugün dilenmekte, bazıları da sigara satarak gündelik ekmeklerini çıkarmaktadırlar. Son zamanlarda yevmiyeleri kesilenlerin de kaçınılmaz olarak ölümden başka çareleri olmadığı, aldığımız mektuplardan anlaşılmaktadır.

Bu konuyu ayrıca bir yazı ile ayrıntılı biçimde ele alacağımız için, şimdilik, yalnız ilgililerin acıma dikkatlerini çekmeye ve insanseverlik iddiasında bulunan tüm insanların acıma duygularını uyandırmaya çalışıyoruz.

---

(566) Bu yazıda yayınlanmış olan ve Kürd göçmenlerinin sayılarını gösteren cetvel, derginin orijinalinde yer aldığından, biz burada cetveli ayrıca koymaya gerek bulmadık, sadece cetvelin sonunda yer alan yazı parçasını bugünkü Türkçeye çevirmekle yetindik.

(567) 549 numaralı dipnota bakınız.

BİR ÖYKÜ

Bir kış ıssız, tenha ormanlardan, nasipsiz dağlardan, bülbülsüz, şenliksiz Ovacık'tan, evet Dersim'ın o eşsiz ve fakat mutluluktan, eğitimden nasipsiz Ovacığından geçiyordum. Akşamın hafif esmer yüzü, kardan bir giysiye bürünmüş o güzelim Ovacığı öperken, ben bir barınak bulmak için ümitsizce çevremi araştırıyor, ormanların o yüksek dallarından serpilip dökülen karlar içinde titreyerek yürüyordum. Bütün ümidimi yitirmiştim ki, karşımda hafif bir ışık parlardı. Birkaç adım yürüdüm. . Bir kulübe. . Ev değil, bir dünya mezarı. . Kırlangıcın, tüm şaşkınlıklara yolaçan çabasıyle yaptığı yuvaya benzer bir virane. . Temeli andırır birkaç taşın üzerine konulmuş ağaçlar ve bunları örten çamurlu çitler. . Dökülen karların oluşturduğu ağır yükle iki kat olmuş ağaç dallarından bir tavan ve kışın dehşetinden bir-iki taşla kapatılmış pencere adıyle iki delik. . Dinlenme ve uykuyu sağlayan, altı otla dolu, seyrek dokulu bir bezin üzerine uzanmış olan ve sıtmanın verdiği dehşet ve ıstırapla inleyen iki cılız çocuk, iki kardeş. .

Çalışma ve çabasıyle meydana getirdiği çamurdan bir sedir üzerinde, beyaz sakalını kaşıyarak fersiz gözleriyle çocuklarına bakan bir yaşlı baba ve yanında, masum çocuklarının felâket dolu durumlarına gözyaşı döken, yırtık önlüklü, bir deri bir kemik kalmış durumdaki bir ana. .

Elektriklerin gözler kamaştırıcı ışıkları yerine geçen ve yaşamının son şavkı sönmek üzere bulunan, ölüm döşeğindeki bir hastanın soluğu gibi uzayıp kısalan bir teneke kandil. . Ocakta, bitmeye yüz tutmuş iki odun parçası. .

Bu sefalet yuvasının tüm içerdikleri, işte bunlardı yalnızca. .

Ocaktaki ateş bitmiş; kandil de, son bir çıtırtı ile, o donuk ışığını bu dört talihsizden esirgeyerek sönmüştü. Ufak odayı bir mezar sessizliği kapladı. . Ancak, sıtmalı çocukların dişlerinin gıcırdaması ile ara-sıra açlıktan çıkardıkları yardım isteme bağırışlarının sefilhanenin duvarlarında döne döne, gözleri kararan babanın kulaklarında oluşturduğu uğultular bu sessizliği bozuyordu.

Çocuklar bir daha inledi. Seslerindeki titreklik, çaresiz kalmış ihtiyarla şefkatli anayı korkutmuştu. Yaşlı adam titredi. Kadıncağızın gölge yapan kirpikleri üzerinde görülen iki damla yaş, çökük yanakları üzerinden yuvarlanarak düştü.

Hayat ürünlerinin arzuları karşısında, birbirinden medet umar gibi, iki bakış çarpıştı. . Ne yazık ki ikisi de âcizdi. . Zaman hızla geçiyor; çocukların soluklanmalarında bir güçlük, yürek çarpıntılarında bir yavaşlama görülüyordu. Bunun sonucu, hiç kuşkusuz, ölüm olacaktı. Bu düşünce, her iki acılı vücudu da sarstı. Her zaman acımalı ve şefkatli olan ana ayağa kalktı; viranenin bütün delik-deşiklerini "bir kuru ekmek bulurum" ümidiyle aradı, aradı. . Nihayet, bu son ümidinin de boşa çıkması ile, bitkin bir durumda yere uzandı. yüreğinin tâ derinliğinden kopup gelen bir feryat, odanın ortasında

bir sefalet heykeli gibi duran yaşlı adamı kamçıladı. Pejmürde şalvarının ceplerini araştırdı; "belki bir onluk bulurum" diyordu. Nerdeee!. . Bir ümit ışığı, yüzünü aydınlatır gibi oldu. Gözleri daha parlak, bakışları daha keskin idi. ne var ki ansızın bir dönüşüm oldu. Yüzündeki güleçlik kayboldu.Şimdi, reddedilen bir düşünce ile muazzam bir vicdanın çatışması hissolunuyordu. Yüzü acayip bir biçim almıştı ve bakışları daha öfkeliceydi. Bu iç çatışma çok sürmedi.

"Hayır" diyordu; "altmış yıllık namusluca geçen yaşamımı şimdi hırsızlık gibi bir alçaklıkla kirletmeyeceğim".

Fakat ne yapacaktı? Komşularından ekmek mi isteyecekti? Bunu, yavrularının hayatı için yapması gerekiyordu. Yaşamak için alçalmak. . Bu kaçınılmazdı. Yumrukları sıkıldı, gözleri parladı, göğsü kabardı.

"Bilgisizlik, sefaletime neden oldu; şimdi de sefalet, alçalmama neden olacak. Bunlar, hep yaşamak için seçilmesi gereken seçeneklerdir. Ne denli zalimsin, insanlık!" dedi ve kapıyı açarak karanlığın içine daldı.

Dışarda kar yağışı sürüyor, fırtına gittikçe şiddetini artırıyordu. Sular, dayanaksız kulübenin hemen hemen yarısına kadar çıkmıştı. Virane, suların ve fırtınanın çifte etkisiyle, sonbahar yaprağı gibi titriyordu. Birdenbire bir gürültü duyuldu. Onu, üç zayıf ve hasta ruhun iniltisi izledi. Hane çökmüştü.

On dakika sonraydı. Elinde, bir iyilikseverin kim bilir ne kadar minnetle lütfettiği bir parça kuru ekmek bulunduğu halde, yavrucuklarının arzusunu yerine getirmekten doğan bir vicdan rahatlığı ile yaşlı baba, kulübesine doğru koşuyordu. Ah, ne kadar mutluydu! Bu ekmek, birkaç hayatı, hiç olmazsa 24 saat daha ölümden kurtaracaktı. Ne çare ki, çökmüş kulübenin enkazını bile göremedi.

Ciğerleri parçalandı. Gözleri dışarıya fırlamıştı. Dilencilikle kazandığı ekmeği yere bıraktı. Nefret ve tiksinme dolu bakışlarını çevreye gezdirdi. Kansız dudakları arasından dökülen iki sözcük, işitilmeden rüzgâra karıştı. Çılgınca bir kahkaha koparak ormana doğru koştu, ağaçlar arasında kayboldu.

Hâlâ o hastalıklı ve kara talihli babanın son zehirli kahkahasını işitir gibi oluyorum. İnanın ki hayatımda biç bir olay, bunun kadar, bende silinmesi olanaksız bir izlenim bırakmadı.

3 Eylül 333(1917)

Dersimli
Hüznî

JÎN GAZETESİNE

Siverek: 29 Aralık 334(1918)

Düşünen her birey için mensup olduğu ulusun yücelme ve ilerlemesi konusunda düşüncesiyle ve bedeniyle çalışmak, vicdanî bir zorunluluktur. Biz de, Kürdistan'ın ilerlermesi konusunda çalışmak, ya da çalışmak isteyenlere yardımcı olmak zorunluluğunu duyduğumuz için, bizden pek uzak olan, ellerimizin yetişemediği yerlere hiç olmazsa sesimizi işittirmek istiyoruz.

İstanbul'da bulunan bir düşünür, Kürdistan'la İstanbul arasında maddî ve manevî alanlarda ne kadar uyumsuzluk görebilirse, bir Kürd kasabasıyle köyleri arasında da buna yakın bir uyumsuzluk göze çarpar.

Buralarda kasaba içinde, çarşı-pazarda, alış-verişte Kürdçe konuşulduğu halde, kasabalar halkı kendini Kürdlükten uzak tutmayı gerekli sayıyor. Çünkü köylü hakarete uğradığı, zulme mahküm edildiği ve haksızlığa alıştığı için, kentli Kürdler kendilerine bu adı vermekte tereddüt ediyorlar. O halde, bu yöreden oldukça uzun süre uzak kalmış olan saygıdeğer zatların İstanbul gibi uzak bir yerde kurdukları derneklerin gerçekleştirmek istedikleri ümitler ne olabilir?

Bence ilk görev, birbirlerine sağlam bağlarla, akrabalık ve evlilik bağlarıyle ve ticarî, hukukî ve ekonomik olarak güçlü bir şekilde bağlı bulunan bu iki kişiliği birleştirmek olmalıdır. En doğru gelişme yolunu sağlayabilecek bir niteliğe sahip olan bu sorunun unutulması doğru değildir.

Bu iki kişiliği birleştirmenin yollarını "Jîn" gazetesi yazarları daha iyi takdir edip belirleyebilirler. Benim görüşüme göre şu şekilde hareket etmek uygun olsa gerek:

"Jîn"in sayfalarından birkaçını bu konuya ayırmalı ve bu sayfalarda gayet açık bir dille bunlar arasındaki bağları anlatmalı; Kürdlükle Müslümanlığın geçmişte ve gelecekte birbirleriyle olan bağlarından sözetmeli; Kürdlüğün yücelmesiyle Müslümanlığın güç ve kudret kazanacağına bunları inandırmalı ki, her köylü Kürd gibi bu şehirli Kürdler de milliyetleriyle övünsünler, övünebilsinler.

Bu konuda düşüncelerimi art-arda söyleyeceğim.

Bir Kürd Genci

MÜJDE

Kürd edebiyatında ölümsüz bir yer tutan Melâ Ehmedê Xanî hazretlerinin eserleri olup, Kürd dilinin salt bir fasahat ve belâgat(568) dili olduğunu uygarlık dünyasına duyuran şaheserleri "**Mem û Zîn**" adındaki manzum(569) romanlarının yayınlanması için Tanrı'nın yardımı ile girişimde bulunulmuştur. Kâğıt ve dizgi-baskı masraflarının gittikçe yükselmesi gibi maddî engellere karşı en büyük ölçüde fedakârlığa karar verilmiş olup, edebî değerine yaraşır bir biçimde yayınlanacaktır. Saygıdeğer okuyuculara müjdeleriz.

* *
*

Çalışma arkadaşımız "**Kürdistan**" dergisinin ikinci sayısı da yayınlanmıştır. Birçok seçkin yazıları içeren adı geçen dergiyi saygıdeğer okuyuculara tavsiye ederiz.

---

(568) "Fasahat" ile "belâgat" sözcükleri Arapça olup edebiyatta ve dilde kullanılır. Türkçede tam karşılıkları bulunmayan ve genellikle birlikte kullanılan bu sözcükler, "çok düzgün, pürüzsüz, etkileyici, kurallara uygun" anlamına gelmektedir.

(569) "Manzum" sözcüğü Arapça olup, "vezin ve kafiyeli, ahenkli ve şiir biçiminde yazılmış eser ya da yazı parçası ya da söz" anlamına gelmektedir. Bu sözcüğün de Türkçede tam karşılığı yoktur.

Birinci sene 25 Şubat 1335 Aded 12

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

JÎN

HAYAT

Salek 220 quriş e
Nîv sal 130 ”

Mesleğimize muvafık makalât maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler iade edilmez

Din, edebiyat, ictimaiyat ve iktisadiyattan bahseder
Türkçe-Kürdçe mecmuadır

MÜNDERECAT

Nüshası 5 kuruştur
Necm-i İstikbal Matbaası

Birinci sene 25 Şubat 1335 Aded 12

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

JÎN
HAYAT

Salek 220 quriş e
Nîv sal 130 ”

Mesleğimize muvafık makalât maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler iade edilmez

Din, edebiyat, ictimaiyat ve iktisadiyattan bahseder
Türkçe-Kürdçe mecmuadır

KÜRDİSTAN TARİHİ(1)(*)

(MÂBÂD VE SON)

Mukaddema, Kürdlerin aslı tedkik olunurken, Onbinler Ordusunun dağlar arasından ricatına muhalefet eden ”Karduşi”(Carduchi)ler neslinden olduklarını farz ve tahmin etmek kâfi addolunmakta idi. Halbuki ahîren meydana çıkan hakayık-ı tarihiye, Kürdleri Yunan devrinden daha pek çok uzak zamanlara irca ediyor. Tarihin başlangıcında, Asuristan'daki dağlara, ”Goto”(Gùtù) namı verilen ve ”muharib” ve ”cengâver” mânasına gelen bir kavim hakim idi. Bu isim Asurcada ”Kardu” veya ”Quardu” (Gardu, Kardu”)nun muradıfı idi ki, Strabs nam zat, ”Cardaces” ismiyle bir olduğunu izah etmektedir.

Gotolar Turanî cinsinden bir kabile idiler ki kuvvet ve satvetlerinin derecesini takdir için kadîm hatt-ı mıhî ile muharrer vakayii hâvî kitabelerde bunların Garbî Asya'nın Suriyeliler, Hititler(Susians, Elamites) ve Babil'in(Akkadians) milletleri miyanında zikredilmiş olmalarını söylemek kâfidir. Bu milletin bütün saltanat-ı Asuriye devrinde az-çok istiklâl-ı siyasîsini muhafaza etmiş olduğu anlaşılıyor. Nineva'nın sukutunu müteakib, Medyalılarla ihtilât [2] ederek, Asya-i Suğra'nın yüksek ovalarında oturan Ermeni

(1) **”Encyclopeida Britanica”dan telhisan naklolunmuştur.**

ve Fürs akvamı gibi tedricen Aryanîleştiler. Çünkü tarihin bu devrinde azîm miktarda kabailin muhacereti vuku bulmuştu ki bu kabail, —nereden gelmiş olursa olsun— herhalde Aryan ailesinden idiler. Siros(Cyrus), Babil'in zabtından evvel(kablelmilâd 539) Goto veya Kurdoları daire-i itaatine alarak, bunlardan teşkil ettiği bir muharib orduyu ahlafına devretmiş idi ki, müverrih Herodot'un kayd-ü zabt ettiği Serhas ordusu miyanında "Saspîryan" ve "Alaordîyan"(Saspirians ve Alaordians) namları altında mezkûrdür.

Gotolar ezmine-i ahîrede, birbirini müteakib Makedonyalıların, Partyan ve Sasanyanların idareleri altına geçmişler; gerek tevatür ve gerek memlekette el'an mevcud âsârdan istinbat olunduğuna göre, hem-ırk olmaları muhtemel bulunan Arsasyanların muhabbet ve teveccüh-i mahsuslarını kazanmışlar idi. "Goto Reis" mânasına tercüme olunabilen "Gotarz"(Gotarzes)ın, Kürdistan-ı Cenubî'de başlıca aşiret olan Goranların(1) müessisi olduğu rivayet olunmaktadır.

Gotarz'ın ismi ve elkabı, Kermanşah Kürd payıtahtı civarında "Behîstûn" nam mahalde mevcud Yunan kitabelerinde muharrerdir.(570)

Bağdad halifeleri idaresinde Kürdler şurada burada kıyamdan hâlî kalmamışlar, bâdelmilâd 838-905 senelerinde Şimalî Kürdistan'da muazzam bir isyan vukua getirmişlerdi. Cenub Kürdlerine karşı Emîr Adududdevle'nin kumandası altında sevkedilen Hilâfet kuvvetleri, meşhur Sermaç kalesini(harabesi [3] bugün Behîstûn civarında görülmektedir) ve Şehrezor havalîsini ve bugün "Pasîntepe" namı verilen Şehrezor kalesini hâvî şehri zabt etmiş idi.

Kürd hükümetinin en parlak devri, ihtimal ki on ikinci asr-ı Milâdî içindedir ki bu devirde Hadabanî aşiretinin Rawendî şubesine mensub Büyük Salahaddin, Suriye Eyyubî Saltanatını kurmuş ve yalnız Kürdistan dağlarının şark ve garbında değil, bir taraftan Horasan'da ve diğer taraftan da Mısır ve Yemen'de Kürd imaretleri tesis etmiş idi.

Moğol ve Tatarların Garbî Asya'da hakimiyetleri devrinde dağlarda yaşayan Kürdlerin kısm-ı âzamı lakayıd kalmış, hükümetin ovalardaki valilerine istemeyerek itaat etmiştirler.

Sultan Selim-i Evvel, 1514 senesinde Şah İsmail'i mağlub edince Ermenistan ve Kürdistan'ı havze-i memlekete idhal ile, fethedilen yerlerin tanzim ve idaresini Bitlisli bir Kürd olan müverrih İdris'e tevdi etmiş idi. İdris Kürdistan'ı Kürd, Arab ve Ermeni neslinden birtakım ümeranın ellerinde bazı ka-

(1) Qalhur(Kalhûr) aşiretinin Godarz ibni Ciyo(Gudarz-ibn-Gio) neslinden geldiği ve Godarz'ın oğlu Ruham(Roham)ın Kudüs'ü tahrib ve Yahudileri esir etmek için Rahman Keyanî tarafından gönderildiği mütevatirdir. Ruham, Buhtunasr tesmiye olunan şahıstır ve bilahare Babil tahtına calis olmuştur. Mücavir memleketler o zamandan beri Goran ismini alan Ruham'ın sülâlesi idaresinde kalmıştır. (**Şerefname**, İranî manuskribi)

Aynı tevatür halen memleket dahilinde mevcud olup, Behîstûn'daki kitabede Godarz ibni Cîyo'nun hakikaten tarîhî büyük bir şahsiyet olduğu muharrerdir. (**Journal Royal Society**, vol. IX, page 114'e müracaat)

(570) "Gotarz" adı Kürdler arasında "Guhderz" biçiminde yayılmıştır.

lelerle muhat olarak bulmuştu ki, bunlar kabail arasında ceng-ü cidal ve çiftçi ahaliye karşı yağma ve garetle meşgul idiler.

İdris memleketi sancaklara taksim ederek, mahallî ümerasını vali sıfatıyle tayin etmiş ve onların irsî istihkaklarına müdahale etmemiş idi. Yine bu zat, Timur'un müruru tarihinden beri çöl halinde kalmış olan Erzurum ve Erivan arasındaki mer'alık araziye Hakkâri ve Bohtan cihetlerinden getirdiği Kürdleri tekrar yerleştirmiş idi. İdris'in vaz'ettiği hükümet sistemi, 1828-1829 senesinde Rusya ile Türkiye muharebesine kadar tebeddül etmemiş ise de, payıtahttan uzak bulundukları ve Türkiye'nin kuvvetten düşmesi, Kürdlerin nüfuz ve kuvvetlerini çok tezyîd ederek garba doğru Ankara'ya kadar yayılmalarını intac etmiştir.

Harbden sonra Kürdler, Türkiye idaresinden kurtulmak için kıyam alâimi gösterince 1834 senesinde daire-i itaate alınmaları lâzım gelerek, Reşid Paşa giderek başlıca şehirlere asker ikame edilmiş ve birçok Kürd beylerin [4] yerine Türkler ikame edilmişti. Bedirhan'ın idare ettigi 1843 kıyamı bastırıldı ve Kırım muharebesini müteakib, Türkler Kürdistan'daki mevkilerini tahkim ettiler. 1877-78 Rus muharebesi akabinde 1880-81 senesinde Şeyh Ubeydullah'ın Türk himayesi altında tesisine teşebbüs ettiği müstakil Kürd beyliği, bidayeten Babıâlî tarafından tasvib olunmuş idi.(571) Bu suretle Rusyan'nın kendi hakimiyeti altında tesisini tasavvur ettiği Ermeni hükümetine mukabele edilmiş olacaktı. Ubeydullah'ın İran dahiline tecavüzü ve muhtelif esbab, hükümet-i merkeziyenin Kürdistan'da mevkiini tekrar tahkim etmesine saik oldu.

1828-29 Senesi Rus-Türk harbine kadar ve hatta 1877-78 tarihine kadar her iki milletin cibal ahalisi yekdiğeriyel hüsn-i imtizac etmekte idiler. Her iki unsur da Türkiye hükümetinden müteezî olup ve Ruslara karşı korku ve dehşet hissediyorlardı. Fakat Ermeniler arasında beliren hareket-i milliye ve harb-i ahîrden sonra Rusların bu harekâtı teşvik etmeleri, tedricen iki unsur arasında tenafür ve taassub uyandırmıştır. 1891 senesinde Ermeni komitelerinin faaliyeti, Kürdlerden Hamidiye namı altında, iyi teslih edilmiş gayri muntazam süvari teşkilâtını yaparak Kürdlerin mevkiini tahkime Babıâlî'yi mecbur etti. Ve bu suretle unsur aleyhdarlığı izhar etmelerine bâdi olmuştur.

Mehmed Sakin

---

(571) Babıâlî: İki Arapça sözcükten oluşan ve sözlük anlamı "yüce kapı" demek olan bu ad, Osmanlılar döneminde Osmanlı imparatorluğunun yönetildiği hükümet binası için kullanılırdı ve bundan genellikle Osmanlı hükümeti kastedilirdi. Söz konusu olan "Babıâlî" adı, aynı zamanda, adı geçen binanın bulunduğu semtin adı olarak da kullanılmış ve bugün de kullanılmaktadır.

KÜRDLERDE VEHBÎ ZEKÂ(*)

Sanı-ı kâinat, birçok esrar-ı hilkate, hafaya-i tekvîne benîbeşeri cilvegâh etmiştir. Akıl ve fennin henüz halledemediği zekânın "vehbî" bir kısmı vardır ki kavaid-i tabiiyeyi alt-üst ediyor. Bana kalırsa, mütasavvıfînin "ilham" diye kabul ettikleri fevkattabia idrak, bu feraset-i mevhûbeden başka bir şey değildir.

[5] Hiç bir şeyi okumamış, tahsil görmemiş birtakım ümmîlerin zekâ-i mahz ile tabakat-ı ilmin fevkına suud etmeleri, "ekmeh", anadan âmâ olarak doğmuş insanların birtakım ilim ve fende nasıl harikalar teşkil ettiklerini tarih anlatıyor.

Muasırı bulunduğum Musullu Hafız Osman'ın ilimde, fenn-i musikîde, şiirde, marifet-i esvat ve eşyada gösterdiği tekâmül, şayan-ı kayıddır. Yine onun yetiştiği muhît ve hıttada birkaç ümmî şair tanıyorum; bunlarla yakından temasım var ki, bunlar hakikaten elifbayı bile belleyecek kadar okumamış oldukları halde, manzum ve mukaffa, kaide-i aruza muvafık, rakîk ve pürmâna eş'ar ve âsârları var. Gördügüm Abdullah Hasan'la Bawecanlı Mustafa Bey ve daha evvel yine o havalîde yetişen Hasan Kınoş ve Derbendfeqereli Mehmed Ağa, diğer bir kavim içinde yetişmiş olsa, ebediyyen ihya-i nam ederlerdi. Fakat maatteessüf, Kürdlerin eazım-ı şuarasından olanların bile âsârları, Kürd kavmi gibi müteferrik bir halde henüz telfîk edilmemiştir.

324'te(572) Kürd şuarasından Nalî'nin eş'arını . . .ba(573) gazetesinde Fransızca bir tercüme edildiğini görenler hayrette kalıyorlardı. Halbuki çocukluk devresini geçirdiğim memleketimde, yalnız Süleymaniye gibi Kürdistan'ın ufak bir köşesinde yarım asırda meşhur Şeyh Ahmed Take hazretlerinin peder-i âlîleri Şeyh Mâruf, ki Ulûm-ı İsnaaşer'i(574) Arabça nazmetmiş, Farisîde namıyle sanat-ı şiiri bir sihr-i helâl şekline koymuş, Kürdçe manzum birçok eser yadigâr bırakmış bir zattır ve âzam-ı şuaramızdan Mevlâna Halid (kuddise sırruhu) ile muasırdan yetmişler.(575) Ve sonra Mevlevî Mela Abdurrahim-i Mâdumî, Nalî, Mustafa Bey Salim, Abdurrahman Bey ki lakabı "Kurdî"dir, Hacı Kadir, Hicrî, Ali Berdeşanî, Ahmed Gewr, Rencûrî, Hasan Kınoş'un kızı, Derbendfeqereyî ve hele en son ve en müstesna şairimiz Şeyh Rıza gibi şuarayı idrak ettim. Artık kıyas buyurunuz; bu küçük yerde bu kadar şair yetiştiren Kürdistan, muhît-i feyznâkinde kim bilir daha ne kadar dâhîler yetişmiş çimendir.

(572) Milâdî 1908 yılı.

(573) Fransızca bir gazetenin adı olduğu anlaşılan bu sözcük derginin aslında, sadece son iki harfi okunabilecek biçimde silik çıkmıştır. Sözcüğün ilk iki ya da üç harfi okunamadı.

(574) "Oniki Bilim" anlamına gelen Ulûm-ı İsnaaşer, eskiden medreselerde okutulan bilim dallarıdır.

(575) Bu cümlenin son iki sözcüğü derginin aslında böyle çıkmıştır. Ancak, cümlenin bu haliyle düşük olduğu ortadadır. Kanımızca bu, bir dizgi yanlışlığı sonucudur ve doğrusu, "muasır olarak yetişmiştir" şeklinde olmalıdır.

"Ebr-i der kühsar der feyz-i rebiîdir
O yerlerde doğanlar şair olmak pek tabiîdir".(576)

Ah, maatteessüf tekrar ederim ki bu kadar dâhîlerin [6] namütenahî âsârlarından bir gûna matbu olarak tek bir cild kitab yok. Benim gibi birkaç milliyet sevdaperestanın hatırasında şuradan buradan birkaç tefrika kalmış ise de, o da bizim hayatımızla beraber sönecektir. Yarab, şu hatırımda sakladığım o emanetleri saha-i matbuâta tevdî' etmeden, emanetini benden alma.

Hiç unutmam, 329(577) Tebriz'de bir şîrane hekimbaşısı ile görüştüğüm zaman, Salih'in "Bir Sırr-ı Mushaf ve Zülf-i Çelîpadarî" matlaıyle başlayan gazel-i meşhurünü okumuştu. Bana diyordu ki:

—Siz kendi şairlerinizi takdir etmiyorsunuz. Fakat biz Hafız ve Sadî nesilleri kadar şiiri bildiğimiz için **"Zulfî Yelda"** (578) gazelinin şairi Salih'le, **"Qesîdey Şah û Mah"** (579) sahibi Şeyh Rıza'yı tebcîl ediyoruz.

Hayatıma(580) kapılarak hasbıhalimi biraz uzattım. Rücû' ediyorum:

Ümmî şairlerimizden Mehmed Ağa-i Derbendfeqereyî'nin en eski Kürdçe Zend şivesiyle, nişanlısının serferarında(581) inşa ettiği nevhayı otuz sene evvel görmüştüm. Galiba Kürdlük aşkıyle olmalı ki Hıfzetmiştim. Bu hafta **"Jîn"** için Kürdçe şiirler düşündüğüm zaman hafızamdan istimdad ettim, hatırıma gelen kısmı tercüme ettim. Ne kadar noksan olsa bile herhalde benim sünuhâtımdan çok yüksektir:(582)

---

(576) İlk dizesinin tüm sözcükleri Farsça ve Arapça olan bu beytin tamamının bugünkü Türkçe ile çevirisi şöyledir:

"Dağ tepelerindeki bulutlar feyzindendir ilkbaharın
Pek doğaldır şair olmaları o yerlerde doğanların".

(577) Milâdî 1913 yılı.

(578) **"Uzun Zülüf"** demektir.

(579) **"Şah ile Ay'ın Kasidesi"** demektir.

(580) Bu sözcük derginin aslında böyle çıkmışsa da bunun bir dizgi yanlışlığı sonucu böyle çıktığı açıktır. Kanımızca doğrusu "hayalime" olmalıdır.

(581) Bu sözcük derginin aslında böyle çıkmışsa da, kanımızca bu bir dizgi yanlışlığı sonucu böyle çıkmıştır ve doğrusu, "mezarı başında" anlamına gelen "sermezarında" olmalıdır.

(582) Rus Kürdologu Viladimir Minorsky, Süleymaniyeli olup, "Jîn" dergisinde de bazı yazıları yayınlanmış olan Albay Emin Feyzi'nin 1920 yılında İstanbul'da yayınlamış olduğu **"Encumenî Edebiyatî Kurd"** adlı eserin 105-109. sayfalarındaki bilgilere dayanarak, bu şiirin Ehmed Begî Komasî, öteki adıyle Ehmed Xanî Komasî adlı Kürd şairi tarafından, Leylê adlı sevgilisinin ölümü üzerine kendisine mersiye olarak yazılmış olduğunu bildirmiştir(**Bulletin of the School of Oriental and African Studies,** volume XI, part I, page 90-100, University of London).
Minorsky'nin yukarıda anılan bültenin 98-100. sayfalarında gerek Arap harfleriyle yayınladığı metni ve gerekse Latin harflerine yaptığı transkripsiyonu ile, **"Jîn"** dergisinde yer alan metin arasında oldukça önemli ayrılıklar da vardır. Biz, okuyucunun her iki metni karşılaştırabilmesini sağlamak için, Minorsky'nin yayınlamış olduğu metni Latin harfleriyle olan transkripsiyonu ile birlikte derginin bu sayısının sonunda yayınlıyoruz.

Gilkoy tazeî Leyl(583)
Arû şîm we seyr gilkoy tazeî Leyl

Ne payay mezar ew Leylî pirrmeyl
Ce dîdem waran esrînan çûn seyl

Şîm we serîneş b'ew diley pirrcûş
Sengî mezariş girtim be axûş

Watim: "Ey dilsoz Qeysî post ne kol
Mubarekit bo yaney tenhay çol

Girey narî eşq dûrî balay to
Karî pêm kerden new nemmamî no

Ne we şew aram, ne roj xawî min
[7] Çun cem kilkeran gilarawî min

C'ew sa we gerdiş ey çerxî çepgerd
Min û toş we zor ce hem cîya kerd

To berden we xak sîyay tengî tar
Min mam pay ezab cefay rozigar

Her ro çun Mecnûn xatir ce xem keyl
Her leyl-leylim en ne herdey Duceyl

Şewan ta we roj şîn û ro ro min
Be gişt pijarey tenhay to min

Starem şûm en, bextim lêwîyan
Çun ahûy tenha ser lêm şêwîyan

Be halî min en şay wefadaran
Hemzar to kên subh ta êwaran

---

(583) Em helbeste ke le kovarî "Jîn" da bilaw kirawetewe, be nawî Mihemed Axay Derbendfeqereyîye we tomar kirawe. Belam Rojhelatnasî Rûs Viladimir Minorsky le gutarêkî xoy da ke le kovarî "**Bulletin of the School of Oriental and African Studies**" da bilawî kirdotewe, delê helbestî Ehmed Begî Komasî ye(**Bulletin of the School of Oriental and African Studies**, volume XI, part I, page 98-100, University of London). Minorsky, helbestekey le pertûkî "**Encumenî Edebîyatî Kurd**"î Emîn Feyzî wergirtuwe ke salî 1920 le İstanbul çap kirawe.
Ême, bo ewey berawirdî herdû têksteke bikeyn, têkstekey Minorsky be herdû tîpî Erebî û Latînîş le kotayî em jimareye da bilaw dekeynewe.

Çi tewr mewêrî, çûn en qerarit
Kî yen hemrefîq leyl û neharit

Sapey çêş somay dîdem tar nebo
Zindegî ce lam zehrî mar nebo

Ew dîdey mexmûr ahûbêzî to
Ew zulfî qetran şerengêzî to

We mewday çil çeng to ta tat mekerd
Êsta peşêw en çun reyhaney herd"

Elhasil her çend şîn û zarîm kerd
Ne pay qebrî Leyl bêqerarîm kerd

Ne cewab da pêm, ne zerrey deng kerd
Ehcar bilêsem ne gerdûn wiyerd

Dîsan hem ce new watim: "Ey dilsoz
[8] Hekîmî zeman derdî Mecnûn soz

Ham ne serînit zar-zar menalam
Xakî yaney not we çem memalam

To hîç nît we teng şîn û zarî min
î elweday sext, bêqerarî min

Pey cêş en meylim ce lat kem biyen
Mer ehd û peyman ce yadit şiyen"

Dîm dengî ama ne toy xake wen
N'ew yaney tarîk hesretnake wen

Emma ne goşim çun razi caran
Watiş: "Ey Mecnûn, wêlî kuhsaran

Xak we destî zor zincîrim kerden
Yadî hemzaran ce yadim berden

Hinde xak û seng we cestem bar en(584)
Ne çakey cewab, ne ray guftar en"

(584) Wuşey "hinde" le kovareke da be şêwey "hepsinde" nûsrawe. Belam ême wa dezanîn heley çap e.

(*) Leylâ'mın güllü kâşanesine(585)
uğradım bugün, yeni kâşanesine

Leyl-i pürmeylin ebedî yurdunda
yaşlarım boşanıyordu seylâbe tarzında

Cûşişli gönlümle başucuna vardım
mezar taşlarına sarıldım kaldım

Dedim:"Hey gönlü yanık cânâne
mübarek olsun şu ıssız kâşane

Aşk ateşiyle tutuştum kaldım
senden uzaklaşalı bir hale geldim(586)

Ne gece uykum var, ne gündüz rahat
gözü ağrıyan gibi her demim mihnet

O demden beri ki bu devran-i dûn
bizi ayırdı, eyledi dilhûn

seni kara toprağa teslim eyledi
beni de hicrinle tesmîm eyledi

her gün Mecnun gibi Duceyl dağını
dolaşıp arıyorum Leylâ sûzağını

'Ah Leylâ, Leylâ' deyip çağırıyorum
aksisadama kızıp bağırıyorum

Yıldızım kara, hemdemim bûm-ı şûm
Sürüden ayrılan ceylân gibi mağmum

Ben bu haldeyim, ey vefalı yar
Sabahlar, akşamlar sana kim gamgüsar!

Nasıl geçiniyorsun, demsazın kimdir!
Geceli gündüzlü hemrazın kimdir!

Ah, şu benim gözlerim neye kararmıyor!
Senin gibi benzim neye sararmıyor!

---

(585) Şiirin Kürdçe orijinali ile Türkçe çevirisi derginin aslında yan yana basılmıştır. Ancak, Latin harflerine çevrilince harfler arttığından, ikisi aynı sayfaya sığmadı. Bu nedenle biz, önce şiirin Kürdçesini, sonra da Türkçe çevirisini yazmak zorunda kaldık.

(586) Bu dize derginin aslında böyle çıkmıştır. Ancak kanımızca bu, bir dizgi yanlışlığı sonucudur ve doğrusu "bu hale geldim" olmalıdır.

O mahmur gözlerin kime bakıyor!
O güzel saçlarını kimler tarıyor!

Her gün taradığın gibi bağlanmış mıdır!
Yoksa sünbül gibi dağınık mıdır!"

Velhasıl pek çok ağladım, sızladım
mezara sarıldım, yalvardım, inledim

Hiç seslenmedi, vermedi cevab
Ağlayarak ettim tekrar ona hitab:

"Ey metaf-ı rûhum, ey gamgîn yarim
inan olsun kalmadı kararım

Mezarın ucunda bak, inliyorum
yattığın toprağı göze sürüyorum

Sen hiç figanlarıma aldırmıyorsun
benim için başını kaldırmıyorsun

Susuyorsun, ve sen sustukça böyle
ben çıldırıyorum; ah cânân, söyle

yatakta gördüğüm gibi dalgın mısın
yoksa sağ kaldım diye dargın mısın!

Neden öyle meylim azalmış sende!
Ahd-ü peymanımız var, duruyor bende"

Topraktan bir ses kulağıma geldi
tesirinden canım dudağıma geldi

Evet, tâ onun sesi idi, tamam
Seslendi bana, dedi: "Ey nâkâm

seni unutmadım, lâkin şu toprak
sıkıyor beni, pek kuru bir yatak

O kadar taş, toprak üstüme yığılmış
konuşamıyorum, nefesim kesilmiş"

Pîrekürd
Tevfik

VAN NE HALDEDİR?(*)

İki sene harb meydanında, üç buçuk sene esarette, hastanelerde daima dudağımdan dökülen bir sual.

Şu suali tekrar edince bilâ ihtiyar gözlerime yaş dolar, kendimi bir [9] türlü ağlamaktan geri alamam. Evet, daima mefkûrem bir sual ile uğraşır, o eski saadetleri tahattur eder, o mes'udane geçirdiğim hayatları tecessüm ettirir. Bazen o kadar dalarım ki, böyle bir hayatla oralarda bulunduğum bana rüya gibi gelir ve âdeta bir hayat-ı muhayyel sanırım. Vatan-ı muazzezimi düşündükçe birtakım istihaleler geçiririm, bazen çılgıncasına kendi kendime konuşurum. En nihayet bir gün bu hal, arkadaşların nazar-ı dikkatini celbetti. Bana hitaben:

—Yahu, ne yapıyorsun! Bu düşünceden bir menfaat gördün mü! Gittikçe sararıyorsun. Huda nekerde, hasta düşersen sana bakacak var mı! Bari kendini topla, hiç olmazsa vatanını ve mühacir olan aileni sefaletten kurtarmaya çabalarsın.

Bu nasihatleri işitince başıma soğuk su dökülmüş gibi tüylerim ürperdi, âsabım gerildi, bütün vücudum titremeye başladı. Hele, son "mühacir olan aileni. . ." fıkrası karşısında nasıl olsun da tahammül edeyim! Böyle bir itab hangi vicdanı sarsmaz! Iztırablarımı teskin edeceği yerde daha fazla kabardığını gören arkadaşlarım da serzenişlerinden pişman oldular.

Fakat ne çare ki hak hiç bir suretle gizlenmez. Sahib-i vicdanlar daima söyleyip ihtar etmeyi bir vazife telâkkî ederler.

Ah! Hak söylensin, varsın birkaç kalbi rencide etsin. Bunda beis yok.

İşte, bu ıztırablar içinde yuvarlanırken, bir mektub. . .

—Nereden?

—Van'dan. . .

Bunu alınca bir türlü havsalama sığdıramadım. Şimdiye kadar kendisini Anka ve oradaki hayatı rüya zannettiğim bu dar-ı hüzünden nasıl olsun da bir mektub gelsin?

Hemen zarfı açtım. İşte mektubdaki yazılar (büyük bir zat kaleminden çıkmıştır):

[10]". . .Muks eskisi gibi mâmur. Andan sonra Hizan gelir. İyi bilmem bunu, zannen söylüyorum. Erciş, bir-iki sene sonra belki eski halini bulur; zira Zîlân deresi ahalisi hicret etmemiştir. Van kasabasında(1) kasab, bakkal-çakkaldan ibaret Ermeni mahallesinde biraz eser-i mâmuriyet var.

(1) Van, harbden evvel gayet güzel bir şehir olup, tahminen 7000 haneyi cami iken bugün bir kasaba, belki de bir köy haline girmiştir. Van taksimât-ı mülkiye cihetinden iki sancağa ayrılmış: Van sancağı Erciş, Adilcevaz, Westan, Muks, Saray, Bargirî kazalarını hâvîdir. Diğeri Hakkâri sancağı olup Çölemêrg, Başkale, Gevar, Hoşab, Şemdînan kazalarını hâvî olup, vaktiyle bir imaret, daha sonra vilâyet, en sonra sancak haline ifrağ edilmiş ve bugün de bâlâdaki mektubdan anlaşılacağı gibi tamamıyle harabezara, belki de bir Kürd mezarına dönmüştür. Ahali-i asliyesi ise, on birinci nüshamızda gösterdiğimiz gibi(Van hanesinde) vilâyât-ı sairede sürünmektedir.

Saray kazası da fena değildir. Hakkâri kazaları tamamıyle harabdır denilse hilâf-ı vaki olmaz. Hoşab kazasında mâmuriyetten eser yok. Başkale kazasında beş-altı köyde ancak eser-i umran vardır. Çölemêrg kazası da öyledir. Gevar'da Ûremar'dan başka umrandan eser yok.

Şemdînan dahi Gerdî ve Herkî'den başka öyledir. Bizim arazinin umranından tamamıyle me'yus olmuşum. Bunun için burada ikametimde derd-i derûndan başka bir menfaat görmüyorum" yazıları okuyunca teskin-i âlâm değil, bilakis taz'îf-i halecan ile daha fazla bir sıkıntı bastı.

Herkes mektub alınca sevinir; acaba niçin? Ben alınca mükedder oldum; niçin?

İşte burada iki edat-ı istifham karşısında mebhût kaldım. Nihayet birinci "niçin"e, "çünkü kendisinden mâlumâtı olmadığı sevgilisinden sıhhat haberini alan bir insan elbet sevinir"; ikinci "niçin"e de, "çünkü kendisinden mâlumât alamayacağından kat-ı ümid ederek bir derece cerîhalarını unutmuş iken tekrar o cerîhaların tazelenmesi, şübhesiz mucib-i [11] ıztırabdır". Şu cevablar vicdanımden feveran edince haşî(587) ve natuvan bir halde yatağa düştüm.

15 Şubat 334(1918)(588)

Hakkârili
Abdurrahim Rahmi

(587) Bu sözcük derginin aslında böyle çıkmıştır. Arapça olan sözcük "korkulu" demektir. Bu sözcük bir dizgi yanlışlığı sonucu olarak böyle çıkmış olabilir ve doğrusu "baygın" anlamına gelen "mağşî" olabilir.

(588) Burada yazılı olan ve Milâdî 1918 yılına denk düşen 334 tarihi, kanımızca bir dizgi yanlışlığı sonucunda böyle çıkmıştır ve doğrusu 1919 yılına denk düşen 335 olmalıdır. Çünkü derginin bu sayısı 25 Şubat 1335(1919) tarihinde yayınlanmıştır. Ayrıca, yazarın derginin 7'nci sayısından bu yanaki sayılarında çıkan yazı ve şiirleri de 335(1919) tarihini taşımaktadırlar. Bu nedenlerle, yukarıdaki yazının 15 Şubat 334'te yazılmış ve bir yıl sonra dergiye verilmiş olması akla yakın değildir.

HÜRRİYET-İ AKVAM HAKKINDA BİR FİKR-İ FELSEFÎ(*)

Bütün cihanın mâlumudur ki hürriyet-i akvam hakkında müsbet ve menfi birçok sözler söylendi. Fakat yine unutmamalı ki kavil ile fiil arasında, lâf ile icraat beyninde çok, pek çok fark vardır. Artık eski mantıkçılar gibi "Anka kuşu varmış, mafruz olan Kaf dağında imiş" gibi hayalâta değil, istıkra ve tetebbu neticesinde kavanîn-i riyaziye gibi mutlakulvuku ve tcrübeye muvafık olan mantık cehdiyle ve ilmî bir gözle, basîretle hürriyet-i akvamı burada tedkik etmek istiyorum. Bunun için de gayet vâzıh edille-i muknia ile dâvamı dermiyan edeceğim:

Kanun-ı ilâhî, kanun-ı tabiat, o ezelî-ebedî kanunlarını hiç kimseye sormadan, danışmadan lâkaydâne bir surette, bîrahmane icra eyliyor. Bu kanunlardan bize lâzım olacak asıl şurasıdır ki daima bu kanun-ı ezelîyi, "sünnetullah" dediğimiz o ebedî kanun-ı tabiatı müşahede ediyoruz: Daima kavîler zayıfları eziyor.

Bu ezmek neticesi, akvam-ı mağlûbe, akvam-ı galibenin ya örf ve âdetin de taklid neticesi mahv-ü munkarız olup kendi milliyeti namına bir şey kalmıyor; veya cebren, kahren kendi lisanının, medeniyetinin, örf ve âdâtının ifna edildiğine şahid oluyor. Yani kavîler; iktisaden, siyaseten, idareten, ilmen, irfanen, malen kuvvetli olanlar, zayıfları, bu şeraiti haiz olmayanları hazmediyor, kendine kalbeyliyorlar. Hatta bunu karada müşahede ettiğimiz gibi denizde de müşahede ediyoruz. En bariz misali de, büyük balık küçük balığı yutarak temin-i hayat eyliyor. Şu suretle vehleten insanın aklına çok şeyler geliyor. Hakikatı taharrîye meyl-i tabiî ve fıtrîsi olanlar, tarih-i [12] umumîye vakıf olanlar, bilâ tereddüd şu sualleri irad ediyorlar:

Hürriyet-i akvam nasıl ve ne gibi şerait ile olur? Kavîler zayıfları ezmeden vazgeçip de bu hakkı anlara nasıl bahşederler? Ederlerse tarihte bir misali var mıdır, yoksa bu sözler hayal midir?

Bu suallerin cevabını erbabına bırakıyoruz. Yalnız şuracıkta, hürriyet-i akvamın birtakım şerait dahilinde kabil olabileceğini, âlem-i siyasette bir mevki kazanmak arzu eden milletlerin tedricen inkişafı ancak serd edeceğimiz şerait dahilinde mümkün olabilip, aksî surette kabil olamayacağını amelî bir surette isbat ederek, tenvîr-i fikre hizmettir:(589)

Dikkat buyurulsun; dünyada milyonlara bâliğ hayvanât medenî, ictimaî bir halde yaşayamayıp, bütün insanların esiridirler. Hatta bir çoban, yüz bin koyunu ufak bir sopa ile ra'y eder. Bunun sebebi ise, o bîçare hayvanlar tefekkür hassasından mahrum olup mütefekkir insanın zebunudur. İşte bunun gibi nimet-i maariften mahrum, cehl-ü nadânî içinde pûyan olan akvam-ı ib-

(589) Bu cümlede düşüklük vardır. Bunun bir dizgi ya da baskı yanlışlığı sonucu olduğu ve cümlenin başındaki "yalnız" sözcüğünden sonra "maksadımız" ya da "gayemiz" gibi bir sözcüğün bulunması gerektiği kanısındayız.

tidaiye, değil bir devleti, kendi hanesini bile idareden âcizdir. Zaten bu bizim halimiz, vatana hizmet etmemekten değil, etmesini bilememektendir. Tam mânasıyle bizde maarif yoktur. Bazı kimselser var, diyorlar ki:

"Para olursa, teşkilât olursa bir kavim, bir millet kendini idare eder".

Hayır, bir cahil adamı hazinelere garketsen yine müflis çıkar. Zaten cahil adam para yemesini de, sarfetmesini de bilemez. Binaenaleyh yeni teşekkül edecek ufak milletler, her şeyden evvel bu asır ile, hayat-ı hazıra ile mütenasib olarak zihnini, fikrini techîz ve tezyîn etmelidir. Bunun için de maarif teşkilâtı, ilim ve fen, sanat erbabı yetiştirecek programlar yapıp evvelâ oradan işe başlamalıdır. Hak fikri, adalet fikri, hayat fikri inkişaf etmeyen bir memlekette ne adalet, ne hukuk, ne de hayat-ı siyasiye olamaz.

Eğer zamanın teceddüdünü, ihtiyacât-ı beşeriyenin tezayüdünü, âlem-i iktisaddaki rekabetin derece-i vâsiasını görmüyor isek, bu da, maarif gözlüğümüz kırık olduğundandır.

Gelecek makalede diğer şartlardan da bahsolunacaktır.(590)

Ahmed Vehbi

[13] HİSS-İ KABLELVUKU(*)

Bîçare ve mâsum Kürdlerin birçok taaddiyât-ı fecîaya mâruz kaldığı, açlıkla sokakların bir meşher-i emvât haline geldiği bir zamanda, manzume-i âtiyeyi yazmış ve müsebbibleri için adalet-i nâimenin uyanacağına rabt-ı iman etmiştim. Vakayi-i ahîre üzerine, idare-i sabıkayı istihdaf eden bu manzumenin yukarıdaki unvan altında muhterem "Jîn"e ithafen neşrini münasib gördüm:(591)

K. V.

(590) Burada, gelecek yazıda diğer şartlardan sözedileceği yazılmışsa da, derginin bundan sonraki sayılarının hiç birinde Ahmed Vehbi'nin bu konuda ya da başka bir konuda herhangi bir yazısı çıkmamıştır. Bunun nedeni de bilinmemektedir.

(591) Bu cümlede geçen ve "son olaylar" anlamına gelen "vakayi-i ahîre", I. Dünya Savaşı sırasında Kürdistan'dan yüzbinlerce Kürdü süren **İttihad ve Terakkî Partisi** hükümetinin savaşın sonunda iktidardan düşmesidir. "Eski yönetim" anlamına gelen "idare-i sabıka" ise, **İttihad ve Terakkî Partisi** iktidarıdır.

Eyvah yine yandık, yine yandık, yine yandık
Bir facia, bir devr-i cahîm oldu mukarrer
Tehdid ile, tezvîr ile tam dört sene kandık
Tam dört sene çektik, bu ne beyhûde emekler!
Millet mi muateb, yine millet mi muhakkar!

Millet daha çeksin, daha yansın mı? O hâlâ
bir kerm-i mezarî gibi etmekte tagaddî
Üryan-ü perişan vatanın her yeri gûya
Hakister-i âmâlı, musalla-i ümidi
evca-ı sefalet mütemerrid mütemâdî!

Bin haile eyler bu sefaletle teradüf
İşkence ve idam ile ifna-i raiyyet
Kanun. . O nasıl şey ki eder nez-i tasarruf
emniyyet-i şahsiyyeyi ilkaya cesaret
Cengiz bile etmişti reayasına hürmet!

Eksilmedi bir lahza tekaza-i hasîsin
Tarih edecektir bu şenaatları tescîl
[14] Âlâmını izhar ile bir devr-i habîsin
ettin koca bir milletin ümmidini terzîl
irfanını tatil ile vicdanını tenkîl!

Hürriyeti pâmâl eden ey sadme-i mürted
Ey gayz-ı mübâhî, evet ey sulta-i meş'um
Hakkın ne senin kılmağa insanlığı mazlum!
Bekler seni her köşede bir matem-i mektum

Ahir görürüz ricate mecbur olacaksın
bir ra'şe-i miskîn-i nedametle perişan
Ey şirzime-i kahire, makhur olacaksın
Bir gün kıracak dişlerini tu'me-i küfran
Bir gün dönecektir sana en giryeli hüsran

Erganimadeni: 28 Nisan 1918

Kâzım Vehbi

Jİ ASARÊ KEVN(*)

Zahidê xelwetnuşîn pabendê kirdarê xwe ye
Tacirê rîhletguzîn dilnarê dînarê xwe ye
Aşiqê dîlberhebîn dildarê dîdarê xwe ye
Da bizanî her kesek bê şubhe xemxwarê xwe ye(592)

Bê amel tu j'kes meke hêvî ata û hîmmetê
Bê xerez nakêşitin qet kes jibo kes zehmetê
Kes nehin hilgiritin barê te ew bê ucretê
Gerçi Îsa bit ewî vêk rakirê barê xwe ye

[15] Hoşîyar bî, da nekî umrê xwe bê hasil telef
Ku nedaye faîde mal, genc û ewlad û xelef
Macerayê Xidr-i dîwarê yetîmî bû selef
Vî zemanî her kesek mî'marê dîwarê xwe ye

Xanîya, zayi meke weqtê xwe ey nadan, abes(593)
Bê teleb nabî ji ışqê behremend, ey bulhewes
Saniê mutleq, ku nîne îhtîyacek wî bi kes
Lutf û îhsanê ji wî derheq telebkarê xwe ye

Hezretê Şêx Ehmedê Xanî

---

(592) Ev qit'a helbesta Xanîyê nemir, di eslê kovarê da bi awayê jêrîn hatîye çapkirin:

"Zahidê xelwetnuşîn pabendê kirdarê xwe ye
Tacirê rîhletguzîn dildarê dîdarê xwe ye
Aşiqê dîlberhebîn dilnarê dînarê xwe ye
Da bizanî her kesek bê şubhe xemxwarê xwe ye".

Eşkera ye ku di malika diduyan û sisîyan da şaşîyeka rêzkirinê heye. Lewra ji alîyê manayê ve, di van her du malikan da çewtîyeka eşkera dixuye; nabe ku "tacirê rîhletguzîn", "dildarê dîdarê xwe" be. Evîn û dildarîya taciran ne ji dîdar û dîtina yaran ra ye, lê ji "dînar"an ra, yanî ji diravan ra ye; ew "dilnarê dînarê xwe" ne, yanî dilê wan li ser diravên wan dişewite. Ji ber vê yekê, bi dîtin û bawerîya me, malika diduyan di kovarê da şaş hatîye çapkirin û divê ku rastê wê weha be:

"Tacirê rîhletguzîn dilnarê dînarê xwe ye".

Her weha, "aşiqê dîlberhebîn"jî nabe ku "dilnarê dînarê xwe" be, yanî derdedirav be. Lewra kesê aşiq tim di derdê dîtina yara xwe da ye, yanî "dildarê dîdarê xwe" ye. Ji ber vê yekê, bi dîtin û bawerîya me, malika sisîyan jî di kovarê da şaş hatîye çapkirin û divê ku rastê wê weha be:

"Aşiqê dîlberhebîn dildarê dîdarê xwe ye".

Ji ber van semedên jorîn, me ev her du malik jî bi awayê rast li vir nivîsîn.

(593) "Xanîya": Ey Xanî, Xanîyo.

Ey hebîbê qelb û rûhî, ey qerarê canê min(594)
Dê çi bîtin carekê ger tu bibî mîhmanê min

Bêy, li ser çavê mi rûnî, nezera qelbê mi bî
Ez xulamê kemterîn im, her tu yî sultanê min(595)

Qelb û dil mecrûhê eynê eswed û birhê te ne(596)
Nîne bê cama meyê qet merhem û dermanê min

Sed wekî Îsa û Eflatûn, Calînosê hekîm
Çareyê derdê mi nakî bê te, ey Luqmanê min

Çav di rê de kor-i bû Yaqûb-i ez beytulhuzin(597)
Qet nema carek xuya bî Yûsifê Ken'anê min

Qet nema carek xuya bî pêşê Belqîsa Seba
Pê muferreh bî Suleyman, mutmeîn bî canê min(598)

Ez yesîrê qeyd û bend û zulf û zincîrê te me
Rehm-i kî ba me yesîran, ey şeh û sultanê min(599)

Sohtime ez narê fîrqet, mujdeya weslê nema(600)
Ku ji wê şem'ê munîr bî zulmet û eywanê min(601)

[16] Zulf û xalan, mah û rûlar çok Sîyahpoş idiler
Korkarim ben kara olsun çadir û sîwanê min(602)

Hezretê Sîyahpoş

---

(594) Rûhî: Rûhê min, canê min, gîyanê min.
(595) Kemterîn: Kêmtirîn, nizimtirîn, bêrûmettirîn.
(596) Mecrûh: Birîndar.
Eynê eswed: Çavê reş.
(597) Beytulhuzin: Xanîyê xeman, hêlîna derdan.
(598) Muferreh: Şa, dilgeş, dilxweş, kêfxweş.
Mutmeîn: Hêsa, amoş.
(599) Rehm-i kî ba me yesîran: Rehm bi me yexsîran bikî, li me dîlan bêyî rehmê.
(600) Narê fîrqet: Agirê dûrketinê.
Mujdeya weslê: Mizgîna gîhanê, mizgîna gîhana yarê.
(601) Şem': Find.
Munîr bî: Ronî bibe.
Zulmet: Tarîtî.
(602) Hozan di van her du malikên paşîn da zimanên Kurdî û Tirkî têkilhev kirine û her du malik bi her du zimanan nivîsîne. Mana her du malikan li ser hev weha ye:

"Zulf ü xalan, rûyên wek hîvan nuxaftine û wek perdên pirr reş ketine ser wan rûyên wek hîvan. Ez ditirsim ku ji vê yekê çadir û sîwana min jî reş bibe".

Dibe ku mexsed ji çadir û sîwanê bext be, yanî hozan bextê xwe şibandibe çadir û sîwanê û xwestibe bêje ku, "çawa zulf û xalan, rûyên wek hîvan di binê rengê xwe yê reş da nuxaftine, ez ditirsim ku bextê min jî wisa reş bibe".
Wek ku dixuye, hozan, mana "nuxaftina zulf û xalan, rûyên wek hîvan di binê rengê xwe yê reş da", bi karanîna navê xwe "Siyahpoş" daye.

KURMANCA RA

Ev roj roja xîretê bî
Nezera gişka ser me de bî

Her roj, her şev bixebitin
Mekteb vekin, tehsîl bikin

Xîret bikin, hun xurt bibin
Taqa Xweda bîra mekin

Pez û cot ra dîqqet bikin
Destmêj, nimêj bîra mekin

Gelî Kurda, şorek dikim
Hemû Kurmanc destek bibin

Paşê em'ê rahet bikin
Lawê xwe na xwendiş bidin

Bona me mekteb lazim i
Bona me sin'et lazim i

Bona me îman lazim i
Bona me nimêj lazim i

Her gundî da mekteb vekin
Paşê qedrê wê fehm dikin

Kurdîzade
E. Sabit

Necm-i İstikbal Matbaası

Müdîr-i Mes'ûl: Hamza

[17] MÜHİM BİR ZIYA(*)

En Kıymetdar Kürd genclerinden Babanzade Reşid Bey'in mahdumü Avni Bey, geçenlerde irtihal etti. Ahlak ve zekâsı itibariyle arkadaşlar arasında kendisini tanıtan ve sevdiren Avni Bey üfûl ederken, hepimizin de yüreklerinde elîm bir yara açtı. Biz, merhumun aile-i muhteremesiyle beraber Kürdlüğü de muhtac-ı tâziye görürüz. Cenab-ı Hak, ailesine ve arkadaşlarına sabr-ı cemîl ihsan buyursun.

JÎN

MÜJDE

Kürd edebiyatında lâyemût bir mevki tutan "Melâ Ehmedê Xanî" hazretlerinin eserleri olup, Kürd lisanının fasahat ve belâgat-ı mücesseme olduğunu âlem-i medeniyete ilân eden şaheserleri "**Mem û Zîn**" namındaki manzum romanları, inayet-i Barî ile mevki-i intişare vaz'ına teşebbüs edilmiştir. Kâğıdın ve mürettibiyenin gittikçe fırlanması gibi maddî manilere karşı, âzamî fedakârlığa karar verilmiş ve nefaset-i edebiyesiyle mütenasib bir surette neşredilecektir. Kariîn-i kirama tebşîr eyleriz.

MİZGÎNÎ

Kitêba "**Mem û Zîn**"ê em wê tebi' dikin; mizgînî li hemî Kurdan bit. Û babetê meznahîya kitêbê û sûretekê pirr nefîs dê derkevit. Me guhdarî giranîya kaxidî û giranîya heqê murettiban nekir û bi fîdakarîyek mezin em derêtxin.

ADRES:

Babıâlî Civarı Ebussuud Caddesinde
Necm-i İstikbal Matbaasında
"**Jîn**" İdarehanesi

TEVZİ MAHALLİ:

Babıâlî Caddesinde Yeni Şark Kitabhanesi

ABONELERİMİZE

Abonelerimize gönderdiğimiz birtakım nüshaların vâsıl olmadığı şikâyeti, 5'inci nüshamızda merciinin nazar-ı dikkati celbedildiği halde hâlâ tevalî ediyor. Binaenaleyh, abonelerimize vâsıl olmamış nüshalar var ise numrolarını heman idareye bildirmelerini rica eyleriz.

(*) Refîk-i mesaîmiz "**Kürdistan**" mecmuasının 3'üncü nüshası da intişar etmiştir. Birçok güzîde makaleleri hâvî olan mezkûr mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Haftalık Gazete'nin 33'üncü numrosu intişar etti. Pek mühim ve müfîd makalâtı hâvî olan işbu mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Sebîlürreşad cerîde-i İslâmiyesinin 393'üncü nüshası kıymetdar makalelerle intişar etti.

Çıraklar Mektebi Mecmuası'nın 4'üncü nüshası güzîde makaleleri hâvî olarak intişar etmiştir. Kari'lerimize tavsiye eyleriz.

(603) احمد بیک کوماسی در مرثیهٔ کوچ خود گفته است

گلکوی تازهٔ لیل — آرد شیم وسر گلکوی تازهٔ لیل
نیایهٔ مزار او لیل تر میل — چه دیدم وارا اسرینان چون نیل
شیم وسر نیش و دلهٔ پر جوش — سنگ مزارش گرتم د باوش
واتم ای دل سوز قیس لونگ و کول — سارکت بو بیانه بیدی چول
سر هوردار سنخاک سول خزانان — من مجنون توم دی طوریم آمان
کوچ بیواوت کاری بیم کردن — بیزارم جه گیان راضیم و مردن
گرتهٔ نار عشق دوری بالای تو — کاری بیم کودن نونمام نو
وختن چون تقنس بیعن وزخال — شاد بو بگردم زلان باشمال
یا هد بوبنهٔ قیس لونک وکول — تن بو و خوراک دشیان چول
سوگند بو خالان فیروزهٔ خوشرنگ — بو رشتهٔ زلفان لشیویای پای سنگ

جو ساوه گردش چرخ پر ستم — من وتو د جور جیا کرد جه هم
تو بردن و خاک سیای تنگ تار — من مام پی آزار جفای روزگار
هر تو چون مجنون خاطرم جم کیل — هر لیل لیلمن نهردهٔ دجیل
خمان پژاران رفیق تر امن — چنیو جفا و جور دایم سودامن
سپای غم بی طور هجوم آوردن — قافلهٔ فامم بتاراج بردن
زامتان سخت ای دلهٔ پر ایش — چون جابی باران گاز زرد خاو نویش
شو کیلن زوخاو دلای جیما — کافر نزبیش میو بیمیدا
یانم ویران وردم دلیو بان — چون آهوی تنیا سرلیم شیویان
شوان زاری وشین تدوان زرورو من — یکجار و سواهٔ تنیای تو من
حال تو چیشن شای وفاداران — کین نام رازت صبا و ابواران؟

(603) Eme wêney destnûsî helbestî ”Gilkoy Tazey Leyl” e ke Minorsky legel gutarekey xoy da bilaw kirdotewe. Belam bê guman, ewey l'êre da wênekey bilaw dikinêtewe hemû helbesteke nîye, belkû tenê 22 beyt e. Le têkste Latînîyeke da 53 beytî bilaw kirawetewe.

تو سرای تاریک پر خوف خطر   مدارت چون لیل ناز پرور
چطور مو یاری چون قرارت   کین ها و رفیق لیل و نهارت

(604)

..... Gịlkoy täzey Leyl
Ärū šīm wä sär gịlkoy täzey Leyl

Nä pāyey mäzār o^{u} Leyle pịr meyl
Jä dīδäm wārān äsrīnān čūn seyl

Šīm wä särīnäš wä däläy [5] pịr jo^{u}š
Säñge mäzāräš gịrtịm wä bāwịš

Wātịm : äy dịtsōz, Qäyse loñg-wä-kōt
Mobäräkịt bō yāney bīdī čōt !

Sär hōr-dār nä xāk, sōle xärāmān
Mịn Mäjnūne to-m, wäy-tōr p^{v}ēm āmān

Kōče bē-wäδät kārī p^{v}ēm kärdän
Bē-zārịm jä gyān rāzīm bä-märdän

Gịrräy nāre 'ešq dūrī bātāy to
Kārī p^{v}ēm kärdän, no^{u} nämāme no^{u}

Waxtān čūn Qäqnäs bäbūn wä zoxal
Šāδ bō bä-gärdịm zalān yā šamāl

Yā hō bä-wēney Qäyse loñg-wä-kōt
Tān bō wä-xorāk wähšiyāne čōt

So^{u}gänd bo^{u} xätān fīrūzey xošräñg
Bo^{u} dästey zịlfān päšēwyāy pāy säñg

Jo^{u} sāwä gärdäš čärxe pịr setäm
Mịn-o-to wä jo^{u}r jiyā kärd jä häm

To bärdän wä-xāk siyāy täñge tār
Mịn mām p^{v}ēy āzār jäfāy rōzegār

Här rō čūn Mäjnūn xātịr jä xäm käyl
Här : " Leyl, Leyle-mịn," nä härdäy Dujäyl

Xämān pāžārān rafēge rā-män
Čūnīw jäfā-w-jo^{u}r dāyim so^{u}δāmän

Säpāy xäm bäytōr hujūm āwärdän
Qāfeley fāmịm bä tārāj bärdän

Zāmätāne säxt äy dịläy pịr ēš
Čūn jāy mārān-gāz zuxā^{u} mäyū lēš

Šo^{u} käylän zuxā^{u} wä lāy jēm^{a}δā
Kāfir bäzä'iš mäyo [sic] p^{v}ēm^{a}δā

Yānäm wērānän därdịm d^{v}ēwiyān
Čūn āhūy tänyā sär lēm šēwiyān

Šäwān zārī-w-šīn, rō'än rōrō män
Yäk jār wäswäsey tänyā'ī-to män

" Hāle-to čēšän, šāy wäfāδārān
Kī-än hämrāzät säbā-w-ēwārān

N'o^{u} säräy tārīk pịr xo^{u}f-u xätär
Mäδārät čūn-än, Leyle näz-pärwär

Četōr mäwyārī čūn-än qärärät ?
Kī-än hā^{u}-räfēq leyl-o-nähärät ?

Nä särdī häwāy särde siyā-säñg
Četọr-än xätān fīrūzey-wäš räng ?

Jä bätī bähūy Qäyse xämīnät
Kām sänge siyā hān jä bätīnät ?

Dāxäm o^{u} dāx-än, Leyle xātịr-täñg,
O^{u} dässey zịlfān päšēwyāy pāy säñg.

Wä čäñge čil-čäñg to tā-tā-t mäkärd
Īsä päšēwān čūn räyhāne härd

O^{u} dīδäy mäxmūr āhū-bēze to
O^{u} Qäyse qätrān šärr-ängēze to

Īsä nä gärdeš čärxe nīlī-räñg .
Bē-ro^{u}naq bī-än čūn näqš rūye säñg

Sā p^{v}ēy čēš sōmāy dīδäm tār näbō
Zendägī jä läm žār^{u}mār näbō ?

To xärīke qäbr siyāy särdānī
Tämām häsrätān nä dịt bärdānī

Mịn tänyā čūn Qäys lēwäy xäm-xätät
Zendä mägētōn nä rūy sär bisāt."

(604) Minorsky'nin yayınladığı şiirin Latin harfleriyle olan metni. 582 numaralı dipnota bakınız.

Wäl-hāsịł härčänd šīn-o-zārīm kărd   Nä pāy qăbre Leyl bē-qarārīm kărd
Ṇä juwāw dā p^{v}ēm, nä zärräy dāñg kărd   Yäk jār bịłēsäm nä gärdūn wiyārd
Däysān häm jä no^{u} wātam : " Āy dịł-sōz   Hakīme dărmān dărde Mäjnūn-dōz
Yä p^{v}ēy čēš meyläm jä-lāt käm bī-än   Mär ăhde wärīn jä yāδät šī-än ?
Mịn wäy dịłäy xār bē-qarārāwä   Wäy jāmäy siyāy yăxä-pāräwā
Hām nä sārīnät zār-zār mänāłū   Xāki yānäy no^{u}ł wä čām mämāłū
To hēč nīt wä qäyd bē-qărārī mịn   Jä äl-wäδāy săxt šīn-o-zārī mịn
Nịmāδäy juwāw, nuxtäy xāł bēgărd   Ma'lūmän jä lāt meyläm bī-än sărd
Dīm, säδāye nărm jä tōy xākäwä   J'o^{u} yānäy tāzäy häsrätnākäwä
Āmā wä gōšäm čūn härdä-jārān   Wātäš : " Häy, Mäjnūn, wēlé kōsārān
So^{u}gänd bä wāheδ farde bē-hämtā   Bē-wāδä kărdän mịn jä to jiyā
Ṛāy juwāw nī-än, dịł bē-qărārän   Freyk säñg-u-xāk wä jäsäm bārān
Jä tä'sīre xāk häwāy sărd säñg   Ṛāy juwāw nī-än, čānīt kärū dăng
Xāne xāk bo^{u}tōr măhbūsäm kărdắn   Nāzārāne wēm jä yāδäm bărdàn
Bălē, här čänd šīn zārī mākärī   Här čänd sär wä säñg siyā mäδārī
Fā'iδäš nī-än sūδ näδārū p^{v}ēt   Bišō, zārī kär pärēw bŭxte wēt
P^{v}ēy čēš äy dịnyā xeylī bē-wäfān   Jä tănxwāy wäfāš dāyem här jăfān
Käs jä qäyde dām măkrāš nărāstắn   Yäk-yäk wä zänjīr äyyārī bästān
Jạ äwwäł dịnyā tạ wä ṛōy măhšär   Hēč käs jä dāmaš bär nä-šī-n wä bär
Här käs dịł šāδ bo wäy dịnyāy bē-pō   Āxịr säränjām ränjä-ṛō mäbō
Här čänd pärēw mịn to äl-wäδātän   Āxịr säränjām äy jāgä jätän."
Ahmäδ pärēw kōč šāy jämīn-jämān   Restāxēz kärū tā märge sāmān !

WERGERANÊN JİMAREYA 12’AN

12’NCİ SAYININ ÇEVİRİLERİ

KÜRDİSTAN TARİHİ(1)

(DEVAM VE SON)

Daha önceleri Kürdlerin kökeni incelenirken, Onbinler Ordusunun dağlar arasından geri çekilişine karşı koyan "Karduşi"(Carduchi)ler soyundan olduklarını varsayıp böyle tahmin etmek yeterli sayılırdı. Oysa son zamanlarda meydana çıkan tarihsel gerçekler, Kürdleri Yunan döneminden daha pek çok uzak zamanlara götürüyor. Tarihin başlangıcında Asuristan'daki dağlara Goto(Gùtù) adı verilen ve "savaşçı", "cengâver" anlamına gelen bir halk egemendi. Bu ad Asurcada "Kardu" ya da "Qardu"(Gardu, Kardu) sözcükleriyle eşanlamlıydı; Strabs adlı zat, bu adın "Cardaces" adıyle bir olduğunu belirtmiştir.

Gotolar Turan soyundan bir kabile idiler. Güçlü ve zorlu oluşlarının ölçüsünü takdir edebilmek için, eski çiviyazısı ile yazılmış olayları içeren yazıtlarda bunların Batı Asya'nın Suriyeliler(Susians) ile Hititler(Elamites) ve Babil'in(Akkadians) milletleri arasında belirtilmiş olduklarını söylemek yeterlidir. Bu milletin, tüm Asur saltanatı döneminde siyasal bağımsızlığını az-çok korumuş olduğu anlaşılıyor. Nineva'nın düşüşünden sonra Medyalılara karışarak, Küçük Asya'nın yüksek ovalarında oturan Ermeni ve Fars kavimleri gibi, giderek Arîleştiler. Çünkü tarihin bu döneminde büyük ölçüde kabile göçü meydana gelmişti ve bu kabileler, nereden gelmiş olurlarsa olsunlar, herhalde Arîler topluluğundandılar. Siros(Cyrus) Babil'in ele geçirilmesinden önce(M.Ö. 539), Gotoları ya da Kurdoları kendi egemenliğinin sınırları içine alarak, bunlardan oluşturduğu bir savaşçı orduyu haleflerine devretmişti ki, tarihçi Herodot'un kaydettiği Serhas ordusu arasında Saspiryan (Saspirians) ve Alaordîyan(Alaordians) adları ile geçmiştir.

Gotolar daha sonraki zamanlarda peş-peşe Makedonyalıların, Perslerin ve Sasanîlerin yönetimleri altına geçmişlerdir. Gerek yaygın söylentilerden ve gerekse ülkede şimdi de bulunan eserlerden elde edilen sonuçlara göre, soydaş olmaları muhtemel olan Arsasyanların özel sevgi ve sempatilerini kazanmışlardı. "Goto Reis" Anlamına çevrilebilen Gotarz'ın(Gotarzes) Güney Kürdistan'da başlıca aşiret olan Goranların kurucusu olduğu söylenmektedir.(1)

---

(1) **"Encyclopedia Britanica"**dan özetlenerek alınmıştır.

(1) Qalhur(Kalhùr) aşiretinin Godarz ibni Cîyo(Gudarz-ibn-Gio) soyundan geldiği ve Godarz'ın oğlu Ruham'ın(Roham) Kudüs'ü yıkmak ve Yahudileri esir etmek için Rahman Keyanî tarafından gönderildiği yaygın bir biçimde söylenmektedir. Ruham, Buhtunasr diye adlandırılan kişidir ve daha sonra kendisi Babil tahtına oturmuştur. Komşu ülkeler o zamandan beri Goran adını alan Ruham hanedanının yönetimi altında kalmıştır(**Şerefname,** İran'daki elyazması nüshası).
Aynı yaygın söylentilere ülke içinde hâlâ rastlanmaktadır. Behîstûn'daki yazıtta, Godarz ibni Cîyo'nun gerçekten tarihî büyük bir kişilik olduğu yazılıdır.(**Journal Royal Society,** vol. IX, page 114'e başvurulsun).

Gotarz'ın adı ve unvanları, Kermanşah Kürd başkenti yakınlarında Behîstûn adlı yerde bulunan Yunan yazıtlarında yazılıdır.(605)

Bağdad halifeleri yönetiminde, Kürdler şurada burada ayaklanmadan geri durmamışlar, Milâddan sonra 838-905 yılları arasında büyük bir ayaklanmaya girişmişlerdir. Güney Kürdlerine karşı Emîr Adududdevle'nin komutası altında gönderilen Halifelik güçleri, ünlü Sermaç kalesini(yıkıntıları bugün Behîstûn dolaylarında görülmektedir), Şehrezor dolaylarını ve bugün "Pasintepe" adı verilen Şehrezor kalesini içeren kenti ele geçirmişlerdir.

Kürd hükümetinin en parlak dönemi, galiba, Milâdî XII. yüzyıl içindeydi. Bu dönemde Hadabanî aşiretinin Rawendî koluna bağlı Büyük Salahaddin Suriye Eyyubî Saltanatını kurmuş ve yalnız Kürdistan dağlarının doğu ve batısında değil, bir yandan Horasan'da, bir yandan da Mısır ve Yemen'de Kürd beylikleri kurmuştur.

Moğolların ve Tatarların Batı Asya'daki egemenlikleri döneminde, dağlarda yaşayan Kürdlerin büyük bölümü kayıtsız kalmışlar ve bu hükümetlerin ovalardaki valilerine istemeyerek boyun eğmişlerdir.

Sultan Selim I, 1514 yılında Şah İsmail'i yenilgiye uğratınca Ermenistan ve Kürdistan'ı kendi ülkesinin sınırları içine almış ve ele geçirilen yerlerin düzenleme ve yönetimini Bitlisli bir Kürd olan tarihçi İdris'e bırakmıştır. İdris, Kürdistan'ı, Kürd, Arab ve Ermeni soyundan gelen birtakım beylerin ellerinde bulunan kalelerle çevrili olarak bulmuştur. Bu beyler, aşiretler arasında savaş ve çekişmeler çıkarmakla ve çiftçilikle geçinen halka karşı yağma ve talana girişmekle uğraşıyorlardı.

İdris, ülkeyi sancaklara ayırarak yerel beylerini vali olarak tayin etmiş ve onların miras yolu ile sahip oldukları haklara dokunmamıştır. Yine İdris, Timur'un geçtiği tarihten beri çöl halinde kalmış olan Erzurum ve Erivan arasındaki otlak araziye Hakkâri ve Bohtan taraflarından getirttiği Kürdleri yeniden yerleştirmiştir. İdris'in uygulamaya koyduğu hükümet biçimi, 1828—1829 yıllarındaki Rusya-Türkiye savaşına kadar değişmemiştir. Ancak, başkentten uzak bulunmaları ve Türkiye'nin güçten düşmesi, Kürdlerin nüfuz ve güçlerinin çok artmasına yolaçmış ve batıya doğru Ankara'ya kadar yayılmaları sonucunu doğurmuştur.

Savaştan sonra Kürdler Türkiye yönetiminden kurtulmak için ayaklanma eğilimleri gösterince, 1834 yılında onlara boyun eğdirmek gerekti; üzerlerine Reşid Paşa gönderildi; başlıca kentlere asker yerleştirildi; ve birçok Kürd beylerinin yerine Türkler atandı.

Bedirhan'ın yönettiği 1843 ayaklanması bastırıldıktan ve Kırım savaşından sonra Türkler Kürdistan'daki konumlarını sağlamlaştırdılar. 1877—78 Rus savaşından sonra 1880—81 yıllarında Şeyh Ubeydullah'ın Türk himayesi altında kurmaya giriştiği bağımsız Kürd beyliği, başlangıçta Osmanlı hükümetince uygun görülmüştü. Böylece, Rusya'nın kendi egemenliği altında kurmayı tasarladığı Ermeni hükümetine karşılık verilmiş olacaktı. Ubey-

---

(605) 570 numaralı dipnota bakınız.

dullah'ın İran'ın içlerine saldırması ve daha başka çeşitli nedenler, merkezî hükümetin Kürdistan'daki mevkiini yeniden sağlamlaştırmasına yolaçtı.

1828—29 yıllarındaki Rus-Türk savaşına kadar ve hatta 1877—78 tarihine kadar her iki milletin dağlık halkı birbirleriyle iyi geçinmekte idiler. Her iki unsur da Türkiye hükümetinden baskı görüyorlardı ve Ruslara karşı da korku ve dehşet duyuyorlardı. Ne var ki Ermeniler arasında beliren millî hareket ve son savaştan sonra Rusların bu hareketi teşvik etmeleri, giderek iki unsur arasında karşılıklı nefret ve bağnazlık uyandırdı. 1891 yılında Ermeni komitelerinin faaliyeti, Osmanlı hükümetini, Kürdlerden "Hamidiye" adı altında iyi silâhlandırılan düzensiz süvari örgütlerini genişleterek Kürdlerin konumunu sağlamlaştırmak zorunda bıraktı. Ve bu şekilde ırk düşmanlığı göstermelerine yolaçtı

Mehmed Sakin

KÜRDLERDE DOĞUŞTAN ZEKÂ

Evrenin yaratıcısı, insanoğlunu birçok yaratılış sırrının, var etme gizinin aynası yapmıştır. Akıl ve tekniğin henüz çözemediği zekânın "doğuştan olan" bir bölümü vardır ki doğal kanunları alt-üst eder. Bana kalırsa, tasavvufçuların "ilham" diye kabul ettikleri doğaüstü kavrayış yeteneği, doğuştan olan bu seziden başka bir şey değildir.

Hiç bir şey okumamış, öğrenim görmemiş birtakım okumasız-yazmasız kişilerin, salt zekâları ile bilimin basamaklarının üstüne yükseldiklerini, analarından âmâ doğmuş bazı insanların kimi bilim ve sanatlarda nasıl olağanüstü başarılara ulaştıklarını tarih anlatıyor.

Çağdaşı bulunduğum Musullu Hafız Osman'ın bilimde, musiki sanatında, şiirde, sesleri ve varlıkları tanımada gösterdiği gelişim, kaydedilmeye değer. Yine onun yetiştiği çevre ve ülkede birkaç okumasız-yazmasız şair tanıyorum; onlarla yakın ilişkim vardır; gerçekten onlar, alfabeyi bile belleyecek kadar okumamış oldukları halde, manzum ve kafiyeli, aruz kurallarına uygun, zarif ve çok anlamlı şiir ve eserleri vardır. Gördüğüm Abdullah Hasan'la Bawecanlı Mustafa Bey ve daha önce yine o dolaylarda yetişen Hasan Kınoş ve Derbendfeqereli Mehmed Ağa, başka bir halkın içinden yetişmiş olsalardı adları sonsuza dek ölümsüzleşirdi. Fakat, ne yazık ki Kürdlerin en büyük şairlerinden olanların bile eserleri, Kürd halkı gibi dağınık bir durumdadır ve henüz biraraya getirilmemiştir.

324'te(606) Kürd şairlerinden Nalî'nin şiirlerinin. . . ba (607) gazetesinde Fransızcaya çevrildiğini görenler şaşıp kalıyorlardı. Oysa çocukluk dönemimi geçirdiğim memleketimde yalnız Süleymaniye gibi Kürdistan'ın ufak bir köşesinde yarım yüzyılda, ünlü Şeyh Ahmed Take hazretlerinin yüce pederi Şeyh Maruf ki Oniki Bilim'i(608) Arapça olarak şiir üslûbu ile yazmış, Farsçada kendi adı ile yazdığı şiirlerde şiir sanatını bir helâl sihir şekline koymuş, Kürdçe manzum birçok eseri armağan bırakmış bir zattır ve en büyük şairlerimizden Mevlâna Halid ile aynı çağda yetişmiştir. Ve sonra Mevlevî Mela Abdurrahim-i Madumî, Nalî, Mustafa Bey Salim, "Kurdî" takma adı ile tanınmış olan Abdurrahman Bey, Hacı Kadir, Hicrî, Ali Berdeşanî, Ahmed Gewr, Rencûrî, Hasan Kınoş'un kızı, Derbendfeqereyî ve hele en son ve en seçkin şairimiz Şeyh Rıza gibi şairleri gördüm. Bu küçük yerde bu kadar şair yetiştiren Kürdistan, feyizli ortamında kim bilir daha ne kadar dâhîler yetişmiş bir çimendir; artık varın siz tahmin edin.

"Dağ tepelerindeki bulutlar feyzindendir ilkbaharın
Pek doğaldır şair olmaları o yerlerde doğanların".

Ah, üzülerek yinelerim ki bu kadar dâhîlerin sayısız eserlerinden herhangi bir şekilde basılı olarak tek bir cilt kitap yoktur. Benim gibi milliyet tutkunu birkaç kişinin belleğinde şuradan buradan birkaç parça kalmışsa da, o da bizim yaşamımızla birlikte sönecektir. Tanrım, şu belleğimde sakladığım o emanetleri basın alanına aktarmadan önce emanetin olan canımı benden alma!

Hiç unutmam, 329 yılında(609) Tebriz'de aslan gibi bir başhekimle görüştüğüm zaman, Salih'in "Bir Kur'an Sırrı ve Çapraz Zülüf" beyti ile başlayan ünlü gazelini okumuştu. Bana diyordu ki:

— Siz kendi şairlerinizi takdir etmiyorsunuz. Fakat biz, Hafız ve Sadî kuşakları kadar şiiri bildiğimiz için **"Zülfî Yelda"**(610) gazelinin şairi Salih ile **"Qesîdey Şah û Mah"**(611) şiirinin sahibi Şeyh Rıza'yı yüceltiyoruz.

Hayalime kapılarak söyleşimi biraz uzattım. Konuya dönüyorum:

Okumasız-yazmasız şairlerimizden Mehmed Ağa-i Derbendfeqereyî'nin en eski Kürdçe Zend şivesiyle nişanlısının mezarı başında söylediği ağıtı 30 yıl önce görmüştüm. Galiba Kürdlük aşkıyla olmalı ki ezberlemiştim. Bu hafta **"Jîn"** için Kürdçe şiirler düşündüğüm zaman hafızamdan medet umdum, hatırıma gelen bölümü çevirdim. Ne kadar eksik olsa bile benim hafızamdan çok yüksektir:(612)

(606) 572 numaralı dipnota bakınız.
(607) 573 numaralı dipnota bakınız.
(608) 574 numaralı dipnota bakınız.
(609) 577 numaralı dipnota bakınız.
(610) 578 numaralı dipnota bakınız.
(611) 579 numaralı dipnota bakınız.
(612) 582 numaralı dipnota bakınız.

Leylâ'mın güllü konağına(613)
uğradım bugün, yeni konağına

Çok çekici Leylâ'nın ebedî yurdunda
gözyaşlarım boşalıyordu sel tarzında

Coşan gönlümle başucuna vardım
Mezar taşına sarıldım kaldım

Dedim: "Hey gönül yakan sevgili
Şu ıssız konak olsun sana hayırlı

Aşk ateşiyle tutuştum kaldım
Senden uzaklaşalı bu hale geldim

Ne gece uykum var, ne gündüz rahat
Gözü ağrıyan gibi her zamanım dert

O zamandan beri ki şu alçak felek
bizi ayırdı, yüreğimizi kanlı ederek

seni kara toprağa teslim eyledi
ve de beni ayrılığınla zehirledi

her gün Mecnun gibi Düceyl dağını dolaşıyorum
ve beni yakan Leylâ'mı arayıp duruyorum

'Ah Leylâ Leylâ' deyip çağırıyorum
Ve sesimin yankısına kızıp bağırıyorum

Yıldızım kara, arkadaşım uğursuz baykuş şimdi
Sürüden ayrılan ceylân gibi üzgünüm şimdi

Ben bu haldeyim ey vefalı yar
Senin dert ortağın kim, sabahlar akşamlar!

Nasıl geçiniyorsun, yakın arkadaşın kim!
Ve geceli gündüzlü sırdaşın kim!

Ah, şu benim gözlerim niye kararmıyor!
Senin gibi benzim niye sararmıyor!

---

(613) Şiirin Kürdçesi yazının aslında yer aldığı için, biz onu burada yeniden yazmaya gerek görmedik ve yalnızca, yazar tarafından yapılmış olan Osmanlıca çevirisini bugünkü Türkçeye çevirmekle yetindik.

O mahmur gözlerin kime bakıyor!
O güzel saçlarını kimler tarıyor!

Her gün taradığın gibi bağlanmış mıdır!
Yoksa sümbül gibi dağılmış mıdır!"

Kısacası, pek çok ağladım, sızladım
Mezara sarıldım, yalvardım, inledim

Hiç seslenmedi, karşılık vermedi bana
Ağlayarak yine ben seslendim ona:

"Ey ruhumun ziyaretgâhı, ey üzgün yarim
İnan olsun artık kalmadı kararım

Mezarın ucundan bak, inliyorum
Yattığın toprağı göze sürüyorum

Sen hiç acı bağırışlarıma aldırmıyorsun
Benim için başını kaldırmıyorsun

Susuyorsun, ve sen sustukça böyle
ben çıldırıyorum, ah sevgili, söyle:

Yatakta gördüğüm gibi dalgın mısın!
Yoksa sağ kaldım diye dargın mısın!

Neden öyle bana karşı eğilim azalmış sende!
Birbirimize verilmiş sözümüz var, duruyor bende"

Topraktan bir ses geldi kulağıma
Ve etkisinden canım geldi dudağıma

Evet, tâ O'nun sesiydi, tamam
Seslendi bana, dedi: "Ey talihsiz adam

Seni unutmadım, ama şu toprak
sıkıyor beni, pek kuru bir yatak

O kadar taş-toprak üstüme yığılmış
ki konuşamıyorum, soluğum kesilmiş"

Pîrekürd
Tevfik

VAN NE DURUMDADIR?

İki yıl savaş alanında, üç buçuk yıl da tutsaklıkta, hastanelerde her zaman dudağımdan dökülen bir soru.

Bu soruyu yineleyince, elimde olmadan gözlerime yaş dolar, kendimi ağlamaktan bir türlü alamıyorum. Evet, düşüncem her zaman bu soru ile uğraşır, o eski mutlulukları anımsatır, mutluca geçirdiğim o yaşamı gözlerimin önünde canlandırır. Bazen o kadar dalarım ki böyle bir yaşam da, orada bulunmuş olmam da bana düş gibi gelir ve o yaşamı neredeyse bir düşsel yaşammış gibi sanırım. Aziz yurdumu düşündükçe birtakım dönüşümler geçiririm, bazen çılgıncasına kendi kendime konuşurum. Sonunda bir gün, bu durum arkadaşlarımın dikkatini çekti. Bana şöyle seslendiler:

— Yahu, ne yapıyorsun! Bu düşünceden bir yarar gördün mü! Gittikçe sarariyorsun. Allah etmesin, hasta düşersen sana bakacak var mı! Bari kendini topla, hiç olmazsa yurdunu ve göçmen olan aileni sefaletten kurtarmaya çabalarsın.

Bu öğütleri işitince başıma soğuk su dökülmüş gibi tüylerim ürperdi, sinirlerim gerildi, bütün vücudum titremeye başladı. Hele, son "göçmen olan aileni. . ." sözleri karşısında nasıl olsun da dayanayım! Böyle bir sitem hangi vicdanı sarsmaz! Acılarımın yatışacağı yerde daha fazla kabardığını gören arkadaşlarım da, çıkışlarından pişman oldular. Fakat ne çare ki, hak hiç bir şekilde gizlenmez. Vicdan sahipleri her zaman söyleyip hatırlatmayı bir görev bilirler. Ah, hak söylensin de, varsın birkaç gönlü kırsın, bunda bir zarar yoktur.

İşte bu acılar içinde yuvarlanırken bir mektup. . .

— Nereden?

— Van'dan.

Bu karşılığı alınca bir türlü aklıma sığdıramadım. Şimdiye kadar kendisini Anka kuşu ve oradaki yaşamı da düş sandığım bu üzüntü diyarından nasıl olsun da bir mektup gelsin!

Hemen zarfı açtım. İşte, büyük bir zatın kaleminden çıkmış olan mektuptaki yazılar:

". . .Muks eskisi gibi bayındır. Ondan sonra Hizan gelir. Bunu iyi bilmem, öyle sanarak söylüyorum. Erciş bir-iki yıl sonra belki eski durumunu bulur. Çünkü Zîlân deresi halkı göç etmemiştir. Van kasabasında(1) kasap, bakkal-çakkaldan oluşan Ermeni mahallesinde biraz bayındırlık izleri vardır.

(1) Van savaştan önce çok güzel bir kent olup, tahminen 7 bin hanelik iken, bugün bir kasaba, belki de bir köy durumuna düşmüştür. Van, yönetim bakımından iki sancağa ayrılmıştır: Van sancağı Erciş, Adilcevaz, Westan, Muks, Saray, Bargirî ilçelerini içerir. Öbürü Hakkâri sancağı olup, Çolemêrg, Başkale, Gewar, Hoşab, Şemdînan ilçelerini içerir. Van önce bir beylik, sonra il, en son da sancak durumuna getirilmiş ve bugün de yukarıdaki mektuptan anlaşılacağı gibi tamamıyle yıkıntıya, belki de bir Kürd mezarlığına dönmüştür. Yerli halkı ise, 11. sayımızda Van sütununda gösterdiğimiz gibi öteki illerde sürünmektedir.

Saray ilçesi de fena değildir. Hakkâri ilçeleri tümüyle yıkıktır denilse gerçek dışı olmaz. Hoşab ilçesinde bayındırlıktan iz yok. Başkale ilçesinde 5—6 köyde ancak bayındırlık izleri vardır. Çolemêrg ilçesi de öyledir. Gevar'da Ûremar'dan başka bayındırlıktan iz yoktur. Şemdînan dahi Gerdî ve Herkî'den başka öyledir. Bizim arazinin bayındır duruma getirilmesinden tümüyle ümitsiz olmuşum. Bunun için burada kalmamda, derin dertten başka bir yarar görmüyorum".

Yazıları okuyunca, acılarım yatışmadı; tersine yürek çarpıntımın artması ile daha fazla sıkını bastı. Herkes mektup alınca sevinir, acaba niçin? Ben alınca kederlendim, niçin?

İşte burada iki soru işareti karşısında şaşkın kaldım. Nihayet birinci "niçin"e, "çünkü haber alamadığı sevgilisinin sağlık haberini alan bir insan elbet sevinir"; ikinci "niçin"e de, "çünkü kendisinden haber alacağından ümidini keserek yaralarını birazcık unutmuş iken o yaraların yeniden tazelenmesi, kuşkusuz acı verir" cevaplarını verdim. Bu cevaplar vicdanımdan kaynayınca baygın ve güçsüz bir durumda yatağa düştüm.

15 Şubat 334(1918)(614)

Hakkârili
Abdurahim Rahmi

HALKLARIN ÖZGÜRLÜĞÜ KONUSUNDA BİR FELSEFÎ DÜŞÜNCE

Tüm dünyaca bilinmektedir ki, halkların özgürlüğü konusunda olumlu ve olumsuz birçok söz söylendi. Fakat yine de hiç unutmamalıdır ki söz ile uygulama arasında, lâf ile icraat arasında çok, pek çok fark vardır. Artık eski mantıkçılar gibi "Anka kuşu varmış, varsayılan Kaf dağında imiş" gibi hayallere değil, araştırma ve inceleme sonucunda, matematik kuralları gibi kesinkes ve deneylere uygun olan yeni mantık ile ve bilimsel bir gözle, basiretle halkların özgürlüğünü burada incelemek istiyorum. Bunun için de son derece açık, inandırıcı kanıtlarla davamı ortaya koyacağım:

Tanrısal kanun, doğa kanunu, hiç kimseye sormadan ve danışmadan, o ezelî-ebedî kurallarını kayıtsız bir şekilde ve acımasızca yürütüyor. Bu kanunlardan bize gerekli olacak olan asıl şurasıdır ki, her zaman şu ezelî kuralları, "Tanrı'nın işi" dediğimiz şu doğa kurallarını görüyoruz: Güçlüler sürekli olarak güçsüzleri eziyor. Bu ezmenin sonucu olarak, yenilgiye uğrayan halklar, galip halkların görenek ve geleneklerine uyarak bunun sonucunda yok olup batıyorlar ve kendi milliyetleri adına bir şey kalmıyor; ya da zor

(614) 588 numaralı dipnota bakınız.

yolu ile, baskı yöntemi ile kendi dillerinin, uygarlıklarının, görenek ve geleneklerinin yok edildiğine tanık oluyorlar. Demek oluyor ki güçlüler, ekonomice, siyasetçe, yönetimce, bilim ve kültürce, maddî olanaklarca güçlü olanlar güçsüzleri, bu koşullara sahip olmayanları kendi içlerinde sindirip kendilerine dönüştürüyorlar.

Hatta bunu karada gördüğümüz gibi denizde de buna tanık oluyoruz. En belirgin örneği de, büyük balığın küçük balığı yutarak yaşamını garantilemesidir.

Böylece insanın aklına ilk anda çok şeyler geliyor. Doğal olarak ve yaratılış olarak gerçeği aramaya eğilimli olanlar, genel tarihi araştırmayı bilenler, hiç tereddüt etmeden şu soruları ortaya koyarlar:

Halkların özgürlüğü nasıl ve ne gibi koşullarla olur? Güçlüler güçsüzleri ezmekten vazgeçip bu hakkı onlara nasıl bahşederler? Ederlerse tarihte bir örneği var mıdır? Yoksa bu sözler hayalî midir?

Bu soruların karşılığını bu konuları bilen kimselere bırakıyoruz. Yalnız burada amacımız, halkların özgürlüğünün birtakım koşullarla mümkün olabileceğini, siyaset dünyasında bir yer kazanmak isteyen ulusların giderek gelişmelerinin ancak, gözler önüne sereceğimiz koşullar içinde mümkün olabileceğini, aksî takdirde mümkün olamayacağını pratik bir şekilde kanıtlayarak görüşleri aydınlatmaya hizmet etmektir:

Dikkât buyurulsun, dünyada milyonlara varan hayvanlar, uygar ve sosyal bir durumda yaşayamayıp bütünüyle insanların esiridirler. Hatta bir çoban, yüz bin koyunu ufak bir sopa ile güder. Bunun nedeni ise, o çaresiz hayvanların düşünme özelliğinden yoksun olup düşünen insana tutsak olmalarıdır.

İşte bunun gibi, kültür nimetlerinden yoksun, bilgisizlik içinde koşuşup duran ilkel halklar, değil bir devleti, kendi evlerini bile yönetmekten âcizdirler. Zaten bizim bu durumumuz, yurda hizmet etmemekten değil, etmesini bilememektendir. Bizde tam anlamıyle bilim ve kültür yoktur. Bazı kimseler var, diyorlar ki:

"Para olursa, örgüt olursa bir halk, bir ulus kendini idare eder".

Hayır, cahil adamı hazinelere de boğsan yine iflâs etmiş olarak çıkar. Zaten cahil adam para yemesini de, harcamasını da bilemez.

Bu nedenle, yeni kurulacak olan ufak uluslar, her şeyden önce, bu çağa, çağdaş yaşama uygun bir biçimde zihinlerini, fikirlerini donatmalıdırlar. Bunun için de kültürel örgütlenmeleri gerçekleştirecek, bilim, teknik ve sanat adamları yetiştirecek programlar yapıp, önce oradan işe başlamalıdırlar. Hak fikri, adalet fikri, yaşam fikri gelişmeyen bir ülkede ne adalet, ne hukuk, ne de siyasal yaşam olur.

Eğer zamanın yeniliklerini, insan gereksinimlerinin artışını, ekonomi dünyasındaki rekabetin genişlik derecesini görmüyorsak, bu da bilim ve kültür gözlüğümüzün kırık olmasındandır.

Gelecek yazıda öbür koşullardan da sözedilecektir.(615)

Ahmed Vehbi

(615) 590 numaralı dipnota bakınız.

ÖNSEZİ

Çaresiz ve suçsuz Kürdlerin birçok feci saldırılara ve baskılara uğradıkları, sokakların açlık yüzünden bir ölüler sergisi durumuna geldiği bir zamanda aşağıdaki şiiri yazmış ve uyuyan adaletin bu duruma yolaçanlara karşı uyanacağına inanmıştım. Eski yönetimi hedef alan bu şiiri, son olaylar üzerine yukarıdaki başlık altında saygıdeğer "Jîn"e sunarak yayınlanmasını uygun gördüm.(616)

K. V.

Eyvah yine yandık, yine yandık, yine yandık
Bir facia, bir cehennem dönemi yerleşti durdu
Tehdit ile, yalan-dolan ile tam dört yıl kandık
Tam dört yıl çektik, ne boşuna emekler bu!
Suçlanan millet mi, yine millet mi aşağılanacak!

Millet daha çeksin, daha yansın mı? O hâlâ
bir mezar kurtu gibi beslenip durmaktadır
Çıplak ve perişandır yurdun her yeri sanki
Arzuladığı kül yığını, ümidinin musalla taşı
sefalet acıları başkaldırıyor sürekli olarak

Bin trajedi sökün ediyor bu sefaletin ardından
İşkence ve idam ile yurttaşların yok edilmesi
Kanun. . O nasıl şey ki tasarrufu ortadan siler
ve kişisel güvenliği kenara itmeye cesaret eder!
Cengiz bile saygı göstermişti uyruklarına

Eksilmedi bir an bile cimrinin sıkıştırmaları
Tarih kaydedip yazacaktır bu iğrençlikleri
Alçak bir dönemin acılarını ortaya sermekle
koca bir milletin rezil ettin ümidini
ve kültürünü tatil edip yok ettin vicdanını

Özgürlüğü çiğneyen ey dönek başbelâsı
ey böbürlenen kızgınlık, evet ey uğursuz otorite!
Hakkın ne senin kılmağa insanlığı mazlûm!
Bekler seni her köşede bir gizli matem

(616) 591 numaralı dipnota bakınız.

Sonunda görürüz, gerilemek zorunda kalacaksın
pişmanlığın zavallı bir titreyişiyle perişan olarak
Ey kahredici zümre, kahredileceksin
Bir gün kıracak dişlerini nankörlük lokması
Bir gün dönecektir sana en ağlanacak hüsran!

Erganimadeni: 28 Nisan 1918

Kâzım Vehbi

ÖNEMLİ BİR KAYIP

En değerli Kürd gençlerinden Babanzade Reşid Bey'in oğlu Avni Bey, geçenlerde vefat etti. Ahlak ve zekâsı bakımından arkadaşlar arasında kendisini tanıtan ve sevdiren Avni Bey kaybolurken, hepimizin yüreklerinde acı bir yara açtı. Biz, rahmetlinin saygıdeğer ailesiyle birlikte Kürdlüğü de taziyeye muhtaç görüyoruz. Cenab-ı Hak ailesine ve arkadaşlarına sabır ve dayanıklılık lütefetsin.

JÎN

* *
*

Çalışma arkadaşımız "**Kürdistan**" dergisinin 3'üncü sayısı da yayınlanmıştır. Birçok seçkin yazıları içeren adı geçen dergiyi saygıdeğer okuyuculara tavsiye ederiz.

Jİ ESERÊN KEVN(617)

Zahidê rûniştîyê xelwetê girêdayîyê karê xwe ye
Bazarvanê gerok dilşewitîyê diravê xwe ye
Evîndarê dîlberevîn dildarê dîtina yara xwe ye
Da bizanî ku her kesek bê guman xemxwarê xwe ye

Bê xebat tu ji kesek hêvî meke dayin û hîmmetê
Bê mexsed qet kes jibo kesê nakêşe zehmetê
Kes nîne ku hilgire barê te ew bê ucretê
Gerçi Îsa be jî ew tim rakirê barê xwe ye

Hişyar bî da nekî umrê xwe bê ber telef
Lewra fêde nedaye mal û xizne û ewlad û xelef
Serpêhatîya Xizir dîwarê yetîmî bû selef(618)
Vî zemanî her kesek mî'marê dîwarê xwe ye

Ey Xanîyê nezan, wextê xwe tewş winda meke
Ey heweskar, bê daxwaz ji evînê parek hêvî meke
Afirandoxê xweser, ku qet ne muhtacê kesek e(619)
Qencîya wî, ew jî ber bi hêvîkarê xwe ye

Hezretê Şêx Ehmedê Xanî

(617) Ev helbesta Xanîyê nemir hem ji alîyê bîrewerîyê ve, hem jî ji alîyê huner ve gelek hêja û rûmetbilind e. Belam, wek gelek helbestên mêjîn di vê helbestê da jî gelek peyvikên Erebî û Farisî hene. Me vîya ku em mana vê helbestê bi Kurdîyeka nîsbeten xwerû bidin zanîn. Ji ber ku wergerandina wê bi wezn û qafîye gelek zor bû, me qîma xwe bi wergerandina mana wê, yan jî bi vekirina mana wê tenê anî.

(618) Mana vê malikê nayê zanîn. Me ji vê malikê tenê peyvika "macera" wergerand Kurdî û kir "serpêhatî".

(619) Me peyvikên "Afirandoxê xweser" di şûna her du peyvikên "Saniê mutleq" da bi kar anîn. Mexsed ji "Saniê mutleq" Xwedê ye; yanî "ew Xwedayê ku diafirîne û di afirandinê da xwedîyê vîn û selahîyeteka mutleq û bêsînor e, kes nikare têkilê karê wî bibe".

Birinci sene 10 Mart 1335 Aded 13

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

Salek 220 quriş e
Nîv sal 130 ”

JÎN
HAYAT

Mesleğimize muvafık makalât maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler iade edilmez

Din, edebiyat, ictimaiyat ve iktisadiyattan bahseder
Türkçe-Kürdçe mecmuadır

MÜNDERECAT

Nüshası 5 kuruştur
Necm-i İstikbal Matbaası

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

JÎN
HAYAT

Salek 220 quriş e
Nîv sal 130 "

Mesleğimize muvafık makalât
maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler
iade edilmez

Din, edebiyat, ictimaiyat ve iktisadiyattan bahseder
Türkçe-Kürdçe mecmuadır

TEBRİK(⁂)

Kürdistan meşayıhından "Seyyid Taha" Efendi hazretlerinin hafîdi ve **Kürdistan Cemiyeti** Reis-i muhteremi Seyyid Abdülkadir Efendi hazretlerinin bu defa Şura-i Devlet riyaset-i aliyyesine tâyin buyurulduğunu kemal-i meserretle işittik; müşarünileyhi gazetemiz tebrik ile muvaffakiyetlerini temennî eyleriz.

HÜKÜMET-İ HAZIRAYA AÇIK MEKTUB(*)

Hükümet mefhum-ı mühimminin bu memlekette henüz anlaşılamadığına ve pek uzun bir müddet sonra da anlaşılamayacağına, altı asrın yüklendiği vukuât-ı tarihiye isbata kâfidir. Filhakika, güzariş-i Saltanatın bu edvar-ı medîdinde millet-i Osmaniye, takâmülât-ı medeniyeyi tâkib ile asrîleşememiş ve bu yüzden bir teceddüd-i ictimaîye mazhar olamamıştır. Bu böyle olmakla beraber, re's-i kâr-ı millete gelen hiç [2] bir hükümetimiz de milleti lâyıkıyle öğrenmek, yakından tanımak gibi vazaif-i hükümetin en mühimmi olan kudret-i idariyeyi izhar edememiştir.

İklimler istilâsından sonra kalblerin feth-ü zabtı lâzım gelirken, tevalî eden ihmal ve teseyyüb bugüne kadar devam edip geldi. Hukuk-ı esasiye kavaidinin bu memlekette ca-i kabul bulamayacağını son senelerin hadisât-ı elîmesi bize gösterdi; ve maatteessüf, sevda-i ikbal ile vukua getirilen her darbe-i hükümet, başımıza bir darbe-i ilâhiyeyi beraber getirdi. Milletin vicdan ve iradesinden doğan bir hükümet göremedik; zaten görmek de mümkün değildi. Daima bir ekalliyet-i mütegallibe ve zalime, bu bîçare memleketin şuun-ı mukadderâtı üzerine bir siyah kanat gerdi. Millet şimdiye kadar kendi iradesiyle idare ediliyorduyse bugünkü izmihlalı kendi eliyle tayin ediyordu demektir. Halbuki:

Bu halkın mülkünü seyret, harab-âbad lâzımsa
Bu mülkün halkını söylet, sana feryad lâzımsa!

İşte kendini idare ettiren halk ve onun hali!

Biliyoruz ki her tebeddül-i hükümet, yeni bir tarz-ı tahavvülü beraber getirir. Fakat hiç bir zaman adalet beraber getirilmedi; hiç bir zaman adl-ü hakkın envar-ı teselliyetkârı, vatanın zalam-ı zulüm ile muhat ufuklarında işrak etmedi. Yalnız, gidenler gelenlere zulümlerini terk, gelenler de ancak iz'af-ı i'tisaf ettiler.

Şimdi de, yirminci asrın huzur-ı tarihe çıkan hacîl ve kanlı nâsıyesi önünde bu milletin yere düşen inan-ı ikbalini siz ele aldınız. Size soruyorum:

Dört asırdan beri Osmanlı saltanatının istinadgâh-ı metîni olan ve hâlâ "Vilâyât-ı Şarkiye, havalî-i Şarkiye, Anadolu-i Şarkî, Serhad" ve hatta "Ermenistan" gibi türlü türlü garib adlarla anılıp da, hakikî isminin söylenilmesi âdeta günah olan bîçare "Kürdistan"ın nasibsiz evlâdlarına reva görülen bunca hicran-ü hüsranı, velev binde bir nisbetinde olsun tamir etmek, acaba hayalinizden geçecek midir? Onlar ki bütün varlıklarını bu devlet uğrunda sarfettiler; yokluklarında, [3] yoksulluklarında bu devletin varından, varlığından bir zerre-i nef' ve merhamet görmediler. Asırlardan beri yüksek, karlı şahikalarından inmeyen, hürriyetini her şeyin fevkında gören, ne yazıklar ki Hilâfet ve İslmiyet uğrunda bugün üryan-ü perişan kalan ve her gün biraz daha musab-ı mevt-ü sefalet olan o halkın esbab-ı felâhı, son zamanlarda pek

garib bir hale teşebbüsle, gûya temsîl etmeye çalışmakla düşünüldü.(620) Bu o kadar zalimane maksadlarla icra edildi ki, imdada şitab eden muhacir memurları, kefensoyan birer nebbaşdan, mevta ciğerine saldıran birer sırtlandan başka bir şey değillerdi. Bugün Van, Bitlis, Erzurum halkının yalnız enkaz-ı haksarı kalmıştır. Bu enkaz üstünden bargâh-ı Kibriyaya yükselen en son vaveylâları, matem-ü ihtizarı siz de dinlemezseniz, siz de o diyar-ı hicranın her bir yetim ve yetime-i hicranına müşfik ve tesliyetkâr bir el uzatmazsanız, heyhat!.. Onlara ağlamak, yine tarihin hisse-i şeametine düşecektir.

10 Mart 335(1919)

Hizanîzade
Kemal Fevzi

KÜRDLER TARİHÎ BİR MİLLETTİR(*)

I(621)

Mevcud ve munkarız milletler, hükümetler arasında Kürd tarihi, tetebbu ve mütalâaya şayan, merakâver mebahisi hâvîdir. Bunun içindir ki:

Teakub-ı a'sar ile muzlim vadilerde gömülmeye yüz tutmuş olan Kürd mevcudiyeti, hakikatte pek celî ve bariz delâiliyle hüviyetini isbata amadedir. Hatta, sînesinden pek çok ulema-i fuzala doğan Kürd muhîti, ecnebi müverrihlerin iddiaları vechile, günün birinde yine masdar-ı feyz-ü terakkî olacağı da kaviyyen me'muldür.

[4] Kürdler de kendilerine Kürd fütuhât ve gazevâtıyle bir hamiyet ve nam bırakmışlar, maalesef bu ana değin ba'sü bâdelmevte mazhar olamamışlardır. A'sar-ı maziyede merğub ve müştehir olan Kürd efazılının lemeât-ı ilmiyelerinden nur alan ve elyevm bile almakta olan Kürd ezkiya ve genclerinin hûn-ı hamiyetleri tahrik olunup galeyana gelseydi, eminim ki —az ileride bahsedeceğim— Spitker'in iddiası vechile müterakkî bir Kürdistan zuhura gelmiş olurdu.

Sadedden harice çıkarak diyelim ki: Halihazırdaki birkaç genc ve mütefekkir dimağlar olmasaydı, Kürd milletini yine mukadderâtını idare edemeyen bir millet diye itham eder ve "ağla ey gözlerim ağla, ne gelen var ne giden" derdim. Fakat görüyorum ki mecruh kalbime merhem-i teselli sarabilecek muktedir eller, mütefekkir dimağlar vardır ve daha da yetişecektir.

(620) Bu tümcedeki "temsîl" sözcüğünün anlamı, "bir halkı başka bir halkın içinde eritmek, assimile etmek" demektir.
(621) Burada birinci bölümü yayınlanan bu yazının devamı derginin 18'inci sayısındadır.

Bahsimize intikal edelim: Kürdler tarihî bir millettir dedik ve ecnebî müverrihlerinin hakkımızda samimî niyât beslediğini de ilâve eyledik. Bu müddeamı zîrdeki delâille isbat edebilirim:

1- Kürd eslâfının, Kürd eazımının mütalâât ve ictihadâtını delil göstermiş olsam birtakım muarızînin hurafe demelerinden masun kalmak için, bir Fransız tarihiyle isbat-ı müddeaya kalkışıyorum: Kürdler hakkında mühim ve telifi ihtiva eyleyen tarihi(622) **"Fastes de la Nation Kourde"**,

"Harunürreşid zamanında mevcudiyetlerini irae eyledikleri mervî olan Kürdler şecaat, hamasetleriyle temayüz etmişlerdir; tarihte Philippe Auguste, Richard. . .ilh. Avrupa kahramanları derecesinde nam bırakan Sultan Yusuf Salahaddin ibni Eyyub ve El-Melik El-Âdil'in fütuhât ve icraât-ı âdilâneleriyle iştihar etmişlerdir. Sülâlesinin menşei Acem hududunda kâin Dwîn şehri olan Salahaddin, Kürd tarihine hakikî bir revnak vermiştir" söylüyor.

2- Kürdler hakkında hayli tetebbuatta bulunan ve dolayısıyle Musul, Irak, Suriye havzaları hakkında beyan-ı fikir eyleyen Almanlardan meşhur Doktor Spitker [5] şöyle bir mütalâa dermiyan ediyor:

"Kürdistan denilen vâsi' arazide, Suriye'nin şimal(623) ve şark taraflarıyle Musul havalîsinde işlenmemiş topraklar, balta vurulmamış cesîm ormanlar, hatta biçilmemiş buğdaylar vardır. Kürdistan'ın garb-ı cenubîsi zengin bir kuvve-i inbatiyeye malik, şark-ı şimalîsi lâyüfna mâden hazainini muhtevîdir" diyor; en nihayet, galiba matmah-ı nazarını celbetmiş olacak ki, "orayı idare eden muktedir eller, hükûmât-ı hazıra ile tabiatıyle meydan-ı rekabete kalkışacaklardır" ifadesini de ilâve eyliyor.

Şu satırları okurken a'mak-ı kalbimden ah-ı derunîler koparmış ve eşk-i tahassürle dolu olan gözlerimle ve kalbimle ağlamıştım.

Görülüyor ki Kürdlerin, ananât-ı tarihiyeleriyle, mazbutât ve vesaik-i muteberesiyle, Garb'ın en mütefekkirînine hakk-ı millîlerini muhafazaya, tarihî millet olduklarını iddiaya hakları vardır.

Yukarıda ismi zikrolunan **"Fastes de la Nation Kourde"**, Kürd tarih, anane ve milletinden uzun uzadiye bahsettikten sonra yine Kürdistan hududuna nakl-ı bahs ediyor, Kürdistan denilen vâsi' arazi(624)

Böyle bir hıtta-i vâsiada müddet-i medîde yaşayan ve halen de yaşamak azm-ü emelini taşıyan, açıkçası mevcudiyetini muhafazaya kadir olan bir millet, bekasını her türlü vesait ve müdafaâtıyle isbata hazırdır.

Hele Fransızlarca mezayası, Kürdlerin iftihara şayan en kıymetdar bir uzvu olduğu takdirde (625)itiraf olunan Şeref Han'ın —ki Fransızlar "Cheref-

(622) Bu cümlede, dizgi yanlışı sonucu olduğunu sandığımız bir düşüklük vardır. Kanımızca doğrusu "Kürdler hakkında mühim bir telifi ihtiva eyleyen tarihi" olmalıdır.

(623) Buradaki "şimal" sözcüğü derginin aslında dizgi yanlışı sonucu olarak "mal" şeklinde çıkmıştır. Biz sözcüğün doğru şeklini "kuzey" anlamına gelen "şimal" olarak yazdık.

(624) Bu paragrafın sonu derginin aslında böyle, cümle tamamlanmadan çıkmış; ayrıca bu son ve yarım cümle ile bir sonraki paragraf arasında üç satırlık kadar bir yer boş olarak çıkmıştır. Bu satırlar sansür edilmiş olabilir.

(625) Doğrusu "takdirle" olmalıdır.

on, dine, Prince de Bidlis'' tesmiye ederler— Kürd tarihini Fransızlara, Almanlara, İngilizlere bihakkın tanıttığını kim inkâr edebilir.

Kürd tarihi hakkındaki esas nıkatı gelecek makaleye bırakmak şartıyle, şimdilik diyelim ki:

[6] Halihazırda Kürd milletinin ruhundan kopan bir sada-i muhıkkın, çıplak tâbiriyle bir sayha-i itirazın, behemehal bir mâkes bulup dinleteceğini hüviyet-i vicdaniyemizle temennî ederiz.

(mâbâdı var)

Şîlanlızade
Yusuf Sabri

KÜRD TARİHİNDEN

BABAN HANEDANI(*)

Muharriri:
Aziz Yamülkî

Safeviye hanedanının sonuncusu olan Şah Hüseyin, gayet mutaassıb olduğundan, zîr-i tabiiyetindeki Sünnîlere enva-ı mezalim ve i'tisafât icra etmekte idi. O taraflardaki tebaa-i Osmaniyenin Südde-i seniyyeye müracaatları, taleb-i himayet ve müzaheret eylemelerine mebni, 1143'te(626) Iran'a harb ilân edilmiş ve Osmanlı orduları Kermanşah ve Azerbaycan cihetlerine sarkmıştı. Bu harekât, İranîler tarafından vukua gelen taleb üzerine bir müddet mütareke ile tevkif edilmişti.

Ertesi sene pederinin katli üzerine Isfahan'dan firara muvaffak olan Şah Tahmesb, Kazvin'de taht-ı İranîye cülus etmiş ve Afganîlere karşı ihraz-ı muzafferiyet için, cedd-i emcedi selatîn-i Kaçariyeden Esterâbad hakimi Nuvab Fetihali Han(Fetih Ali) ve Kaçar Kutlu Şahkuli Han'dan istimdad ederek Afganlılara ihraz-ı muzafferiyet ettikten başka, hükümet-i İraniyeye yeniden hayat vermiş ve Osmanlıların eline geçen yerlerin istirdadına teşebbüs eylemişti.

Bu sıralarda Rusların dahi bazı tecavüzâtta bulunmaları, Şah'ın Azerbaycan'da kalmayarak Geylân'a hareketini mucib oldu.

Osmanlılarla vukua gelen birkaç muharebede galebe çalmaya başladığı sırada, [7] Teymur Paşa ve daha bazı Osmanlı paşalarıyle beraber Şehrezor hakimi Han Paşa(627) beş bin kadar maiyeti ile Senendec'den geçerek ''Melayir''[*] kalesini muhasara ettiklerini ve bunlardan ayrılmış diğer bir kuvvetin Hemadan'a doğru yürüdüğü haber aldı.(628)

---

(626) Milâdî 1731 yılı.

(627) Doğrusu ''Han Paşa'nın'' olmalıdır.

[*] Melayir, ''Vilâyât-ı Selâse'' namıyle Nihavend, Toserkan, Devletâbad vilâyetlerinin halihazır merkezi ve birçok yol ve boğazların hakimi olan bir nokta olup, eski kalesi hâlâ bakîdir.

(628) Doğrusu ''yürüdüğünü'' olmalıdır.

Şah Tahmesb bir haber üzerine(629) Nuvab Fetihali ve Şahkuli Han'ları orada terk ile kendisi bir kısım kuvvetle Hemedan'a yürümüş ve ilk hamlede bunları münhezim etmiş ve sonra Melayir ovasında yaptığı baskında muvaffak olarak Osmanlı ve Baban süvarilerini mecbur-i firar ve birçok üsera elde etmişti.

Tahmesb, bu muvaffakiyâtın verdiği neş'e ile Azerbaycan'a dönmüş "Miyanduab" civarında ictima eden Osmanlı kuvvetlerini karşılmak istemişti. Kızılözü suyu kenarında vukua gelen bu muharebede bunları da inhizama uğratmış ve bütün ahmal ve eskallarını zabtetmiş ve "Merağa" kalesine muvasalatta, Tebriz havalîsinde bulunan Osmanlı askerleri de kendiliklerinden o havalîyi terk eylemişlerdir. Müşarünileyh, ele geçirebildiği üsera ile elde ettiği topları mahza eziyet olmak maksadıyle cerrettirerek ta Horasan'a kadar işkence altında sevketmiştir.

Yeni padişah(630) sükûn-ı dahilînin temininden sonra İran vakayiine atf-ı nazar etmiş; Bağdad Valisi Ahmed Paşa'yı Xaniqîn üzerinden, Hekimoğlu Ali Paşa'yı da şimalden kuva-i kâfiye ile İran'a tahrik etmişti. Baban hududu civarında Şah Tahmesb'in te'dibâtı, Hakimlik dahilinde bulunan bazı müteneffizanın İran'la müşterek hareket edilmesi cihetini tasvib ettirmiş ve bunun kuvveden fiile çıkması için hükümet-i Osmaniyeye dost olan Han Paşanın katli icabetmişti. Müşarünileyh, buna binaen bir dest-i melânet tarafından katledilmiş ve Halid Paşa, hakimliği ihraz etmişti.

[8] Halid Paşa, hükümet-i İraniye ile dostane geçinmek emelinde olduğunu teminen, huzur-ı Şahîye bir elçisi ile arz-ı mâlumât etmiş ve masebak hakkında taleb-i afûda bulunmuştur. Şah bu haberi kabul veyahud fırsat add ile iktifa etmiş ve Erivan taraflarından yürüyen Ali Paşa üzerine dönmüştü. Ali Paşa kuvveti her ne kadar Tahmesb kuvveti karşısında duramamışsa da, Bağdad'dan yürüyen Ahmed Paşa (631)Hemedan cihetlerinde Baban atlılarıyle peyda olması, o tarafa gitmesini mucib olmuştu. Ahmed Paşa İstanbul'dan aldığı emir üzerine hareket etmiş ve İranîlerden iyi bir öc almak için tevhîd-i hareket lüzumünü Baban hakimine de haber göndermişti.

Şah Tahmesb, bu suretle açılan müzakerâttan gaflete düşmüş ve "**Ravzatussafa**"nın nakline göre, çadırlarda bulunurken fırsatı bekleyen Osmanlı ve Baban süvarilerinin anî surette baskınına uğramıştır. Bu baskında her ne kadar Kızılbaş süvarilerinin mukabelesi vukua gelmiş ise de, ordunun mühim bir rüknünü teşkil eden Belüc Mehmed Han'ın firarı ve baskının şiddeti, Şah ordusunu kâmilen firara, ahmal ve eskallarının terkine mecbur etmişti.

Elde edilen ganaim sırasında Baban atlıları da dört büyük top elde etmişler ve bu toplar son zamana kadar Süleymaniye'de Baban Tophanesinde dururmuş.

Sultan Mahmud Han'ın cülusünü tebrike memur heyet, bu hezimetlerini

(629) Doğrusu "bu haber üzerine" olmalıdır.
(630) Burada sözü edilen bu yeni padişahın hangi Osmanlı padişahı olduğu belirtilmemiştir. Ancak aşağıda, Sultan Mahmud'un tahta yeni çıkığndan sözedilmektedir. Buna göre bu yeni padişah, 1730 yılında Osmanlı tahtına çıkmış olan Mahmud I'dir.
(631) Doğrusu "Ahmed Paşa'nın" olmalıdır.

duyunca, derhal İstanbul'da akd-ı musalaha etmişlerdi. İranîlerin bu mağlubiyet-i kahkariyesi ve Şah'ın bakıyyetüssuyufla Isfahan'a firarı, Tahmesbkuli Han tarafından Şah'ın hal'ı ve kendisinin Şah Abbas-ı Salis namıyle 1145(632) tarihinde taht-ı İranîyana cülusünü mucib oldu.

Şah Abbas-ı Salis, bilahare ahaliye hoş görünmek ve bu mağlubiyetten kurtulmak maksadıyle, birçok Lur süvarisiyle Xaniqîn üzerinden Bağdad'a yürümüş ve bu münasebetle vukua gelen bazı muharebâtta galebe çalarak nihayet Bağdad kalesini zabt ve Osmanlı paşalarından Mehmed Paşa'yı esir ve bir kısım kuvvetini Bağdad'da terk [9] ettikten sonra, Dicle nehrini Nehrevan taraflarından geçerek Muhafız Ahmed Paşa ordusunu dahi ricatlere uğrattı.

Şah Abbas'ın bu muvaffakıyâtı Samerra, Hille, Necef, Kerbelâ şehirlerinin zıyaını ve Osmanlı askerinden beş bin kadarının telefini mucib oldu.

Kızılbaş ordularının Bağdad ve civarında bu suretle ilerlemesi, avdetlerinde behemehal Şehrezor cihetlerine de uğrayacağını ve Baban Hakimliğini tahrib edeceğini kaviyyen ümid ettirmiş ve bu münasebetle Ömerkale civarında, Kerkük yollarında Birçok kaleler ve surlar kemal-i germiyetle inşa edilmeye başlanmıştı.

Fakat Osman Paşa kumandasında Bağdad'ı kurtarmak üzere Kerkük'e gelen kuva-i Osmaniyeye Baban hakimi Süleyman Paşa sekiz bin kadar süvarisiyle iltihak etmiş ve bu kuvvetin yaptığı bir çevirmede İranîler zayıât-ı azîme ile ve birçok toplarını terkederek Hemedan'a çekilmişlerdi.

Hemedan'da bu ordu, bir müddet sonra teşkilâtlarını tekrar icra ile Kermanşah'dan ilerlermeye başlamıştı. Diyale nehri (Ab-ı Sîrwan) (633) kanarında ve Zehab'ın 8 fersah(634) kadar yakınında Osmanlı kuvvetleriyle ilk defa çarpıştıklarında, İranîlerin mahirane hareketleri bu kuvveti perişan etmiş ve Bağdad yolu açılmıştı.

Serbestçe yürümeye başlayan İran ordusu, Serasker Topal Osman Paşa tarafından Karatepe [*] civarında bulundurulan bin iki yüz kadar şecî' süvarinin mukabelesine uğramışsa da hepsi firara mecbur edilmiş ve kumandanları Memiş Paşa'nın başı da Giraylı "Allahyar" namında biri tarafından kesilerek bir tahtırevanla Seraskere göndermiştir.

Tahmesb Han mansuran Karatepe'ye girdiği gibi "Babahan" namındaki bir sergerde ile Hille, Necef, Kerbelâ'yı tekrar istilâ ettirmiş ve Bağdad'ı zabttan feragat ederek, Erivan taraflarından İran'a dahil olup külliyetli iğtişaşlara sebebiyet veren Osmanlı ordusunu karşılamaya döndü. Tebriz'e vardığında Osmanlı [10] kuvveti de o havalîyi tahliye etti. İran ordusu bundan, Afgan

---

(632) Milâdî 1733 yılı.

(633) Bu ad derginin aslında burada "Ak Sîrwan" biçiminde, fakat aşağıdaki orijinal dipnotta "Ab-ı Sîrwan" biçiminde çıkmıştır. Kanımızca doğrusu, "Sîrwan suyu" demek olan "Ab-ı Sîrwan"dır. Çünkü söz konusu olan, Diyale ırmağıdır. Öyle anlaşılıyor ki "Ab-ı Sîrwan", İranlılarca bu ırmağa verilmiş bir addır. Bu nedenle, biz aşağıdaki orijinal dipnotta yazılmış olan biçime uygun olarak burada da "Ab-ı Sîrwan" yazdık.

(634) Fersah: Eskiden kullanılan ve beş kilometre kadar bir mesafeyi belirten bir uzunluk ölçüsü.

[*] Karatepe, Diyale denilen Ab-ı Sîrwan'ın sağ sahilinde ve Kızıl Rabat'ın karşısındadır.

ve Ruslarla bir müddet uğraşmış ve bu meşguliyette bulunurlarken tekrar Osmanlıların Erivan'ın iki fersah kadar yakınında, Muradtepe nam mevkide külliyetli süvari ve piyade ve topla ictima etmekte oldukları haberini almışlardı.

Bunun üzerine İran ordusu bu kuvveti karşılamaya gitmiş ve hiç şübhesiz başlarında Şahlarının hüsn-i idaresi sayesinde, Osmanlı ordusu İran tarihlerine göre 1200 maktûl ve sağlam olarak üç paşa ve 500 esir ve pek çok top zayı etmişlerdir.

Bu muharebeden sonra iki hükümet akd-ı musalaha etmişler ve bu musalaha neticesinde Sultan Ahmed Han hazretlerine Şah tarafından bir altun murassa' saat ile bir düzine fil hediye olarak gönderilmiştir.

(Mâbâdı var)

KÜRDLERE DAİR(*)

Bugüne kadar mechul kalan veya ahval-ı ictimaiyesine dair haricin muttali olabildiği mâlumât düşman komşuların tertibât-ı garezkâranesine istinad eden Kürdler hakkındaki telâkkiyâtın zaman-ı tashihi gelmiştir. Buna muvaffak olabilmek için evvelemirde zavallı Kürdlerin Avrupa erbab-ı irfanına nasıl tanıtılmış ve onlarca ne suretle tanınmış olduğuna kesb-ı vukuf lâzımdır. Bu babda muhtac olduğumuz mâlumâtı, Garb erbab-ı tedkikinin, müverrihlerinin hakkımızda yazdıkları âsâr ve mütalââttan alabiliriz. Bu maksada mebni olmak gerektir ki **Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti** de, programının bir maddesine, Kürdistan ve Kürdlere dair Garb müellefât-ı mevcudesinin tercüme ettirileceğini ilân ediyordu. Filhakika bu yoldaki neşriyat, hakkımızdaki telâkkiyât-ı mâkûsenin tashihine zemin teşkil etmek faidesinden başka, milletimizin menşe ve tarihi hakkındaki mesaîmize de [11] birçok nıkat-ı nazardan pek büyük yardımlar temin edebilmek istifadesini camidir. Cemiyetin bu dâvetine ilk sada-i icabeti, Sakin Bey kardeşimizin **"Encyclopedia Britanica"**dan tercüme ve mecmuanızda neşredilen pek mühim ve şayan-ı istifade makalesi verdi. Bundan gayret alarak, Fransa müverrihlerinden "Henri Mathieu" nam zatın **"La Tuquie et ses différents peuples"** adlı kitabının ikinci cildinin 153'üncü sahifesinde Kürdlere dair yazılan mütalâayı aynen tercüme ve takdim ettim. Sahife zîrindeki haşiyeler tarafımdan ilâve olunmuştur:

Kürdlerin menşei — Sîma — Din ve âdât — Teşkilât-ı ictimaiye — Türklere karşı vaziyetleri

Ksenefon'un "Korduchi", Strabon'un "Kyrti" namıyle ve me'lûf-ı şekavet bir kavim sıfatıyle bahsettiği, Tit Liv'in "Curti", Pelin'in "Cordueni", Batalmus'un "Gordeni", Sedren'in "Kurti" unvanlarıyle kaydettiği Kürdler, Medyalıların büyük bir parçasının ahfadıdırlar. İsimleri geçen müelliflerin kâffesi, bu kavmi eski Medya eyaletlerinde meskûn gösteriyorlar ki bugün de aynı mahallerde sakindirler. Eski coğrafîyûn tarafından dahi "Gordi" veya "Korti" namlarıyle zikredilmekte ve Medyalılar menşe olarak Hicaz kıtası irae edilmektedir.(635)

Asr-ı ahîr seyyahlarından biri, Kürdler arasında Arab, Part veya Türkmen tasalubâtı ahfadını keşfeylediği zehabında bulunuyor.(1) Filhakika, bazı nıkatta bu iki ırkın muhtelit bulunduğu görünmekte ise de, bu gibi mahallerde ekseriyet-i azîmenin en eski zamanlarda olduğu gibi Arab kaldığı muhakkaktır. Ezmine-i atîka ulemasının "Med" ve "Soromat" veya "Sarmat"ların eşkâl ve sîması hakkında bize terkettikleri mâlumât, bugün dahi Kürdlere kabil-i tatbiktir: [12] Ateşli, büyük ve siyah gözler, kartal gagası şeklinde ve çok mukavves burun, palabıyklar, Kürdlere yırtıcı bir tavır verir ve ahlak ve tabiatları da sîmalarını tekzib etmez.

Harb ve yağma, bunların en makbul ibtilâlarındandır.(2) Eski Sarmatlarda olduğu gibi mızrak kullanmak ve ata binmekte haiz-i tefavvukturlar.

Teemmülsüz cesaretleri şayan-ı hayrettir. Lâkin, anîyen alevlendikleri gibi o nisbette serî' duçar-ı fütur olurlar.

Lisanları Arab ve Acemin bir halîtesidir.

Kürdler arasında din-i Muhammedî, Mecusî itikadât-ı bâtılasıyle karışmıştır. Kürdlerin eski İranîlerin Ahriman'ını mukaddes tanıması, Türkler arasında kendilerinin şeytanperest olduğuna dair bir fikir intişarına bâis olmuştur.(3)

Kürdlerin takriben yüz bin kadarı Hristiyan-Nasturî mezhebine salik ve irsî iki patriğin hükmüne tabidir. Patriklik makamı irsî olup, amcadan yeğene intikal eder ve ekseriya 12-13 yaşındaki murahhasalara tevcih olunur.

Her Kürd aşireti, hususî isimler taşıyan birtakım aile ve kabilelere inkısam

(635) Burda, dizgi yanlışı sonucu olduğu anlaşılan bir düşüklük vardır. Doğrusu, "Medyalıların menşei olarak" ya da "Medyalılara menşe olarak" olmalıdır.

(1) Bitlis'in Xwêt nahiyesinde, Arabçaya pek müşabih ve Kürdçeden uzak bir lisanla mütekellim, efredı kalîl bir Müslüman cemaati vardır.

(2) Bu hal, bedevî akvamın bir vasf-ı müşterekidir. Ne hacet, bugün aksa-i medeniyete vâsıl olmuş milletlerin bile, dâva-i insaniyetle zayıfları tam mânasıyle yağma ettiklerine şahid olmuyor muyuz?!

(3) Bu pek yanlıştır. İddia olunabilir ki akvam-ı İslâmiye miyanında en saf ve metîn itikadâta malik bir millet varsa o da Kürdlerdir. Muharrir burada, Kürdlerin bir cüz'ü olan Yezidîlerin itikadını umuma mal etmek hatasını irtikâb etmiştir. En geniş bir hesaba göre Yezidîlerin mikdar-ı nüfusu altmış bini geçmez.

eder. Eski Arabçanın "haxareth" kelimesinden müştak olduğu zannolunan ve "cemaat" mânasına gelen "aşiret" kelimesi, "Kurdî" ve "Kourdî" isimleri gibi milletin heyet-i umumiyesini tesmiyeye yarar.(4)

[13] Kabile rüesasının tâyininde intihab usulü carîdir. Fakat bu intihab, ekseriya aynı bir ailenin efradına hasrolunur ve keyfiyet, bir nevi berat ihsanıyle intihabı tasdik buyuran sultana arzedilir.(5)

Müstahkem kalelere benzeyen dağları dahiline tahassun eden Kürdler, vergi tahsildarlarının kendilerini asla rahatsız edemeyeceğine emin olduklarından, her türlü tekâlîf-i emîriyeyi reddederler. Babıâlî de, (636) onların lafzî murad-ı inkıyadını hal-i husumete tebdil etmekten ictinab eder ve adem-i takayyüdünden münbais olduğu kadar da fukdan-ı kudreti dolayısıyle anların yağma ve tahribine göz yumar.

Kürd kadınları, Osmanlılarda olduğu gibi esir muamelesi görmez; bilakis vâsi' bir serbestîden istifade ederler; idare-i umura ehliyetleri vardır; ekseriya harekât-ı askeriyeye bile iştirak ederler.

11 Şubat 335(1919)

Kurdîyê Bitlîsî

ŞEHİRLİLER VE KÖYLÜLER(*)

"**Jîn**"in 11'inci nüshasında münteşir Siverek Mektubu'nun hissiyâtımı rencîde eden bazı noktalarına cevab vermek için bir mecburiyet duydum:

Sahib-i mektub, "bir Kürd kasabasıyle köylüleri arasında bir tefavüt göze çarpar" diyor ve bunu da "şehir ahalisi kendilerini Kürdlükten uzak tutmayı lüzumlu add"etmelerinden çıkarıyor. Hakikaten şehirli ile köylü arasında bir farkın mevcudiyeti pek tabiî ve gayri kabil-i inkârdır. Birincilerine şehirli, ikincilerine köylü demek bu tefavütün bariz bir delilidir. Bu da ancak [14] mevki-i coğrafînin, tarz-ı maişet ve idarenin, ahval-ı ictimaiyelerinin netayıc-ı tabiiyesinden ileri gelir. Diğer taraftan kasaba ahalisi, kendilerini Kürdlükten uzak tutmayı lüzumsuz addederler. Bilakis, köylü kardeşine karşı her türlü muavenet ve müzaherette bulunmakla beraber, esasen Kürd

(4) Aşiret, bütün Kürd kavmini ifade etmez; ancak, aynı nam altında ve mikdarı gayri muayyen ailelerden mürekkeb olan, bâhusus konar-göçer kabilelere verilir bir unvandır. Aşiretler, aynı bir babanın evlâd-ı mütekessiresinden ibarettir. Bütün millet arasında umumiyet ifade eden "Kurmanc" ve tercihan "Kürd" kelimesi vardır.

(5) İntihabın padişaha arzı meselesi vaki değildir. Bu mütalâa, hükümet-i Osmaniyeye tebaiyet eden beyliklerdeki tebeddülâtın tasdik ve tefvîz-i hükümdarîye arz-ı ihtiyac etmesinden galat olsa gerektir.

(636) 571 numaralı dipnota bakınız.

olan milliyetini bir cevher-i zîkıymet gibi maaliftihar muhafaza, her yerde, herhalde onu müdafaa etmeyi vazife ve şeref bilirler. Müddeamı, mektubun mahreci olan Siverek ile isbat etmek zarurîdir.

Kürdistan'ın en kadîm şehirleri arasında kıymeti-i maziyesini el'an irae eden bu tarihî kasabanın otuz bin kadar sekenesinin ekserisi, yakın bir mazîde köylerden gelmiş Kürdler, yani köylülerden tefrik edilmek istenilen kısım teşkil eder. Mevki-i coğrafîsi hasebiyle, bazı Kürdistan kasabaları gibi burası da köşe-i metrukiyette, terakkîyat-ı medeniyetten bîhisse kalmıştır. Ticaret Diyarbekir, Urfa, Harput, Haleb, Viranşehir vesair yakın şehirlerle vaki olmakta ve şehrin servet-i mevcudesinin büyük bir kısmı, köylülerle olan ahz-ü atâdan ileri gelmektedir. Ahalinin fakir kısmı müstesna olmak üzre, herkesin köylerde çiftlikleri, ortaklıkları, koyun ve hayvanları, herhalde köylünün nezdinde bir sermayesi vardır. Şehirli, yedindeki servetinden, hayatındaki refahiyetten dolayı köylüye medyun-ı şükrandır. Köylünün de en tehlikeli zamanlarda şehirlinin mazhar-ı sahabet ve himayesi olduğu herkesçe mâlum ve ayandır. Bu her iki vücud-ı gayri müfarık arasındaki derece-i rabîtayı birkaç sual ile hemşehrimin pîş-i enzarina vaz'ediyorum:

Evvelen, hangi bir köylü şehre gelirken handa, yahud bir otelde yatmak ıstırarında kalmıştır?

Saniyen, ahalinin en mütevassıt tabakasına kadar hangi ailenin her gece birkaç misafiri yoktur?

Salisen, bir şehirli köye giderken köylü tarafından ne derece mazhar-ı hürmet [15] ve riayet olur?

İşte, tarafeyn arasındaki bu fart-ı muhabbet-i mütekabil, menfaatten ziyade hiss-i milletperveraneden ileri gelir. Artık hakikat böyle mâlum iken, nasıl olur da bir şehirli kendisini Kürdlük zümresinden tecrid etmek ister? Zaten tecride bir sebeb de yok!

Eğer, tâbirleri üzre "köylü hakarete mâruz, zulme mahkûm, gadırla me'lûf" ise, bunun esbabını, zavallı milletimin, esbabı başka şeyler olan cehlinde, bulunduğu girdab-ı sefalette, bazı memurların menfaat-ı şahsiyeleri uğrunda bilerek-bilmeyerek ihtiyar ettikleri hatalarda aramalı. Bunun için en yüksek sesimle haykırıyorum:

Köylü, kâbus-ı cehalet altında inliyor! Bu cihetle, memnun değil, feryad ediyor ve yardım istiyor. Genclere terettüb eden vazife bu yardımdır. "**Jîn**"in Kürdistan'da uyandırmak istediği hayat-ı nevîn budur ve bu olmalıdır. Bir de yanlış fikirlerin, düşüncesiz nazariyelerin pek muvafık olmadığını şayan-ı kayıd görüyorum. Bundan haşka, bizim daha mühim ictimaî derdlerimiz vardır. Mütefekkirîn, anları bulup tedavisi esbabına tevessül etmelidirler.

24 Şubat 335(1919)

Siverekli
Hilmi

HAYYEALESSALA

Dengek ji minarê têt
Gazî diketin mela:

Weqtê xwe nekin zayi'(637)
Rabin ji xabê ca(638)

Navê Xwedê xwe bînin
[16] Xeflet neçin mehza(639)

Îblîs nebit xalib
qelbê me neket me'wa(640)

Qelbê me biket tesxîr(641)
ma mumkin e Jîn? Esla!

Hişyar bin, rabin
dijmin neket îstîla

12 Adar 335(1919)

Ji Mala Hekarîyan
E. Rehmî

WEQTA BUHARÊ

Rojek dê bê ke darê hêşîn, çîçeka bibîn
gîyayê hêşîn ber nezerê me da zer û hişk
dibe... Ew hêşînayî, ah pellê
çîçekan gişk dê hilweşin û tev
ax dibin. Wî zemanî da qelbê mirova
teng dibe... Weqta ke baran dibarî
wê çaxê dîsa ew hêşînayî, ew reng
reng çîçekan, ew gîyayê hêşînan
ruyê erdê digirin, wê çaxê qelbê
mirova fereh dibe di rûyê hemû xelqê

Siverek: 30 Kânun-ı Evvel sene 334(1918)

Kürdîzade
E. Sabit

(637) Zayi': Winda, xerckirina bê fêde.
(638) Xab: Xew, nivistin, raketin, razan.
(639) Mehza: Emma, lê belê, belam.
(640) Me'wa: Hêwir, cîyê hêwirînê.
(641) Biket tesxîr: Zorbirî bike.

[17] MÜJDE

Kürd edebiyatında lâyemût bir mevki tutan "Melâ Ehmedê Xanî" hazretlerinin eserleri olup, Kürd lisanının fasahat ve belâgat-ı mücesseme olduğunu âlem-i medeniyete ilân eden şaheserleri **"Mem û Zîn"** namındaki manzum romanları, inayet-i Barî ile mevki-i intişare vaz'ına teşebbüs edilmiştir. Kâğıdın ve mürettibiyenin gittikçe fırlanması gibi maddî manilere karşı âzamî fedakârlığa karar verilmiş ve nefaset-i edebiyesiyle mütenasib bir surette neşredilecektir. Kariîn-i kirama tebşîr eyleriz.

MİZGÎNÎ

Kitêba **"Mem û Zîn"**e em wê tebi' dikin; mizgînî li hemî Kurdan bit. Û babetê meznahîya kitêbê û sûretekê pirr nefîs dê derkevit. Me guhdarî giranîya kaxidî û giranîya heqê murettiban nekir û bi fîdakarîyek mezin em derêtxin.

Necm-i İstikbal Matbaası

Müdîr-i Mes'ûl: Hamza

ADRES:

Babıâlî Civarı Ebussuud Caddesinde
Necm-i İstikbal Matbaasında
"**Jîn**" İdarehanesi

TEVZİ MAHALLİ:

Babıâlî Caddesinde Yeni Şark Kitabhanesi

ABONELERİMİZE

Abonelerimize gönderdiğimiz birtakım nüshaların vâsıl olmadığı şikâyeti, 5'inci nüshamızda merciinin nazar-ı dikkati celbedildiği halde hâlâ tevalî ediyor. Binaenaleyh, abonelerimize vâsıl olmamış nüshalar var ise numrolarını heman idareye bildirmelerini rica eyleriz.

Refîk-i mesaîmiz "**Kürdistan**" mecmuasının 3'üncü nüshası da intişar etmiştir. Birçok güzîde makaleleri hâvî olan mezkûr mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Haftalık Gazete'nin 35'inci numrosu intişar etti. Pek mühim ve müfîd makalâtı hâvî olan işbu mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Sebîlürreşad cerîde-i İslâmiyesinin 394'üncü nüshası kıymetdar makalelerle intişar etti.

WERGERANÊN JİMAREYA 13'AN

13'ÜNCÜ SAYININ ÇEVİRİLERİ

KUTLAMA

Kürdistan şeyhlerinden Seyyid Taha Efendi hazretlerinin torunu ve **Kürdistan Derneği'**nin saygıdeğer Başkanı Sayyid Abdülkadir Efendi hazretlerinin, bu kez Danıştay yüsek başkanlığına atandığını büyük bir sevinçle işittik. Gazetemiz, adı geçeni kutlar, başarılı olmasını diler.

ŞİMDİKİ HÛKÜMETE AÇIK MEKTUP

"Hükümet" kavramının öneminin bu ülkede henüz anlaşılamadığını ve pek uzun bir süre sonra da anlaşılamayacağını, altı yüzyıllık sürenin yüklendiği tarihsel olaylar kanıtlamaya yeter. Gerçekten de Saltanatın geçirdiği bu uzun dönemlerde Osmanlı milleti, uygarlığın gelişimlerini izleyip çağdaşlaşamamış ve bu yüzden de sosyal bir yenileşmeye ulaşamamıştır. Bu böyle olmakla birlikte, milleti yönetmek üzere işbaşına gelen hiç bir hükümetimiz de milleti gereği gibi öğrenmek, yakından tanımak gibi, hükümetin en önemli görevi olan "yönetme gücü"nü gösterememiştir.

Bölgelerin ele geçirilmesinden sonra gönülleri de alıp fethetmek gerekirken, birbirini izleyen ihmal ve yozlaşmalar bugüne kadar sürüp geldi. Temel hukuk kurallarının bu ülkede kabul edilecek bir yer bulamayacağını, son yılların acı olayları bize gösterdi. Ve ne yazık ki, ikbal sevdası ile gerçekleştirilen her hükümet darbesi, yanında, başımıza bir de Tanrı darbesi getirdi. Milletin vicdan ve iradesinden doğan bir hükümet göremedik; zaten görmek de olanaklı değildi. Her zaman zorba ve zalim bir azınlık, bu çaresiz ülkenin kaderine ilişkin işlerin üzerine bir siyah kanat gerdi. Millet şimdiye kadar kendi iradesiyle yönetiliyor olsaydı, bugünkü yok olmayı kendi eliyle saptardı demektir. Oysa,

Bu halkın ülkesini seyret, tam harabe gerekliyse,
Bu ülkenin halkını söylet, sana feryad gerekliyse!

İste kendini yönettiren halk ve işte onun durumu!

Biliyoruz ki her hükümet değişikliği, kendisiyle birlikte yeni bir dönüşüm biçimi de getirir. Fakat bu hükümet değişiklikleriyle birlikte hiç bir zaman adalet getirilmedi; zulüm karanlığı ile çevrelenmiş yurt ufuklarında, adalet ve hakkın teselli verici ışıkları hiç bir zaman parıldamadı. Sadece gidenler gelenlere zulümlerini bıraktılar, gelenler de zulüm ve sapıklıklarını kat kat artırdılar.

Şimdi de, XX. yüzyılın tarihin huzuruna çıkan utançtan kızarmış ve kanlı alnı önünde, bu milletin yere düşen geleceğinin dizginlerini siz ele aldınız.

Size soruyorum:

Dört yüzyıldan beri Osmanlı devletinin sağlam bir dayanağı olan ve hâlâ "Doğu illeri", "Doğu dolayları", "Doğu Anadolu", "Sınırboyları" ve hatta "Ermenistan" gibi türlü türlü garip adlarla anılıp da gerçek adının söylenmesi âdeta günah sayılan çaresiz "Kürdistan"ın nasipsiz evlâtlarına reva görülen bunca unutulmaz acı ve yoksunlukları, velev binde bir oranında olsun tamir etmek, acaba hayalinizden geçecek midir? Onlar ki bütün varlıklarını bu devlet uğrunda harcadılar; yokluklarında, yoksulluklarında bu devletin varından, varlığından zerre kadar yarar ve merhamet görmediler.

Yüzyıllardan beri yüksek ve karlı dağ doruklarından inmeyen, özgürlüğünü her şeyin üstünde gören, ne yazıklar ki Halifelik ve Müslümanlık uğrunda bugün çıplak ve perişan kalan ve her gün biraz daha ölüme ve sefalete uğrayan o halkın esenliğe kavuşmasının çareleri, son zamanlarda pek garip bir girişimle, gûya assimile edilmesine çalışmakla düşünüldü. Bu, o kadar zalimce yürütüldü ki, imdada koşan göçmen memurları, kefen soyan birer mezar soyguncusundan, ölü ciğerine saldıran birer sırtlandan başka bir şey değillerdi.

Bugün Van, Bitlis, Erzurum halkının yalnız toz-toprak içindeki yıkıntıları kalmıştır. Bu yıkıntıların üstünden Tanrı katına yükselen en son yakarışları, ağıt ve can çekişme iniltilerini siz de dinlemezseniz, siz de o acılar ülkesinin acıya uğramış her bir öksüz erkek ve kız çocuğuna şefkat ve teselli verici bir el uzatmazsanız, çok yazık! Onlara ağlamak, yine tarihin uğursuz payına düşecektir.

10 Mart 335(1919)

Hizanîzade
Kemal Fevzi

KÜRDLER TARİHSEL BİR ULUSTUR
I(642)

Var olan ve ortadan kalkmış bulunan uluslar ve hükümetler arasında Kürd tarihi, araştırma ve incelemeye değer, merak çekici bölümleri içermektedir. Bunun içindir ki, yüzyıllar boyunca karanlık çukurlara gömülmeye yüz tutmuş olan Kürd varlığı, aslında pek açık ve belirgin kanıtlarıyle kimliğini kanıtlamaya hazırdır. Hatta, bağrından pek çok bilgin ve saygıdeğer kimseler doğan Kürd çevresinin, yabancı tarihçilerin iddialarına göre, günün birinde yine feyiz ve gelişim kaynağı olacağı pek güçlü bir biçimde umulmaktadır.

(642) 621 numaralı dipnota bakınız.

Kürdler de, Kürd fetihleri ve gazaları ile kendilerine bir hamiyet ve ün bırakmışlar; ne yazık ki şu ana değin yeniden dirilememişlerdir. Geçmiş yüzyıllarda ilgi gören ve ün salan Kürd bilginlerinin bilim parıltılarından ışık alan ve bugün bile almakta olan zeki Kürdlerin ve Kürd gençlerinin hamiyet kanları harekete gelip kabarsaydı, eminim ki, az ilerde anlatacağım Spitker'in iddiası doğrultusunda, gelişmiş bir Kürdistan meydana gelmiş olurdu.

Konu dışına çıkarak diyelim ki:

Şu andaki birkaç genç ve düşünen beyin olmasaydı, Kürd ulusunu yine "geleceğini yönetemeyen bir ulus" diye suçlar ve "ağla ey gözlerim ağla, ne gelen var ne giden" derdim. Fakat görüyorum ki yaralı gönlüme teselli merhemi sürebilecek güçlü eller, düşünen beyinler vardır ve daha da yetişeceklerdir.

Konumuza dönelim:

Kürdler tarihsel bir ulustur dedik ve yabancı tarihçilerin hakkımızda samimî niyetler beslediklerini de ekledik. Bu tezimi aşağıdaki kanıtlarla kanıtlayabilirim:

1- Geçmiş Kürdlerin, Kürd büyüklerinin görüş ve yorumlarını kanıt olarak göstermiş olsam, birtakım muhaliflerin "uydurma" demelerinden sakınmak için, bir Fransız tarihiyle tezimi kanıtlamaya kalkışıyorum: Kürdler hakkında önemli bir eseri içeren tarihsel **"Fastes de la Nation Kourde"** şöyle diyor:

"Harunürreşid zamanında varlıklarını gösterdikleri söylenegelen Kürdler, doğuştan cesaret ve yiğitlikleriyle belirlenmişlerdir. Tarihte Philippe Auguste, Richard gibi Avrupa kahramanları ölçüsünde ün salan Sultan Salahaddin-i Eyyubî ve El-Melik El-Âdil, fetihleri ve adaletli icraatları ile ün yapmışlardır. Soyunun kökeni Acem sınırlarındaki Dwîn kenti olan Salahaddin, Kürd tarihine gerçek bir parlaklık vermiştir".

2- Kürdler hakkında hayli araştırmalarda bulunan ve dolayısıyle Musul, Irak, Suriye bölgeleri hakkında görüşlerini açıklayan Almanlardan ünlü Doktor Spitker şöyele bir görüş belirtiyor:

"Kürdistan denilen geniş topraklarda, Suriye'nin kuzey ve doğu yöreleriyle Musul dolaylarında işlenmemiş topraklar, balta vurulmamış geniş ormanlar, hatta biçilmemiş buğdaylar vardır. Kürdistan'ın güneybatısı zengin bir verim gücüne sahiptir; kuzeydoğusu ise bitmez-tükenmez maden hazinelerini içeriyor".

Sonunda, galiba dikkatini çekmiş olacak ki, "orayı yöneten güçlü eller, şimdiki hükümetlerle doğal olarak rekabet meydanında boy göstermeye kalkışacaklardır" sözlerini ekliyor.

Bu satırları okurken, yüreğimin derinliklerinden derin ahlar çekmiş ve özlem gözyaşlarıyle dolan gözlerimle ve yüreğimle ağlamıştım.

Görülüyor ki Kürdlerin, tarihten gelen gelenekleriyle, geçerli belge ve kayıtlarıyle, Batı'nın en yetkili düşünürlerinin sözleriyle, ulusal haklarını korumaya ve tarihsel bir ulus olduklarını iddia etmeye hakları vardır.

Yukarıda adı geçen **"Fastes de la Nation Kourde"**, Kürd ulusundan ve

onun tarihi ile geleneklerinden uzun uzadiye sözettikten sonra, sözü yine Kürdistan sınırlarına getirerek, Kürdistan denilen geniş topraklar(643)

Böyle geniş bir ülkede uzun süre yaşayan ve halen de yaşamak ümit ve kararlılığını taşıyan, açıkçası varlığını korumaya gücü yeten bir ulus, her türlü savunma araçlarıyle kalıcılığını kanıtlamaya hazırdır.

Hele, Kürdlerin kıvanç duyulmaya değer en değerli bir ferdi olan ve Fransızlarca üstünlükleri itiraf edilen ve Fransızlarca "Cheref-on, dine, Prince de Bidlis" olarak adlandırılan Şeref Han'ın Kürd tarihini Fransızlara, Almanlara, İngilizlere hakkıyle tanıttığını kim inkâr edebilir!

Kürd tarihi konusundaki esas noktaları gelecek yazıya bırakmak şartıyle, şimdilik diyelim ki:

Şu anda Kürd ulusunun ruhundan kopan haklı bir bağırışın, daha açık deyimiyle bir itiraz haykırışının, mutlaka yansıyacak yer bulup kendini dinleteceğini vicdanî kimliğimizle dileriz.

(Devamı var)

Şîlânlızade
Yusuf Sabri

KÜRD TARİHİNDEN
BABAN HANEDANI

Yazarı:
Aziz Yamülkî

Safevî Hanedanının sonuncusu olan Şah Hüseyin, son derece bağnaz olduğundan, yönetimi altındaki Sünnîlere çeşitli zulüm ve baskılar uygulamaktaydı. O yörelerdeki Osmanlı uyruklularin saraya başvurmaları, himaye ve destek istemeleri üzerine 1143'te(644) İran'a savaş açıldı ve Osmanlı orduları Kermanşah ve Azerbaycan taraflarına sarktılar. Ancak bu harekât, İranlılar tarafından yapılan istek üzerine bir süre ateşkesle durduruldu.

Ertesi yıl babasının öldürülmesi üzerine Isfahan'dan kaçmayı başaran Şah Tahmesb, Kazvin'de İran tahtına çıktı ve Afganlılara karşı zafer kazanmak için şanlı dedesi Kaçar sultanlarından olan Esterâbâd Hükümdarı Nuvab Fetih Ali Han ile Kaçar Kutlu Şahkulu Han'dan yardım isteyerek Afganlılara karşı zafer kazandıktan başka İran hükümetini yeniden diriltti ve Osmanlıların eline geçen yerleri geri almak için yeniden girişimlerde bulundu.

Bu sıralarda Rusların da bazı saldırılarda bulunmaları, Şah'ın Azerbaycan'da kalmayarak Geylân'a hareket etmesine yolaçtı.

---

(643) 624 numaralı dipnota bakınız.
(644) 626 numaralı dipnota bakınız.

Osmanlılarla meydana gelen birkaç savaşta üstün gelmeye başladığı sırada, Timur Paşa ve daha başka bazı Osmanlı paşaları ile birlikte Şehrezor Hükümdarı Han Paşa'nın, beş bin kadar askeriyle Senendec'den geçerek "Melayir"[*] kalesini kuşattıklarını ve bunlardan ayrılmış diğer bir gücün de Hemedan'a doğru yürüdüğünü haber aldı.

Şah Tahmesb, bu haber üzerine Nuvab Ali ve Şahkulu Han'ları orada bırakarak, kendisi bazı güçlerle Hemedan'a yürüdü ve ilk saldırıda bunları yenilgiye uğreattı. Sonra da Melayir ovasına yaptığı baskında da başarı kazanarak Osmanlı ve Baban süvarilerini kaçmak zorunda bıraktı ve birçok esir elde etti.

Şah Tahmesb, bu başarıların verdiği neşe ile Azerbaycan'a döndü ve Miyanduab dolaylarında toplanan Osmanlı kuvvetlerini karşılmak istedi. Kızılözü suyu kıyısında meydana gelen bu çarpışmada onları da yenilgiye uğrattı ve bütün ağır yüklerini de ele geçirdi ve Marağa kalesine ulaştığında, Tebriz dolaylarında bulunan Osmanlı askerleri de o yöreleri kendiliklerinden terkettiler. Şah Tahmesb, elde ettiği topları, salt eziyet olsun diye, ele geçirebildiği esirlere çektirerek, onları işkence altında Horasan'a kadar sevketti.

Öte yandan yeni padişah,(645) iç istikrarın sağlanmasından sonra İran olaylarına göz çevirdi ve Bağdad Valisi Ahmed Paşa'yı Xaniqîn üzerinden, Hekimoğlu Ali Paşa'yı da yeterli güçlerle kuzeyden İran üzerine herekete geçirdi.

Bu arada, Şah Tahmesb'in Baban sınırları dolaylarında girişmiş olduğu cezalandırma hareketleri, Beyliğin içindeki bazı nüfuzlu kişilerin İran'la ortak hareket edilmesi yolundaki görüşlerinin doğru kabul edilmesine neden olmuş ve bu görüşün teoriden pratiğe geçirilmesi için Osmanlı hükümeti ile dost olan Han Paşa'nın öldürülmesi gerekmişti. Bunun üzerine Han Paşa, lânetli bir el tarafından öldürüldü ve Halit Paşa, hükümdarlığı ele geçirdi.

Halit Paşa, İran hükümeti ile dostça geçinmek niyetinde olduğu konusunda güvence vermek için Şah'ın huzuruna bir elçisini göndererek bilgi sundu ve geçmiş olaylar hakkında af isteğinde bulundu. Şah bu haberi kabul ederek, ya da bunu fırsat saymakla yetinerek, Erivan taraflarından yürüyen Ali Paşa'nın üzerine yürüdü. Gerçi Ali Paşa'nın güçleri Tahmesb'in güçleri karşısında duramadıyse de, Bağdad'dan yürüyen Ahmed Paşa'nın Baban süvarileriyle birlikte Hemedan taraflarında görünmesi, Tahmesb'in o tarafa gitmesini gerektirdi.

Ahmed Paşa, İstanbul'dan aldığı emir üzerine hareket etti ve İranlılardan iyi bir öc almak için birlikte hareket edilmesi gerektiği konusunda Baban Hükümdarına da haber gönderdi.

Şah Tahmesb, böylece açılan görüşmelerden gaflete düştü ve "**Ravzatussafa**" adlı kitabın aktardığı bilgiye göre çadırlarında bulunurken fırsat kolla-

[*] Melayir, "Üç İller" adı ile bilinen Nihavend, Toserkan ve Devletâbad illerinin şimdiki merkezi ve birçok yol ve boğazlara hakim olan bir noktadır ve eski kalesi hâlâ vardır.

(645) 630 numaralı dipnota bakınız.

yan Osmanlı ve Baban süvarilerinin ansızın yaptıkları baskına uğradı. Bu baskında gerçi Kızılbaş süvarileri karşı koydularsa da, ordunun önemli bir temel gücünü oluşturan Belüc Mehmed Han'ın kaçması ve baskının şiddeti, Şah'ın ordusunu tümüyle kaçmak ve ağır yüklerini orada bırakmak zorunda bıraktı.

Elde edilen ganimetlerin toplanması sırasında Baban atlıları da dört büyük top elde ettiler. Bu toplar son zmanlara kadar Süleymaniy'de Baban Tophanesinde duruyordu.

Sultan Mahmud Han'ın tahta çıkışını kutlamakla görevlendirilmiş olan heyet, bu yenilgileri duyunca derhal İstanbul'da barış antlaşması yaptı.(646)

Öte yandan İranlıların bu yenilgisi ve gerisingeriye kaçmaları ve Şah'ın kılıç artıklarıyle birlikte Isfahan'a kaçışı, Tahmesbkulu Han tarafından Şah'ın tahttan indirilmesine ve kendisinin Şah Abbas III adıyle 1145(647) tarihinde İran tahtına geçmesine neden oldu.

Şah Abbas III, daha sonra halka hoş görünmek ve bu yenilgiden kurtulmak amacıyle, birçok Lur süvarisiyle birlikte Xaniqîn üzerinden Bağdad'a yürüdü ve böylece meydana gelen bazı çarpışmalarda üstün gelerek, sonunda Bağdad kalesini ele geçirdi ve Osmanlı paşalarından Mehmed Paşa'yı esir aldı. Şah, güçlerinin bir bölümünü Bağdad'da bıraktıktan sonra, Nehrevan taraflarından Dicle ırmağını geçerek, Muhafız Ahmed Paşa'nın ordusunu da geri püskürttü.

Şah Abbas'ın bu başarıları Samarra, Hille, Necef, Kerbelâ kentlerinin düşmesine ve beş bin kadar Osmanlı askerinin telef olmasına neden oldu.

Kızılbaş ordularının Bağdad ve dolaylarında bu şekilde ilerlemeleri, dönüşlerinde mutlaka Şehrezor taraflarına da uğrayacakları ve Baban Beyliğini tahrip edecekleri konusunda güçlü bir kuşku uyandırdı. Bu nedenle Ömerkale dolaylarında ve Kerkük yollarında birçok kaleler ve surların yapılmasına hızlı ve yoğun bir biçimde başlandı. Ne var ki Osman Paşa'nın komutası altında Bağdad'ı kurtarmak üzere Kerkük'e gelen Osmanlı güçlerine Baban Hükümdarı Süleyman Paşa sekiz bin kadar süvarisiyle katıldı ve bu gücün yaptığı bir çevirmede İranlılar büyük kayıplar verdiler ve birçok toplarını da bırakarak Hemedan'a çekildiler.

Bu ordu, Hemedan'da bir süre kendini yeniden toparlardı ve Kermanşah'tan yine ilerlemeye başladı. İranlılar, Diyale (Ab-ı Sîrwan) ırmağının kıyısında ve Zehab'ın sekiz fersah(648) kadar yakınında Osmanlı güçleriyle giriştikleri ilk çarpışmada, ustaca hareketleri sayesinde bu güçleri perişan ettiler. Bağdad'ın yolu böylece yeniden açılmış oldu.

Serbestçe yürümeye başlayan İran ordusu, Başkomutan Topal Osman Paşa tarafından Karatepe[*] dolaylarında bulundurulan bin iki yüz kadar cesur süvarinin karşı koymasına uğradıysa da, hepsi kaçmak zorunda bırakıldı ve

(646) Burada sözü edilen heyetin bir İran heyeti olduğu anlaşılmaktadır.
(647) 632 numaralı dipnota bakınız.
(648) 634 numaralı dipnota bakınız.
[*] Karetepe, Diyale denilen Ab-ı Sîrwan'ın sağ kıyısında ve Kızılrabat'ın karşısındadır.

komutanları Memiş Paşa'nın başı da Giraylı Allahyar adındaki bir kişi tarafından kesilerek, bir tahtırevanla İran Başkomutanına gönderildi.

Tahmesb Han zafer kazanmış olarak Karatepe'ye girdiği gibi, Babahan adında bir elebaşısı ile de Hille, Necef ve Kerbelâ'yı yeniden istilâ ettirdi; ancak Bağdad'ı ele geçirmekten vazgeçerek, Erivan taraflarından İran'a girip büyük kargaşalıklara yolaçan Osmanlı ordusunu karşılamaya döndu. Fakat Tebriz'e vardığında Osmanlı güçleri o yöreleri boşalttı.

İran ordusu bundan sonra bir süre Afganlar ve Ruslarla uğraştı ve bu uğraşıda bulunurken Osmanlıların, Erivan'ın iki fersah kadar yakınında Muradtepe adlı yerde büyük sayıda süvari, piyade ve toplarla yeniden toplanmakta oldukları haberini aldı. Bunun üzerine İran ordusu bu güçleri karşılamaya gitti ve hiç kuşkusuz, başlarında bulunan Şahlarının iyi yönetimi sayesinde, Osmanlı ordusu, İran tarihlerine göre 1200 ölü ve sağlam olarak üç paşa 500 asker esir verdi ve pek çok da top yitirdi.

Bu çarpışmadan sonra iki hükümet barış antlaşması yaptılar ve bu barış sonucunda Sultan Ahmed Han hazretlerine Şah tarafından nakışlı bir altın saat ile bir düzine fil hediye olarak gönderildi.

(Devamı var)

KÜRDLER ÜZERİNE

Bugüne kadar bilinmez kalan ya da sosyal durumlarına ilişkin dış dünyanın edinebildiği bilgiler düşman komşuların maksatlı düzmecelerine dayanan Kürdler ile ilgili anlayışların düzeltilmesi zamanı gelmiştir. Bunu başarabilmek için, ilk iş olarak, zavallı Kürdlerin Avrupa aydın çevrelerine nasıl tanıtılmış ve onlarca ne şekilde tanınmış olduğunu bilmek gerekir. Bu konuda gereksindiğimiz bilgileri, Batılı araştırma uzmanlarının ve tarihçilerinin hakkımızda yazdıkları eserlerden ve belirttikleri görüşlerden alabiliriz.

Bu amaca yönelik olmalı ki, **Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti** de, programının bir maddesinde, Kürdistan ve Kürdler hakkındaki mevcud Batı eserlerinin çevrileceğini ilân etmiş bulunmaktadır.

Gerçekten bu yoldaki yayınlar, hakkımızdaki ters anlamaların düzeltilmesine ortam hazırlaması bakımından yararlı olacaktır; bundan başka, ulusumuzun köken ve tarihi hakkındaki çalışmalarımıza birçok açıdan pek büyük yardımlar sağlamak gibi bir yararı da içerir. Derneğin(649) bu çağrısına ilk yanıtı, Sakin Bey kardeşimizin **"Encyclopedia Britanica"**dan çevirdiği ve derginizde yayınlanan pek önemli ve yararlı yazısı verdi.

Ben de bundan gayret alarak, Fransız tarihçilerinden Henri Mathieu adlı zatın **"La Turquie et ses différents peuples"** adlı kitabının ikinci cildinin

(649) Dernekten maksat, **Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti**'dir.

153'üncü sayfasında Kürdler üzerine yazılan görüşleri aynen çevirip sunuyorum. Sayfa altlarındaki notlar tarafımdan eklenmiştir:

KÜRDLER

Kürdlerin kökeni — Yüz biçimleri — Din ve gelenekleri — Sosyal örgütleri — Türklere karşı durumları

Ksenefon'un "Korduchi", Strabon'un "Kyrti" adıyle sözettiği ve "eşkiyalîğa alışık bir kavim" diye nitelediği, Tit Liv'in "Curti", Pelin'in "Cordueni", Batalmus'un "Gordeni", Sedren'in "Kurti" adlarıyle kaydettikleri Kürdler, Medyalıların büyük bir parçasının torunlarıdır. Adları geçen yazarların hepsi, bu halkı eski Medya eyaletlerinde yaşamış gösteriyorlar ki, bugün de aynı yörelerde yaşıyorlar. Eski coğrafyacılar tarafından da "Gordi" ya da "Korti" adlarıyle anılmakta ve Medyalıların kökeni olarak Hicaz bölgesi gösterilmektedir.

Son yüzyılın gezginlerinden biri, Kürdler arasında Arap, Fars, ya da Türkmen soylarının melezleşmiş torunlarını keşfettiğini sanıyor.(1) Aslında bazı noktalarda bu iki ırkın karışmış olduğu görünmekte ise de, bu gibi yörelerde büyük çoğunluğun en enski zamanlarda olduğu gibi Arap kaldığı kuşkusuzdur.(560) Eski dönemlerin bilginlerinin "Med" ve "Soromat" ya da "Sarmat"ların belirleyici fiziksel özellikleri ve çehreleri hakkında bize bıraktıkları bilgiler, bugün dahi Kürdlere uymaktadır: Ateşli, büyük ve siyah gözler, kartal gagası biçiminde ve çok kavisli burun, palabıyıklar, Kürdlere yırtıcı bir nitelik verir; ahlak ve karakterleri de çehrelerini ve fiziksel yapılarını yalanlamaz.

Savaş ve yağma, onların en makbul alışkanlıklarındandır.(2) Eski Sarmatlarda olduğu gibi, mızrak kullanmakta ve ata binmekte üstünlüğü ellerinde bulundururlar. Düşüncesiz cesaretleri şaşılacak ölçülerdedir. Ne var ki ansızın alevlendikleri gibi o oranda da çabuk bezginlik getirip gevşerler.

Dilleri Arap ve Acem dillerinin bir karışımıdır.(651)

Kürdler arasında Muhammed dini, boş Mecusî inançlarıyle karışmıştır. Kürdlerin eski İranlıların Ehremen'ini kutsal tanıması, kendilerinin şeytana

---

(1) Bitlis'in Xwêt bucağında, Arapçaya pek benzeyen ve Kürdçeden de uzak olan bir dil konuşan az nüfuslu bir Müslüman topluluğu vardır.

(650) Yazarın bunlardan kimleri kastettiği metinden anlaşılamamaktadır. Yukarıdaki paragrafta Medlerin kökeninin Arap yarımadasının bir bölgesi olan Hicaz bölgesinden geldiğini öne sürdüğüne göre, bu paragraftaki "bu gibi yöreler" sözüyle de o bölgeyi kastetmiş olmalıdır. O bölgede yaşayanların değil çoğunluğu, tümü Araptır.

(2) Bu durum, ilkel kavimlerin ortak bir niteliğidir. Kaldı ki, bugün uygarlığın en uç noktasına ulaşmış milletlerin bile insanlık iddiasıyle güçsüzleri tam anlamıyle yağma ettiklerine tanık olmuyor muyuz!

(651) Kürd dili hakkında öne sürülen bu iddia tümüyle asılsızdır. Kürd dili, Arap ve Acem dillerinin karışımı değil, Hind-Avrupa dil ailesinden gelen bağımsız ve son derece zengin bir dildir. Kürd ulusu, yüzyıllardan beri kendisine yapılan tüm insanlık dışı baskılara rağmen dilini bağımsız bir dil olarak korumuştur, halen de korumaktadır.

taptıkları yolunda Türkler arasında bir görüşün yaygınlaşmasına neden olmuştur.(3)

Kürdlerin yaklaşık olarak yüz bin kadarı Hristiyan Nasturî mezhebine bağlıdır ve görevleri miras yoluyle geçen iki patriğin yönetimi altındadır. Patriklik makamı miras yoluyledir ve amcadan yeğene geçer, çoğunlukla da 12—13 yaşlarındaki piskoposlara veriler.

Her Kürd aşireti özel adlar taşıyan birtakım aile ve kabilelere ayrılır. Eski Arapçanın "haxareth" sözcüğünden türediği sanılan ve "topluluk" anlamına gelen "aşiret" sözcüğü, "Kurdî" ve "Kourdî" adları gibi, ulusun tümünü adlandırmaya yarar.(4)

Aşiret liderlerinin atanmasında seçim kuralı geçerlidir. Fakat bu seçim, çoğunlukla aynı ailenin fertlerine özgü olarak yapılır ve durum bir çeşit berat buyrultusu ile seçimi onaylayan padişaha sunulur.(5)

Müstahkem kalelere benzeyen dağlarına çekilmiş olarak kendilerini koruyan Kürdler, vergi tahsildarlarının kendilerini asla rahatsız edemeyeceklerine emin olduklarından, her türlü resmî yükümlülükleri reddederler. Osmanlı hükümeti de, onların sözde kalan bağlılıklarını düşmanlığa dönüştürmekten çekinir ve kayıtsızlığından, bir de güçsüzlüğünden dolayı, onların yağma ve tahribine göz yumar.(652)

Kürd kadınları, Osmanlılarda olduğu gibi esir muamelesi görmezler; tam tersine, geniş bir özgürlüğe sahiptirler ve bundan yararlanırlar; işleri yönetmeye yetenekleri vardır; çoğunlukla askerî hareketlere bile katılırlar.

11 Şubat 335(1919)

Kurdîyê Bitlîsî

(3) Bu pek yanlıştır. İddia edilebilir ki Müslüman halklar arasında en katıksız ve sağlam inanca sahip bir millet varsa o da Kürdlerdir. Yazar burada, Kürdlerin bir parçası olan Yezidîlerin inancını tüm Kürdlere mal etmek hatasını işlemiştir. En geniş bir hesaba göre Yezidîlerin nüfus miktarı altmış bini geçmez.

(4) Aşiret bütün Kürd halkını belirtmez; ancak, aynı ad altında ve miktarı belirsiz ailelerden oluşan, özellikle konar-göçer kabilelere verilen bir addır. Aşiretler, aynı babanın çoğalmış olan çocuk ve torunlarından ibarettir. Bütün ulus arasında genellik belirten "Kürmanc" ve daha doğru olarak "Kürd" sözcüğü vardır.

(5) Seçimin padişaha sunulması meselesi, gerçek değildir. Bu görüş, Osmanlı hükümetine bağlı beyliklerdeki değişikliklerin onaylanması ve hükümdarın buna izin vermesine gereksinme duyulmasının yanlış anlaşılmasından doğmuş olsa gerektir.

(652) Fransız tarihçisinin Kürd ulusuna yöneltiği bu suçlama, asılsız olduğu gibi, öyle anlaşılıyor ki sömürgeci Osmanlı devletinin ve yöneticilerinin dış dünyaya yansıttıkları maksatlı ve tek yanlı iddiaların etkisiyle ortaya konulmuştur. Gerek o dönemde ve gerekse Osmanlı devletinin yıkılmasından sonraki dönemde Kürd ulusu davasını dış dünyaya ve dünya kamuoyuna yansıtma, kendini tanıtma ve sesini duyurma olanağından yoksun olduğu için, Kürdistan'ı sömürgeleştiren Türk, Fars ve Arap sömürgecileri Kürd ulusunu küçük düşürücü, "yağmacı ve tahripkâr bir topluluk" biçiminde gösteren iddia ve iftiralar üretmişler ve bunları dünya kamuoyuna da yansıtmışlardır. Bu sömürgeciler, bir yandan da bu tür iddia ve iftiralarını Kürd ulusuna karşı giriştikleri sayısız katliamlarına, ölçüsüz yağma ve tahriplerine de gerekçe olarak göstermişlerdir. Ne yazık ki dış dünyadaki kimi yazarlar da onların bu tür iftiralarına kanmışlar ve bunları "bilgi" diye okurlarına aktarmışlardır.

KENTLİLER VE KÖYLÜLER

"Jîn"in 11'inci sayısında yayınlanan "Siverek Mektubu"nun duygularımı inciten bazı noktalarına cevap vermek için bir zorunluluk duydum:

Mektubun sahibi, "bir Kürd kasabasıyle köylüleri arasında bir uyumsuzluk göze çarpar" diyor ve bunu da "kent halkının kendilerini Kürdlükten uzak tutmayı gerekli saymaları"ndan çıkarıyor.

Gerçekten de kentli ile köylü arasında bir farkın var olduğu pek doğaldır ve inkârı olanaksızdır. Birincilerine "kentli", ikincilerine "köylü" demek bu uyumsuzluğun belirgin bir kanıtıdır. Bu da ancak coğrafî konumun, yaşam ve yönetim biçiminin, kentli ve köylülerin sosyal durumlarının doğal sonuçlarından ileri gelir.

Öte yandan kasaba halkı, kendini Kürdlükten uzak tutmayı gereksiz sayar. Tam tersine, köylü kardeşine karşı her türlü yardım ve desteği sağlar; bunun yanı sıra, zaten Kürd olan milliyetini değerli bir cevher gibi kıvançla korur, her yerde ve her durumda onu savunmayı ödev ve şeref bilir.

Bu savımı, mektubun çıkış yeri olan Siverek ile kanıtlamak zorunludur:

Kürdistan'ın en eski kentleri arsında geçmiş değerini hâlâ gösteren bu tarihsel kasabanın 30 bin kadar nüfusunun çoğunluğunu, yakın bir geçmişte köylerden gelmiş Kürdler, yani köylülerden ayrı gibi gösterilmek istenen bölüm oluşturur. Coğrafî konumu nedeniyle bazı Kürdistan kasabaları gibi burası da terkedilmişlik köşesinde, uygarlık gelişmelerinden yoksun kalmıştır. Ticaret Diyarbekir, Urfa, Harput, Halep, Viranşehir ve diğer yakın kentlerle yapılmakta ve kentin var olan zenginliğinin büyük bir bölümü, köylülerle olan alış-verişten sağlanmaktadır. Halkın yoksul bölümü bir yana, herkesin köylerde çiftlikleri, ortakları, koyun ve hayvanları, herhalde köylünün yanında bir sermayesi vardır. Kentli, elindeki zenginlikten, yaşamındaki refahtan dolayı köylüye şükran borçludur. Köylünün de en tehlikeli zamanlarda kentliden yakınlık ve himaye gördüğü herkesçe açıkça bilinmektedir. Birbirinden ayrılamaz olan bu her iki vücut arasındaki bağlılık derecesini, birkaç soru ile hemşehrimin gözleri önüne seriyorum:

Birincisi, hangi bir köylü şehre gelirken handa ya da bir otelde yatmak zorunda kalmıştır?

İkincisi, halkın en orta tabakasına kadar hangi ailenin her gece birkaç misafiri yoktur?

Üçüncüsü, bir şehirli köye giderken köylüler tarafından ne ölçüde saygı ve saygınlık görür?

İşte, her iki taraf arasındaki bu ileri ölçülerdeki sevgi, karşılıklı çıkardan çok, ulusseverce duygulardan ileri gelir. Artık gerçek böylesine biliniyorken, nasıl olur da bir kentli kendisini Kürdlük topluluğundan soyutlamak ister! Zaten soyutlamasına bir neden de yoktur.

Eğer, kendi deyişleriyle "köylü hakarete maruz, zulme mahküm ve haksızlığa alışık" ise, bunun nedenlerini, zavallı ulusumun başka nedenlerden ileri gelen bilgisizliğinde, içinde bulunduğu sefalet girdabında, kimi memurların kişisel çıkarları uğrunda bilerek-bilmeyerek işledikleri hatalarda aramalıdır.

Bunun için en yüksek sesimle haykırıyorum:

Köylü, bilgisizlik kâbusu altında inliyor. Bu nedenle memnun değil; feryad ediyor ve yardım istiyor. Gençlere düşen görev, bu yardımı yapmaktır. "**Jîn**"in Kürdistan'da uyandırmak istediği yeni yaşam budur ve bu olmalıdır.Bir de yanlış görüşlerin, düşüncesiz teorilerin pek uygun olmadığını belirtmeye değer görüyorum. Bundan başka, bizim daha önemli sosyal dertlerimiz vardır. Düşünürler onları bulup tedavi çarelerine başvurmalıdırlar.

24 Şubat 335(1919)

Siverekli
Hilmi

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

Salek 220 quriş e
Nîv sal 130 "

JÎN

HAYAT

Mesleğimize muvafık makalât maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler iade edilmez

Din, edebiyat, ictimaiyat ve iktisadiyattan bahseder
Türkçe-Kürdçe mecmuadır

MÜNDERECAT

TÜRKÇE KISMI

KÜRDÇE KISMI

Nüshası 5 kuruştur
Necm-i İstikbal Matbaası

(653) "**Jîn**"in var olan tek koleksiyonu ciltlenmiş olduğu sırada yanları kesildiğinden, bu sayının üst tarafında bulunan tarih ve sayısını gösteren rakam kesilmiştir. Ancak, bundan önceki ve sonraki sayıların tarih ve sayılarından da anlaşılacağı gibi, bu sayının 10—30 Mart tarihleri arasında yayınlanan 14'üncü sayı olduğu kuşkusuzur.

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

JÎN

Salek 220 quriş e
Nîv sal 130 "

HAYAT

Mesleğimize muvafık makalât maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler iade edilmez

"SERSAL"(654)(*)

Milletlerin birkaç türlü eyyam-ı mahsusası vardır: Millî, dinî, ictimaî... ilh. Kürdlerin millî günü, "Kawe"nin zulm-ı Dehak'i kırdığı gün, Salahaddin-i Eyyubî'nin doğduğu ve "sultan" olduğu günler vesaireler gibi... Dinî günlerimiz ise mâlumdür. Kürdlerin bir de "Sersal"ı vardır. Bu, Rumî Martın 9'uncu günüdür ki, bu ictimaî yevm-i mahsusu bütün Kürdler bir "bayram" bilirler, yeni bir hayata başlangıç addederler; birbirlerinin ziyaretlerine şitaban olurlar, tebrikleşirler, birbirlerine hediyeler gönderirler. Velhasıl, bugünün hayatın eyyam-ı âdiyesi içinde bir imtiyaz-ı mahsusu vardır. Her millet, böyle günlerini diğerlerinden ayırır ve böyle günlerinde güler, eğlenir, tezahürât yapar.

Ne kadar müteellimiz ki dört senelik felâketengiz bir harb ve onun icabâtı, Kürdleri, ne eyyam-ı mahsusasında, ne eyyam-ı adiyesinde, ne de hayatın gelip geçici dakikalarında gülmek, eğlenmek gibi beşerin en tabiî ve ibtidaî haklarından da mahrum etti. Bugün Kürdistan bir açlık ve sefalet yurdu, Kürdler bir elem ve ihtiyac sürüsü. Artık gülmek ve eğlenmek akla gelir mi! Büyük milletler onlardır ki meserret, sevinç isteyen böyle günlerdeki acılarını ve bu acı günlerin —eğer çalışılırsa— muvakkat da olabileceğini düşünerek bir daha düşmemeye, daima, daima yükselmeye cezm-ü azm ederler.

Bu kadar acı hatıralardan sonra, bütün ırkdaşlarımıza şu "Sersal"ı hararetle tebrik ve Kürdler ve Kürdistan için pek mes'ûd ve meserretamîz günler temennî eyleriz.

JÎN

(654) Sersal: Yılbaşı.

[2] HİCRAN SAHİFELERİ

GÖZLER KÖR, KULAKLAR SAĞIR MIDIR!?

Harb-i Umumînin(655) bidayetinden beri gazete sütunlarını iyiden iyiye tâkib ve tedkik etmekteyim. Bütün şahsiyât ve riya ile boyanan bu sahifelerde bîçare memleketimin uzun ve elîm hicran-ü sefaletine acıyan bir yürek, sızlayan bir vicdana tesadüf etmedim. Yalnız bir Diyarbekir evlâdının son zamanlarda heyecanlı birkaç sahife inlediğini gördüm.

On bu kadar senelik Meşrutiyet —ki Harb-i Umumî bu devrin hemen nısf-ı ahîrini teşkil eder— altında yaşayan ketûm bir istibdada karşı lisanlar ebkem, vicdanlar mütecemmid, iz'anlar kör, imanlar kararmış ve kalemler kırılacak, parçalanacak yerde çamurlara batırılmıştı. Memleketin başına en umulmaz zamanlarda en mühlik belâlar açan veya açtıran, en mühlik belâlara karşı bir mezar taşı kadar sâmıt ve lâkayıd duran, bir günlük zevk-ü neşesine âlemde her şeyi fedadan çekinmeyen duygusuz bir zumreden zaten ne beklenebilirdi ki!(656)

Altı asırdan beri, Darwin'in maymunu gibi —ve fakat tekâmüle değil, daima tedennîye doğru— garib istihaleler geçiren ve bu haliyle beraber hâlâ istikbalde büyük dâhîlerini bekleyen mütefessih ve mütereddî bir heyet-i ictimaiyeden cidden tarihî hadiseler ümid ve intizar etmek, bir muhalın vücuduna ihtimal vermek kabîlindendir. "Neme gerek, neme lâzım" duygusuzluğunu büyük bir fazilet sayan milletleri, ne söyleyeyim, Allah ıslah eylesin.

Balkan Harbinde gûya işlediği bir günahdan Harb-i Umumîde —harb mecmualarının birinde— istığfar-ı zünûb eden Diyarbekirli hemşehrinin savab addettiğim o günahını ben, mezar taşımın üstünde otlar, yosunlar bitinceye kadar taşımayı nefsimce en büyük bir "ihtiyac-ı uhrevî" addederim.

"İnsaniyet-i kâfire"nin bidayet-i zulm-ü zulmetinden beri binlerce serdarların pazede-i huyûl-ı istilâsı olduğu [3] halde metanet-i ırkîyesine zerre kadar halel gelmeyen bir milletin yirminci asr-ı medeniyette kanlı ve fecî' bir seyl-i sefalete mâruz bırakıldığını gören hemşehrinin bu istığfarinde, bu temennî-i affında ne dereceye kadar haklı veya haksız olduğunu kestirmek kabildir. Erkeksiz kalan köylerin mezarlıkları sefahethaneye çevrilirken, hududlarda değil, o viran yurdun hâmisiz evlerinde Selânikli, bilmem nereli birtakım hunhar ve gaddar çeteler haydud oyunlarını temsil ederlerken, bütün bunların yegâne müsebbibi olan bir muhît-i levs-ü riyaya karşı vaktiyle

(655) "Genel Savaş" anlamına gelen "Harb-i Umumî" adı, o dönemde I. Dünya Savaşı için kullanılırdı.

(656) Yazar, sözünü ettiği "duygusuz bir zümre"den, 1908 yılında Osmanlı imparatorluğunun yönetimini ele geçiren ve 1918 yılına kadar iktidarda kalan, bu süre içinde baskıcı ve kanlı bir dikta rejimiyle imparatorluğu yöneten **İttihad ve Terakkî Partisi**' ni kastediyor.

pek haklı olan itabından naşi kendini günahkâr ve sonra günahından istığfar eden hemşehri, bilmem ki fikr-i evveline rücu etmiş midir?

Mermer sütunlu saraylarında binlerce küheylânlarını, ormanlarda nazlı ceylânlarını, tarlalarında ordular besleyen harmanlarını, ipekli Acem halılarıyle müzeyyen hanlarını, hulâsa medeniyet lordlarının bile gıbtakeşi bulunan bütün servet-ü sâmânlarını a'da elinde terkederek baş açık, yalın ayak, çırılçıplak yollara düşen hanedanların Diyarbekir surları önünde açlıktan öldüklerini, hem nasıl bir sefalet-i fecîa ile öldüklerini tarih elbette bir mersiye-i canşikâf ile yazacaktır.

Ermeni faciaları hadd-i zatında söylendiği kadar bir ehemmiyeti haiz değildi. Fakat cihanı velveledar etti, dillerde destan oldu. Ya şu sahibsiz, şu bedbaht milletin başına uğrayan masaib-i gûna-gûnü —velev bir lahzacık olsun— kim yad edecektir! Yoksa buna sûr-ı İsrafil mi ağlayacaktır!(657)

Sana soruyorum ey yaldızlı medeniyet:

Hakka tecavüz etmeyenlerin hakkı ne zaman tanılacaktır! Ne zamana kadar haksızlıklar "hak" diye takdir edilecektir! Haksızlığı sen "hak" diye gösterdikçe, hakkı kim ve ne zaman ihkak edecektir! Hakkın kuvve-i müeyyidesi, filhal senin yine hakka müstenid tekâfülün olmak lâzım gelirken, ne zamana kadar zulm-ü kuvvet altında hakkın feryad-ı melûlü susturulacaktır! Bari takındığın maskeyi kaldır; iğrenç çehren altında sırıtan dişlerin görünsün, bir kanlı [4] vahşîye layık gayzınla görün; görün ve gizlenme! O vakit tarihin eline uzattığı âyîneye bak, gör ki ne iğrençsin!

Ey her ferdi birer âbide-i hamaset olan Kürd gencleri, size hitab ediyorum:

Fenn-ü medeniyetiyle, ilm-ü sanayiiyle, âsâr-ı dehaetiyle yükselen ve fakat vicdanıyle daima, daima alçalan yirminci asrın kulakları sağır ve gözleri kördür.

"Sana senden gelir âlemde ger imdad lâzımsa".(658)

Teslim edilmeyen hak teslim ettirilir, söndürülen ocaklar yakılır. Bunları yapacak ve yaptıracak, sizlersiniz. Düşününüz ki her biriniz birer büyük tarih yaşadınız. Geçirdiğiniz silsile-i vukuât içinde siz memleketinize aid ne fecî' sahnelerin şahidi olmadınız! Felâketler insanı bîmecal, bazen de mebhût-ü lâl eder. Fakat kahraman o ferdler, o milletlerdir ki başları, her darbe-i musîbeti yedikçe biraz daha dikilir ve yukarı kalkar. Sizin herkesten ziyade bu gibi secaya-i mümtazeye malikiyetinizi cihan tasdik eder. Sönük ve efsürde ruhlara sükûn ve bataet yakışır. Zaten onlardan fazla bir şey beklemek abestir. İman-ı ictimaîyi genc ruhlarda —dikkat buyurulsun, genc ruhlar diyorum, ihtiyarlık mevzu-i bahs değildir— aramalıdır. Mukadderâtını kendi

(657) Sûr: Kıyamette İsrafil adındaki melek tarafından üflenecek ve ölülerin dirilmesini sağlayacak olan boru.

(658) Bir Türkçe şiirin bir dizesi olduğu anlaşılan bu parça, daha önce derginin 8'inci sayısında Siverekli Hilmi'nin "Kürd Genclerine" başlıklı yazısında, **"sana senden gerek âlemde ger imdad lâzımsa"** şeklinde geçmişti.

eliyle tâyin eden bir millet payidar olabilir; ve ancak böyle bir heyet-i ictimaiye yaşamaya hak kazanabilir. Dizgini yabancı veya nâehil ellerde kalan bir milletin vay haline!

Siz ey Kürd gencleri, siz de elbette gördünüz: İsmet ve ahlak bakirelerinin sîne-i iffetinde dost elleri gezdi. Ya Rabbim, bu levsiyata, bu tedennî-i ahlaka karşı iğrenmemek, tiksinmemek ve sonra tükürmemek kabil midir! İman ettim ki harb ve sefalet, ahlak ve faziletin en güzel mi'yarı imiş!

Bosfor'un(659) beyaz yalılarında sakiyeler kadeh sunarlarken, Kafkas'ın karlı ve buzlu eteklerinde memeleri üstünde yavrusu uyuklayan anneler, anne kucağında meme emen yavrular açlıktan ademe yollanıyorlardı; tipiler, fırtınalar koynunda serilen sahibsiz, yetim çocuklar, başları üstünde ağlayacak [5] bir zâir bulmadan solgun bakışlarla bir diğer âleme süzülüp gidiyorlardı; yorgunluktan, yoksulluktan kadîd olan dinç ihtiyarlar hayatın son nefhasını tüketiyor, bir lokmaya uzun süren ömürlerini heba ediyorlardı. Karlı yollarda birer kurban kafilesi gibi ölüme sürüklenen insan kümeleri ölümü hasretle arıyor, karlarda açılan soğuk medfenlere teslim-i can ediyorlardı. Bunları hiç bir göz görmedi; hakka yükselen bekâları, vaveylâları hiç bir kulak duymadı.

Demek gözler kör ve kulaklar sağırdı. Fakat siz gördünüz ve duydunuz, ey Kürd gencleri! Bu mesuliyeti tarih yüklenmez. Onu her zaman zulümkâr ve riyakâr gördüm. Asır kabul etmez. Zîra hodbîn ve nankördür; hodkâm, muhteris ve vefasızdır. Hükümet üzerine almaz. Çünkü senin iradenden doğmuş ve gûya senin mümessilindi. Cezanı kendi elinle tâyin ettin demektir. Bu mesuliyeti, ey bedbaht Kürd gencliği, siz bedbaht omuzlarınızda taşıyacaksınız. Bedbîn ve müteessir olmayınız!

Zararın neresinden dönülse kârdır.

Fakat bu kârı büyük bir süratle temin edemezseniz, yarınki nesil size soracak:

Gözleriniz kör ve kulaklarınız sağır mıydı!

Hizanîzade
Kemal Fevzi

(659) Bosfor: Karadeniz ile Marmara denizini birbirine bağlayan İstanbul boğazı.

[6] KÜRD HANIMI(*)

Medeniyetin bir mikyası da kadının heyet-i ictimaiyedeki mevki ve mazhariyetidir. Mütemeddin milletlerde kadın, bihakkın o milletin nısfıdır; erkeğin haiz olduğu her nevi hak ve imtiyaz, itibar ve itina, hatta bazı defalar fazlasıyle kadınlara da ibzal edilir.

Müstakbel nesillerin temelini kadınlar kurar; kadınları iyi yetişmemiş, vazaif-i maderanelerini takdir etmeyen milletler öksüz demektirler. Akvam-ı ibtidaiyede bile kadınların erkekler üzerine bir nüfuz-ı mahsusu vardır. Bu nüfuzu muhtelif şekillerde, bu nevi kavimlerin tarihinde, ezcümle Arabın devr-i ibtidaîsinde görürüz; kadınların meselâ harbde ricali teşcî' vazifesiyle istihdamları, hatta yaralılara bakmaları, bir nevi nüfuzdur. Kadını pek fana ve hakîr gören, zümre-i insaniyeden addetmemeye kadar varan heyet-i ictimaiyeler de olmuştur ve vardır.

Şurası muhakkaktır ki Müslümanlıkta kadının haiz olduğu mevki ve hukuk, bugün kendisine gayri lâyık görülen mevkiden pek yüksek ve hukuktan pek vesî'dir. Ulema ve ukala-i dinin vazifeleri, hukuk-ı diniyeyi esirgemekte değil, zamanın icabâtıyle tevsîan ve ıslahan istimaline engel olmamaktadır.

İslâmda kadın hukukunun esasât-ı diniyeye muhalif olarak ne kadar yanlış telâkkî, bugün de ne kadar yanlış tatbik edildiğini anlamaya, muhtelif İslâm kavmiyetlerinde ve bu kavmiyetlerin muhtelif tabakatındaki kadını tedkik etmek kâfidir zannederim:

Cümlesi bir dine salik bulunan Kürd, Türk, Arab, Çerkes, Arnavud kadınlarından her biri, elyevm nasıl birbirine benzemeyen, bazı kere birbirine zıd olan şerait, ahval içinde yaşıyorlarsa, aynı cinsin köylü, şehirli gibi tabakaları da birbirinden ayrılan eşkâl-ı hayatiye irae ederler. [7] Dinin evamiri umumî, gayri istisnaî iken neden aynı dinin mensubları arasında aynı keyfiyet-i diniyenin telâkkî ve tatbikinde bu derece farklı bir "başkalık" var? Bu sadedde, meselâ kıyafet bahsini ele alarak diyelim ki, neden Müslüman Arnavud kadını, Müslüman Kürd kadını, Müslüman Türk kadını, Müslüman Arab, Müslüman Çerkes kadınları... bunların hepsi başka şekillerde tesettür ediyor veya bunlardan biri veya bazısı tesettürü başka mâna ile telâkkî ederek bizim istediğimiz tarzda saklanmıyor? Şimdi, bunlardan bazıları hakkında, "evamir veya şeair-i İslâmiyeye riayet etmiyorlar" mı diyeceğiz?

İşte bu farklardan müsteban oluyor ki kadının bugünkü muhtelif eşkâl-ı hayatiyesinden, herhalde Müslümanlığın maksud-ı esasîsine tevafuk etmeyenleri çoktur; tâbir-i diğerle, bu şekillerden olsa olsa ancak bir tanesi Müslümanlığın emr-ü irae ettiği vech üzredir, yani haktır, diğerleri bâtıldır; çünkü dinin bir hakikatten ibaret olması lâzımdır; hakikat ise birdir, kabil-i taaddüd değildir. O halde Müslüman kadınlarından bazılarının kıyafetlerine bakarak, "dinin emrettiği şekil zamana göre budur, diğerleri gayri şer'î ve

gayri dinîdir" demekte muztar kalırız. Acaba bu hangi Müslüman kitle veya kitlelerin kıyafetidir ki zamanın ihtiyacına en ziyade tevafuk veya bitemamiha tatabuk edebilir? Bu suale belki ifadât-ı âtiyemiz bir cevab verebilecektir.

*

Burada istitraden bir mesele tahaddüs ediyor:

Acaba din-i İslâm, milliyetlere ne kadar bir mevki veriyor? Onların bünye-i milliyelerini olduğu gibi muhafazaya müsaade ediyor mu? Yoksa dine muğayır olan cihetlerin tâdilinden sonra mı örf-i millînin yaşamasına müsaade ediyor? Ve yoksa milliyetleri büsbütün din kazanı içinde kaynatıp millî mevcudiyetlerini unutturmak gayesini mi taşıyor? Bu suallere daha salahiyetdar olanlar cevab îta buyursunlar.

Ben yalnız şunu diyeceğim ki, marbutiyet-i diniyeleri pek müsellem olan "Kürdler, her şeyi millîleştirmişlerdir". Bu kadar salabet-i diniye sahibi olan bu milletin vazaif-i diniyesinin her safhasında bu temsîl-i millîyi görürüz.(660)

*

Bahsi buraya kadar getirdikten sonra Kürdlüğe nakledelim:

[8] İstitradımızda "Kürdlerin marbutiyet-i diniyeleri müsellemdir" dedik. İşte biz, bu kadar dindar olan bir heyet-i citimaiyenin vaziyet-i nisvaniyesini asrımızın ihtiyacâtına pek muvafık buluyoruz. Bu vaziyet, asrîleşmek isteyen, başta münevverleri olduğu halde bu gayeye doğru yürüyen Kürdlük için o kadar müsaiddir ki, yenileşen bazı milletlerde ve meselâ Türklükte olduğu gibi ayrıca muğlak bir kadın meselesi hâdis olmak imkânı yoktur. "Aman bu kadın açık-saçıktır, ötekisi erkekle konuşuyor, şu tesettüre riayet etmemiştir" gibi kıyl-ü kalların menşei olabilecek ahval, Kürdlük ictimaiyatında mevcud değildir.

Kürd kadını esasen serbesttir, evinin hakimesidir, tesettürün şeair-i İslâmiye haricindeki lüzumsuz kuyûdundan âzadedir; erkeklerin de dahil bulunduğu hayat-ı ictimaiyeye bir mevki-i ihtiramı haiz olarak karışmıştır. Biraz daha yukarı tabakaya bakarsak bir saltanat-ı nisvan da görürüz. Zaten bu asır, kadınların da hakk-ı saltanatını tasdik etmeye yanaşmadı mı! Kürd kadını, erkeklerle münasebât-ı ictimaiyesinde zevcinin, yani erkeğin vazifesini de görür; meselâ misafir kabul eder, erkek gibi bizzat ağırlar.

(660) Bu cümledeki "temsîl" sözcüğü, "özümseme, assimile etme" demektir. Yazar demek istiyor ki, Kürdler dinsel ödevleri millîleştirmişler ve kendi millî gelenekleri içinde özümseyip assimile etmişlerdir.

Kürd hanımının mümtaz ve müstesna bir seciye-i mahsusası da vardır; size hakikî bir misal arzedeyim:

Zevc evde olmadığı vakit, gayri Kürd, yabancının biri gelir. Yaz günü. . . Genç Kürd hanımı, misafire evin önündeki ağaç altında yer yapar, alelusul yemek ikram eder. Misafir yemeğini yerken genç hanımı emeline muvafık görür, yemeği unutmak ister. Hanım ciddiytini bozmaz. Misafir de yemeğini bitirir. Şimdi, onda daha ziyade ümid uyanmamış mıdır! Şımarır. Ahlakı gibi pazuları da kuvvetli genç hanım, bu nankörü hemen yanındaki ağaca bilfiil bend eyler. Misafir orada bekleyedursun, akşamleyin evin ağası gelir, hayretle sorar:

—Bu kimdir?

Hanım:

—Senin malını çalmak isteyen birisi.

—Hırsızlığa mı gelmiş, kim bağladı?

Hanım:

—Evet, senin ırzını çalmak istedi. Ben de öyle bağladım.

[9] Kürdün hissiyât-ı namusperverîsini coşturan bu vak'a karşısında, bu hırsızın hayatını, kadının,

—Sabahtan beri böyle çektiği ceza yeter, ötesini bana bağışla! demesi kurtarır.(1)

Bu, ulvî bir seciyenin âdî bir misal-i metanetidir.(661) Böyle misaller Kürdlük heyetinde o kadar çoktur ki umumiyete yaklaşır. Ve, ne bir Kürd kocası ve babası, kadın veya kızından şübhelenerek, "ben evde bulunmadığım vakit, sakın içeriye kimseyi almayasın"; hele, "sakın yüzünü göstermeyesin, yoksa seni döğerim, öldürürüm" diye bir kaydı tahattur ve tatbike kalkışır; ne de bir Kürd kadını, mazhar olduğu bu serbestî-i vesî'i kocasının ve ailesinin aleyhine kullanmaya savaşır. Bu, bir muvazene-i ictimaiye ve bir mazhariyet-i medeniyedir ki Kürd milleti için herhalde kıymetdar bir varlık sayılır.

Başkaca, Kürd kadını, çocuğunun behemehal ve yegâne mürebbiyesidir. Her Kürd çocuğunun ruhunda, anasının eliyle ve ruhuyle karıştırılmış pek çok ve kuvvetli bir hamîr vardır; binaenaleyh Kürd kadınlarıyle erkekleri birbirlerine o kadar karîb bir seciye sahibidirler.

Taaddüd-i zevcâtı da Kürdistan'da, mensubîni pek az olan bir sınıfın birkaç ferdine münhasır, talakı ise alelumum Kürdlerde yok derecesinde nadir görürüz. Talakı yapan bir erkek ve talaka müstahak görülen bir kadın, aile ve akran arasında kazanacağı nefretle pek çok defa bir daha teehhül edememeye ve hele kadın bir daha zevc bulamamaya mahkûmdür.

---

(1) Vak'ayı, mahall-i cereyanı olan bir Kürd köyünde işittim. Dersaadet mekâtib-i âliyesinden birisinde meşhur bir üstad-ı müverrihin mesmuât-ı mevsukasına istinad ettirdiği ifadâtı da, bence bir kat daha teyid ettirmiştir.

(661) Bu cümledeki "âdî" sözcüğünün anlamı, "adete uygun, doğal, olağan" demektir.

İşte, Kürd kadınının vaziyet-i tabiiyesi, muktaza-i hale bu mertebe uygundur. Eksik olan bir şey varsa, millî itiyadâttan doğan ve millî ananât-ı gayri mektube [10] içinde nema bulan bu seciyedar terbiyenin, münevvirane düsturlarla, asrî kavaid-i tâlim ile de tekemmül ve tetevvüc edememesidir.

Bu desatîr-i terbiyeyi, bu kavaid-i talimi tatbik ettiğimiz gün, Kürd kadınının derece-i faziletini, yetiştirdiği evlâdın nasıl gıbtabahş bir "vatan temeli" kuracaklarını göreceğiz. Mü'miniz ki bu âtî pek uzak değildir.

Vanlı
M. C. Selimbegî(662)

KÜRDÇEYE DAİR(*)(*)

Geçen nüshalarınızdan birinde, "Kürdçe Lisanımız" adlı bir makale vardı. Mühim bir muvzua temas eden o makale etrafında birçok mütalââtın tevalî edeceğini zannediyorum. Bu miyanda, halli matlûb iki büyük müşkilin tamamıyle münakaşa ve tedkik edilmesi şayan-ı temennîdir. Dilimizden bahsedildiği zaman, biri, Kürdçenin bugünkü ihtiyacât-ı milliyeye derece-i tevafuku ile şekl-i istikbali; diğeri, Kürd milletinin akvam-ı müterakkiyeye nisbetle mevcud ve meşhud nevakıs-ı medeniyesinin asgarî bir zaman ve kuvvet sarfıyle çare-i telâfîsini zâmın bir vasıta-i tahririn temini gibi iki mühim ve ehemmiyeti nisbetinde mu'zal mesele meydana çıkar. Bana göre her Kürd, bu iki mesele hakkında mütalâasını, muvafık bulduğu suret-i halleri efkâr-ı umumiye-i milliyemize arzetmelidir. Ta ki müsademe-i efkârdan bârika-i hakikat çıksın, o şule-i hakikat bu işlerle meşgul olmak isteyen erbab-ı cidd-ü himmetin bedreka-i sa'y-ü sebatı olsun.

Senelerden beri ve bâhusus sinîn-i ahîrede münevver, gayri münevver birçok milletdaşlarımla, dilimizin hal ve istikbaline dair hasbıhallerde bulunurum. Bu muhaverelerde umumiyetle mutabık kaldığımız iki nokta vardır. Düşünen, düşündüğünü söyleyebilen her Kürd, yana-yakıla diyor ki:

[11] Dilimizin bugünkü hali, bir lisan-ı ilmî mahiyetini haiz olmaktan çok uzaktır.(1)

Efradı milyonlara bâliğ milletimizin bütün şubeleri arasında vasıta-i tefhîm ve tefehhüm olacak bir lisan-ı müştereke ihtiyac vardır. Bu ihtiyac, zaman geçtikçe hayatî bir hal alıyor. Sonra bizim bugünkü vasıta-i tahrir, usul-ı imlâmızla hiç bir zaman, elektrik süratiyle ilerleyen kavafil-i irfan ve medeniyete yetişilmez, asırların aramızda açtığı boşluklar tayyedilemez.

(662) Yazarın adı, derginin bu sayısının ilk sayfasında, "İçindekiler" bölümünde "M.M. Slimbegî" şeklinde geçmişti.

(1) Bu hüküm, saf bir Kürdçeye göre verilmiştir. Türkçe ve Farisîce mahlût bir lisan nazar-ı mütalâaya alınırsa, biz de en müşkilülifade efkârı tamemen eda edebileceğiz. Lisanımız, bu şerait dahilinde meydana getirlmiş yüzlerce esere maliktir.

Şimdi sorarım: Bu sözler bir hakikat, acı, delen ve sızlatan birer hakikat değil midir!

Madem ki ekseriyet-i müdrike bu noksanlar etrafında birleşiyor, hastalık teşhis edilmiş demektir. Şimdi bize tabibler lâzımdır ki derdin izalesi için icabeden ilâcları tertib ve ihzar etsinler. İş buraya gelince heyhat! Herkes yalnız söylüyor; bildiğini, anladığını yazmıyor ki umuma mal olsun. Fiiliyâta gelince ana dair bir teşebbüsü ne gördük, ne de işittik.

Neye intizar ediyoruz! Madem ki içimizde iyi-kötü bir şey düşünenler var, düşüne, söyleyebildiklerinin onda biri kadar bir eser-i teşebbüs ve faaliyet irae etsinler. Bu, güzel bir misal olur. Muhakkak bu misali tâkibedecek birçok vatandaşımız bulunur. Bir kere yola girildi mi, her dem mütezayıd bir şevk ve haheş-i umumî, bu mübeccel tarîk-i faaliyetin yolcularını artırdıkça artırır.

*

Fal-ı hayırdır inşallah! Ben şu satırları yazdığım dakikada vâsıl olan "**Jîn**" nüshası bir müjde getirdi. Zulmetlere düşürülen milliyet ve istikbalimize bir lem'a-i tenvîr gönderen bir teşebbüs-i millîye dair tafsilâtı heyecanla, sevine sevine okudum.

Teşekkül ve faaliyete başladığını fart-ı sürurla okuduğum **Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti**'nce, yirminci asr-ı medeniyette umumî, hususî aksam-ı mesaîde [12] vücuduna kat'iyyen iman, ve icabâtına bütün milletlerce serfürû edilen bir hakikatın, teşkilât ihtiyacının tamamen takdir edildiğini görmek de ayrıca göğsümü kabarttı. Yaşadığımız devir, teşkilât ve taksim-i a'mal devridir. Bu asırda ferdî faaliyetler (fikrim yanlış anlaşılmasın, şahsî teşebbüsler demiyorum) kat'iyyen akamete mahkûmdür.

Hele Cemiyet Programının lisana, milliyet ve mevcudiyetin üssülesası olan bu şube-i mesaîye en çok hasr-ı ehemmiyet etmesi, vücuhla teşekküre şayan âsâr-ı intibahtandır. İlâhî bir aşk-ı vatan, büyük bir feragat-ı nefs ile işe başlayan bu mücahidlerin muhtac oldukları iltifat ve muavenete mazhariyetlerini temennî eylerim.(663) Allah muînleri olsun.

Burada bir hatırayı yad etmeden geçemeyeceğim:

Beş-altı sene evvel pek fecî' ahval ve şerait tahtinde bugün fıkdanını acı ıstırablarla hissettiğimiz millî müesseselerin ilk temelini hayatları bahasına kurmaya çalışan genc kahramanlarımızı hatırlıyorum.(664) Harb-i Umumînin zalim ve kanlı eli, millî hazinemizin maalesef mikdarları pek küçük bir aded irae eden kıymetdar cevherlerini aramızdan ayırdı, vâsi' harb cebhelerine dağıttı. Gittiler. Onlardan bize avdet eden, yalnız acı haberlerdi. Her haber, yüksek bir gurur-ı millî ve şayan-ı hayret bir cesaret-i fıtrînin tahrik ettiği ul-

(663) Mücahid: Kutsal bir dava uğrunda çalışan, savaşan, mücadele eden kimse.

(664) Yazarın burada sözünü ettiği ve "ulusal kurumların ilk temeli" demek olan "millî müesseselerin ilk temeli", I. Dünya Savaşından önce kurulan **Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti**'dir. Yazarın sözünü ettiği "genc kahramanlarımız" ise, o örgütün kurucuları olan Kürd gençleridir.

vî bir feragat-ı nefsle terk-i hayat eden bu kahramanlardan birkaçının hadise-i üfulünü bildirdi. Ölüm mefhumunu müfekkirelerine hiç yanaştırmayan o genclerin hatıra-i hamasetlerini, âkıbet-i elîmelerini düşündükçe, hâlâ mevcudiyetim inler, iftihar eder ve ağlarım.

Ey payimal-ı udvan vatanı kendilerine bir mezar-ı vesî' ittihaz eden gencler, müsterîhane uyuyun!

"Ümid"iniz ölmedi.(665) Nice bin derd-ü mihnetle îkad ettiğiniz meşale-i ümid-i millî, yine sizin gibi genc ve ateşîn dimağlar elinde rah-ı istikbali aydınlatan bir nura inkılab etmek üzredir.

[13] Ah, eğer onların kurdukları müessese-i milliye, icabeden muavenetlere mazhar edilse veya bugüne kadar yaşasaydı, hiç şübhe etmiyorum, bu dakikalarda bizi müdhiş bir tazyik altında sızlatan millî noksanların birçoğunu tatmin edilmiş görecek ve kendimizi şimdiki kadar yetim ve mahrum-ı istinad bulmayacaktık.

*

Şimdi asıl mevzuumuza avdetle şu meseleyi gözden geçirelim:

"Kürd"ün bir lisan-ı müştereki mevcud olabilir mi?

Mâlumdur ki lisan, milletlerin en canlı bir müessesesidir. Bariz, mübrem bir ihtiyaca tekabül etmeyen müesseseler yaşamaz; zorla ihdas, tatbik ve tâkibine ömürler sarfedilse, madem bir ihtiyac-ı mahsûsü tatmin etmiyor, faydasızdır; birçok zararlar intac eder ve sonra mahvolup gider. Misal ararsanız, bedbaht Osmanlı ülkesinin bugünkü hal-i ciğerşikâfını ihzar eden son bir asırlık avamil-i idareye(666) ve irfaniyeyi nazar-ı itibare alınız!

Bu halde aranacak şey, Kürd milleti arasında bir lisan-ı müşterek ihtiyacının mevcudiyetidir.

Elimizdeki üç-dört asırlık divanlarda, —milliyet ateşinin bugünkü ittisaa mazhar olmadığı asırlarda bile— Kürd'ün bu ihtiyacı idrak, onu ateşli nağmelerle izhar ettiğini hayret ve hürmetle müşahede ediyoruz. Daha sonra asrımızın revş-i milliyetine rabt-ı iman eden, siyasî tâbiriyle Türkiyeli, İranlı her Kürd, lüzum ve husulüne şiddetle kani bulunduğu tearüf ve ittihad-ı millîyi temin için lisan-ı müşterek ihtiyacını, yüreği sızlayarak hissediyor ve bu duygusunu her vesileden bilistifade ilân ediyor. Eminim her Kürd, hayatında çok kere bu mütalâaların sâmii olmuştur.

İmdi, görülüyor ki ihtiyac mahsûs değil, mevcuddur. Binaberîn, onu tatmin edecek müessese, yaşamak için muhtac olduğu şerait-i hayatiyeye, kudret-i tekâmüle malik bulunuyor demektir.

---

(665) Yazar burada, edebiyatta "tevriye" denilen anlatım biçimini kullanmıştır. Arapça olan "tevriye" sözcüğü, "birden çok anlam taşıyan bir sözcük kullanıp onun en uzak anlamını kasdetmek" anlamına gelmektedir. Farsça olan ve Türkçeye de geçen "ümid" sözccüğü, Kürdçe "hêvî" sözcüğünün karşılığıdır. Bu sözcük burada, hem "**Hêvî**" derneğini kurmuş olan gençlerin taşıdıkları "ümid"in anlamını vermekte, hem de "**Hêvî**" derneğinin adının Türkçe karşılığını vermektedir. Yazar da bu ikinci anlamı kasdetmiştir.

(666) Doğrusu "idariye" olmalıdır.

"Lisan-ı müşterek ittihazı mümkün müdür?" sualine verilecek cevab, mesaî-i daimeye müftakır, uzun zamanlara muhtac olmakla beraber, kısaca bir "evet"den [14] ibarettir. Bu takdirde biz Kürdler ne suretle müşterek bir lisana malik olabiliriz?

Bazı zevât biliyorum ki, Kürdçenin birçok lehcelere malik bulunmasını böyle bir gayenin husulüne mani telâkkî ediyorlar. Bunlar aldanıyor, pek sathî düşünüyorlar. Lehceler bir mani olmaktan ziyade, lisanımız için tükenmez birer hazine-i lugât, bir nimettir. İstifade yolunu bulan bir müdekkik, onlardan nâmütenahî menafi' temin eder.

Hem bu, yalnız bizde, Kürdlerde mevcud bir hadise değildir; dünyanın en muntazam ve zengin lisanlarına sahib milletlerde dahi, asırlar sayan edvar-ı edebiyelerine rağmen hâlâ eski zindeliğiyle yaşayan, konuşulan lehceler(patois) vardır. Onlar arasında lisan-ı umumî ve edebîye lugât itibariyle pek yan bakanları ve hatta diğeri tarafından asla anlaşılmayanları mevcud bulunduğu halde, bizim lehcelerin en büyük ihtilâfları hemen hemen bir tebeddül-i hurûf dairesiyle mahdud gibidir. Binaenaleyh lehceler, konuşuldukları kitle arasındaki hakk-ı hayatlarını muhafaza etmekle beraber, umumun malı olacak edebî bir lisan-ı müşterek ittihaz ve tâmim edilebilir kanaatindeyim.

Bugünkü edebî lisanların ekseri, ihraz ettikleri mevki-i ittihad ve iştiraki pek uzun asırların mürururna medyundurlar. Ezmine-i atîkada milletler arasında mevcud bazı müesseseler, lisanların ittihad ve taammümüne vasıta olurdu. Meselâ ifa-i hac için Mekke'ye azîmet gibi dinî mecburiyetlerle Sûk-u Ukaz ve Sûk'ul-Mecenne gibi ictimaî müesseselerin asırlarca temadîsi, pek aykırı Arab lehcelerinin tasfiyesini ve nihayet "lisan-ı Kureyş" şeklinde ittihadını temin edebilmiştir.

Fakat Kürd lisanı için bu şekilde bir tasfiye vukuunu beklemek imkânsızdır. Kürd'ün üzerinde yaşadığı arazinin vaziyet-i coğrafiyesi ve zamanımızın böyle bir tarz-ı tasfiye ve ittihada kat'iyyen müsaid bulunmaması, bizi başka bir tarz-ı faaliyeti kabule sevkeder ki o da "neşriyât sistemi"dir.

Buna dair mütalâalarımı ikinci makaleye terkediyorum.

Kurdîyê Bitlîsî

[15] KÜRDLERDE DURÛB-I EMSAL(*)

—Law Reşîd Bey biraderimize ithaf—

Sevgili "Jîn"in sahaif-i edebiyesini tezyîn eden o tatlı "Kürd Durûb-ı Emsali", şübhe yoktur ki her Kürdün ve her erbab-ı hevesin nazar-ı dikkat ve meserretini celbetmiştir. Herhangi birisi hakkıyle tedkik ve tefekkür olunursa, tahtinde birçok maanî-i hükmiye, nasayih-i hakikiyenin müstetir olduğu görülür.

Şayan-ı dikkattir ki her bir söz, bir vak'anın lâyemût hatırası, canlı bir tarihidir; her bir cümle bir kanun-ı tabiîdir ki tecrübe üzerine mübtenîdir.

Yoksa her istediği gibi bir darbımeseli hayalinde tertib edip vaz'etmemiştir. Maatteessüf, Kürdçe nam-ı umumîsi tahtinde müctemi', bu lisanın derece-i vüs'üne burhan-ı celî olan muhtelif lehcelerde durûb-ı emsal tamamıyle zabt olunmadığı gibi, pek çoklarının vaka ve efsaneleri de kaydedilememiştir.

Yalnız, bize tevatüren intikal eden ecdadın o edebî ve hükmî sözlerini hakkıyle arayıp toplamak külfet ve fedakârlığını iktiham etmek, yine Kürd gençlerine mevdû' bir vazife-i milliyedir.

Fakir de,(667) Law Reşîd Bey kardeşimizin yaptıkları gibi, öteden beri fikrimde kalanları ve bazılarını da hikâyeleriyle yazıyorum. Ve elde ettikçe "Jîn" sahifelerinde muhterem kari'lerime takdim edeceğimi va'dediyorum. Tevfik Allah'tandır:

*

"Eger kûsî çorq e Kurdî xeq e, kûsî ne çorq e Kurdî ne xeq e".(668)
Kaplumbağa yürürse Kürd gabîdir, kaplumbağa yürümezse Kürd gabî değildir.

Bu şive, "Berferatî" dediğimiz ve Fırat'ın her iki sahilinde meskûn Kürdlerin şivesidir.(669) Hikâyesi şöyledir:

---

(667) Yazar "fakir" sözcüğüyle kendini kasdediyor. Eskiden, kendilerinden sözedenlerin tevazu için bu sözcüğü kullanmaları âdetti.

(668) Ev peyva pêşîyan li hin hêlên Kurdistanê jî weha tê gotin: "**Eger kûsî çeq e Kurdo xeq e, kûsî ne çeq e Kurdo ne xeq e**". Yanî, "eger kûsîyên di çuwalan da girêdayî bilivin û 'çeqe-çeq' bikin, Kurdo xeq e, yanî saf û kêmaqil û ehmeq e; belam eger kûsî nelivin û 'çeqe-çeq' nekin, hingê Kurdo dê kûsîyan bi wicba tayik bifiroşe, mana vê yekê jî dê ev be ku Kurdo ne xeq e".

(669) "Meskûn" sözcüğü burada yanlış kullanılmıştır. Doğrusu "sakin"dir. Arapça olan bu iki sözcükten "meskûn"un anlamı,"ikamet edilen yer" demektir; "sakin" sözcüğü ise, "ikamet eden" anlamına gelir. Bu nedenle, "Fırat'ın her iki kıyısında ikamet eden Kürdlerin" anlamına gelen "Fırat'ın her iki sahilinde sakin Kürdlerin" diye yazılması gerekirdi.

Bu havalîde en çok yetişen, pamuk, tütün vesairedir. Kürdün birisi, azîm meşakkatlerden sonra ihzar edebildiği bir yük yumak [16] ipliği satmak üzre Urfa'ya götürür. Her yerde olduğu gibi burada da esnaf ve tüccarın muhtekirleri bulunmamak kabil midir!

Zavallı Kürd de müşteri ararken böyle birkaç gözü açık esnafa tesadüf etmiştir. Müşteriler meharetlerini burada da sarfederek, ucuzca Kürdün elinden vasıta-i maîşetini alırlar. Kim bilir, bîçare, köyünden gelirken hanesine neler va'detmiş, ne ümidler beslemiştir! Sukut-ı hayal. . . Az zaman sonra, fahiş bir surette yanıldığını anlar. Artık o saatten itibaren fikr-i intikam, bu hayal-i mecrûhunda perverde eder. Bu defa köyüne avdetinde, bir taraftan kemal-i germî ile, enva-i mezahımla bir mikdar iplik ihzar etmek vazifesini ailesine tevdî' ederken, kendisi de çoluk-çocuğuyle kırlarda, dağlarda, bağlarda kaplumbağa toplamak vazifesini ifa eder. Şimdi mevcud ipliklerle kaplumbağaları ayrı ayrı sımsıkı sararak tekrar bir yük yumak vücuda getirir. Haydi, Urfa'ya azîmet!. . Urfa'ya vâsıl olur olmaz, eski müşterilerine arz-ı mâlumât etmeyi ilk vazife bilir. Eskiden aldıklarıyle zevkyâb olan muhteris müşteriler, "Kurdî xeq e, Kurdî xeq e!"(Kürd gabîdir, Kürd gabîdir) diye bağırarak, sayyad-ı bîinsaf gibi şikârları üzerine koşarlar.

O vakit Kürd, kalbinde, "eger kûsî çorq e Kurdî xeq e, kûsî ne çorq e Kurdî ne xeq e" der. Hakikaten kaplumbağa kımıldansaydı Kürdün gabaveti bedihî olurdu. Fakat bir kere sımsıkı sarılmış bir kaplumbağada hayat ve hareket tasavvur olunur mu! Bu suretle mahir Kürd, kırların o büyük mahluklarını kalın ve ağır kabuklarıyle harîs, muhtekir müşterilerine yutturur!

Şunu söyleyelim ki Kürd, hakkını kimseye bırakmaz ve rakîbinin aynı hareketiyle cevab verir.

"Kulavê xwe li ser xwe bigire".
Külâhını başında tut.(670)

"Megere li cîyê kaş, tu nebînî xewnê şaş.(671)
[17] Yokuşlu, muhataralı yerlerde gezme, uykuda kâbûs-ı gam basmasın.(672)

"Mî bi lingê xwe, bizin bi lingê xwe.(673)
Koyun kendi ayağıyle, keçi kendi ayağıyle.

Türkçe mukabili: Her koyun kendi bacağından asılır.

---

(670) Doğru çeviri, "keçeni üzerinde tut" biçimindedir. Ancak, "külâhını başında tut" anlamında başka bir Kürd atasözü vardır, o da şöyledir: **"Kumê xwe li serê xwe bigire".**

(671) Awayê rast weha ye: **"Megere li cîyên kaş ku tu nebînî xewnên şaş".**
Ev peyva pêşîyan li hin hêlên Kurdistanê jî weha tê gotin: **"Ramekeve li cîyên kaş ku tu nebînî xewnên şaş".** Li hin hêlan jî weha: **"Ne radikevim li cîyên kaş, ne dibînim xewnên şaş".**

(672) Yani, "yokuşlu, tehlikeli yerlerde gezme ki uykuda sıkıcı karabasan basmasın".

(673) Ev peyva pêşîyan bi temamî weha ye: **"Mî bi lingê xwe, bizin bi lingê xwe tê daleqandin".**

"Lingê xwe bi mîqdarê lihêfa xwe dirêj ke".(674)
Ayağını yorganına göre uzat.

"Yê çav li derîyan, xwelî li serîyan.(675)
Gözleri kapılarda olanların kül başına.(676)

"Çê kiro xwe kiro, xirab kiro xwe kiro.(677)
İyilik yapsa kendisine, fenalık yapsa kendisine yapar.

"Birîna xwe bi destê xwe derman ke".
Yaranı kendi elinle tedavi et.

"Mala mêran, kanîya zêran".
Erkeklerin evi altın çeşmesidir.(678)

Bu darbımesel, bazen makam-ı tesliyette kullanılır.(679)

"Bila rezê min nav rezan bî, tirî li min heram bî".(680)
Bağlar içinde bağım olsun, üzüm bana haram olsun.

Bundan, Kürdlerin hiç bir yenilikten geri kalmak istemedikleri mâlum olur.

"Ji çavê kor histirê sor nayê".(681)
Kör gözden sirişk-i sahavet gelmez.(682)

Burada kör gözden maksad, hasîs adamdır.(683)

"Bira avis bî, bira derengî bî".(684)
Yüklü olsun da geç doğursun.

Türklerin "geç olsun, güç olmasın" darbımeseli bunun mukabilidir.

---

(674) Awayê rast weha ye: **"Lingê xwe li gora palasa xwe dirêj bike".**
(675) Ev peyv li hin hêlên Kurdistanê weha tê gotin: **"Çav li derîyan, xwelî li serîyan".**
(676) "Gözleri kapılarda olanlar"dan maksat, el kapılarına bakanlar, başkasına avuç açanlardır.
(677) Awayê rast weha ye: **"Çê kiro bi xwe kiro, xirab kiro bi xwe kiro".**
(678) Bu atasözündeki "mêr" sözcüğü sadece "erkek" demek değil, "yiğit erkek" demektir. Buna göre doğru çeviri, "yiğitlerin evi altın çeşmesidir" biçimindedir.
(679) Yani, "bu atasözü, bazen avunma, oyalanma durumlarında kullanılır".
(680) Awayê rast weha ye: **"Bila rezê min li nava rezan be, bila tirî li min heram be".**
(681) Awayê rast weha ye: **"Ji çavê kor nayên histirên sor".**
(682) Sirişk-i sahavet: Cömertlik gözyaşı. Doğru çeviri, "kör gözden kırmızı gözyaşı gelmez" biçimindedir.
(683) Hasîs: Cimri, "cömerd"in karşıtı.
(684) Awayê rast weha ye: **"Bila çêlek avis be, bila dereng bizê".**
Ev peyva pêşîyan li hin hêlan jî weha tê gotin: **Bila çêleka min avis be, kengê dizê bila bizê.**

HİKÂYESİ:

Bir Kürd, hem'ırkından bir inek satınalmak istiyor. [18] Tabiî, gebe olup olmadığını sorar. İnek sahibi, "yüklüdür, fakat uzaktır" der. Müşterisi de, "bira avis bî, bira derengî bî' der, alır.

"Golikê rêxo garanê xirab dike".(685)
Fena bir buzağı, bir sürünün namını bozar.(686)

"Mişk neçû kunê, gezikek bi dûvê xwe ve girêda".(687)
Fare, deliğine giremedi, kuyruğuna bir süpürge de bağladı.

"Gurîyê me mir, gulîzêrîn bû".
Kel hizmetçimiz öldü, altın saçlı oldu.

KİKÂYESİ:

Bir ailenin kel kafalı bir hizmetçisi varmış. Gayet müstakîm ve çalışkan olduğundan, efendilerinin muhabbetini celbetmişti. Zavallı vefat ettikten sonra, o ailenin şerefine, hürmetine tâziyeye gelen nimetşinasan, "uzkurû mevtakum bilhayr"(688) kavl-i munîfine tebaan hizmetçinin hasenât ve fedakârlıklarını bir lisan-ı tebcîl ile naklederler. Öte tarafta ev kadını bu medh-ü senaları işittikte, "gurîyê me mir, gulîzêrîn bû" der.

"Ne şeytanî dibîne, ne eûzu ancîne".(689)
Ne şeytanı görürüm, ne eûzu okurum.

---

(685) Ev peyva pêşîyan li hin hêlên Kurdistanê weha tê gotin: **"Çêleka rêxo navê garanê xirab dike".**

(686) Doğrusu, "sık sık pislik yapan buzağı"dır.

(687) Ev peyv li hin hêlan weha ye: **"Mişk nikare here kunê, sivnikê jî bi dûvê xwe ve dike".**

(688) Hazreti Peygamber'in bir hadisi olan bu sözün Türkçe çevirisi şöyledir: **"Ölülerinizi iyilikle anınız".**

(689) Ancîne: Ev peyvik bi zarê Zazakî ye, bi mana "kişandin" e. Yanî, "ne şeytên dibîne, ne eûzu dikişîne".
Ev peyv li hêlna jî weha tê gotin: **"Ne şeytên bibîne, ne Qulhuwellah bixwîne".**

"Mirovê merîyan mîna zêrê veşartî ye".
İnsanın akrabası, ihtiyaten hıfzedilmiş bir altuna benzer.(690)

"Nanê mêran li ser mêran qer e".(691)
Sahîlerin ekmeği cömerdin üzerinde borçtur.(692)

Türkçesi: İyilik mütekabildir.(693)

(Mâbâdı var)

(690) İhtiyaten hıfzedilmiş: Yedek olarak saklanmış, her ihtimale karşı saklanmış.
(691) Peyvika "qer" li gora bawerîya me bi şaşî weha hatîye çap kirin, rastê wê "qerz" e. Peyvika "qerz" Erebî ye û bi mana "deyn" e.
Ev peyv li piranîya Kurdistanê weha tê gotin: **"Nana mêran li mêran bi deyn e".**
(692) Sahî: Cömert, eli açık kişi.
(693) Mütekabil: Karşılıklı.

[19] KÜRDÇE KISMI(694)

(694) Kürdçe kısmı: Beşê Kurdî.

Bİ DERKETİNA ŞEHRÎYAN E Bİ DEŞTÊ JİBO SEYRANA SERSAL Û GEŞTÊ(*)

Dewra felekê ji bextê feyroz
dîsan ku numa ji nû ve Newroz

mebnî li wî adetê mubarek
şehrî û sipahîyan bi carek

bajêr û kelat û xanî berdan
Teşbîhê bi nejdîyan û cerdan

sef sef dimeşîne kûh û deştan
ref ref dixuşîne seyr û geştan

Esnafê umem sîxar û kubbar
qet'a ve nema di şehrî deyyar

Hindek bi peyayî çûne baxan
Hindek bi siwarî çûne raxan

Hindek bi tebaî û bi kesret
Hindek bi hevalî û bi wehdet

Rabûne ve xanim û xewatîn
wan jî tijî gul kirin besatîn

Hûran kire meskenê xwe cennet
bê perde û bê melal û minnet

Dûşîze û duxter û ruwalan
Pekîzeîzar û zulf û xalan

Etrab û kewaibêd-i ezra
Murdan û murahiqêd-i zîba

Eshabê qumaşê lutf û ruxsar
Erbabê metaê husnê dîdar

Wan lêk dikirin metaê yek erz
texmîn dikirin bi tûlî we'l-erz

Sewdakirrê işqê bûn di bazar
hem bayiê husn û hem xerîdar

Sersalî û bakir û ruwalan
sedsalî-w ciwan û pîr û kalan

Sersal-i li resm û rahê me'hûd
gêrane diçû meqamê mehmûd

[20] MUREXXESBÛNA WİŞAQAN Bİ GULGEŞTA SERSALÊ REXBETKİRA WAN E Bİ BAZARA HUSN Û CEMALÊ

Qendîlê munîr ê dêrê ezreq
mîşkatê Hemel ku kir murewweq

Sersal-i ku bû ji nû ve ma'mûr
Mîr daye kurêd-i taze destûr

Destûr-i ku bû jibo wişaqan
rabûn hemî şubhetê uşaqan

têk çûne bi me'reza mezadê
dildadeê meqsed û miradê

Îlla ku tenê Memo û Tacdîn
wan dane xwe duxterane tezyîn

Yanî di dema ku bûye tehwîl
ew her du bira di cametebdîl

îstebreq û sundisin di ber da
çend mu'cer û meqreme bi ser da

kagul kiribûne turre her sû
perçem kiribûne zulf û gêsû

Wan lew kiribû lîbas-i tesrîf
da qet nebitin li wan çu teklîf

Pûşîde lîbasê dîlberanî
seyran dikirin bi sergiranî

Ehmedê Xanî

[21] TEBRÎK

Bi munasebeta "Sersalê" cumle Kurdan tebrîk dikîn û roj û şev xêr û seadetê jibo wetenê xwe ji Yezdanê pak nîyaz dikîn.

SERSAL

Me Kurdan îdekê qal e(695)
Dilo şa be ku Sersal e
Di mêrgan sosin û lale
Gulan wê girtîye jale(696)
Tebîet samit û lal e(697)
Ji xemlan rûh, can wale(698)
Tenê dengek... Ji ku d'nale?
Ecaîb... bilbil e d'kale!?

Ne ku bilbil diket efxan(699)
Ne xêr! Ew na'reya lawan(700)
Siwar in cumle ser hespan
Jibo rimbazî û meydan
cirîdê b'kin wekî şêran(701)
ku roja şadîya Kurdan
bizanin sahibêt îz'an(702)
ne îd e, belkî Sersal e

9 Adar 335(1919), Newroz

Ji Mala Hekarîyan
Ebdurrehîm Rehmî

---

(695) Qal e: Tê qalkirin, tê gotin.
(696) Jale: Avîya ku bi şev dikeve.
(697) Samit: Bêdeng, huskut, deynekir.
(698) Wale: Pirr xemgîn, melûl, derdedar.
Ev peyvik Erebî ye û di Erebî da "walih" e.
(699) Efxan: Fîxan, hewar, gazî, qîrîn, feryad.
(700) Na're: halan, qîrîna mêranîyê û mêrxasîyê.
(701) Bi bawerîya me peyvika "b'kin" bi şaşî weha hatîye çapkirin û rastê wê "d'kin" e. Lewra hozên qala şayîya Sersalê dike, ne ku ferman dide lawan.
(702) Îz'an: Qebûlkirina heqîyê û rastîyê.
Sahibêt îz'an: Kesên xwedîîz'an, kesên ku heqîyê û rastîyê qebûl dikin.

[22] PÊŞÎYA ÇAR ESRAN DA GİRÎNA MELA EHMEDÊ CİZÎRÎ JİBO HALÊ ME YÊ HAZİR(*)

Min di dil kovan hezar in, dax û kêbirr bê hîsab
Mîhneta werdên bixar in, wên di dil da sed nîşab

Sed nîşab in min di dil îro ji xarên sorgulan
Yek bi yek peykan civîbûn, çûne cergê da kulab

(703)

Ger du sed peykan di nêva dil bûyan dê xweş bûya
her dema kewkeb bidîta, necm û Perwîn bê hîcab

Zuhre û iqda Sureyya keşşifîbûn ew di şerq
Sayeya bextê me da'yê, ma li ser perde-w nîqab

Wajîgûn dewrê numa min çerx û bayê lewleban
Kewkeban seyra muxalif girt û têkil kir hîsab

Vêk ketin Şems û Zuhel îro di burca Eqrebê
Seyf-i çû destê Merîxê, milkê dil lew bû xirab

Lew tenezzul kir Merîxê, nobe çû dewra Zuhel
Çû teref Mîhra sipîhrê, nezzilî erdan ezab

Lew bi şeş burcan Utarid j'Afîtabê dûr-i bû
Lê Zuhel bû Mişterî, avête çerxê înqîlab

Şewwişî nezma nucûman, hey'eta çerx û burûc
Lew li wez'ek dernetêtin Mah û Zuhre-w Afîtab

Munqelib min dî menazil, vajî ew seyrê dikin
Yek bi yek xwîn jê dibarin, ateş û lem' û şîhab

---

(703) Di "**Dîwan**"a Melayê Cizîrî yê nemir da, di navbera van her du beytan da beyteka dî jî heye ku di "**Jîn**"ê da derneketîye; ew beyt jî ev e:

"Pirr bi wan cerhan xwe tîr in, lew ku dî derman dikir
Şerbet û ava heyatê, şekker û û qend û gulab".

(704)

Ez dibêm axirzeman e, dê qîyamet rabitin
Lew şeva tarî kişandî û nehîşt eswed xurab

Xweş li min alem sîyah ma, stêr û kewkeb qet neman
[23] Ez ji wê rojê ditirsam, axirê zû kir şîtab

Ev ne ew îqlîm e ya Şems û kewakib tê bi seyr
Ez ne wê erdê dibînim ya ku lê ew mahîtab

Cinn û teyyarek mi dî, wer bû di min, winda kirim
dame ber pence-w kulaban, hilfirandim wek uqab

Sufle wî înam û avêtim zemîna zulmetê
Lê ku hişyar im gelo, yan xewn e min dîtî bi xwab

(705)

---

(704) Di navbera van her du beytan da beyteka dî jî heye; ew jî ev e:

"Zuhre çengî ev suwaj dî, û ji çeng avête çeng
Xweş li pey qanûnê wê guh de tu qanûn û rebab".

(705) Di navbera van her du beytan da sê beytên dî ji hene; ew jî ev in:

"Dêwê mel'ûn û minafiq, ê Xwedê rûreş kirî
ma bi bala hilkişînit? Aqîbet çêbit selab

Ehremen ta'lîm-i dabû, Ebyezî dest tê hebû
Pirr bi vê ta'lîm û rayê hatibû-çûbû xîtab

Surperî îllet nizanî, sîhr e ya Ebyez diket
Pirr xelet, erzan me dî der heq xwe ew alîcenab".

Ah-i eyyamên wîsalê, wah ku xweş bûrîn û çûn
Ew şeraba eyş û noşê ma li pêşber min serab

Şerbeta şîrînleban, zehra helahil bû di nav
Lew bi narê fîrqetê axir li min dil kir kebab

(706)

---

(706) Şeş beytên dî jî ji helbestê hene; ew jî ev in:

"Hudhudek xweşteb'i min îro divê, her wek nesîm
da bi bal dîlber hinara, banîya dîsa cewab

Erzêhalê min bigota'yê bi unwanê edeb
Asîtan bikra zîyaret, çetr û sîwan û tunab

Da di çeşman min werîna xakê her wek tûtîya
ya hebîb pê lê nîhanî, banîya wê ew turab

Her kesê rabî di behsê carekê mehder biket
Xeyrê heftê hec didêrit, belku bêhtir ew sewab

Wa'de dabû: "Dê şehîd kim wî bi şîrê xwe'y şerîf"
Ma nebî îro peşîman ew ji tedbîra sewab

Şerhê halê min Mela, narit beyazê hê temam
vê sewadê gerçi her dem jê birin sed întîxab".

LEBO KURDAN

Le mulkî Kurdekan ewro tep û mij hênde peyda bû
Delêy mehşer xîzan e, ya le rojawa xur awa bû

Ke pûrî bêkes û xuşkî hetîwit çaw be firmêsk in
Ke malî bab û bapîrit serapa çol û rûxa bû

Temaşay dezgiranit ke, be kêrdî duşminî namerd
Dirrabû damenî pak'î-w be hîcran qelb-î sûtabû

Le jêr zincîrî zulm û bendî exsîrî çi mehzûn e
Temaşay daykî mehbûbit bike, çûn dest'î bestra bû

[24] Ke mulkî Mukrîyan(1) û şarî Sablax bê to xapûr e
Le ser qebrî ciwanan çawî nêrgis xerq de xwên da bû

Serapa mewtinî ecdadî pêşût ca temaşa ke
lebo'ç rûxawe, bo'ç sûtawe, kakit bo çî xenkabû?

Temaşa ke ke kanî Qulqulaxî(2) sûr û sûraw e
Ewe germebirînî kakit e çû l'êre kujrabû

Le mulkî xoşewîstî to dexwênê kund sibeynan zû
Ke "ey Kurdî feqîr, ta key denûy, heste, çi qewmabû"

Lebo çî to denûy, û xelkê bêgane be çalakî
bibestin destî pirrzorit, meger merdanegît wa bû!

Le nêw Kurdan kesêk mulkî nebê xo noker e bê şik
Le ser xelqî le ber mulk e ke emrî êwe mecra bû

Be bê mulkî weten, ey qewmî Kurd lêt yeqîn bê, toş
be exsîrî-w zelîlî ser debêy umrêk ke bot mabû

Degel Şewqî werin, ewro heta ku firsetû mawe
be îlm û me'riîfet têraw biken mewtin ke rûxabû

Qazîzade
M. Şewqî

---

(1) Mukrî: İran Kürdistanı'nın Azerbaycan kısmıdır. Merkezi Sablax(Sawcblaq) şehridir.
(2) Sawcblaq şehri civarında, soğuk pınarlarıyle mâruf büyük bir şahikadır.

Necm-i İstikbal Matbaası — Müdîr-i Mes'ûl: Hamza

[25] MÜJDE

(*) Melâ Ehmedê Xanî hazaretlerinin Kürd edebiyatında lâyemût bir mevki tutan bir şaheserleri olup, Kürd lisanının fasahat ve belâgatını isbat eden **"Mem û Zîn"** namındaki manzum romanları, inayet-i Barî ile **"Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti"** tarafından tab'ettirilmektedir. Kâğıdın ve tertibiyenin tereffuu gibi maddî manilere karşı âzamî fedakârlık ihtiyarına ve nefaset-i edebiyesiyle mütenasib bir surette neşrine karar verilmiştir. Kariîn-i kirama tebşîr eyleriz.

MİZGÎNÎ

Kitêba **"Mem û Zîn"ê** em wê tebi' dikin; mizgînî li hemî Kurdan bit. Û babetê mezinahîya kitêbê û sûreteke pirr nefîs dê derkevit. Me guhdarî giranîya kaxidî û giranîya heqê murettiban nekir û bi fîdakarîyek mezin em derêtxin.

ADRES:

Babıâlî Civarı Ebussuud Caddesinde
Necm-i İstikbal Matbaasında
"**Jîn**" İdarehanesi

TEVZİ MAHALLİ:

Babıâlî Caddesinde Yeni Şark Kitabhanesi

ABONELERİMİZE

Abonelerimize gönderdiğimiz birtakım nüshaların vâsıl olmadığı şikâyeti, 5'inci nüshamızda merciinin nazar-ı dikkati celbedildiği halde hâlâ tevalî ediyor. Bu şikâyeti tekrar arzetmekle beraber, abonelerimize vâsıl olmamış nüshalar var ise numrolarını heman idareye bildirmelerini rica eyleriz.

(*) Refîk-i mesaîmiz "**Kürdistan**" mecmuasının 4'üncü nüshası da intişar etmiştir. Birçok güzîde makaleleri hâvî olan mezkûr mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Haftalık Gazete'nin 35'inci numrosu intişar etti. Pek mühim ve müfîd makalâtı hâvî olan işbu mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Sebîlürreşad cerîde-i İslâmiyesinin 395'inci nüshası kıymetdar makalelerle intişar etti.

WERGERANÊN JİMAREYA 14'AN

14'ÜNCÜ SAYININ ÇEVİRİLERİ

"SERSAL"(707)

Ulusların ulusal, dinsel, sosyal gibi birkaç türlü özel günleri vardır. Kürdlerin ulusal günleri de, Kawe'nin Dehak'in zulmünü kırdığı gün, Salahaddin-i Eyyubî'nin doğduğu ve sultan olduğu gün ve bunlara benzer günlerdir. Dinsel günlerimiz ise bilinmektedir.

Kürdlerin bir de "Sersal"ı vardır. Bu, Rumî Martın 9'uncu günüdür. Bütün Kürdler bu özel sosyal günü "bayram" bilirler ve yeni bir yaşama başlangıç sayarlar; birbirlerini ziyaret etmeye koşarlar, kutlaşırlar ve birbirlerine armağanlar gönderirler. Kısacası, yaşamın normal günleri içinde bu günün özel bir ayrıcalığı vardır. Her ulus, böyle günlerini öbürlerinden ayırır ve böyle günlerde güler, eğlenir, gösteriler yapar.

Ne kadar acı duyuyoruz ki dört yıllık felâketli bir savaş ve onun gerekleri, Kürdleri, özel günlerinde de, normal günlerinde de, yaşamın gelip geçici dakikalarında da gülmek, eğlenmek gibi insanın en doğal ve en önde gelen haklarından da yoksun bıraktı. Bugün Kürdistan bir açlık ve sefalet yurdu, Kürdler de acı çeken ve ihtiyaçlar içinde kıvranan bir sürü. Artık gülmek ve eğlenmek akla gelir mi!

Büyük uluslar onlardır ki, esenlik ve sevinç isteyen böyle günlerdeki acılarını ve eğer çalışılırsa bu acı günlerin geçici de olabileceğini düşünerek, bir daha düşmemeye, sürekli ve sürekli yükselmeye kesin kararlılıkla azmederler.

Bu kadar acı anılardan sonra, bütün ırktaşlarımızın bu "Sersal"ını içtenlikle kutlar, Kürdler ve Kürdistan için pek mutlu ve esenlikli günler dileriz.

JÎN

(707) Kürdçede "yılbaış" anlamına gelen "Sersal" sözcüğü, derginin aslında kullanıldığı için, biz de çeviride sözcüğü aynen kullandık ve Türkçeye çevirmeye gerek görmedik.

KEDER SAYFALARI(708)

GÖZLER KÖR, KULAKLAR SAĞIR MIDIR!?

Büyük Savaşın(709) başlangıcından beri gazete sütunlarını iyiden iyiye izleyip incelemekteyim. Tümüyle kişilikler üzerine ve dalkavuklukla boyanan bu sayfalarda, çaresiz ulusumun uzun ve acı keder ve sefaletine acıyan bir yüreğe, sızlayan bir vicdana rastlamadım. Yalnız, bir Diyarbekir evlâdının son zamanlarda heyecanlı birkaç sayfa inlediğini gördüm.

Büyük Savaşın hemen hemen ikinci yarısını oluşturduğu on şu kadar yıllık Meşrutiyet dönemi altında yaşayan kapalı bir diktaya karşı diller suskun, vicdanlar donuk, gözler kör, inançlar kararmış ve kalemler kırılacak, parçalanacak yerde çamurlara batırılmıştı. Ülkenin başına en umulmaz zamanlarda en öldürücü belâlar açan ya da açtıran, en öldürücü belâlara karşı bir mezar taşı kadar sessiz ve kayıtsız duran, bir günlük zevk ve sevincine dünyada her şeyi feda etmekten bile çekinmeyen duygusuz bir zümreden zaten ne beklenebilirdi ki!(710)

Altı yüzyıldan beri Darwin'in maymunu gibi ve fakat evrime değil, sürekli gerilemeye doğru garib başkalaşımlar geçiren ve bu durumuyle birlikte hâlâ gelecekte büyük dâhîlerini bekleyen çözülmüş ve alçalmış bir toplumsal kurumdan(711) ciddî olarak tarihsel olaylar ummak ve beklemek, bir olanaksızın varlığına ihtimal vermek gibidir. "Neme gerek, neme lâzım" duygusuzluğunu büyük bir erdem sayan ulusları, ne söyleyeyim, Allah ıslah eylesin.

Balkan Savaşında sözümona işlediği bir günahtan, Büyük Savaşta savaş dergilerinin birinde affını dileyen Diyarbekirli hemşehrinin doğru saydığım o günahını ben, mezar taşımın üstünde otlar, yosunlar bitinceye kadar taşımayı en büyük bir "ahret ihtiyacı" sayarım.

Nankör insanlığın(712) zulüm ve karanlığının başlangıcından beri binlerce işgalci komutanın atlarının ayakları altında çiğnendiği halde ırkının sağlamlığı zerre kadar bozukluğa uğramayan bir ulusun uygarlık çağı olan XX.

---

(708) "Keder" sözcüğü, tarafımızdan "hicran" sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır. Arapça olan "hicran" sözcüğü, Osmanlıcada hem "ayrılık", hem de "keder, onulmaz acı, dert" anlamında kullanılırdı. Burada kasdedilenin ikinci anlam olduğu açıktır.

(709) "Büyük Savaş" adını, Osmanlıcada "Genel Savaş" anlamına gelen "Harb-i Umumî" adının karşılığı olarak kullandık.

(710) 656 numaralı dipnota bakınız.

(711) "Toplumsal kurum" deyişini, "heyet-i ictimaiye"nin karşılığı olarak kullandık. Anlaşıldığına göre yazar, bu sözüyle Osmanlı yönetimini kasdetmiştir.

(712) "Nankör insanlık" deyişi, tarafımızdan "insaniyet-i kâfire" deyişinin karşılığında kullanılmıştır. Arapça olan "kâfir" sözcüğü ve onun dişil biçimi olan "kâfire" sözcüğü, hem "hakkı ve gerçeği inkâr eden kimse", hem "Allah'ın varlığını ve birliğini inkâr eden kimse" ve hem de "kendisine yapılan iyiliği inkâr eden, nankörlük eden kimse" anlamlarına gelir. Burada kanımızca yazarın kasdettiği, üçüncü anlamdır.

yüzyılda kanlı ve feci bir sefalete uğratıldığını gören hemşehrinin bu tövbesinde, bu af dileğinde ne ölçüde haklı ya da haksız olduğunu kestirmek olanaklıdır. Erkeksiz kalan köylerin mezarlıkları eğlence yerine çevrilirken, sınırlarda değil de yıkıntıya dönmüş o yurdun koruyucusuz evlerinde Selânikli, bilmem nereli birtakım acımasız ve kana susamış çeteler haydut oyunlarını sahneye koyarlarken, tüm bunların tek nedeni olan bir iğrenç ve dalkavuk çevreye karşı vaktiyle pek haklı olan sert eleştirilerinden ötürü kendini suçlayan ve sonra günahının affını dileyen hemşehri, bilmem ki eski görüşüne dönmüş müdür?

Mermer sütunlu saraylarında binlerce küheylanlarını, ormanlarında nazlı ceylânlarını, tarlalarında ordular besleyen harmanlarını, ipekli Acem halılarıyle süslü hanlarını, kısacası uygarlık lordlarını bile imrendirecek olan bütün servet ve zenginliklerini düşman elinde bırakarak başaçık, yalın ayak, çırılçıplak durumda yollara düşen ilerigelenlerin Diyarbekir surları önünde açlıktan öldüklerini, hem de nasıl feci bir sefalet içinde öldüklerini, tarih hiç kuşkusuz ki yürekleri paralayan bir ağıt ile yazacaktır.

Ermeni facialarıı, aslında söylendiği kadar bir önem taşımıyordu; ama dünyayı velveleye verdi, dillere destan oldu. Ya şu sahipsiz, şu talihsiz ulusun başına gelen türlü türlü felâketleri, bir anlık olsun kim hatırlayacaktır? Yoksa buna İsrafil'in sûru mu ağlayacaktır!(713)

Sana soruyorum, hey yaldızlı uygarlık:

Başkasının hakkını çiğnemeyenlerin hakkı ne zaman tanınacaktır! Haksızlıklar ne zamana kadar "hak" diye takdir edilecektir! Sen haksızlığı "hak" diye gösterdikçe, kim ne zaman hakkı yerine getirecektir! Hakkın yaptırımcı gücü derhal senin, yine hakka dayalı bir biçimde güvenceni oluşturması gerekirken, ne zamana kadar hakkın üzgün feryadı zulüm ve zor altında susturulacaktır! Bari, takındığın maskeyi kaldır da iğrenç yüzünün altında sırıtan dişlerin biraz görünsün; kana susamış bir canavara yaraşır öfkenle görün; görün ve gizlenme! O zaman, tarihin, eline uzattığı aynaya bak; gör ki ne iğrençsin!

Ey her biri birer yiğitlik anıtı olan Kürd gençleri! Size sesleniyorum:

Tekniği ve uygarlığıyle, bilim ve sanayiiyle, en üstün zekânın göstergesi olan yapıtlarıyle yükselen ve fakat vicdanıyle sürekli ve sürekli olarak alçalan XX. yüzyılın kulakları sağır ve gözleri kördür.

"Sana senden gelir âlemde ger imdad lâzımsa".(714)

Teslim edilmeyen hak teslim ettirilir, söndürülen ocaklar yakılır. Bunları yapacak ve yaptıracak sizlersiniz. Düşününüz ki her biriniz birer büyük tarih yaşadınız. Geçirdiğiniz olaylar zinciri içinde ülkenize ait ne feci sahnelere tanık olmadınız ki! Felâketler insanı çaresiz, bazen de şaşkın ve dili tutulmuş olarak bırakır. Ne var ki kahraman o kişiler ve o milletlerdir ki, başları,

(713) 657 numaralı dipnota bakınız.
(714) 658 numaralı dipnota bakınız.

her bir felâket darbesi yedikçe biraz daha dikilir ve yukarı kalkar. Sizin herkesten çok bu gibi üstün karakterlere sahip olduğunuzu dünya da onaylar. Durgunluk ve ağır davranma, sönük ve donuk ruhlara yakışır. Zaten onlardan fazla bir şey beklemek boşunadır. Toplumsal inancı genç ruhlarda aramalıdır; dikkat buyurulsun, "genç ruhlar" diyorum, yaşlılık söz konusu değildir. Kendi geleceğini kendi eliyle belirleyen bir ulus sürekli olarak yaşar; ve ancak böyle bir toplum yaşamaya hak kazanabilir. Dizgini yabancı ellerde ya da yetersiz ellerde kalan bir ulusun ise vay haline!

Siz, ey Kürd gençleri! Siz de elbette gördünüz: Eldeğmemiş namus ve ahlak tanrıçalarının pâk ve temiz göğüslerinde dost elleri gezdi. Tanrım, bu iğrençliğe, bu ahlak düşüklüğüne karşı iğrenmemek, tiksinmemek ve sonra da tükürmemek mümkün müdür! İnandım ki savaş ve sefalet, ahlak ve erdemin en güzel göstergesi imiş!

Bosfor'un(715) beyaz yalılarında içki dağıtan kızlar kadeh sunarlarken, Kafkasların karlı ve buzlu eteklerinde memeleri üstünde yavrusu uyuklayan anneler, anne kucağında meme emen yavrular açlıktan yokluğa yuvarlanıyorlardı; tipilerin, fırtınaların koynunda serilen sahipsiz, öksüz çocuklar, başları ucunda ağlayacak bir ziyaretçi dahi göremeden, solgun bakışlarla öbür dünyaya süzülüp gidiyorlardı; yorgunluktan, yoksulluktan birer iskelete dönmüş dinç yaşlılar, yaşamın son soluğunu tüketiyor ve uzun süren ömürlerini bir lokma uğruna yok ediyorlardı; karlı yollarda birer kurban sürüsü gibi ölüme sürüklenen insan kümeleri ölümü hasretle arıyor, karlarda açılan soğuk mezarlara canlarını teslim ediyorlardı. Bunları hiç bir göz görmedi; Tanrı'ya yükselen ağlayışlarını, çığlıklarını hiç bir kulak duymadı.

Demek gözler kör ve kulaklar sağırdı.

Fakat siz gördünüz ve duydunuz, ey Kürd gençleri! Bu sorumluluğu tarih yüklenmez; onu her zaman zalim ve dalkavuk olarak gördüm. Yüzyılımız kabul etmez; çünkü o da bencil ve nankördür, kendini beğenmiş, ihtiraslı ve vefasızdır. Hükümet üzerine almaz; çükü senin iradenden doğmuş ve sözde senin temsilcindi. Cezanı kendi elinle belirledin demektir. Ey talihsiz Kürd gençleri! Bu sorumluluğu siz talihsiz omuzlarınızda taşıyacaksınız. Karamsar ve üzgün olmayınız!

Zararın neresinden dönülse kârdır. Ne var ki bu kârı hızla sağlayamazsanız, yarınki kuşaklar size soracaklardır:

Gözleriniz kör, kulaklarınız sağır mıydı!

Hizanîzade
Kemal Fevzi

(715) 659 numaralı dipnota bakınız.

KÜRD HANIMI

Uygarlığın bir ölçüsü de, kadının toplumdaki yeri ve ulaştığı başarılardır. Uygar uluslarda kadın gerçekten o ulusun yarısıdır; erkeğin sahip olduğu her çeşit hak ve ayrıcalık, saygınlık ve önem, hatta kimi zaman fazlasıyle kadınlara da cömertçe verilir.

Gelecek kuşakların temelini kadınlar kurar. Kadınları iyi yetişmemiş, analık görevlerini takdir etmeyen uluslar öksüz demektirler. İlkel kavimlerde bile kadınların erkekler üzerine özel bir nüfuzu vardı. Bu nüfuzu, bu kavimlerin tarihinde değişik biçimlerde, örneğin Arapların ilkellik döneminde görürüz. Kadınların örneğin savaşta erkekleri yüreklendirme göreviyle görevlendirilmeleri, hatta yaralılara bakmaları bir çeşit nüfuzdur. Kadını pek fena ve hor gören ve işi, kadını insanlık zümresinden saymamaya kadar götüren toplumlar da olmuştur ve vardır.

Şurası kuşku götürmez bir gerçektir ki kadının Müslümanlıkta sahip olduğu yer ve haklar, bugün kendisine lâyık görülmeyen yerden pek yüksek ve bugün kendisine lâyık görülmeyen haklardan pek geniştir. Din işlerine aklı erenlerin ve din bilginlerinin görevi, dinsel hakları esirgemek değil, bu hakları zamanın gereklerine göre genişleterek ve yeniden düzenleyerek kullanılmasına engel olmamaktır.

İslâmda kadın haklarının dinin temel kurallarına aykırı olarak ne kadar yanlış anlaşıldığını, bugün de ne kadar yanlış uygulandığını anlamak için, değişik Müslüman milliyetlerdeki ve bu milliyetlerin değişik tabakalarındaki kadını incelemek yeterlidir sanırım:

Hepsi aynı dine bağlı bulunan Kürd, Türk, Arap, Çerkes, Arnavut kadınlarından her biri bugün nasıl birbirine benzemeyen, kimi zaman da birbiriyle çelişen koşullar ve durumlar içinde yaşıyorlarsa, aynı soyun köylü, kentli gibi tabakaları da birbirinden ayrılan yaşam biçimleri gösterirler. Dinin emirleri genel ve istisnasız iken, neden aynı dine bağlı olanlar arasında aynı dinsel niteliğin anlayış ve uygulamasında bu ölçüde farklı bir başkalık vardır? Bu konuda, örneğin kıyafet konusunu ele alarak diyelim ki, neden Müslüman Arnavut kadını, Müslüman Kürd kadını, Müslüman Türk kadını, Müslüman Arap kadını, Müslüman Çerkes kadını başka başka şekillerde örtünüyor, ya da bunlardan biri ya da bir bölümü örtünmeyi başka anlamda anlayarak bizim istediğimiz biçimde saklanmıyor? Şimdi, bunlardan bazıları hakkında, "Müslümanlığın emirlerine ya da belirleyici geleneklerine uymuyorlar" mı diyeceğiz.?

İşte bu farklardan ortaya çıkıyor ki, kadının bugünkü değişik yaşam biçimlerinden, herhalde Müslümanlığın asıl amacına uygun düşmeyenleri çoktur; başka bir deyişle, bu biçimlerden olsa olsa ancak bir tanesi Müslümanlığın emrettiği ve gösterdiği usule uygundur, yani doğrudur; öbürleri yanlıştır. Çünkü dinin bir gerçekten ibaret olması gerekir. Gerçek ise birdir, çeşitlilik kabul etmez. O halde, Müslüman kadınlardan bazılarının kıyafetlerine bakarak, "dinin emrettiği biçim zamana göre budur, diğerleri şeriata

ve dine uymamaktadır" demek zorunda kalırız. Acaba bu, hangi Müslüman kitlenin ya da kitlelerin kıyafetidir ki zamanın gereklerine en çok uyar ya da tümüyle uygun düşebilir? Bu soruya, belki aşağıdaki sözlerimiz az-çok bir yanıt verebilir.

*

Burada, asıl konuyla ilgili olmayan ve fakat değinilmesi gereken bir sorun ortaya çıkıyor:

Acaba İslâm dini milliyetlere ne kadar yer veriyor? Onların ulusal yapılarını olduğu gibi korumalarına müsaade ediyor mu? Yoksa dine aykırı olan yönlerin değiştirilmesinden sonra mı ulusal geleneklerin yaşamasına izin veriyor? Ve yoksa milliyetleri büsbütün din kazanı içinde kaynatıp ulusal varlıklarını unutturmak amacını mı taşıyor?

Bu sorulara, daha yetkili olanlar yanıt versinler.

Ben yalnız şunu diyeceğim ki, dine bağlılıkları herkesçe kabul edilen Kürdler her şeyi ulusallaştırmışlardır. Bu kadar inançlı ve dinlerine bu kadar sağlam biçimde bağlı olan bu ulusun dinsel ödevlerinin her yönünde bu ulusal özümsemeyi görmekteyiz.(716)

*

Konuyu buraya kadar getirdikten sonra Kürdlüğe geçelim:

Asıl konuyla ilgili olmayan yukarıdaki sözlerimizde, "Kürdlerin dine bağlılıkları herkesçe kabul edilmektedir" dedik. İşte biz, bu kadar dindar olan bir toplumun kadınlarının durumunu çağımızın gereklerine pek uygun buluyoruz. Bu durum, çağdaşlaşmak isteyen ve başta aydınları olduğu halde bu amaca doğru yürüyen Kürdlük için o kadar elverişlidir ki, yenileşen bazı uluslarda ve örneğin Türklerde olduğu gibi ayrıca çapraşık bir "kadın sorunu" doğmasına olanak yoktur. "Aman, bu kadın açık-saçıktır, ötekisi erkeklerle konuşuyor, şu örtünmeye uymamıştır" gibi dedikodulara kaynak olabilecek durumlar Kürdlük toplumunda mevcut değildir.

Kürd kadını esasen özgürdür, evinin hakimidir; örtünmenin Müslümanlığın belirleyici gelenekleri dışındaki gereksiz bağlarından özgürdür; erkeklerin de içinde bulunduğu sosyal yaşama, saygın bir konuma sahip olarak karışmıştır. Biraz daha yukarı tabakaya bakarsak bir kadınlar saltanatı da görürüz. Zaten çağımız, kadınların da saltanat hakkını onaylamaya yanaşmadı mı! Kürd kadını, erkeklerle olan sosyal ilişkilerinde kocasının, yani erkeğinin görevini de görür; örneğin misafir kabul eder, erkek gibi bizzat ağırlar.

Kürd hanımının üstün ve seçkin bir özel karakteri de vardır. Size gerçek bir örnek sunayım:

(716) 660 numaralı dipnota bakınız.

Koca evde olmadığı bir vakit, Kürd olmayan yabancının biri gelir. Yaz günüdür. Genç Kürd hanımı, misafire evin önündeki ağacın altında yer yapar ve usule uygun olarak yemek ikram eder. Misafir yemeğini yerken, genç hanımı arzusuna uygun görür ve yemeği unutmak ister. Hanım ciddiyetini bozmaz. Misafir de yemeğini bitirir. Şimdi kendisinde daha çok ümit uyanmasın mı! Şımarır. Ahlakı gibi pazuları da güçlü olan genç hanım, bu nankörü hemen yanındaki ağaca bağlar. Misafir orada bekleyedursun, akşam evin ağası gelir ve şaşkınlıkla sorar:

—Bu kimdir?

Hanım:

— Senin malını çalmak isteyen birisi.

— Hırsızlığa mı gelmiş? Kim bağladı?

Hanım:

— Evet, senin ırzını çalmak istedi, ben de öyle bağladım.

Kürdün namusluluk duygularını kabartan bu olay karşısında bu hırsızın yaşamını kadının şu sözleri kurtarır:

—Sabahtan beri böyle çektiği ceza yeter; ötesini bana bağışla.(1)

Bu, yüksek bir karakterin sağlamlığının olağan bir örneğidir. Böyle örnekler Kürdlük toplumunda o kadar çoktur ki genele yaklaşır.

Ayrıca, ne bir Kürd koca ya da baba, karısından ya da kızından kuşkulanarak, "ben evde bulunmadığım zaman sakın içeriye kimseyi almayasın"; hele, "sakın yüzünü göstermeyesin, yoksa seni döverim, öldürürüm" diye bir sınırlamayı hatırına getirir ya da uygulamaya kalkışır; ne de bir Kürd kadını, elde etmiş olduğu bu geniş özgürlüğü kocasının ve ailesinin aleyhine kullanmaya savaşır. Bu sosyal bir dengedir ve bir uygarlık başarısıdır ki Kürd ulusu için herhalde değerli bir varlık sayılır.

Bundan başka, Kürd kadını çocuğunun mutlak ve tek eğiticisidir. Her Kürd çocuğunun ruhunda, anasının eliyle ve ruhuyle karıştırılmış pek çok ve güçlü bir karışım vardır. Bu nedenle Kürd kadınları ile erkekleri, birbirlerine öylesine yakın bir karakterin sahibidirler.

Birden fazla kadınla evlenmeyi de Kürdistan'da mensupları pek az olan bir sınıfın birkaç ferdine özgü, boşamayı ise genellikle Kürdlerde yok denecek kadar nadir görürüz. Karısını boşayan bir erkek ve boşanmayı hakketmiş bir kadın, aile ve yaşıt arkadaşları arasında kazanacağı nefretle, pek çok kez bir daha evlenememeye ve hele kadın bir daha koca bulamamaya mahkümdür.

İşte Kürd kadınının doğal durumu, günümüzün gereklerine bu ölçüde uygundur. Eksik olan bir şey varsa, ulusal alışkanlıklardan doğup, yazılı olmayan ulusal gelenekler içinde gelişen karakter belirleyici bu terbiyenin, aydınlatıcı kurallarla ve çağdaş öğretim kuralları ile de olgunlaştırılıp taçlandırılamamış olmasıdır.

---

(1) Bu olayı, geçmiş olduğu bir Kürd köyünde işitmiştim. İstanbul'un yüksek okullarından birisinde ünlü bir tarih bilgininin güvenilir bir kaynaktan duymuş olduğunu belirtmesi, olayın oluşunu bir kat daha doğrulamıştır.

Bu eğitim kurallarını, bu öğretim kurallarını uyguladığımız gün, Kürd kadınının erdem derecesini, yetiştirdiği çocukların nasıl imrendirici bir vatan temeli kuracaklarını göreceğiz.

Bu geleceğin pek uzak olmadığına inanıyoruz.

Vanlı
M. C. Selimbegî(717)

KÜRDÇE ÜZERİNE

Geçen sayılarınızdan birinde "Kürdçe Dilimiz" adlı bir yazı vardı. Önemli bir konuya değinen o yazıya ilişkin birçok görüşlerin birbirini izleyerek geleceğini sanıyorum. Bu arada, çözülmesi istenen iki büyük sorunun tamamıyle tartışılıp incelenmesini dilerim.

Dilimizden sözedildiği zaman, biri Kürdçenin bugünkü ulusal gereksinimlere uygunluk derecesi ve gelecekteki biçimi, öbürü de Kürd ulusunun gelişmiş halklara oranla var olan ve görülen uygarlık eksikliklerinin asgarî bir zaman ve güç harcanarak giderilmesi çarelerini sağlayacak bir yazma usulünün bulunması gibi önemli, ve önemleri oranında da çapraşık iki sorun meydana çıkar.

Bana göre her Kürd, bu iki sorun hakkındaki görüşünü, uygun bulduğu çözüm yollarını ulusal kamuoyumuza sunmalıdır. Sunmalıdır ki fikirlerin çarpışmasından gerçeğin ışığı çıksın ve o gerçeğin ışığı, bu işlerle uğraşmak isteyen gayret ve himmet sahiplerinin çaba ve sebatları için kılavuz olsun.

Yıllardan beri ve özellikle son yıllarda, aydın olan ve olmayan birçok millettaşlarımla, dilimizin bugünkü ve gelecekteki durumu ile ilgili söyleşilerde bulunurum. Bu tartışmalarda, genellikle üzerinde aynı görüşü paylaştığımız iki nokta vardır. Düşünen, düşündüğünü söyleyebilen her Kürd, yana yakıla diyor ki:

"Dilimizin bugünkü durumu, bir bilim dili niteliğini taşıyor olmaktan çok uzaktır.(1) Nüfusu milyonlara ulaşan ulusumuzun bütün kolları arasında anlatma ve anlama aracı olacak bir ortak dile ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç, zaman geçtikçe yaşamsal bir durum alıyor. Sonra, bizim bugünkü yazma usulümüz ve imlâ usulümüzle hiç bir zaman, elektrik hızıyle ilerleyen bilgi ve uygarlık kervanlarına yetişilemez ve yüzyılların aramızd açmış olduğu boşluklar doldurulamaz".

Şimdi sorarım: Bu sözler bir gerçek, hem de acı, delen ve sızlatan bir gerçek değil midir!

---

(717) 662 numaralı dipnota bakınız.

(1) Bu yargı, sade bir Kürdçe için verilmiştir. Türkçe ve Farsça ile karışık bir dil nazar-ı dikkate alınırsa biz de en zor ifade edilebilecek düşünceleri tümüyle anlatabiliriz. Dilimiz, bu koşullar içinde meydana getirilmiş yüzlerce esere sahiptir.

Madem ki sorunu kavrayanların çoğunluğu bu eksiklikler üzerinde birleşiyor, hastalık teşhis edilmiş demektir. Şimdi, bize doktorlar gereklidir ki bu hastalığın ortadan kaldırılması için gereken ilâçları düzenleyip hazırlasınlar. İş buraya gelince, yazık ki ne yazık! Herkes yalnız söylüyor, fakat bildiğini, anladığını yazmıyor ki kamuya mal olsun. İş yapmaya gelince o alanda bir girişimi ne gördük, ne de işittik.

Neyi bekliyoruz! Madem ki içimizde iyi-kötü bir şey düşünenler vardır, düşünebildiklerinin ve söyleyebildiklerinin onda biri kadar bir girişim ve faaliyet eseri göstersinler. Böyle bir eser güzel bir örnek olur; hiç kuşkusuz, bu örneği izleyecek birçok yurttaşımız bulunur. Bir kez yola girildi mi, sürekli artacak olan bir genel şevk ve arzu, bu yüce faaliyet yolunun yolcularını artırdıkça artırır.

*

Hayır belirtisidir inşallah, ben bu satırları yazdığım dakikalarda ulaşan "**Jîn**"in sayısı, bir müjde getirdi. Karanlıklara düşürülen milliyet ve geleceğimize bir aydınlatma parıltısı gönderen bir ulusal girişime ilişkin ayrıntıları heyecanla, sevine sevine okudum.

Kurulup faaliyete başladığını büyük bir sevinçle okuduğum **Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti**'nce, uygarlık çağı olan XX. yüzyılda, genel ya da özel çalışma alanlarında varlığına kesinlikle inanılan ve gereklerine tüm ulusların baş eğdiği bir gerçeğin, örgütlenme ihtiyacının tamamen takdir edildiğini görmek de ayrıca göğsümü kabarttı. Yaşadığımız dönem, örgütlenme ve işbölümü yapma dönemidir. Bu çağda bireyci faaliyetler, (fikrim yanlış anlaşılmasın, "kişisel girişimler" demiyorum) kesinlikle sonuçsuz kalmaya mahkümdür.

Hele, Dernek Programının dile, milliyet ve millî varlığın ilk temeltaşı olan bu çalışma alanına en çok önem vermesi, baş eğilerek teşekkür edilmeye değer bir uyanıklık belirtisidir. Kutsal bir vatan sevgisi ve büyük bir özveri ile işe başlayan bu mücahidlerin muhtaç oldukları manevî desteği ve maddî yardımı elde edebilmelerini dilerim.(718) Tanrı yardımcıları olsun.

Burada bir hatırayı anmadan geçmeyeceğim:

Beş-altı yıl önce, pek feci durumlar ve koşullar altında, bugün yokluğunu acı ıstıraplarla duyduğumuz ulusal kurumların ilk temelini yaşamları pahasına kurmağa çalışan genç kahramanlarımızı hatırlıyorum.(719) Büyük Savaşın zalim ve kanlı eli, ulusal hazinemizin ne yazık ki sayıları pek az olan değerli cevherlerini aramızdan ayırdı ve geniş savaş cephelerine dağıttı. Gittiler. Onlardan bize geri gelen, yalnız acı haberlerdi. Her haber, yüksek bir ulusal gurur ve şaşılacak bir doğal cesaretin coşturduğu bir özveri ile yaşamlarını yitiren bu kahramanlardan birkaçının güneş gibi batışı olayını bildir-

---

(718) 663 numaralı dipnota bakınız.
(719) 664 numaralı dipnota bakınız.

di. Ölüm kavramını hatırlarına hiç yanaştırmayan o gençlerin yiğitlik anılarını, acı sonlarını düşündükçe, hâlâ tüm varlığımla inler, kıvanç duyar ve ağlarım.

Ey, saldırıya uğrayıp ayaklar altında çiğnenen vatanı kendilerine bir geniş mezara çeviren gençler, rahat uyuyun!

"Ümid"iniz ölmedi.(720) Nice bin dert ve sıkıntıyle tutuşturduğunuz ulusal ümit meşalesi, yine sizin gibi genç ve ateşli beyinlerin elinde, geleceğin yolunu aydınlatan bir ışığa dönüşmek üzeredir.

Ah, eğer onların kurdukları ulusal müessese, gereken yardımları elde edebilseydi ya da bugüne kadar yaşasaydı, hiç şüphe etmiyorum ki bu dakikalarda bizi müthiş bir baskı altında sızlatan ulusal eksikliklerin birçoğunu doyurucu bir biçimde tamamlanmış görecek ve kendimizi şimdiki kadar öksüz ve dayanaktan yoksun bulmayacaktık.

*

Şimdi asıl konumuza dönerek şu sorunu gözden geçirelim:

Kürd'ün bir ortak dili var olabilir mi?

Bilinmektedir ki dil, ulusların en canlı bir müessesesidir. Belirgin, zorunlu bir ihtiyacı karşılayamayan müesseseler yaşayamaz; zorla yaratılsa, uygulanmasına ve izlenmesine ömürler harcansa bile, madem ki duyulan bir ihtiyacı karşılayamıyor, yararsızdır; birçok zararlar doğurur ve sonra da yok olup gider. Örnek ararsanız, talihsiz Osmanlı ülkesinin yürekler paralayan bugünkü durumunu hazırlayan son yüzyıllık idarî ve kültürel etmenleri dikkate alınız.

O halde aranacak şey, Kürd ulusu arasında bir ortak dil ihtiyacının varlığıdır.

Elimizdeki 3—4 yüzyıllık divanlarda, milliyet ateşinin bugünkü genişliğe ulaşamadığı çağlarda bile, Kürd'ün bu ihtiyacı kavramış olduğunu ve onu ateşli nağmelerle dile getirdiğini hayret ve saygıyla görüyoruz. Daha sonra çağımızın milliyet akımına tüm inançları ile bağlanan, siyasal deyişiyle Türkiyeli ve İranlı her Kürd, gereğine ve elde edilmesine şiddetle inandığı ulusal tanışma ve birliği sağlamak için ortak dil ihtiyacını, yüreği sızlayarak duyuyor ve bu duygusunu her fırsattan yararlanarak ilân ediyor. Eminim ki her Kürd, yaşamında çok kez bu görüşleri işitmiştir.

Şimdi, görülüyor ki ihtiyaç sadece duyulmuyor, gerçekten de vardır. Bu nedenle, o ihtiyacı karşılayacak müessese, yaşamak için muhtaç olduğu yaşamsal koşullara, evrimleşme gücüne sahip bulunuyor demektir.

"Ortak dil edinmek mümkün müdür?" sorusuna verilecek yanıt, sürekli çabaya bağlı, uzun zamanlara muhtaç olmakla birlikte, kısaca "evet"ten ibarettir.

Bu takdirde biz Kürdler, ortak bir dile nasıl sahip olabiliriz?

---

(720) 665 numaralı dipnota bakınız.

Bazı kimseler biliyorum ki, Kürdçenin birçok lehçelere sahip bulunmasını, böyle bir amacın gerçekleştirilmesine engel sanıyorlar.

Bunlar aldanıyor, pek yüzeysel düşünüyorlar. Lehçeler bir engel olmaktan çok, dilimiz için tükenmez birer sözcük haznesi ve dolayısıyle bir nimettir. Yararlanma yolunu bulan bir incelemeci, onlardan sonsuz yararlar sağlar.

Hem bu yalnız bizde, Kürdlerde var olan bir olay değildir; dünyanın en düzgün ve zengin dillerine sahip uluslarda dahi, yüzyıllarla sayılan edebiyat dönemlerine rağmen, hâlâ eski canlılığıyle yaşayan ve konuşulan lehçeler(patois) vardır. Onlar arasında, ortak ve edebî dile sözcükler bakımından pek yan bakanları ve hatta öbürleri tarafından asla anlaşılamayanları bulunduğu halde, bizim lehçelerin en büyük ayrılıkları, hemen hemen harflerin değişik olması ile sınırlı gibidir. Bu nedenle lehçeler, konuşuldukları kitle arasındaki yaşam haklarını korumakla birlikte, kamunun olabilecek edebî bir ortak dil edinilebilir ve genelleştirilebilir kanısındayım.

Bugünkü edebî dillerin çoğu, ulaşmış oldukları birlik ve ortaklık mevkilerini, pek uzun yüzyılların geçmesine borçludurlar. Eski dönemlerde uluslar arasında var olan bazı kurumlar, dillerin birleşmesine ve genelleşmesine aracı olurdu. Örneğin hac ödevini yerine getirmek için Mekke'ye yolculuk gibi zorunluluklarla "Ukaz Pazarı" ve "El-Mecenne Pazarı" gibi sosyal kurumların yüzyıllarca sürekliliği, pek aykırı Arap lehçelerinin tasfiyesini ve nihayet "Kureyş dili" şeklinde birleşmesini sağlayabilmiştir.

Fakat Kürd dili için bu şekilde bir tasfiyenin meydana gelmesini beklemek olanaksızdır. Kürd'ün üzerinde yaşadığı toprakların coğrafî durumu ve zamanımızın böyle bir tasfiye ve birleşmeye kesinlikle elverişli bulunmaması, bizi, başka bir faaliyet biçimini kabul etmeye iter; o da "yayın yöntemi"dir.

Buna ilişkin görüşlerimi ikinci yazıya bırakıyorum.

Kudîyê Bitlîsî

KÜRDLERDE ATASÖZLERİ(721)

—Law Reşîd Bey kardeşimize sunulur—

Sevgili "**Jîn**"in edebiyat sayfalarını süsleyen o tatlı "Kürd Atasözleri", kuşku yoktur ki her Kürdün ve her merak sahibinin dikkatini çekmiş ve sevgisini kazanmıştır. Herhangi birisi hakkıyle incelenip üzerinde düşünülürse, altında birçok dolaylı anlamın ve gerçek öğütün saklandığı görülür.

Dikkate değer ki her bir söz, bir olayın ölmez bir anısı, canlı bir tarihidir; her bir cümle bir doğa kanunudur, tecrübe üzerine kurulmuştur. Yoksa, her isteyen istediği gibi bir atasözünü hayalinde düzenleyip ortaya koymuş değildir.

"Kürdçe" genel adı altında toplanan ve bu dilin genişlik derecesine kanıt olan çeşitli lehçelerdeki atasözleri tümüyle toplanıp yazılmadığı gibi, pek çoklarının olay ve öyküleri de yazılmamıştır. Yalnız, yaygın biçimde kuşaktan kuşağa söylenerek bize ulaşan atalarımızın o ebedî ve birçok dolaylı anlam taşıyan sözlerini hakkıyle arayıp toplamak zahmet ve fedakârlığını göze alarak bu işe girişmek, yine Kürd gençlerine kalmış bir ulusal görevdir.

Ben de, Law Reşîd Bey kardeşimizin yaptıkları gibi, öteden beri hatırımda kalanları, bazılarını da öyküleriyle birlikte yazıyorum. Ve elde ettikçe, "**Jîn**"in sayfalarında saygıdeğer okuyucularıma sunacağıma söz veriyorum. Başarı Allah'tandır:

* *
*

"Eger kûsî çorq e Kurdî xeq e, kûsî ne çorq e Kurdî ne xeq e".
Kaplumbağa yürürse Kürd aptaldır, kaplumbağa yürümezse Kürd aptal değildir.

Bu şive, "Berferatî" dediğimiz ve Fırat'ın her iki yakasında yaşayan Kürdlerin şivesidir. Öyküsü şöyledir:

Bu dolaylarda en çok yetişen pamuk, tütün ve bunlara benzer ürünlerdir. Bir Kürd, büyük güçlüklerden sonra hazırlayabildiği bir yük yumak ipliği satmak üzere Urfa'ya götürür. Her yerde olduğu gibi burada da esnaf ve tüccarın vurguncularının bulunmaması mümkün müdür!

Zavallı Kürd de alıcı ararken böyle açıkgöz birkaç esnafa rastlamıştır. Alıcılar hünerlerini burada da göstererek, Kürdün elinden geçim vasıtasını ucuzca alırlar. Kim bilir, zavallı, köyünden gelirken evine neler vadetmiş, ne ümitler beslemişti! Ama düş kırıklığı. . . Az zaman sonra fena aldatıldığını

(721) Bu yazıdaki Kürd atasözlerinin orijinalleri ve Türkçe çevirileri yazının aslında yer aldığı için, biz burada onların hepsini yeniden yazmaya gerek görmedik. Sadece, yazının aslında geçen önemli açıklamaları ve dipnotları çevirmekle yetindik.

anlar. Artık o saatten başlayarak öç alma düşüncesi, yaralanmış hayalinde gelişmeye başlar.

Bu kez köyüne döndüğünde, büyük bir yoğun çaba ile ve çeşitli zahmetlerle bir miktar iplik hazırlama görevini hanımına verir; kendisi de çoluk-çocuklarıyle birlikte kırlarda, dağlarda, bağlarda kaplumbağa toplamaya koyulur. Hazırlanmış ipliklerle kaplumbağaları ayrı ayrı sımsıkı sararak yeniden bir yük yumak hazırlar ve haydiii, Urfa'ya yolculuk!

Urfa'ya varır varmaz, eski alıcılarına bilgi vermeyi ilk görev bilir. Eskiden aldıklarının zevkine ermiş olan açgözlü alıcılar, "Kurdî xeq e, Kurdî xeq e"(Kürd aptaldır, Kürd aptaldır) diye bağırarak, insafsız avcı gibi avlarının üzerine üşüşürler. O zaman Kürd, içinden "eger kûsî çorq e Kurdî xeq e, kûsî ne çorq e Kurdî ne xeq e" der.

Gerçekten de kaplumbağalar kımıldasaydı, Kürdün aptallığı ortaya çıkardı. Ne var ki bir kez sımsıkı sarılmış bir kaplumbağada yaşam ve hareket düşünülebilir mi! Böylece hünerli Kürd, kırların o büyük yaratıklarını kalın ve ağır kabuklarıyle, açgözlü ve vurguncu alıcılarına yutturur.

Şunu söyleyelim ki Kürd, hakkını kimseye bırakmaz ve düşmanının yaptığı aynı hareketle karşılık verir.

* *
*

"Bira avis bî, bira dereng bî".
Yüklü olsun da geç olsun.

Türklerin "geç olsun, güç olmasın" atasözü bunun karşılığıdır.

ÖYKÜSÜ:

Bir Kürd, bir soydaşından bir inek satınalmak ister. Tabiî, gebe olup olmadığını sorar. İneğin sahibi, "yüklüdür, fakat uzaktır" der. Alıcısı da "bira avis bî, bira dereng bî" der ve ineği alır.

* *
*

"Gurîyê me mir, gulîzêrîn bû".
Kel hizmetçimiz öldü, altın saçlı oldu.

ÖYKÜSÜ:

Bir ailenin kel kafalı bir hizmetçisi varmış. Son derece dürüst ve çalışkan olduğundan, efendilerinin sevgisini kazanmıştı. Zavallı öldükten sonra, o ailenin onurundan ve saygınlığından ötürü taziyeye gelen kadirbilir kimseler, "ölülerinizi iyilikle anınız" anlamındaki yüce söze uyarak, hizmetçinin iyiliklerini ve fedakârlıklarını övücü bir dille anlatırlar. Öbür tarafta evin kadını bu övgüleri işitince şöyle der: "Gurîyê me mir, gulîzêrîn bû".

(Devamı var)

MÜJDE

Melâ Ehmedê Xanî hazretlerinin Kürd edebiyatında ölümsüz bir yer tutan bir şaheserleri olup Kürd dilinin fasahat ve belâgatını kanıtlayan **"Mem û Zîn"** adındaki manzum romanları, Tanrı'nın yardımı ile **Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti** tarafından basılmaktadır. Kâğıt ve dizgi-baskı masraflarının yüksek olması gibi maddî engellere karşı en büyük ölçüde fedakârlık yapılmasına ve edebî değerine uygun bir biçimde yayınlanmasına karar verilmiştir. Saygıdeğer okuyuculara müjdeleriz.

* *
*

Çalışma arkadaşımız **"Kürdistan"** dergisinin 4'üncü sayısı da yayınlanmıştır. Birçok seçkin yazıları içeren adı geçen dergiyi saygıdeğer okuyuculara tavsiye ederiz.

Di yekê ji jimareyên we yên berîn da nivîsarek bi sernivîsara "Zimanê me yê Kurdî" hebû.(722) Di heqê wê nivîsarê da ku li ser babetekî giring bû, ez bawer dikim ku gelek dîtin dê li pey hev bên. Di vê navberê da ez jî dixwazim ku du alûzîyên mezin ên ku bişkaftina wan pêwîst e, li ser wan bi temamî munaqeşe û lêkolan bê kirin.

Dema ku qala zimanê me tê kirin, du şolên giring, û li gora giringîya xwe jî têkilhev derdikevin meydanê. Yek ji wan şolan ev e ku zimanê Kurdî çi qas li îhtîyacên neteweyî yên îroyîn tê û di pêşedemê da dê bi çi awayî be; şola dî jî peydakirina awayekî nivîsînê ye ku havilna pêkbîne ku bi wan havilan, ew kêmayîyên medenîyetê yên neteweyê Kurd ên ku li gora gelên pêşketî hene û berçav in, bi xerckirina dem û hêzeka hindiktirîn bên temamkirin.

Li gora dîtina min, divê ku her Kurdek, di heqê van her du şolan da ramana xwe û havilên ku minasib dibîne, ji raya me ya giştî ya neteweyî ra pêşkêş bike. Pêşkêş bike da ku ji lêkketina ramanan ronayîya rastîyê derkeve û ew ronayîya rastîyê, bibe rêbirê xebat û sebata wan kesên xîretkar û hîmmetkar ên ku dixwazin bi van karan mijûl bibin.(723)

Ji çend salan vir da, xasma di van salên dûwayîn da, ez digel gelek hevneteweyên xwe yên rewşenbîr û ne rewşenbîr, li ser rewşa îroyîn û hatî ya zimanê me dipeyivim. Du nuqte hene ku di van munaqeşan da bi awayekî giştî li ser wan nuqtan dîtinên me dibin yek. Her Kurdekî bîrbir û her Kurdekî ku dişê dîtinên xwe bêje, bi keser û gazinc dibêje ku:

"Rewşa îroyîn a zimanê me, ji mahîyeta zimanekî zanyarî gelek dûr e.(1) Îhtîyac bi zimanekî muşterek heye ku ew ziman bibe wasîta têgîhîştinê û serwextkirinê di navbera hemî şaxên neteweyê me da ku nufûsa wî digîje milyonan.(724) Her ku diçe ew îhtîyac dikeve rewşeka jînî.(725) Tiştekî dî jî ew e ku, bi awayê nivîsîn û rênivîsa me ya îroyîn, mirov çu wextek nikare bigîje karwanên zanyarîyê û medenîyetê yên ku bi leza elektrîkî pêş ve diçin; û ew valayîya ku sedsalan di navbera me û wan da vekirîye, bi awayê nivîsîn û rênivîsa me ya îroyîn nayê dagirtin".

---

(722) Ev nivîsar di jimareya "Jîn"ê ya 9'an da bi zimanê Tirkî bi sernivîsara "Kürdçe lisanımız"(Zimanê me yê Kurdî) derketibû. Nivîskarê wê nivîsarê Îsmaîl Wedad bû.

(723) Lêkketin: Li hev ketin, ketina tiştek li tiştekî dî, ku du tişt yan jî çend tişt li hev kevin. Me ev peyvik di beranberê peyvika "musademe" ya Erebî da bi kar anî. Bi Tirkî ji "musademe" ra tê gotin "çarpışma".

(1) Ev hukum li gora Kurdîyeka xwerû hatîye dayin. Eger mirov zimanekî bi Tirkî û Farisî têkilkirî bide ber çavê xwe, em jî dikarin ramanên ku bi awayekî dijwartirîn bên eşkerakirin, bi temamî bidin zanîn. Di zimanê me da bi sedan eser hene ku di binê van mercan da hatine afirandin.

(724) Nufûs: Jimara mirovan, jimara mirovên gundek, bajarek, hêlek, yan jî welatek. Ev peyvik ji zimanê Erebî di wextê Osmanîyan da ketîye zimanê Osmanî, bi wê rê ketîye zimanê Kurdî jî.

(725) Jînî: Tiştê ku jibo jînê giring be, ji alîyê jîyanê giringîya wî hebe. Me ev peyvik di beranberê peyvika "heyatî" ya Erebî da bi kar anî. Bi Tirkî ji "heyatî" ra dibêjin "yaşamsal".

Nuha ez dipirsim: Ma ev payv ne rastî ne, tewr ne rastîyên wisa tal in ku dilê mirov kun dikin û diçizînin!

Madem ku piranîya kesên têgîhîştî li ser van kêmayîyan dibin yek, nexu nexweşî hatîye teşxîskirin. Nuha, êdî ji me ra doktorin lazim in ku jibo rakirina vê nexweşîyê dermanên pêwîst pêkbînin û amade bikin. Lê belê, dema ku şol tê ser vê nuqtê, mixabin ku çi mixabin! Her kes tenê dipeyive, belam kes zanînên xwe û têgîhîştinên xwe nanivîse da ku ji raya giştî ra bibe mal. Dema ku dor tê ser kar û xebatê, di heqê wê da me ne teşebbusek dît, ne jî bihîst.

Gelo em çi dipên! Madem ku di nava me da kesên ku baş-xirab hin tiştan difikirin hene, bila bi qasê dehyeka dîtinên xwe û gotinên xwe esereka teşebbus û xebatê binumînin. Ev, dibe numûneka xweş. Gelek hevalên me yên ku li pey wê numûnê bimeşin, hemin dê peyda bibin. Carek ku mirov têkeve rê, hewes û daxwazeka giştî, dê rêwîyên vê rîya xebatê ya rûmetbilind zêde û zêde bike.

*

Înşallah fala xêrê ye! Deqîqa ku min ev rêzên ha dinivîsîn, jimareya "**Jîn**"ê mizgînek anî. Ew detayên li ser teşebbuseka neteweyî ya ku leylanên ronayîyê berdide ser neteweevînîya me û pêşedema me ya ku hin hêzan ew avêtine cîyên tarî, min ew detay bi heyecan û kêfxweşî xwendin.(726)

Min bi kêfxweşîyeka zêde xwend ku **Komela Kurd jibo Belavkirina Zanînê û Weşanan(Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti)** hatîye sazkirin û ketîye xebatê. Rastîyek heye ku, di sedsala XX. ya medenîyetê da her neteweyek di kar û xebatên giştî û taybetî da bi hebûna wê rastîyê bawer kirîye û li pêşberê daxwazên wê serê xwe tewandîye. Ew rastî, îhtîyaca vêkxistinê ye.(727) Ev îhtîyac ji alîyê vê komelê ve hatîye teqdîrkirin. Dîtina vê yekê ez gelek kêfxweş kirim û xurûr da min. Dewra ku em tê da dijîn, dewra vêkxistinan û parkirina wezîfan e. Di vê sedsalê da xebatên yekanî(bila dîtina min şaş neyê famkirin, ez nabêjim teşebbusên şexsî) hemin bêber dimînin û mehkûmên bêberîyê ne.(728)

Xasma ku Bernama Komelê giringîya pirrtirîn daye zimên, yanî daye vê şaxa xebatê ya ku bingehê bingehîn e jibo neteweevînîyê û hebûnê, ev yek şopeka balkêş e ku ji gelek alîyan ve hêjayê sipasê ye. Ev têkoşerên ku bi welatevînîyeka Xwedayî û bi fîdakarîyeka mezin dest bi kar kirine, ez xwezî dikim

(726) Detay: parçeyên nivîsarek yan gotarek ên ku ramana sereke ya wê nivîsarê yan gotarê temam dikin. Ev peyvik bi zimanê Fransizî ye, me ew di beranberê peyvika "tefsîlat" a Erebî da bi kar anî. Bi Tirkî ji "tefsîlat" ra tê gotin "ayrıntılar".

(727) Vêkxistin: 1- Ku mirov hin tiştan yan kesan bigîhîne hev û hevkarî û tevkarîya wan, xebata wan a tevayî pêk bîne. 2- Ew sazgeha ku ji hevkarî û tevkarîyê pêktê. Li vir mexsed mana diduyan e. Me ev peyvik di beranberê payvika "teşkilat" a Erebî da bi kar anî. Di Erebî da ji "teşkîlat" ra nuha "tenzîm" tê gotin, bi Tirkî jî tê gotin "örgüt".

(728) Bêberî: Stewrî, ku tiştek ber û fêkî nede, çu fêde jê neyê dîtin. Me ev peyvik di beranberê peyvika "eqamet" a Erebî da bi kar anî. Bi Tirkî ji "eqamet" ra tê gotin "kısırlık" û "sonuçsuzluk".

ku alîkarîya wan bê kirin û xwedîtî li wan bê kirin; lewra îhtîyaca wan bi alîkarîyê û xwedîtîyê heye.(729) Xwedê alîkarê wan be.

Serpêhatîyek heye ku, ez nikarim bi ser wê ra derbas bibim, û bê ku ez wê li vir bi bîr bînim ez nikarim peyva xwe bidomînim:

Ew mêrxasên me yên genc tên bîra min ku 5—6 sal berê di binê merc û rewşên gelek azarde da, bi nerxa jîyana xwe xebitîbûn ku bingehê pêşîn ê sazgehên neteweyî saz bikin; ew sazgehên neteweyî ku em îro tunebûna wan bi azarên tal pêjn dikin.(730) Ew cewherên birûmet ên xizna me ya neteweyî, mixabin ku jimara wan pirr hindik e, destê Şerê Giştî yê zalim û xwînî ew cewher ji nava me cuda kirin û li cebheyên şer belav kirin.(731) Ew çûn. Tiştê ku ji wan bi ser me ra vegerîya, tenê xeberên tal bûn. Her xeberek, bûyera avabûna çend kesan ji wan mêrxasan dida zanîn; ew mêrxasên ku bi fîdakarîyeka wisa mezin terka jîyana xwe dikirin ku, ew fîdakarî ji alîyê xurûreka bilind a neteweyî ve û ji alîyê wêrîneka xweber a ecêb ve dihat herikandin.(732) Ew gencên ku mefhûmê mirinê qet nêzîkê bîra xwe jî nedanîyan, hêj jî her dema ku ez li ser serpêhatîyên hemaseta wan û li ser dûwayîya wan a azarde difikirim, heyîya min bi carek dinale, ez bi wan dipesinim û ji wan ra digirîm.(733)

Ey gencên ku niştîmanê dagirkirîyê desdirêjîyê ji xwe ra kirin gorreka fire, firîqet rakevin!(734)

"Hêvî"ya we nemirîye.(735) Ew mêleda hêvîya neteweyî ya ku we bi çendî û çend hezar derd û azar teviştandibû, dîsa di destê mejîyên wek we genc û

(729) Me peyvika "têkoşer" di beranberê peyvika "mucahid" a Erebî da bi kar anî.
Me peyvika "fîdakarî" di beranberê her du peyvikên "feragat-ı nefs" ên Erebî da bi kar anî.
Me payvika "xwedîtî" di beranberê peyvika "îltîfat" a Erebî da bi kar anî.

(730) Peyvika "azarde" di beranberê peyvika "fecî" a Erebî da hat bi karanîn.
Pêjnkirin: Hiskirin, ku mirov tiştek his bike, bi tiştek bihise.
Qesta nivîskar ji "bingehê pêşîn ê sazgehên neteweyî", **Komela Xwendekarên Kurd Hêvî (Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti)** ye; qesta wî ji "mêrxasên me yên genc" jî, sazkarên wê komelê ne.

(731) Mebest ji "Şerê Giştî", Şerê Cîhanî yê Pêşîn e.

(732) Me peyvika "avabûn" di beranberê peyvika "ufûl" a Erebî da bi kar anî. "Ufûl" di eslê xwe da bi mana "avabûna hîvê û stêran" e; belam mecazkî jibo mirina kesên qedirbilind jî tê bi karanîn. Nivîskar, bi nivîsîna vê payvikê, sazkarên komela "**Hêvî**" şibandine bi hîvê û stêran, şehîdbûna wan jî şibandîye bi avabûna hîvê û stêran.
Me peyvika "xweber" di beranberê peyvika "fitrî" ya Erebî da bi kar anî.

(733) Peyvika "heyî" di beranberê peyvika "mewcûdîyet" a Erebî da hat bi karanîn.

(734) Me peyvika "firîqet" di beranberê peyvika "musterîh" a Erebî da bi kar anî.

(735) Nivîskar li vir awayê "tewrîye" ya bêjeyî bi kar anîye. "Tewrîye" peyvikeka Erebî ye û mana wê ev e "ku mirov peyvikeka çendmane bi kar bîne, lê qesda mirov mana wê ya dûrtirîn be". Nivîskar bi nivîsîna peyvika "hêvî", hem îşareta hêvîya wan gencan a di heqê pêşedema Kurdistanê da kirîye; hem jî îşaret bi alîyê komela "**Hêvî**" ve kirîye. Belam qesda wî ew komele bûye.
Nivîskar di nivîsara xwe da peyvika "hêvî" wergerandîye "umîd" a Farisî ya ku ketîye zimanê Tirkî jî. Me jî li vir dîsa ew wergerand Kurdî û "hêvî" nivîsî.

agirîn da ye û pirr nêzîk e ku wergere bibe ronayîyeka wisa ku rîya pêşedemê ronî bike.(736)

Ax, eger ew sazgeha neteweyî ya ku wan saz kiribû alîkarî bidîta, yan jî heta îro bijîya, ew kêmayîyên neteweyî yên ku di van deqîqan da me di binê dewseka mudhîş da dinalînin, ez qet guman nakim ku me'yê pirrên wan pêkhatî bidîtina, û me'yê wek nuha xwe sêwî û bêpiştek nedîta.(737)

*

Nuha em vergerin ser babetê xwe yê eslî û em vê şola ha di çavên xwe ra derbas bikin:

Gelo mimkun e ku zimanekî "Kurd" ê muşterek hebe?

Her wek ku tê zanîn, ziman, sazgeheka neteweyan a gîyanîtirîn e.(738) Ew sazgehên ku îhtîyaceka eşkera û bivê-nevê pêkneynin, najîn; bi zorê bên peydakirin jî, jibo pêkanîn û domandina wan çend umir jî bên xerckirin, madem ku îhtîyaceka pêjnkirî pêknaynin, bêfêde ye; sazgehên weha, gelek zîyan diwelidînin û paşê jî tune dibin diçin.(739) Eger hun li numûnek digerin, wan faqtorên îdarî û çandeyî yên vê sedsala paşîn ên ku rewşa îroyîn a kezebçirîn jibo welatê Osmanî yê bextreş amade kirin, bînin ber çavên xwe!(740)

Nexu tiştê ku em lê digerin, hebûna îhtîyaca zimanekî muşterek e di nava neteweyê Kurd da.

Dîwanên sê-çar sedsalî yên ku di destê me da ne, em bi heyret û rêzdarî ji wan têdigîjin ku, di wan sedsalan da ku agirê neteweevînîyê wek îro fire nebûbû, hingê jî Kurd bîr bi vê îhtîyacê birîye û bi nêwirînên agirîn ew eşkera kirîye. Paşê, bi peyva sîyasî her Kurdekî Tirkîyeyî û her Kurdekî Iranî yê ku bawerîya xwe bi rewşa neteweevînîyê ya sedsala me ve girêda, jibo pêkanîna hevnasîn û yekîtîya neteweyî ya ku bi pêwîstîya wê û peydabûna wê bawerîyeka dijwar anîye, îhtîyaca zimanê muşterek bi dilekî êşayî pêjn dike, û bi her wasîta ku dikare jê îstîfade bike vê pêjna xwe radigîhîne.

Nuha dixuye ku îhtîyac ne ku tenê tê pêjnkirin, lê belê heyîyek e jî. Ji ber

---

(736) Me peyvika "mêlede" di beranberê peyvika "meş'ale" ya Erebî da bi kar anî. Peyvikên "çendî û çend" di beranberê peyvika "nîce" ya Tirkî da hat nivîsîn. Peyvika "mejî" di beranberê peyvika "dîmax" a Erebî da hat nivîsîn. Me peyvika "agirîn" di beranberê peyvika "ateşîn" a Farisî da bi kar anî.

(737) Mebest ji "sazgeha neteweyî" komela "Hêvî" ye. Me peyvika "dews" di beranberê peyvika "tezyîq" a Erebî da bi kar anî. Peyvika "bêpiştek" di beranberê peyvikên "mahrûmê îstînad" ên Erebî da hat nivîsîn.

(738) Me peyvika "gîyanîtirîn" di beranberê peyvikên "en canlı" yên Tirkî da nivîsî.

(739) Me peyvikên "bivê-nevê" di beranberê peyvika "mubrem" a Erebî da bi kar anîn. Di Erebîya nuhayîn da di şûna "mubrem" da "hetmî" û "zerûrî" tê gotin. Di Tirkî da jî peyvika "kaçınılmaz" bi vê manê ye. Peyvika "pêjnkirî" di beranberê peyvika "mehsûs" a Erebî da hat nivîsîn. Di Tirkî da peyvikên "duyulan" û "hissedilen" vê manê didin.

(740) Me peyvika "kezebçirîn" di beranberê peyvika "cigerşikaf" a Farisî da bi kar anî. Di zimanê Tirkî da peyvikên "yürek paralayan" vê manê didin.

vê yekê, ew sazgeha ku dê vê îhtîyacê pêkbîne, jibo jîyana xwe, mercên jînî yên pêwîst û qudreta pêşketinê didêre.(741)

Gelo mimkun e ku zimanekî yekbûyî bê qebûlkirin?

Digel ku ev şol xebateka timî û demeka dirêj dixwaze jî, welama vê pirsê bi kurtî "belê" ye. Madem ku wisa ye, îcar em Kurd bi çi awayî dikarin bibin xwedîyê zimanekî yekbûyî?

Ez kesna dinasim ku hebûna zarên cure-cure di Kurdî da, jibo gîhana vê amancê wek ritmek qebûl dikin. Lê belê ew dixapin û pirr di rû da difikirin. Zarên cure-cure ne ku dibin ritim; lê jibo zimanê me kaneka peyvikan a bêdûwayî ne û nîmetek in. Pisporekî ku rîya îstîfadê bibîne, dikare ji zaran mefayên bêdûwayî bi dest xe.

Yek jî, ev bûyer ne ku tenê di nava me Kurdan da heye; ew neteweyên ku xwedîyê zimanên têkûztirîn û dewlementirîn in, digel ku bi sedsalan demên wan ên bêjeyî jî hebûne, di nava wan da hêj jî zarên(patois) wisa hene ku wek berê dijîn û tên peyivîn.(742) Di nava wan da zarin hene ku ji alîyê piranîya peyvikan ve jorda li zimanê giştî û bêjeyî dinêrin; zarin jî hene ku ji alîyê xwedîyên zarên dî ve qet nayên famkirin. Lê belê cudayîya zarên me, hemahema ji guhartina tîpan û dengan îbaret e. Li gora vê yekê, zar dikarin li nava kîtleyên xwe heqê jîyana xwe biparêzin; lê digel vê parastinê jî, ez wisa bawer dikim ku mirov dikare zimanekî yekbûyî û bêjeyî pêkbîne ku ew belav bibe û bibe malê giştî.

Piranîya zimanên bêjeyî yên îroyîn, di heqê mewqiê yekîtî û muşterekîya xwe da, ji derbasbûna sedsalên dirêj ra deyndar in. Di demên mêjîn da hin sazgehên ku di nava neteweyan da hebûn, ji yekbûn û belavbûna zimanan ra dibûn wasîte. Mesela, mecbûrîyetên dînî yên wek çûyina Mekkeyê jibo hecê, her weha sazgehên komelî yên wek "Sûka Ukaz" û "Sûka Mecenne", û dewamkirina wan bi sedsalan, ev dûwayîk pêkanîne ku zarên Erebî yên pirr çewt hatine wêtin û paşîya paşîn di awayê "zimanê Qureyş" da bûne yek.(743)

Lê belê, bêmikûn e ku mirov jibo zimanê Kurdî qewimîna wêtineka bi vî awayî bipê. Rewşa cografî ya axa ku Kurd li ser'ê dijî, her weha bêkeysîya qutûbirr a dema me jibo wêtin û yekîtîyeka weha, me sewqê qebûlkirina awayekî dî yê xebatê dike; ew jî "awayê weşanan" e.

Ez dîtinên xwe yên li ser vê şole ji nivîsara diduyan ra dihêlim.

Kurdîyê Bitlîsî

(741) Me peyvika "didêre" di beranberê peyvikên "malik bulunuyor" da nivîsî, ku ya pêşîn Erebî ye, ya diduyan jî Tirkî ye. Peyvika "didêre" ku kirdar(fî'l) e, ji "dêran"ê tê. "Dêran" bi du manan tê: 1- Ku mirov tiştek yan jî kesek li ser halek, li ser rewşek, bi awayek qebûl bike, têw bike. Mesela yek ji yekê ra dibêje ku "min mazûr bidêre, ez nikarim daxwaza te qebûl bikim". 2- Ku mirov xwedîyê tiştek be, ew tişt malê mirov be û di kufyetê mirov da be. Mesela "filan kes zevîyek didêre". Mebest li vir mana diduyan e.

(742) Me peyvika "têkûz" di beranberê peyvika "muntezem" a Erebî da bi kar anî. Peyvika "bêjeyî" di beranberê peyvika "edebî" ya Erebî da hat nivîsîn.

(743) Me peyvika "komelî" di beranberê peyvika "îctîmaî" ya Erebî da nivîsî. Peyvika "wêtin" di beranberê peyvika "tesfîye" ya Erebî da hat nivîsîn.

DERKETÎNA BAJARÎYAN BO DEŞTÊ JÎBO SEYRANA SERSAL Û GEŞTÊ(744)

Gera felekê ji bextê şîn(745)
dîsa ku ji nû ve Newroz nîşan da

li ser wê toreya pîroz(746)
bajarîyan û eskeran bi carek

bajêr û kele û xanî terk kirin
Wek nejdîyan û cerdan(747)

rêz bi rêz dimeşîyan çîyan û deştan
ref bi ref dixuşîyan temaşe û geştan(748)

Her tewir mirov, çi biçûk û çi mezin
di bajêr da çu kes nema li paş

Hin ji wan bi peyayî çûn baxan
Hin jî bi siwarî çûn lehfên çîyan

Hin ji wan bi tevayî û bi piranî
Hin jî bi hevalî û bi yekanî

Xanim û xatûn jî rabûn û çûn
Wan jî bostan tijî gul kirin

Horîyan bihişt ji xwe ra kir hêwir
bê perde û bê sistayî û bê minet

Keçên xama, dotan û lawan
Wan cênîkpak û zulfpak û xalpakan

Hevsalên lawan û memikgiloverên xama
Xortên nûgîhayî yên xweşik û rûhilû

---

(744) Ev parçe û parça pey wê, di heqê Newroz û Sersalê da ne û jî "**Mem û Zîn**"a Xanîyê nemir hatine guhastin. Me vîya ku em mana wan bi Kurdîyeka nîsbeten xwerû bidin zanîn. Ji ber ku wergerandina wan bi wezn û qafîye gelek zor bû, me qîma xwe bi wergerandina mana wan, yan jî bi vekirina mana wan tenê anî.

(745) Mexsed ji "bextê şîn" asîma e.

(746) Mexsed ji "toreya pîroz" toreya Newroz û Sersalê ye.

(747) Nejdî: Talanker, xaretker.
Cerd: Rêbirr, êrîşkar, keleş.

(748) Dixuşîyan: Bi "xuşe-xuş" diçûn, bi "xuşîn" diçûn.
Geşt: Ger, seyahet, seyran.

Xwedîyên rûyên wek qumaşê nerm
Xwedîyên rindîya rûyan, wek xwedîyên mal

Wan malê xwe raberê hev dikir(749)
û mal bi dirêjî û fireyî texmîn dikir

Sewdakirrên evînê bûn di bazarê da
hem firotoxên rindîyê bûn, hem jî miştêrî

Sersalîyan, keçên xama û xortan
sedsalîyan, ciwan û pîr û kalan

Sersal li gora tore û rîya adetî
pîroz kirin, û dengê wan diçû asîmanan

DESTÛRDANA XORTAN JİBO GEŞTA SERSALÊ DAXWAZA WAN JİBO BAZARA HUSN Û CEMALÊ

Qendîla ronî ya dêra şîn(750)
ku fanosa Berxê ronî kir(751)

Sersal ku ji nû ve hat sazkirin
Mîr destûr da kurên ter û teze

Ku destûr ji wan zarûkan ra derket
rabûn hemî mîna evîndaran

bi tevayî çûn temaşegeha mezadê(752)
ew evîndarên ku li mexsed û mirad digerîyan

Tenê Memo û Tacdîn ne tê da
wan her duyan xwe keçanî xemiland

Yanî dema ku Roj vegerîya
ew her du bira bi cilên guhartî

(749) Mexsed ji "mal" rindî ye.
(750) Mexsed ji "dêra şîn" asîman e.
(751) Mexsed ji "fanosa Berxê" yek ji 12 birincên Rojê ye ku navê wê "Birca Berxê" ye. Di 21'ê meha Adarê da Roj dikeve wê bircê û buhar dest pê dike.
(752) Mexsed ji "temaşegeha mezadê" cîyê pîrozkirina Newroz û Sersalê ye.

hin cilên hevrîşmîn li wan bûn
çend şar û temezî jî li serê wan bûn

kagulên xwe xelek kiribûn li her alî
perçemên xwe kiribûn zulf û gulî

Wan lew cilên xwe guhartibûn
ku qet zorayî pêşkarê wan nebe

Bi wan cilên dîlberanî ku wergirtibûn
dimeşîyan û diçûn bi sergiranî

Ehmedê Xanî

BERÎ ÇAR SEDSALAN GİRÎNA MELAYÊ CİZÎRÎ JİBO REWŞA ME YA NUHAYÎN(753)

Kovan hezar in, dax û kêbirr bêjimar in di dilê min da(754)
Azarên gulên strîdar in, sed tîr wa ne di dilê min da

Ji strîyên sorgulan îro di dilê min da ne sed tîr
Kulab çûne kezebê, yeka-yek jî di dil da civîyane sertîr(755)

Birînên min pirr in ji wan tîran, lê yarê derman dikir
bi şerbetê, bi ava jînê, bi gulavê û şekir(756)

Ger du sed sertîr jî di nava dil da bûna, dê xweş bibûya
dema ku dil stêra Perwîn û yên dî bê perde bidîtina

(753) Ev helbest ji "Dîwan"a Melayê Cizîrî yê nemir hatîye guhastin. Me vîya ku em mana wê bi Kurdîyeka nîsbeten xwerû bidin zanîn. Ji ber ku wergerandina wê bi vezn û qafîye gelek zor bû, me qîma xwe bi wergerandina mana wê, yan jî bi vekirina mana wê tenê anî.

(754) Kêbirr: Kêra tûj û birra.

(755) Kulab: Hesinekî dirêj û zirav û serçengal e, mirov bi wî agir têkilhev dike, yan jî vedide.

(756) Ava jînê: Ew av e ku li gora efsanan kesê ku wê vexwe êdî namire û timzindî dibe.

Zuhre û Gerdenîya Sureyya derketibûn di rojhilat da(757)
Lê sîya bextê me da ser wan, wek perdek li ser wan ma

Gera felekê, serejêr nîşanê min da çerx û bayê lewleban
Stêran jî hesabê xwe têkilhev kir, ew jî çewt meşîyan

Roj û Zuhel di Birca Dûpişkê da gîhan hev îro(758)
Şûr çû destê Merîxê, loma milkê dil xirab bû(759)

Dor çû ser Zuhelê, loma Merîx daket
Roja asîman xwe da alî, ezab li erdan daket

Utarid ji Rojê dûr ket bi şeş bircan(760)
Lê Zuhel bû Mişterî û çerx wergerand(761)

Têkilhev bû dûzena stêran û rêza çerx û bircan
Loma li ser awayek hilnayên Hîv û Zuhre û Roj

Min cîyên asîman wergerandî dîtin, ew vajî diherin
Yek bi yek xwîn, agir, leylan û çirûsk ji wan dibarin

Zuhreya çengjen ev şer dît, çeng ji çengê xwe avêt(762)
Tu jî bi awayê Zuhrê bike, guh bide qanûn û rebabê(763)

Ez dibêjim qey axirzeman e, dê qîyamet rabe
Loma şeva tarî dirêj bû, ji qijikan ra jî reşayî nehîşt

---

(757) Zuhre: Stêreka birqok e, berdestê sibê hiltê. Jê ra tê gotin "stêra sibê" û "stêra karwankuj". Di zimanê astronomîyê da navê wê "Venus" e.
Gerdenîya Sureyya: Ew koma stêran e ku di "Birca Ga" da ne. Ji ber ku wek gerdenîyek rêz bûne, ev nav li wan hatîye danîn. Di zimanê astronomîyê da navê wan "Pleiades" e. Ji stêra Sureyya ra tê gotin "Perwîn" jî.

(758) Zuhel: Ew stêr e ku nîşana bêyomî û şûmîtîyê ye. Di zimanê astronomîyê da navê wê "Saturn" e.
Birca Dûpîşkê: Yek ji 12 bircên Rojê ye.

(759) Merîx: Stêrek e, di zimanê astronomîyê da navê wê "Mars" e.

(760) Utarid: Stêrek e, di zimanê astronomîyê da navê wê "Merkur" e.

(761) Mişterî: Stêrek e, di zimanê astronomîyê da navê wê "Jupiter" e.

(762) Çeng: 1- Navê sazek e. 2- Beşê enîşkê ji milê mirov.
Çengjen: kesê ku saza "çeng" dijene, lê dixe.
Qanûn û rebab: Du saz in.

(763) Ehremen: Xwedayê xirabîyê. Li gora efsanê, payizan û zivistanan Ehremen kargêrîya dinê digire destê xwe, zivistanan sermayê û tarîtîyê tîne, berfê û baranê dibarîne. Buharan û havînan jî kargêrîya dinê dikeve destê Hurmuz, ku ew jî Xwedayê başîyê ye, germê û ronayîyê û hebûnê û fireyîyê tîne.
Şeytanê Sipî: Li gora efsanê, yek ji serekên cinan e.

Bi rastî dinya li min tarî bû, stêr jî qet neman
Ez ji wê rojê ditirsam, lê axir bi lez derbas bû, çû

Ev ne ew hêla dinê ye ku Roj û stêr tê da digerin
Ez ne wê erdê dibînin ku ew tavehîv lê derdikeve

Min dît ku cinekî firok di min wer bû, ez winda kirim
wek başokê ez dam ber pence û kulaban û ez hilfirandim

Paşê ez berjêr anîm û evêtim erda tarîtîyê
Lê gelo ez hişyar im, yan ew xewn e min di xew da dît!

Dêwê mel'ûn û minafiq ê ku Xwedê ew rûreş kirîye
ma dê min berjor hilkişîne? Mera dûwayîya wî daleqandin be

Ehremen lê şîret kiribû, tilîya Şeytanê Sipî tê da hebû(763)
Bi vê şîret û rayê gelek peyv hatibûn û çûbûn

Surperî sebebê sîhra ku Şeytanê Sipî dike, nizane(764)
Me ew qedirbilind di heqê xwe da pirr şaş û erzan dît

Ax ew rojên hevdîtinê, heywax ku bi lez bûrîn û çûn
Ew meya jîyan û vexwarinê li pêşberê min wek serabê ma

Ew şerbeta lêvşîrînan, jehra kuştox di nav'ê da bû
Loma bi agirê dûrketinê axir dilê min kebab kir

Îro min hudhudeka xwîxweş a wek sira bayê divê(765)
da ku min ew bişanda bal dîlberê û dîsa bersîv banîya

Rewşa min bi awayekî edebkî ji dîlberê ra bigota
Dergehê wê, kon û sîwan û benên konê wê zîyaret bikirina

û ew axa ku yarê pê lê kirîye ji min ra banîya
da ku min ew ax wek tûtîyayê li çavên xwe wer kira(766)

---

(764) Surperî: Ew keça ku xwîyên wê wek xwîyên perîyan e, wek perîyan rind û şîrîn û bedew û dilkêş e. Peyvika "sur" ji peyvika 'suruşt" a bi mana "xwî" hatîye kurtkirin.

(765) Hudhud: Teyrekî hûr e. Silêman Pêxember bi wê ra name ji Belqîsê ra hinartîye. Bi Kurdî jê ra tê gotin "silêmanê dunikul" û "dawidê dunikul".

(766) Tûtîya: Dermanê çavêşê.

Her kesê ku rabe, carek di vê şolê da mehder bike(767)
xêra heftê hecî, belkî jî zêdetir didêre

Yarê soz dabû: "Ez'ê bi şûrê xwe yê pîroz wî şehîd bikim"
Mera îro ji wê tedbîra xwe ya rast poşman nebe

Mela, qal û axiftina halê min hêj temam naçe tebyîzê(768)
Lê ji pêşnivîsara wê her dem sed tişt hatine bijartin

(767) Mehder: Ku mirov ji kesekî mezin tika bike ku ew sûc û guneh û qusûrên kesek yan jî çend kesan bibexşe, efû bike. Di Erebî da peyvika "şefaet" bi vê manê ye.
(768) Tebyîz: Nivîsîna nivîsarek, yan nameyek, yan jî pirtûkek, piştê temambûna nivîsîna pêşnivîsara wê.

Birinci sene 30 Mart 1335 Aded 15

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

JÎN

HAYAT

Salek 220 quriş e
Nîv sal 130 ”

Mesleğimize muvafık makalât maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler iade edilmez

Din, edebiyat, ictimaiyat ve iktisadiyattan bahseder
Türkçe-Kürdçe mecmuadır

MÜNDERECAT

TÜRKÇE KISMI

KÜRDÇE KISMI

Nüshası 5 kuruştur
Necm-i İstikbal Matbaası

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

Salek 220 quriş e
Nîv sal 130 "

JÎN
HAYAT

Mesleğimize muvafık makalât maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler iade edilmez

Din, edebiyat, ictimaiyat ve iktisadiyattan bahseder
Türkçe-Kürdçe mecmuadır

BİR MEKTUB(*)

Adana, 4 Mart 335(1919)

Muhterem Mîrim Efendim,

"Jîn" mecmuasının on üçüncü numrosunu aldım. Mühacirînin ahvalı hakkında mektub irsalini emir buyuruyorsunuz.(769) Ben bu cümle üzerinde biraz tevakkuf ettim. Bana biraz garib geldi. Vakıa, elde vesaik olduğu takdirde neşriyâtta bulunmak daha muvafık ise de, bugün mühacirlerin hallerini, her suretle hallerini düşünmek de lâzımdır. Vesaiki taharrî ile işi sürüncemede bırakmak kat'iyen muvafık değildir.

(769) Burada, "Jîn"in 13'üncü sayısından sözediliyor ve göçmenlerin durumu hakkında mektup gönderilmesinin emredildiği belirtiliyor. Oysa "Jîn"in 13'üncü sayısında böyle bir istek yer almamıştır. O sayıda Kemal Fevzi'nin o günkü hükümete seslenen bir açık mektubu yayınlanmıştır. Acaba bu mektubun yazarı, o mektuptan, dergiye göçmenlerin durumuyle ilgili mektup gönderilmesinin istendiği anlamını mı çıkarmıştır? Bilinmiyor. "Jîn"den kendisine 13'üncü sayıyle birlikte bir de özel mektup yazılmış ve o mektupla göçmenler konusunda bilgi göndermesinin istenmiş olması da muhtemeldir.

Ben, emriniz üzerine, bîçare "Vilâyât-ı Sitte"den(770) üç vilâyetin(771) ahali-i mağduresi hakkında zatıâlîlerine biraz mâlumât vereceğim. Lâkin ne yazacağımı kestiremiyorum. Çünkü bunlar o kadar düşmüş, o derece zebûn olmuşlardır ki, sefaletlerini îfa edecek dünyada bir kelime yoktur zannederim.

Nüfus-ı sabıkasının humüsü derecesinde kalan bu nev-i benîbeşerin en bedbaht evlâdı, bugün ancak bir insan iskeletidirler. Babasını, kardeşini vatan uğrunda Köprüköy'de, Sarıkamış'ta, Turanyollarında(!) feda eden bîkes çocuklara [2] tesadüf edildikçe ağlamamak kabil değildir. Bunlar, kışın şiddetli günlerini Seyhan nehri üzerinde kâin köprünün ıssız, rutubetli taşları üzerinde dilenmekle, geceleri harab olmuş birtakım evlerin, arsaların üzerinde çamur içinde inleye inleye geçiriyorlar. Umumunun fersiz gözleri dünyaya veda etmeye, takatsız elleri bedenlerinden ayrılmaya müheyyadırlar. İnsan bunlara baktıkça insaniyetten nefret, vahşete rücu' etmek ve gazetelerin sütunlarını dolduran yirminci asır hakkındaki alkışlara karşı isyan etmek ister. Bilmem ki azizim, dünyaya ne oldu! Gittikçe geriye, edvar-ı vahşete doğru rücu' mu ediliyor! İnsaniyet buna mı derler!

Çarşıda üç para(772) hükmünü tutmayan, yevmiye olarak bu bîçarelere verilmekte olan üç kuruş da beş aydan beri verilmemiştir. Ermenilere yevmiye bir Mecidiye(773) verildiğini de nazargâh-ı ibretinize arzediyorum. Ben burada bir kelime sarfedeceğim, beni mâzur görünüz: Acaba İslâm olduğumuz için mi bu hâlât-ı esef-iştimale uğruyoruz?

Felâket gelirken birbiri üzerine gelir. Memlekette namus ve ahlak-ı hasene ile muttasıf ve her şaibeden berî olan bu bîçarelerin burada ahlakları da bozuldu. Bir zaman şecaat, besalet, sahavet, ahlakı yekdiğerine mezc eden zavallı Vilâyât-ı Sitte ahalisinden mühacir olanlarını gözümün önünde görüyorum. Şimdi cılız, kadîd, bîkudret olmakla beraber, hayfa ki hiç bir şeyle telâfîsi kabil olmayan ahlaklarını, menfaat-ı şahsiyelerini düşünen birtakım mürtekib memurlar bozmuşlardır.

Tese'üle alışmış,(774) akrabasını millet ve devlet uğrunda feda eden bîçare ihtiyar kadınların üç kuruş yevmiye için hükümet kapısındaki vaz'ı dilhiraşanı görürsen dünyadan nefret edersin. Vallahi doğru söylüyorum; yedi nüfustan ibaret bir aileyi sahibsiz bırakmaya müncer olmasaydı, ben intiharı bu vaziyeti temaşaya tercih ederdim. İşte sana bir misal: Haydaranlı Emin Paşa!

---

(770) "Altı İller" anlamına gelen "Vilâyât-ı Sitte" adı, Kürdistan"ın Osmanlı işgalindeki bölümünün idarî yönden ayrıldığı altı il için kullanılmıştır.

(771) Sözü edilen üç vilâyet, I. Dünya Savaşı sırasında Ruslar tarafından işgal edilen ve halkının çoğu göç etmek zorunda bırakılan Kürdistan'ın Erzurum, Van ve Bitlis illeridir.

(772) Para: Eskiden kullanılan ve kuruşun kırkta biri değerinde olan bir para birimi.

(773) Mecidiye: Eskiden kullanılan ve 20 kuruş değerinde olan para birimi.

(774) Tese'üle alışmış: Dilenmeye alışmış. Kanımızca "alışmış" sözcüğü dizgi yanlışlığı sonucu olarak derginin aslında böyle çıkmıştır ve doğrusu, "dilenmeye alışmamış" anlamına gelen "tese'üle alışmamış" olmalıdır.

O Emin Paşa ki, geçen badire-i umumiyede(775) Bayezîd hududunda [3] aşiretinin bir kısmını feda etti; Emin Paşa ki, her ata binerken maiyetinde yüz müsellâh suvari bulunuyordu; Emin Paşa ki, her gün yüzlerce misafirlerini in'am ve eltaf ile kabul ederdi. Bugün cılız, kadîd, perişan, bîkudrettir. Oğlunun elbisesinden bir iplik çekilirse yüz yama birden yere düşer.

İşte, memleketteki zenginliğine nisbeten diğerlerini de buna kıyas ediniz. Bununla beraber, her yerde mühacirlerin hali buradakilerinden fena olduğundan da kat'iyen şübhe etmem. Konya'dan almakta olduğum mektublarım bu zannımı takviye etti. Binaenaleyh, "insanım, insanlara yardım ederim" diyen erbab-ı riyaya elinizden geldiği kadar bağırınız. İnsan olan, insanı bu halde bırakmaz. Yeter! İnsaniyete de, dünyaya da yuf!...

Hele bir cihet için sizden hususî bir ricam vardır. Mart avahirine kadar bu bîçarelerin baykuşlara yuva olan harabezar vatanlarına sevkedilmeleri mutasavvardır. Bunların avdetleri için tedabir-i lâzime icrasında Kürdistan Cemiyet-i muhteremesinin nazar-ı dikkatlerini celb buyurunuz. Oraların ziraat mevsimi, mâlum olduğu üzre geçmek üzredir. Binaenaleyh, nüfus-ı mütebakiyelerini mahvetmemek için vakt-ü zamanında sevkleri lâzımdır.

Mâruzâtımdaki şiddet-i teessürü mâzur görünüz. Çünkü dört buçuk seneden beri hicretin elîm, bîaman darbeleriyle mecruhuz.

Bir Kürd Genci

WILSON PRENSİPLERİ VE KÜRDLER(*)

Beşeriyeti mahkeme-i vicdanın huzur-ı adl-ü hakkına dâvet eden Amerika Reisicumhuru Wilson cenablarının hitab-ı insaniyetperveranesi, senelerden beri dest-i tahakkümün darbe-i i'tisafı altında inleyen mazlum, mağdur milel ve akvamın [4] her an kaynayan ve sızlayan yaralarına mukaddime-i iltiyam sayılan pansuman tesirini yapmış; me'yus ruhlara, asırların zade-i ictihadı olan "el-hükmü li men galeb"(776) düsturunun sukutunu ilân edip, tarih-i medeniyette insanlığı evc-i âlâ-i saadete îsal edebilecek en mühim ve bînazîr inkılabı vücuda getirmekle, kâfi bir nefha-i teselli serpmiş zehabını hasıl ettirmişti.

Bidayet-i harbde herhangi bir saik ile meydan-ı mübarezeye atılan ve ejder-i ihtiyacın pençe-i tahribkârı altında ezilmesine rağmen, emsali nâmesbuk harikalar ibda', kahramanlıklar izhar eyleyen Osmanlı milleti, hakk-ı hayatını tekeffül eden böyle zamân-ı kavî(777) muvacehesinde sefk-i dimayı

(775) "Genel badire" anlamına gelen "badire-i umumiye"den maksat, I. Dünya Savaşıdır.

(776) Arapça olan bu söz, "egemenlik galip gelenindir" anlamına gelmektedir.

(777) Buradaki "zamân" sözcüğü "vakit" anlamına değil, "güvence" anlamına gelir. Sözcükteki "z" harfi aslında Arapçaya özgü olan kalın "d" harfidir. Ancak Latin alfabesinde bu harf bulunmadığından, bunun yerine "z" harfi kullanılır; tıpkı "Ramazan" sözcüğündeki "z" harfi gibi.

lüzumsuz telâkkî ederek hasımlarına dest-i müsalemetini uzatırken; ecdad-ü evlâdının hiç bir suretle affolunamayan ihmal ve teseyyübü yüzünden maatteessüf hakk-ı tarihîsi efsanevî bir hayal, mevcudiyet-i milliyesi, lisan ve ananesine sadakatine rağmen mizahî bir masal zannolunan Kürd kavm-i necîbi de, duyduğu bu hatifî sadanın mâna-i teshîrkârı önünde, uzanmış olduğu serîr-i gafletten ref'i ser etmekle beraber, kendisine yadigâr-ı a'sar olan yurdunun ağûş-ı mahremiyetine hiç bir yabancının sokturulmayacağına itminan-ı tam hasıl etmiş, yirminci asr-ı medeniyetin necm-i rehakârını hürmet ve tâzîm ile selâmlamaya başlamıştı.

Fransa'da ictima eden Düvel-i mü'telife Divan-ı Harb-i Örfîsinin(778) mağlub milletler, dolayısıyle Osmanlılar hakkında vermekte oldukları kararlar miyanında, her kabze-i hâki hûn-ı ecdad ile mülemma', Kürd'ün mülk-i mevrus ve meşruu olan, sükkânının ekseriyet-i kahiresini Müslümanlar teşkil eden sevgili Kürdistan'ımızın da —Kürdlerin Müslüman bulunması töhmetiyle olsa gerek— Ermenilerin taht-i emr-ü hükmüne verileceğinin muhtemel bulunması, mütevalî ve müteakib neşriyat ile ihsas olunmaktadır. Bu işaâtın sıdkına ihtimal etmemekle beraber, bu hususta birkaç söz söylemeyi muvafık buldum.

[5](799)

Şuna iman ve kanaatim var ki, ahvalın almış olduğu şu şekl-i vahamet karşısında, ya ölmek veya bütün mânasıyle yaşamak isteyen Kürdler me'yus değil, müteessir ve mahzundur; netice-i hale intizar ediyorlar.

Bugüne kadar daire-i itaatten ayrılmayan bu millet, dinlerine olan fart-ı marbutiyetleri tesiriyle, Sultandan ziyade Halifeye kulluk etmişlerdir.(780) Birçok hasail-i mümtaze ve cengâverane ile meftûr bulunan bu milletin herhangi bir hakaret ve haksızlığa tahammül edeceklerine, yalnız kuvve-i idrakiyesini kaybedenlerle basar-ı basîreti perde-i hırs ve rida-i iğfal ile kapanmış olanlar inanabilirler! Şübhe edilmesin ki herhangi bir Kürd, düstur-ı hayatı olan

"Şu mihmanhaneden rihlet müebbed ömre vuslatken,
Biraz tehir için lâyık mıdır insan hakîr olsun!"

(778) "Bağlaşık devletler" anlamına gelen "Düvel-i mü'telife", I. Dünya Savaşında galip gelmiş olan devletlerdir. O devletlere "İtilâf devletleri" de denirdi. "Divan-ı harb-i örfî" ise, "sıkıyönetim askerî mahkemesi" anlamına gelmektedir. Yazar, savaşta galip gelen devletlerin denetimi altında toplanmış olan Paris Konferansını böyle bir mahkemeye benzetmiştir.

(779) Derginin 5'inci sayfasının başında 6—7 satırlık bir yer boş olarak çıkmıştır. Bu satırların sayfanın başındaki bir paragrafı oluşturduğu ve bu paragrafın sansür edilerek yayınlanmasının önlenmiş olduğu anlaşılmaktadır.

(780) Osmanlı padişahlarının taşıdığı "Sultan" unvanı Osmanlı devletinin maddî gücünü simgelerken, "Halife" unvanı da İslâm dininden gelen manevî nüfuzlarını simgeliyordu. Yazar, Kürd ulusunun, Osmanlı devletinin maddî gücüne değil, İslâm dinini temsil eden padişahların halifelik sıfatlarına bağlılık gösterdiğini belirtmek istemiştir.

feryad-ı ikazkârı önünde namus ve şerefle ölmeyi, zillet ve esaret altında sürünmeye tercihte zerre kadar tereddüd etmeyecektir.

Binaenaleyh, Kürd''ün etvar-ı hamaset ve merdanegîsine pek yakından şahid olan Ermeni vatandaşlarımızın da böyle tehlikeli bir oyunda fazla tama'kârlık göstermemelerini, her iki komşu milletin menfaat-i müstakbelesi namına lüzumlu addederim.

Taksim,(781) İhsan Nuri

[6] VİRAN BELDE(1)

Ses kesilmiş, gölgeler sinmiş ufuktan beldeye
Boş, karanlık evlerin koynunda gizlenmiş eye(783)

Yollarından şimdi kervan geçmiyor; tenha, sükûn
Bum öter viranelerden, kaleler hep sernügûn(784)

Beldenin üstünde matemler ören muzlim gece(785)
Kimsesiz, ıssız kalan vadide ağlar gizlice(786)

Mâbedin fanûsu sönmüş, kırılmış meşale(787)
Toplanıp oynar hayaletler, tutuşmuş el-ele

Pas tutan kandillerin altında yatmış bir ölü
Göz oyuk, kollar kadîd olmuş, dikenle örtülü(788)

---

(781) Taksim: İstanbul'un bir semti.
(1) Bitlis'in sukutu üzerine yazılmıştır.(782)
(782) Sukut: Düşüş, düşmanın eline geçiş. Buradaki düşüşten maksat, Bitlis'in I.Dünya Savaşı sırasında Rusların işgali altına girmesidir.
(783) Eye: Kaburga kemiği. ''Eğe'' biçiminde de yazılır.
(784) Bum: Baykuş.
Sernügûn: Başaşağı, yıkılıp devrilmiş olarak.
(785) Muzlim: Karanlık
(786) Buradaki vadiden maksat, Kürdçe adı ''Gelîyê Bedlîsê'' olan Bitlis vadisi olsa gerektir.
(787) Mâbed: Tapınak, içinde ibadet edilen kutsal yapı.
Fanûs: Fener.
(788) Kadîd: İskelet.

Boş kovuklardan sızan vehmin tükenmez uykusu(789)
Aşina yerlerde gizlenmiş serair korkusu(790)

Bir ocak tütmez, sada çıkmaz yıkık her laneden(791)
Sakfı çökmüş evlerin bir farkı yok viraneden(792)

Dağlarında nazlı ceylânlar koşarken bir zaman
Gül soluk, bülbül melül, gülzarı besler şimdi kan(793)

(794)

Ağlasın şimdi ey güzel belde
sana hicran bakışlı yıldızlar(795)
Zulme me'va olan o yerlerde(796)
kim bilir kaç yetim ve dul sızlar

Hasta ufkunda bir melâl ağlar(797)
Kan saçılmış da karlı dağlarına
[7] O gümüş çağlayanlar al çağlar
Gam mı çökmüş o nazlı bağlarına?!

Ah, o kırlarda haykıran, gülüşen
yavru bülbüllerin öterler mi?
Ah, o kırlarda derdleşip öpüşen
aşinalar gezip gülerler mi?

---

(789) Vehm: Kuruntu, kuruntu ile karışık korku.
(790) Aşina: Bilinen, bildik, tanıdık.
Serair: Gizli şeyler, gizli varlıklar.
(791) Lane: Yuva.
(792) Sakf: Dam, tavan, çatı.
(793) Gülzar: Gül bahçesi.
(794) Şiirin aşağıdaki bölümü, gerek vezin ve kafiye bakımından, gerekse kıtalarının dörtlük biçiminde olmaları bakımından, aslında ayrı bir şiirdir. Ancak dergide, ayrı bir başlık taşımadan ve "Viran Belde" başlığı altında, yukarıdaki bölümün devamı biçiminde yayınlanmıştır. Sadece, yukarıdaki bölümle bu bölüm arasında bir satırlık kadar bir boşluk bırakılmıştır.
(795) Hicran: Keder, onulmaz acı.
(796) Me'va: Barınak.
(797) Melâl: Usanç, sıkıntı, bitkinlik.

Uyuyan göllerinde mehtabın
süzülen bin esîrî hülyası(798)
yıkanırken, bugün de bir harbin
oldun avare, kanlı rüyası

O kadar şen akardı ırmaklar
uyuturlardı gamlı besteleri
Ah, o şair, o derdli ishaklar(799)
avutur, şenletirdi hastaları

Bağda şahin bakışlı kızlarla
kurulurdu bir perili alay
Yine çağlar mı pek yanık öyle
kayalıklardan atlayan bir çay?(800)

Penbe akşamlarında gelinler
bir serin meltemin temâsıyle
gizli sevdaya ninniler söyler
dağların esmerîn havasıyle(801)

Yine ufkunda bir elem vardı
[8] o kadar şenken, ey güzel belde(802)
başın üstünde bir gam ağlardı
İşte düştün onulmaz derde

Kemal Fevzi

(798) Esîrî hülya: Elektrik ve ışık gibi, her yere nüfüz eden ve evrendeki boşluğu dolduran ve fakat ağırlığı olmayan "esîr" adındaki varlıkla birlikte gelen düş. Buradaki "esîr" sözcüğü, "savaş tutsağı" anlamına gelen "esir" sözcüğünün aynı değildir. Bu sözcükteki "s" harfi Arapçaya özgü olduğu için Latin alfabesinde karşılığı yoktur. Arapçada bu harf, dilin ucu üst dişlere değdirilerek sert biçimde okunur. İngilizcede bu ses "th" harfleri bir araya getirilerek verilir.

(799) İshak: Genellikle geceleri öten bir kuş.

(800) Derginin aslında şiirin bu dizesi ile ondan önceki dizesi yer değiştirerek basılmıştır. Kanımızca bu, bir baskı yanlışlığı sonucu böyle olmuştur. Çünkü dörtlük biçiminde yazılan şiirin bu ikinci bölümünün diğer bütün kıtalarında birinci ve üçüncü dizelerle, ikinci ve dördüncü dizelerin kafiyeleri birbirlerine uyar. Bu nedenle, biz bu tertibin bu iki dizede bir baskı yanlışlığı sonucu olarak bozulduğu kanısına vararak, burada doğru biçimini yazdık.

(801) Esmerîn: Esmere çalan, siyaha çalan renk.

(802) 800 numaralı dipnota bakınız.

1889 TAHRİRİNE NAZARAN VAN VİLÂYETİNDE MUKÎM KÜRD VE ERMENİLERİN MİKDAR-I HANE VE NÜFUSLARINI MÜBEYYİN CEDVELDİR(803)(*)

KAZALARIN ESAMİSİ(804)		EKRAD(805) Hane	EKRAD(805) Nüfus	ERMENİ Hane	ERMENİ Nüfus
Van merkez	kazası	4900	25400	7905	47430
Bargirî	"	2470	14820	314	1884
Erciş	"	2378	14268	495	2970
Adilcevaz	"	844	5064	491	2946
Kavaş	"	845	5070	901	5406
Karçıkan	"	1055	6330	778	4668
Şatak	"	540	3240	763	4578
Nurdoz	nahiyesi	818	4908	166	916
Muks	"	459	2754	709	4253
Mahmudiye	"	1504	9024	84	504
Elbak	"	2643	15858	560	3360
Hamidiye-Hoşab	"	885	5310	299	1794
Kavar	"	1953	11718	96	576
Çolemêrg	"	1362	8172	85	510
Beytüşşebab	"	2830	10980	00	000
Şemdînan	"	1891	11346	00	000
Yekûn 15 kaza 1 nahiye (806)		26377	158262	13746	82476

(803) "1889 sayımına göre Van ilinde yaşayan Kürd ve Ermenilerin konut ve nüfuslarının miktarını belirleyen cetveldir" demektir.

(804) "İlçelerin adları' demektir.

(805) Ekrad: Kürdler.

(806) Cetvelde gösterilen yerlerin 15'i ilçe, biri de nahiye olduğuna göre, öyle anlaşılıyor ki "Nurdoz nahiyesi"nin altındaki tırnak(denden) işaretleri yanlışlıkla konulmuştur ve Nurdoz'un altındaki yerler de ilçedir.

[9] VAN VİLÂYETİNDE NESTURÎLERİN MİKDAR-I HANE VE NÜFUSLARI(807)

Van merkez	kazası(808)	152	912(809)
Mahmudiye	"	114	684
Elbak	"	163	978
Hoşab	"	36	216
Kavar	"	386	2216
Çolemêrg	"	465	3790
Beytüşşebab	"	595	3750
Şemdînan	"	125	570
Teyaronhof	"	3665	21990
Yekûn		7101	42106

(807) "Van ilinde Nesturîlerin konut ve nüfus miktarı" demektir.
(808) "Van kazası"ndan maksat, il merkezi olan Van kentinin oluşturduğu merkez ilçesidir.
(809) İlk sayı konut miktarını, ikinci sayı ise nüfus miktarını gösteriyor.

VAN VİLÂYETİNDE SAKİN AŞAİRİN MİKDAR-I NÜFUSLARI İLE MARBUT OLDUKLARI KAZA VE İŞGAL ETTİKLERİ MAHALLER

ESAMİ		NÜFUS-I ZÜKÛR	NÜFUS-I UMUMÎ(810)	BULUNDUKLARI ARAZİ
Ademan aşireti		5538×8(811)	44304	Diyadin, Erciş
Hayderan	"	6911×8	61288	Erciş, Patno, Dedeli
Milan	"	1306×8	10800	Bargirî, Sıtmas
Taqorî	"	1415×8	10320	Saray, Ahurik-i Süflâ
Şîyolî	"	1601×8	12808	Tîrkeşan
Muqrî	"	2103×8	16816	Torrek, Saray
Şemsikî	"	1550×7	12400	Karahisar, Saray
Şikeftî	"	1470×8	11716	Qereçîyan
Herkî	"	0000	6000	Gevar
Goyî	"	0000	20000	Şemdînan, Çolemêrg
Şêrwan	"	0000	4000	Kavar, Şemdînan
Ertûşî	"	4000	31000	Başkale ve Bohtan
Malxuran	"	1400	11200	Karahasan, Melazkurd
Dostikî	"	0000	3500	Kavar, Şemdînan
[10] Dîzra	"	0000	4300	Kavar
Biradost	"	0000	7300	Biradost
Ûramar	"	0000	1500	Ûramar nahiyesi
Dostikan	"	0000	2000	" "
Lobin	"	0000	800	Çolemêrg
Melah	"	0000	700	"
Marones	"	0000	850	Nesturîler civarında
(812)	"	0000	1474	" "
Sindî	"	0000	760	Çolemêrg civarı
Yekûn-ı aşair		27317	277780	

Van vilâyetinde mukîm Kürdler 158262

Van vilâyetinde mukîm	KÜRDLER	ERMENİLER	NESTURÎLER
	436042(813)	82470(814)	42106

---

(810) Esamî: İsimler, adlar. Maksat, aşiret adlarıdır.
Nüfus-ı zükûr: Erkek nüfusu, aşiretlerin erkek sayısı.
Nüfus-ı umumî: Genel nüfus, aşiretlerin genel sayısı.

(811) Anlaşıldığına göre çarpı işaretinden sonraki sayı, erkek nüfusunun aşiretin genel nüfusuna oranını gösterir. Örneğin burada, aşiretin nüfusunun sekizde birinin erkek olduğu belirtilir. Ertûşî ve Malxuran'ın erkek nüfusunun yüzdesi gösterilmemiş, birçok aşiretin erkek nüfusunun yerine dört sıfır konulmuştur. Öyle anlaşılıyor ki bunların erkek nufusu saptanamamıştır.

(812) Bu satırda aşiret adı derginin alsında çıkmamıştır.

(813) Bu sayı, Van'da yaşayıp da aşiret durumunda olmayan ve aşiret durumunda olan Kürdlerin toplam nüfusunu gösteriyor.

(814) İlk cetvelde Ermenilerin nüfusu 82476 olarak gösterilmişti.

Van vilâyetindeki Kürdler ve Ermenilerin mikdar-ı hane ve nüfuslarını mübeyyin cedvel, âsâr-ı Garbîyeden muktebes olduğu cihetle aynen derci münasib görüldü ise de, saika-i sehv ve adem-i mâlumâttan mütevellid hatîatı tashih etmeyi, bihasebilimkân derece-i vücubda addeyledik:

Cedvelde Kavar kazasının Kürdlerin nüfusu 1070, Ermenilerin 5406 gösterilmektedir.(815) Bu pek acîb ve garib bir meseledir. Kavar'da (816) Ermenilerin tefevvuk-ı adedîsi hiç bir tarihte yüzde otuzdan fazla bir yekûn teşkil edememiştir.

Hele ağrebul-garaibden Muks meselesi; "2754 Kürd", "4253 Ermeni" istatistikleri bize gösteriyor. Halbuki Muks'taki Ermeniler, yüzde kırk raddesinde bir kesafet-i adedîyeye malik idiler. Fakat ekseriyetle müstecir bulundukları cihetle, ahali-i mahalliyeden addolunmazlardı.

(Mâbâdı var) (817)

JÎN

[11] KÜRDÇEYE DAİR(*)(*)

— 2 —

"Neşriyât sistemi"ne dair mütalâayı ikinci makaleye terketmiş idim. Fakat bu sisteme dair tafsilât vermeden evvel, onun esası olan bazı işlerden bahsetmek mecburiyeti vardır. Evvelemirde, şimdiye kadar belki de çok söylenmiş ve dinlenmiş birkaç sözü tekrar edeceğim. Bana göre bu, tekrar veya tekrir-i zaid değildir:

Biz lisanımızı ıslaha çalışmak isterken, en çok dikkat ve basireti istilzam edecek nokta, sarfedeceğimiz kuvvetlerin tabiat kanunlarıyle tevafukudur. Kavanîn-i tabiiye ile teâruz eden faaliyetler, mahkûm-ı zevaldir. İfratperverlikler, tâbir-i amiyane ile yorgana göre ayak uzatmamak, hüsranı dâvet eder. Bundan başka, intihab edilecek tarz-ı mesaînin zaman ve ahvalın gösterdiği icabâta uygun bulunması, milletteki fikir cereyanlarıyle mâkûs bir istikamet-i harekete malik olmaması kat'iyen lâzımdır. Binaberîn, gitmek istediğimiz yola tam hazırlıkla çıkmak ve her adımı müteakib, bir hatve sonraki eb'ad ve mesafâtı, ilk adımların etrafta husule getirdiği tesirâtı pek derin ve ince bir surette muayene etmek ve şüûnun göstereceği icabât-ı zarurîyeye tevfik-i faaliyet eylemek mecburiyetini hiç bir zaman unutmamalıdır.

(815) Burada iki dizgi yanlışlığı olduğu açıktır. Çünkü ilk cetvelde Ermeni nüfusunun 5406 olarak gösterildiği yer Kavar değil, Kavaş'tır. Ancak Kavaş'taki Kürd nüfusu da 1070 değil, 5070 olarak gösterilmiştir. Açıktır ki Kavaş adı yanlışlıkla Kavar, 5070 sayısı da yanlışlıkla 1070 biçiminde dizilip öyle çıkmıştır.

(816) Buradaki Kavar adı da yanlıştır, doğrusu Kavaş'tır.

(817) Burada, "devamı var" anlamına gelen "mâbâdı var" denilmişse de, derginin bundan sonraki sayılarının hiç birinde bu yazının devamı çıkmamıştır.

Şurası da asla hatırdan çıkmasın ki, lisan meselesi bizde haddizatında pek muğlak, çok müşkilâtlı bir saha-i faaliyettir. Dilimizin bugünkü hali, bizi, iktihamı hakikaten pek büyük himmetler sarfıyle kabil olacak yığın yığın müşkilâtla karşılaştıracaktır. Hedef-i muayyeni istihsal için sarfı lâzım gelen ikdamât-ı fevkalâde yanında elimizdeki vesait-i maddiyenin azlığı mülâhaza olundukça nevmîd olmamak kabil olmuyorsa da, tabiî ve mantıkî bir tarîk-i mesaî tâkibedildiği takdirde, kuva-i masrufenin geç olsa bile behemehal semeredar-ı muvaffakiyet ve inkişaf olacağı, şübheden âzadedir. Bizden evvel aynı yolda yürümüş milletlerin maksada zaferyab olmaları, bizim için bir vesîle-i teşvik teşkil eder.

[12] Bir nokta vardır ki, yüklenmek istediğimiz bu azîm bar-ı mesaîye tahammül hususunda bize kuvvet ve itminan bahşediyor: Bizden evvelki milletler, lisan ve tarihlerini tedvîn ve tesbit ederken, ellerinde bugünkü terakkiyât-ı medeniyenin pîş-i faaliyetimize serdiği vesait-i mütekemmile mevcud değildi. Fakat bu azîm ve mühim mahrumiyetler, onların mazhar-ı muvaffakiyet olmalarına mani olmadı. Filhakika o zamanlar, ne lisaniyât ilmi bugünkü derece-i tekemmülüne vâsıl olmuş, ne de bu yoldaki faaliyetleri teshil eden vesait ve neşriyât-ı fenniye bugünkü mebzuliyetle mevcud bulunmuştu. Bununla beraber, lisan ve tarihi tanzim etmek isteyip de muvaffak olmamış bir millete küremiz üzerinde tesadüf edilememektedir.

Bize gelince; muvaffakiyeti temin veya teshil edecek âsâra ziyadesiyle malik bulunuyoruz. Atacağımız her adım, yirminci asr-ı medeniyetin bütün vesait-i irfanıyle mazhar-ı teşcî' olacaktır. Vakıa, hedefe vâsıl oluncaya kadar çok zaman geçecek; fakat düşünelim ki milletlerin hayatı teemmül edilince, vahid-i kıyasî-i zaman gün ve sene değil, ancak asır veya asırlardır.

Bu işte bizim yapacağımız şey, kuvvetlerimizden hatta bir zerresini beyhüdeye sarfetmemek, her zerre-i mesaîmize mukabil mutlaka bir habbe-i muvaffakiyet temellüküne çalışarak hemen saha-i cidal-ü sa'ye atılmaktır. Bu da, her işin, Levh-i Mahfuz(818) muvaffakiyeti olan programa malikiyetle kabildir. Öyle bir program ki, harekete başlanacak dakikadan şahid-i muvaffakiyeti derağuş edinceye kadar atılacak mühim adımları elzem ve esaslı teferruatıyle ihtiva etsin ve tatbikatında hatta küçük bir inhirafa müsaid bulunmasın.

Bir işte programsız muvaffak olunabilecek devirlerden çok, pek çok uzaklarda yaşadığımızı derhatır ettirmenin faydasız olmadığına kaniim.

*

Şimdi de biraz, elimizdeki mevadd-ı ibtidaiye-i lisaniyenin kemiyet ve keyfiyetinden bahsetmek icabediyor:

Dilimizin, bugünkü ihtiyac ve telâkkîlere göre bir lisan mahiyetini haiz olması için malik bulunması elzem olan esasâttan, halen muayyen bir kısım

(818) Levh-i Mahfuz: Din inancına göre, Tanrı tarafından takdir edilen her şeyin yazılı bulunduğu levha.

insanlar [13] tarafından —fakat şerait-i ibtidaiye tahtinde— konuşulmadan başka hiç birine sahib olmadığı bir hakikattir.

Bu ifademle, dilimizin ne lugat, ne sarf ve nahv(819) ve ne de edebiyatından, mazbut ve matbu ve ihtiyac-ı millîye kâfi bir sermayeye malik bulunmadığımızı anlatmak istiyorum.

Birçok lehcelere malik Kürdçemizin bazı kısımlarına dair Rusça, İngilizce, Almanca ve Fransızcada birkaç tedkik, bir-iki ufak lugat ve sarf kitabı intişar etmişse de, Kürdistan gibi bir mıntıkada Kürdler gibi bir millet arasında, lisanı ya hiç bilmeyen veyahud pek az anlayabilen Garbliler tarafından pek sathî tedkiklere istinaden yazılan bu eserlere büyük bir ehemmiyet atfı doğru değildir. Böyle olmakla beraber, şurası inkâr olunamaz ki bu eserler, salim bir usul-i tedkik ve tarz-ı tetebbuu ve herhangi bir mahsul-ı tetebbuun en esaslı ve dakik surette tertib ve tanzimini irae gibi meziyet-i mahsusayı haiz olmak cihetiyle, emsali mesaîde numune ittihazına lâyıktırlar. Bu itibarla ve ayrıca birçok mukayeseleri hâvî bulunmalarıyle mesaî-i lisaniyemize çok kıymetdar muavenetler edebilir ve fakat hiç bir zaman esas olamazlar.

İkinci derecede, eski-yeni Kürd erbab-ı tahriri tarafından ihzar edilmiş sarf ve nahv kitabları ve bir-iki lugat mevcud ise de, bunlardan edilecek istifade mahdud bir derecede kalacaktır. Bir de Kürd üdeba ve şuarası tarafından yazılarak, birtakımı usulü dairesinde cem'ü tedvîn edilmiş divanlar, eş'ar ve ebyat vardır. Müstesnası mevcud olmamak şartıyle,(820) hemen umumen bu divanlar, şiirler, milletin hakikî lisanı olan avam dilinden çok uzak ve yazıldıkları muhît ve zamana göre ekseriyetle Arabî, Farisî kelimâtla doldurulmuş tuhaf birer halîtedir. Vücudlarından istığna kabil olmadığı halde, bu gibi âsârdan edilecek istifade de mahduddur.

Üçüncü ve en mühimmi, avam-ı milletin müfekkiresinde sakladığı hazinedir. Bugünkü işlerde muvaffak olmak, bugünün telâkkîlerine uygun çalışmakla mümkündür. [14] Halıhazırda umumiyetle kabul edilmiş bir kaide vardır. O da, milletin öz lisanı, o kavmin gayri münevver kitlesinin ve hususen ihtiyar kadınlarının konuştuğu dildir.

Binaberîn ben de, lisanın tedvîninde, kitle-i avamın ihtiyar ettiği eşkâl ve lugâtın esas ittihaz edilmesini istiyorum. Bu, hakikî bir hazinedir. O menba-i feyyazın muhtevasını zabte, ele geçirdiğimiz malzemeyi kavaid-i fenniye-i ahîreye muvafık bir şekilde tertib ve inşaya muvaffak olursak, —asla tereddüd etmeden iddia edebilirim— az zamanda, bugün Şark'ta cari lisanların ekserîsinden daha zengin bir lisan-ı tahrir ve tekellüme malik oluruz.

*

Şimdi, bu muhtelif menbalardan nasıl istifade edilmesini tasavvur ettiğimi arzedebilirim:

---

(819) Sarf ve nahv: Dilbilgisini inceleyen iki bilim dalı.

(820) Doğrusu "olmak şartıyle" olmalıdır.

1- Başlıca lisan meselesiyle —muayyen bir plan dahilinde— uğraşacak bir heyet-i daimeye lüzum vardır. Bu heyet, en tabiî olmak üzre **Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti** merkez-i idaresini kendisine darülmesaî ittihaz etmeli ve tetebbuât-ü tedkikatında cemiyetin âzamî derecede muavenetine mazhar olmalıdır.

2- **"Lisan Encümeni"** gibi basit bir isimle yad edilecek olan bu heyetin âzası, muhtelif Kürd lehcelerinden bir veya birkaçına âşina ve mümkün olduğu kadar tahsil görmüş zevâttan müteşekkil olmalı; bu heyete teşrîk-i mesaî etmek üzre elsine-i ecnebiyeye vâkıf zevâttan birkaçı terfik edilmelidir.

3- Heyet, tarz ve zaman-ı mesaîsini bizzat tayin etmeli; bâhusus âza-i kiramı meşağıl-ı hususiye veya tahsilleriyle meşgul olacaklarından, encümenin iştigali bir daire-i mahsusada vaki olmak gibi tahdidâta tabi tutulmayıp, âzadan beheri, şube-i mesaîsine aid vesaik ve evrakı istediği mahalle götürebilmeli; ancak netaic-i müstahsalanın takrir ve tesbiti, umumî ictimalarda bilmüzakere icra olunmalıdır.

4- Encümenin ilk ve en mühim vazifesi, lisanın lugâtını cem'ü tedvînden ibaret olmalıdır:

[15] A- İntihab olunacak herhangi lisandaki bir lugat kitabı esas ittihaz edilerek, buna göre her kelimenin beher Kürd lehcesindeki mukabili tahrir edilmeli.

B- Her kelimeye mukabil elde edilecek müteaddid lugatlar miyanından, bittedkik sem'a en muvafık geleni mukabili aranan lugatın Kürdçesi olarak kabul ve o suretle defter-i mahsusuna kaydettikten sonra, aynı mânaya mevzu diğer kelimeleri de yine sem'a mülâyemet nazara alınmak şartıyle tayin edilecek bir sıra dahilinde birinciden sonra derc etmelidir.

C- Kürdçede mevcud olup, esas ittihaz ettiğimiz lugatta mukabili bulunmayan lugatları aynı şerait dahilinde ve hurûf-ı heca tertibiyle diğer bir deftere kaydetmeli.

D- Esas lugatında mevcud ve fakat Kürdçe mukabili bulunmayan lugâtı, hurûf-ı heca sırasıyle üçüncü bir deftere idhal ve bâdehü, âtîde izah edilecek menabi' ve usullere müracaatla mukabilleri vaz' ve tayin edilmeli.

5- Encümen âza-i kiramının hıfzlarındaki lugâtın —şerait-i mâruza dahilinde— toplanmasıyle meydana gelen lugat kitabı, mümkün olduğu kadar bütün Kürd lehcelerinin malik bulunduğu lugâtı ihtiva ederse de, lisanın konuşulduğu mıntıkalardaki ahali arasında hatta encümendeki zevâtın saha-i ilminden haric birçok lugâta tesadüf pek tabiî olduğundan, ayrıca manatık-ı muhtelifede cem'i lugât işiyle iştigal edecek zevâtın temin-i tedariki, ehemm-i umûrdandır. Bundan başka şu üç madde, cem'i lugât meselesinde faydalı ve kıymetdar menabıa işaret eder:

A- Ahlakî, gayri ahlakî durûb-ı emsalin cem'ü tedvîni.

B- Ahlakî, gayri ahlakî bilumum hikâye, masal ve efsanelerin aynen toplanması.

C- Avam beyninde mütedavil Kürdçe ebyât ve her nevi eş'ar, her neye dair olursa olsun cem'ü tedkiki.

Gerek bunlar ve gerekse köşe-bucakta kalmış lugâtın cem'i için düşünüle-

cek [16] çareler miyanınd, muhtelif lehcelerin tekellüm olunduğu manatıka, lisana âşina, münevver zevâtı memur etmek hatıra gelirse de bu, cemiyetin şimdiki vesaitiyle kabil-i icra görünmediğinden, bu maksadı teminen şöyle bir tertib yapmak mümkündür:

a- Yukarıdaki şerait tahtinde meydana getirilen lugat kitabında mevcud olmayıp, ahali arasında müstamel lugâtı, delâlet ettikleri mâna mufassalen ve misallerle izah edilmek üzre encümene bildirecek zevâta, lugat başına münasib mükâfat-ı nakdiye îtası.

b- Durûb-ı emsali ihtiva etmek üzre tertib ve neşrolunan kitabda münderic bulunmayan durûb-ı emsali, onları tevlîd eden vakayii de hâkî olmak üzre encümene bildirecek zevâta daha yüksek mikdarda bir mükâfat-ı nakdiye verilmesi.

c- Hikâye, masal ve avam şarkıları için aynı tarzda hareket edilmekle beraber, Dersaadet'te(821) adedleri pek kesîr olan Kürdlerle bu maksad dahilinde temas edilmeli ve daimî reklâmlarla, taşra kari'lerinin bu babda muaveneti temennî olunmalı.

6- Bu menabiin kâffesine müracaat edildiği halde bile, bir lisan-ı ilmî ve fennînin malik olması zarurî bulunan birçok kelimât ve tâbirâtın noksanı pek mahsûs bir halde göze çarpacaktır. Buna birkaç çare vardır ki, bazı mahzurları da hâvîdir.

Bunlardan birincisi, ihtiyacı, Farisî veya Arabîye müracaatla temindir. Lisanı komşu dillerin zîr-i tahakkümüne atacak ve binnetice havas ve avam dili gibi ucûbeler doğuracak bu şıkkın ihtiyarına ilelebed muhalifim.

İkincisi, kısmen Pehlevî, Zend, eski Farisî gibi dilimizin aslıyle alâkadar lisanlara müracaattır. Bunda, birincideki kadar mahzur yoktur. Ancak, pek eski zamanların yadigârı bulunan bu lisanların ihtiyacımıza kâfi gelebileceği meşkûktür. Mamafih, bunlardan istifade olunmalıdır.

Üçüncüsü ve en tabiîsi, Almanların yaptığı gibi, ifade edilmek istenilen mâna ile münasebet-i tammesi bulunmak üzre birkaç kelimeden terkib, veya Kürdçede [17] mebzulen mevcud zarf, zaman, mekân, failiyet. . .ilh. gibi edevâttan münasiblerini evvel veya ahır-ı kelimeye ilâve suretiyle teşkil usulüdür.

Bu şekli, lisana istenilen zenginliği vermeye kabiliyetli görüyorum. Ayrıca lisanımızdaki terkib-i izafî, vasıf terkibleri birer isim kabul etmek de pek zengin bir menba olur.

7- Encümen, yeniden muttali olduğu veya vaz'ü teşkil ettiği lugâtı her sene nihayetinde tab'ü neşir, ve asgarî beş senede bir lugatını tecdîden tab'etmelidir. Kezalik, durûb-ı emsal mecmuasını da mâlumât-ı cedîdesinden hissedar ederek, münasib zamanlarda muaddel mecmualar neşreylemeli.

8- Encümen neşriyâtının hasılât-ı safiyesi âzalara hediye edilmelidir.

9- Lisanın sarf-ü nahvini tanzimde en büyük aile-i lisaniyenin esas ittihaz edilmesi, en kestirme ve tabiî bir yoldur. Zamanımızda bu hak, Şimal Kürd-

---

(821) Dersaadet: İstanbul.

çesinindir. Binaberîn, bu maksadla Hakkâri ve Bohtan lehcesinin tercihini tavsiye edebilirim.

Bunda lüzumsuz hodkâmlıklarda bulunmak, milletin hakk-ı hayatına suikasd derecesinde bir cinayettir. Binaberîn, tealî-i millîyi isteyen her Kürd, mefkûresinin azameti karşısında pek küçük kalacak bu gibi hodbinliklerden hazer etmelidir. Farzımuhal olarak bazı muhalefetlerin zuhurü halinde de müteşebbisler, kendilerince muayyen hedefe doğru bilâ tereddüd ilerlemekten çekinmemelidir. Yalnız sebat ve inad ve tereddüdsüz bir fikr-i tâkibdir ki bu gibi azîm işlerde zâmın-ı muvaffakiyet olur.

Geriye kalan en mühim madde, bu kadar fedakârlıklar ibzaliyele istihsal edilen neticeyi umuma mal edebilmektir. Benim düşündüğüm vasıta-i tâmim pek sadedir. İşte "neşriyât sistemi" namını verdiğim tertib budur. Şöyle ki:

Cemiyet, tesis edeceği bilumum gazetelerde Kürdçe makalâtı münhasıran encümenin lisan-ı muhtarı ile icra etmelidir. Bunda hakikî bir inadla sebat ederek, her ne pahaya olursa olsun esas-ı muayyenden zerrece inhiraf etmemelidir. Hele itirazı şayan-ı istima' olamayacak anâsırın alacağı vaz' [18] ve tavrı, şayan-ı nazar bile görmemeli. Bir taraftan mâlumât-ı ibtidaiyeyi hâvî küçük kitablar telif ettirerek meccanen her tarafa neşr-ü tevzi etmeli, bir yandan da daha yüksek derecedeki ilmî ve fennî âsârı tab'ü neşir suretiyle de milletin tabaka-i münevveresini bu gaye etrafında toplamaya himmet eylemelidir.

*

Sevgili millettaşım! Benim, lisanımızın ıslah ve tâmimi hakkındaki tasavvurlarım, —istereseniz tahayyül deyiniz— bu saydıklarımdır. Bakalım siz ne düşünüyorsunuz. Bu düşüncelerinizden öteki kardeşleri de haberdar etmenizi bekliyoruz. Sevgili **"Jîn"**, hepimizi dinleyecek kadar lütufkârdır.

Hurufât meselesini de başka bir zaman konuşacağız.

28 Mart 335(1919)

Kurdîyê Bitlîsî

KÜRD TARİHİNDEN

BABAN HANEDANI(*)

(MÂBÂD: 4)

Muharriri:
Aziz Yamülkî

Baban hakimi Süleyman Paşa, bu iki ordunun harekâtı esnasında her ne kadar memleketini îstilâdan kurtarmış ise de, Hakimlik dahilinde vukua gelen bir şûrişte, Qelaçolan(822) harabelerinde âsârı hâlâ bakî olan cesîm konağında, 1159 senesine(823) müsadif pek fırtınalı bir gecede uyurken, harem bahçesine mulasık bir dut ağacından aşma suretiyle dahil olan Feqî Îbrahîm namında bir serserinin hançeriyle şehid edilmiştir.

Bugün orada makarr-ı hükümet olan konağının bazı temel harabelerinden başka bir şey meydanda kalmadığı halde, mâhud dut ağacı esrarengiz bir surette hâlâ bakîdir.

[19] Feqî Îbrahîm nam serserinin esna-i derdestinde elindeki kanlı hançeriyle kendi kafası kesildiği mahal dahi zairlere gösterilmektedir.

Qelaçolan mevkiinde mazînin şanlı hâtırâtını hale nakleden pek çok harab mebanî enkazı, bunlardan ayrılmış birçok cesîm taşlar, mezarlıklar, birçok cesîm asırdîde ağaclar, etrafındaki dağlar miyanında süzülüp giden Qelaçolan(Karaçolan) suyu ve bu suyun sağ sahilindeki tepelerde hakimlerin merakıdını muhtevî cami ve havuzu olduğu söylenmekte olan cesîm bir çukur, yüksek bir tepe üzerinde ve etrafında Hakimliğin, hakimden sonra en büyük recülü olan ağaların ve bunların tâifelerinin merakıdı, o zamanki terakkînin şahidi olan Alay Çavuşu Mahallesiyle cami civarındaki cesîm bir sahayı birbirine rabteden büyük köprünün su üzerindeki ayaklarının âsârı, şimdiki Karaçolan denilen pek küçük köyün şimal-ı şarkîsinde yüksek dağ üzerinde asıl Çudalan Kalesinin harabesi gibi şeyler vardır.

Halihazırda Süleymaniye'de kâin Alay Çavuşu namıyle müsemma mahallenin o zaman Qelaçolan'dan gelen Alay çavuşu mensubanının tesis ettiği ve Alay çavuşlarının vazifesi de hakimin muharebât esnasında borularını çalarak herkese silâhbaşı emri vermek olduğu söylenmektedir.

Hakimlerin merakıdını muhtevî, küçükçe yapılmış bir kubbenin etraf duvarlarından başka bir tarafı muhafaza edilmemiştir. Derûnundaki merakıddan, bilhassa Feqî Îbrahîm tarafından şehid edilen Süleyman Paşa'nın kabri

(822) Bu ad, bu yazı dizisinin daha önceki bazı bölümlerinde bu şekilde, yani "Qelaçolan" şeklinde geçmişti. Yazı dizisinin bu bölümünde ise "Qaleçudalan" olarak geçiyordu. Biz, daha önceki bölümlerde geçen şekliyle uyum sağlansın diye burada da bu adı "Qelaçolan" şeklinde yazdık.

(823) Milâdî takvime göre 1747 yılı.

nisbeten daha iyi mahfuz kalmış ve bu kabrin dahi toprağa gömülmüş taşlarını bizzat meydana çıkartarak, mümkün mertebe temizlendikten sonra aşağıdaki yazılarını okumak kabil olmuş ve maalesef tarihi, okunamayacak surette dökülmüş buldum; taşlarda mevcud olup okunamayan yerler nokta işaretiyle gösterilmiş ve imlâlar aynıyle istinsah edilmiştir:(824)

(824) Yazının bu bölümünün sonunda, "devamı var" anlamına gelen "mâbâdı var" denilmemişse de, yazı burada bitmemektedir. Bundan sonraki bölümü derginin 18'inci sayısındadır.

[20]KÜRDÇE KISMI

NÛR

Ez temaşe dikim, welatê min temam baxê gulan
Çar teref bêdeng, samit bûn ji nexma bilbilan(825)

Alîyekî bêhna buharê, alîyekî dengê hezîn
Cû û cûbaran gewrî êxistine ava şîrîn

Xuş-xuşa avê digel fesla dibêjit endelîb(826)
Saqîya, meclis temam e, mest bi ava zebîb(827)

Belg hemî şermende ne ji husn û cemala gulşenê
Qetre qetre xwêh dirêjin, wek xunava gerdenê(828)

Ew heqîqet da zerîf e, qabilê teswîr nîye(829)
Sed esef muhtacê tenwîr e, ku lewra tarî ye(830)

Lazim e hilkin çirayek j'şu'leya "hel yestewû..."(831)
Cumle mecbûrê xebatê ne bi emrê "utlubû..."(832)

26 Adar 335(1919)
Ji Mala Hekarîyan
E. Rehmî

---

(825) Samit: Bêdeng, deynekir.
Nexme: Stran, nêwirîn.
(826) Endelîb: Bilbil.
(827) Saqî: Meygêr, meygerîn.
Saqîya: Meygêro, meygerîno!
Zebîb: Mewij.
Ava zebîb: Mey.
(828) Qetre: Dilop.
Xwêh: Zweydan.
(829) Teswîr: Salixdan.
(830) Esef: Mixabin.
Tenwîr: Ronîkirin.
(831) Hel yestewû: Ma wek hev in, ma bi tenga hev ra ne, ma di sewîyek da ne!
Ev îşaret e bi alîyê ayetek ve. Xwedê di wê ayetê da weha dibêje: "Ma kesên zana û nezan wek hev in!"
Qesta hozên ev e ku em ji şu'le û ronayîya vê ayetê li welatê xwe çiraya xwendin û zanînê hilkin û bi wê çirayê welatê xwe ronî bikin.
Peyvika "yestewû", di ayetê da "yestewî" ye. Wisa tê zanîn ku hozên jibo rastanîna qafîyê digel peyvika "utlubû" ya di malika pey wê da, peyvik "yestewû" nivîsîye.
(832) Utlubû: Bigerin, bixwazin, daxwaz bikin.
Ev îşaret e bi alîyê hedîsek ve. Pêxember di wê hedîsê da dibêje ku: "Zanîn li Çînê be jî lê bigerin".
Qesta hozên ev e ku em hemî li gora vê hedîsê mecbûrê xebatê ne.

MEGER L'ÊM ACİZ Î?(833)

Le min boç zîz î umrim, çawekanim, mahîtabanım?
Tewêlit bo çî kûj e, ya çi qewmawe, çi tawanim?

Le pêşa pêşî tabûrî mujet, herdû birot keç bû
[21] Delêy bo tîpî aşiq zulfeqar e, tîxî birranim

Kemendî zulfî xawit çunke bazûbendî parû me
Çi hacet waizî serzil be efsûn bestî destanim!

Melamet bas biken, çun min xerîb û xanewêran im

Telîsmî gencî husnî to muemmay alemî kewn e
Le hellî wî be ser çû umrim û hêşta ger ciwan im

Ke nermîn baweşî to êşêk e bo qelbî mecrûhim
Be lence lê gerrê satê, hewa da tiflî giryanim

Belê Şewqî ke Kurd e çawbexwên e, qet heda nada
Be xwênî çawekanim sûr buwe çakî girîbanim

23 Kanûnî Ewwel 333(1917)

Qazîzade
M. Şewqî

(833) Nawnîşanî em helbeste le kovareke da be curêk nûsrabû ke manayekî nebû; ême wa dezanîn debê her b'em cure bixwênrêtewe: "Meger l'êm aciz î?"

PÎYESA KURDÎ(834)

MEMÊ ALAN(835)

Tîyatroya Kurdan fezîlete Kurdan noşî didit(836)

DU PERDE PÎYES

Esera E. Rehmî

EŞXAS:(837)

MEMÊ ALAN
LEWEND- Hevalê Memo, xulamê Mîr
ÇAVREŞ- Dayika Memo(838)
XEZAL- Jina Memo

PERDE VEBÛ

(Odekê Kurmancî xemilandî, bi berr û maforan raxistî. Dîwarê wê, çekêt Memo pê ve hilawîstî ne. Çar terefê dîwar doşek, balgî ne.)

---

(834) Ev sernivîsar di eslê kovarê da bi zimanê Tirkî, "Kürdçe Piyes" hatibû nivîsîn. Ji ber ku pîyes bi Kurdî ye, me sernivîsar jî wergerand Kurdî û Kurdîya wê nivîsî.

(835) Gerçi navê vê pîyesê "Memê Alan" e û navê mêrxasê wê yê sereke jî Memê Alan e, lê babetê wê ne çîroka "Memê Alan" a klasîkî ye. Nivîskarê hêja Evdirehîm Rehmî, di nivîsîna pîyesê da awayê "lêanîn"ê bi kar anîye. Di zimanê bêjeyî da "lêanîn", ku bi Înglîzî jê ra tê gotin "adaptation", ev e ku mirov esereka bêjeyî bigire, li gora babetekî dî ji nû ve binivîse, yanî li babetekî dî bîne. Nivîskar jî çîroka "Memê Alan" a klasîkî girtîye, li gora babetê Şerê Selaheddînê Eyyêbî li dijê filan ji nû ve nivîsîye, tê da nexşên Kurdîtîyê û Îslamîyê bi kar anîne; bi kurtî, çîrok li babetekî dî anîye.
Ji alîyekî dî ve, di pîyesê da ji alîyê zimanzanîyê ve hin şaşîyên çapê derketibûn. Mesela pevekek weha bû: "Neyaran serhedan girtine". Lê rastê wê weha ye: "Neyaran serhed girtine". Me di wergeranê da şaşîyên weha gişt rast kirin.

(836) Noşî didit: Nîşan dide, dinumîne.

(837) Eşxas: Piranîya "şexs" e. "Şexs" bi mana "kes" e.

(838) Di eslê kovarê da ev rêz weha bû: "Dayika Memo- Çavreş". Rêza pey wê jî weha bû: "Jina Memo- Xezal". Lê belê, çêtir e ku berê nav, paşê salix bê nivîsîn. Çawa ku nivîskar berê navê Lewend, paşê salixê wî nivîsîye. Ji ber vê yekê, me jî berê navên Çavreşê û Xezalê, paşê salixên wan nivîsîn.

MEMO

(Tenê) Belê. . . Îroke Mîr emir kirîye, xeza ye.(839) Neyaran serhed girtine. Zaryê Kurdan, meazellah dê di ber dest û pîyên dijminan biçit. . .

Ez ji kî kêmtir im! Ma ez Kurmanc nînim! Ma namûsa her Kurdekî namûsa min nîne! Elbet. . . Elbet ez'ê biçim. Qîyamet rabit dîsa ez diçim. Xwîn seran bibit dîsa ez xwe nagirim.(840) Hetta Xezal jî min meni' biket dîsa ez nawestim.(841) Ez Memê Alan im. Mîrê Hekarîyan emir kirîye. Hem Sultan Selaheddîn şîrê xwe kêşaye,(842) li pêşîya temamê dinyayê westaye, Qudsa şerîf muhafeze diket. Umûmê filan berhev bûne ku ewê ji Îslamê bistînin. Cuhab ji Mîrê Hekarîyan hatîye,(843) em dê biçine harîkarîya wî. Îslam hemî li wê berhev bûne. Jibo çi? Elbet jibo xezayê. Mala Hekarîyan hemî çekêt xwe bestine. Jibo çi? Elbet jibo xezayê. Ma ez ji wan nazdartir im! Ma xêra xezayê dê her jibo wan bit!

(Dayika Memo ji der da têt. Wekî kurê xwe weha pirrxeleyan dît.)(844)

ÇAVREŞ

Kurê min, Xwedê xêr ket! Te çi bihîstîye tu weha pirrhîddet î, çavêt te weha sor bûne?

MEMO

Dayê, şîrê xwe li min helal bike! Dijminan ser li me rakirîye. Hatine Qudsê ji Îslamê bistînin. Û Mîr emir kirîye, xeza ye; dê biçine xezayê. Madem ez jî Kurd im û ez ji Alan im, bab û bapîrêt min di vê rê da çûne, divêt ez jî di vê rê da biçim. Te şîrê sipî daye min. Şîrê xwe li min helal bike.

ÇAVREŞ

Kurê min, di rîya dînê xwe û di rîya welatê xwe da eger ez te helal nekim, Xwedê jî min helal naket. Eger tu îro neçî, sibê dijmin dê bêtin. Min tu jibo rojekê weha xwedan kirî.(845) Ku tu wî cîyî jibo dîn û welatê xwe bigirî, navê Kurdîtîyê, Kurmancîtîyê î'la bikî,(846) min şîrê xwe helal kir. Xwedê digel te bî.

(839) Xeza: Şerê dînî, şerê ku jibo amanceka dînî tê kirin.
(840) Xwe nagirim: Xwe ranagirim, li paş namînim.
(841) Meni' biket: Rîya min bigire, ji min ra bibe mani', ritim.
(842) Şîrê xwe: Şûrê xwe.
(843) Cuhab: Xeber, haydarî, cewab.
(844) Wekî: Dema ku, wextê ku.
Pirrxeleyan: Bi xwîngermîyeka pirr, bi awayekî wisa ku xwîna wî pirr dikele.
(845) Xwedan kirî: Xwedî kirî.
(846) Î'la bikî: Bilind bikî.

[23] MECLİSA DUYÊ(847)

(Dengê derî têt.)

MEMO

Dayê, wê derî diqutin(heman dibezit). Ew kî ye? Ooo. . . Birayê Lewend, kerem ke. . . Kerem ke. . .

(Lewend ji der da têt.)

LEWEND

Esselamu aleykum!(Diçit milê Çavreşê.)

ÇAVREŞ

Aleykumusselam, kerem ke rûnê xwarê(Lewend rûdinit). Ser serê min hatî, ser çavan. Tu qencik î, xweş î? Mal, biçûk çawa nin?

LEWEND

Xwedê ji te razî bit. Mal, biçûk destê te radimûsin.

MEMO

Ser serê birayê xwe hatî.

LEWEND

Serê te hezarsalî bit. Te xwe berhev kir, dadê destûra te da?

MEMO

Me jî heta nuha ew xeber dida. Dayika min şîrê xwe li min helal kir. Dê karê min biket. Xwedê hez ket em jî kengê biçin?

LEWEND

Îroke mirovek ji Başgalan hatîye. Go "Mîr heta Çolemêrgê çûye". Lazim e di vê hefteyê da em li Çolemêrgê berhev bibin.(848)

MEMO

Îroke xwe berhev bikin, sibê zû ca em rê biçin.

LEWEND

Destûra min bide, ez jî biçim xwe berhev kim.

MEMO

Li ser serê min hatî(Lewend diçit).

---

(847) Duyê: Diduyan.

(848) Ev pevek di eslê kovarê da weha hatibû çapkirin: "Lazim e di vê hefteyê em berhev bibine Çolemêrgê". Bi dîtina me, ew awa şaş e û ji şaşîya çapê pevek wisa derketîye. Ji ber vê yekê, me ew bi awayê rast nivîsî.

ÇAVREŞ

(Xwe bi xwe) Ya Rebbî, ewladê min emanetê te ye! Tu fırset û silametîyê bidî'yê! (Temaşa Memo diket) Kurê min, Xwedê digel te bî! Ez biçim, karê zewada te bikim(Çavreş diçit).

MEMO

(Xwe bi xwe) Ey Xaliqê min, te çi lutfek mezin bi min ra kirîye, dayek xwedanhemîyet te daye min!(849) Çi ya wicdana min emir diket, ew pê razî ye. Çu caran nabit maniê şolan. Ez wê diçim ba Xezalê. . . Bûka hefteyekê ye. Ez bihêlim di cî da ma însaf e? Belê, însaf e. Lewra evînîya welatî ji hemî evînîyan mestir e. [24] Ew jî pê razî ye. Ez biçim xazî bibim, ca ew jî bibite herema xazîyekî. Lazim e ew jî fexrê biket.

(Piçek mulaheze diket. Wê wextê Xezal ji der da têt. Di destekî da desmal, çavê xwe paqij diket. Memo dest'î digirit, rûdinite xwarê.)

MEMO

Xezal, te xêr e? Tu bo çi digirî?

XEZAL

Ma hun naçin!

MEMO

Belê. Ji ber çûyina min lazim e tu bigirî!

XEZAL

Wekî tu çûyî, paş te ez dê çi bikim! Ma mimkun e jîna min! Wekî tu çûyî, ruhê min jî diçit. Min digel xwe bibe.

MEMO

Di şerêt weha da şerm e jin digel me bên. Hem jî dayika min tenê ye. Tu dê çawa bihêlî!

XEXZAL

Ez şev-roj xidamî(850) ji dayika te ra bikim ez jê aciz nabim, ez jê têr nabim(rohnikan îzhar diket).(851) Ez dê çawa te bidim destê felekê, dê çawa ji te dûr bibim!

---

(849) Hemîyet: Pêjna welatevînîyê.
Xwedanhemîyet: Kesê ku xwedîyê pêjna welatevînîyê ye, kesê welatevîn.

(850) Xidamî: Xizmetkarî.

(851) Rohnik: Histirên çavan.
Îzhar diket: Nîşan dide.

MEMO

(Bi anheng) Îro heft e dawet kirî
Xezayê ez ji te kirî
Ez diçime ber kafirî
Xezala min, delala min, bes bigirî

XEZAL

Memo îro bû eskere
Evînîya me bû kesere
Tu min bibe digel xwe, here
Yan bikuje, yan bikuj paşê here

MEMO

Tu bes rohnikan bibarîne
Îro dijmin li me kîn e
Westana min laiq nîne
Xezala min, delala min, bes bigirî

(Xezal nehişyar dikevit.)

PERDE DİKEVİT

Necm-i İstikbal Matbaası Müdîr-i Mes'ûl: Hamza

[25] MÜJDE

Mela Ehmedê Xanî hazretlerinin Kürd edebiyatında lâyemût bir mevki tutan bir şaheserleri olup, Kürd lisanının derece-i fasahat ve belâgatını isbat eden **"Mem û Zîn"** namındaki manzum romanları, inayet-i Barî ile **"Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti"** tarafından tab'ettirilmektedir. Kâğıdın ve tertibiyenin tereffuu gibi manilere karşı âzamî fedakârlık ihtiyarına ve nefaset-i edebiyesiyle mütenasib bir surette neşrine karar verilmiştir. Kariîn-i kirama tebşîr eyleriz.

MİZGÎNÎ

Kitêba **"Mem û Zîn"**ê em wê tebi' dikin; mizgînî li hemî Kurdan bit. Û babetê mezinahîya kitêbê û sûretekê pirr nefîs dê derkevit. Me guhdarî giranîya kaxidî û giranîya heqê murettiban nekir û bi fîdakarîyek mezin em derêtxin.

ADRES:

Babıâlî Civarı Ebussuud Caddesinde
Necm-i İstikbal Matbaasında
"Jîn" İdarehanesi

TEVZİ MAHALLİ:

Babıâlî Caddesinde Yeni Şark Kitabhanesi

ABONELERİMİZE

Abonelerimize gönderdiğimiz birtakım nüshaların vâsıl olmadığı şikâyeti, 5'inci nüshamızda merciinin nazar-ı dikkati celbedildiği halde hâlâ tevalî ediyor. Bu şikâyeti tekrar arzetmekle beraber, abonelerimize vâsıl olmamış nüshalar var ise numrolarını heman idareye bildirmelerini rica eyleriz.

Refîk-i mesaîmiz **"Kürdistan"** mecmuasının 4'üncü nüshası da intişar etmiştir. Birçok güzîde makaleleri hâvî olan mezkûr mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Haftalık Gazete'nin 36'ncı numrosu intişar etti. Pek mühim ve müfîd makalâtı hâvî olan işbu mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Sebîlürreşad cerîde-i İslâmiyesinin 396'ncı nüshası kıymetdar makalelerle intişar etti.

EMRAZ-I CİLDİYE VE EFRENCİYE MÜTEHASSISI

DOKTOR ŞÜKRÜ MEHMED BEY

Hemşehrilerimizden Doktor Şükrü Mehmed Bey, pazardan maada her gün sabahtan akşama kadar, Galatasaray Mektebi karşısında Hıristaki ve nam-ı diğerle Said Paşa Hanındaki muayenehanesinde hastaları kabul ve en mükemmel usullerle tedavi eder.

Telefon: Beyoğlu, 1812

WERGERANÊN JİMAREYA 15'AN

✲

15'İNCİ SAYININ ÇEVİRİLERİ

BİR MEKTUP

Adana, 4 Mart 335(1919)

Saygıdeğer Beyim Efendim,

"Jîn" dergisinin 13'üncü sayısını aldım. Göçmenlerin durumu hakkında mektup gönderilmesini emir buyuruyorsunuz.(852) Ben bu cümle üzerinde biraz durdum. Bana biraz garip geldi. Aslında, elde belgeler bulunduğu takdirde yayında bulunmak daha uygun ise de, bugün göçmenlerin durumlarını, her yönden durumlarını düşünmek de gereklidir. Belgeleri araştırmakla işi sürüncemede bırakmak kesinlikle uygun değildir.

Ben, emriniz üzerine, zavallı "Altı İller"den(853) üç ilin(854) mağdur halkı hakkında yüce zatınıza biraz bilgi vereceğim. Ama ne yazacağımı kestiremiyorum. Çünkü bunlar o kadar düşmüş, o ölçüde güçsüzleşmişlerdir ki, sefaletlerini ifade edecek bir sözcük dünyada yoktur sanırım.

Eski nüfuslarının beşte biri oranında kalan bu insan türünün en talihsiz evlâtları, bugün ancak birer insan iskeletidirler. Babasını, kardeşini vatan uğrunda Köprüköy'de, Sarıkamış'ta, Turan yollarında(!) feda eden öksüz çocuklara rastladıkça ağlamamak olanaksızdır. Bunlar, kışın şiddetli günlerini Seyhan ırmağı üzerindeki köprünün ıssız ve nemli taşları üzerinde dilenmekle, gecelerini de harabeye dönmüş birtakım evlerde ve arsalarda çamur içinde inleye inleye geçiriyorlar. Hepsinin fersiz gözleri dünyaya veda etmeye, güçsüz elleri bedenlerinden ayrılmaya yüz tutmuş durumdadır. İnsan bunlara baktıkça insanlıktan nefret etmek, vahşete dönmek ve gazetelerin sütunlarını dolduran XX. yüzyıl hakkındaki alkışlara karşı başkıldırmak ister. Bilmem ki azizim, dünyaya ne oldu! Gittikçe geriye, vahşet dönemlerine doğru mu dönülüyor! İnsanlık buna mı derler!

Çarşıda üç para(855) değerinde bile olmayan, yevmiye olarak bu zavallılara verilmekte olan üç kuruş da, beş aydan beri verilmemiştir. Ermenilere ise yevmiye bir mecidiye(856) verildiğini de, ibret için dikkatinize sunarım. Ben burada bir söz söyleyeceğim; beni mazur görün: Acaba Müslüman olduğumuz için mi baştan başa üzücü olan bu durumlara uğruyoruz?

Felâketler gelince birbiri üzerine gelir:

Ülkelerinde namuslulukları ve iyi ahlakları ile tanınan ve her lekeden arı olan bu zavallıların burada ahlakları da bozuldu. Bir zamanlar yürekliliği, yiğitliği, cömertliği ve ahlakı birbiriyle bağdaştıran zavallı "Altı İller" halkından göçmen olanlarını gözümün önünde görüyorum. Şimdi cılız, bir deri bir kemik, güçsüz olmakla birlikte ne yazık ki hiç bir şeyle telâfisi müm-

(852) 769 numaralı dipnota bakınız.
(853) 770 numaralı dipnota bakınız.
(854) 771 numaralı dipnota bakınız.
(855) 772 numaralı dipnota bakınız.
(856) 773 numaralı dipnota bakınız.

kün olmayan ahlaklarını, kişisel çıkarlarını düşünen birtakım yiyici ve yolsuz memurlar bozmuşlardır.

Dilenmeye alışmamış, akrabalarını millet ve devlet uğrunda feda eden zavallı yaşlı kadınların üç kuruş yevmiye için hükümet kapısındaki yürek parçalayan durumlarını görürsen, dünyadan nefret edersin. Vallahi doğru söylüyorum; yedi nüfustan oluşan bir aileyi sahipsiz bırakmaya yolaçmasaydı, ben intiharı bu durumu seyretmeye yeğlerdim.

İşte sana bir örnek: Haydaranlı Emin Paşa!

O Emin Paşa ki, geçen genel badirede(857) Bayezid sınırında aşiretinin bir bölümünü feda etti; o Emin Paşa ki, ata her binişinde yanında yüz silâhlı atlı bulunuyordu; o Emin Paşa ki, her gün yüzlerce misafirini iyilikler yaparak ve lütufta bulunarak kabul ederdi; bugün cılız, bir deri bir kemik, perişan, güçsüzdür. Oğlunun giysilerinden bir iplik çekilse yüz yama birden yere düşer.

İşte, memleketteki zenginliğine göre öbürlerini de bununla karşılaştırınız.

Bununla birlikte, her yerde göçmenlerin durumu buradakilerinden fena olduğundan da hiç kuşku duymuyorum. Konya'dan almakta olduğum mektuplar, bu sanımı pekiştirdi. Bu nedenle, "insanım, insanlara yardım ederim" diyen gösteriş sahiplerine elinizden geldiği kadar bağırınız. Yeter! İnsanlığa da, dünyaya da yuh!. .

Hele sorunun bir yönü için sizden özel bir ricam vardır:

Mart sonlarına kadar bu zavallıların, baykuşlara yuva olan viranelik vatanlarına gönderilmeleri tasarlanmaktadır. Bunların dönüşleri için gerekli tedbirlerin alınması konusunda saygıdeğer **Kürdistan Cemiyeti**'nin dikkatini çekiniz. Oraların tarım mevsimi, bilindiği gibi geçmek üzeredir. Bu nedenle, artakalan nüfuslarını da yok etmemek için zamanında gönderilmeleri gerekir.

Bu yazdıklarımdaki üzüntüden gelen sertliği bağışlayınız. Çünkü dört buçuk yıldan beri göçün acı, amansız darbeleriyle yaralıyız.

Bir Kürd Genci

(857) 775 numaralı dipnota bakınız.

WILSON PRENSİPLERİ VE KÜRDLER

İnsanlığı vicdan mahkemesinin adalet ve hak dağıtan huzuruna çağıran Amerikan Cumhurbaşkanı Sayın Wilson'ın insanseverce konuşması, yıllardan beri zorbalık elinin zalim darbeleri altında inleyen mazlum ve haksızlığa uğramış ulusların ve halkların her an kanayan ve sızlayan yaralarına onulmanın başlangıcı sayılan pansuman etkisini yapmış; ümitsiz ruhlara, yüzyılların anlayışının ürünü olan "egemenlik galip gelenindir" ilkesinin düştüğünü ilân edip, uygarlık tarihinde insanlığı mutluluğun en yüksek zirvesine ulaştırabilecek en önemli ve eşsiz devrimi yaratmakla yeterli bir teselli esintisi serpmiş gibi bir izlenim yaratmıştı.

Savaşın başlangıcında herhangi bir nedenle savaş alanına atılan ve ihtiyaçların oluşturduğu ejderhanın yıkıcı pençeleri altında ezilmesine rağmen benzeri görülmemiş harikalar yaratan ve kahramanlıklar gösteren Osmanlı milleti, yaşam hakkını güven altına alan böyle bir sağlam güvence karşısında kan dökülmesini gereksiz sayarak düşmanlarına barışçı elini uzatırken; atalarının ve evlâtlarının hiç bir şekilde affedilmez ihmalleri ve kayıtsızlıkları yüzünden ne yazık ki tarihsel hakkı mitolojik bir hayal, diline ve geleneklerine bağlılığına rağmen ulusal varlığı güldürücü bir masal sanılan soylu Kürd halkı da, duyduğu bu uzaktan gelen sesin büyüleyici anlamı önünde, uzanmış olduğu gaflet yatağından başını kaldırır kaldırmaz, kendisine yüzyılların armağanı olan yurdunun mahrem koynuna hiç bir yabancının sokturulmayacağına tam olarak güvenmiş ve uygarlık çağı olan XX. yüzyılın kurtarıcı yıldızını saygı ile ve yücelterek selâmlamaya başlamıştı.

Fransa'da toplanan İtilâf Devletleri Sıkıyönetim Askerî Mahkemmesi'nin(858) yenilgiye uğramış milletler ve dolayısıyle Osmanlılar hakkında vermekte olduğu kararlar arasında, her avuç toprağı ataların kanı ile yoğrulmuş bulunan, Kürd'ün irsî ve meşru mülkü olan, nüfusunun ezici çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu sevgili Kürdistan'ımızın da, —Kürdlerin Müslüman olması suçlamasıyle olsa gerek— Ermenilerin emri ve egemenliği altına verileceğinin olası bulunduğu, birbirini izleyen yayınlarla duyurulmaktadır.

Bu söylentilerin doğruluğuna inanmamakla birlikte, bu konuda birkaç söz söylemeyi uygun buldum:

(859)

Şuna inancım ve kanım vardır ki, durumun almış olduğu bu kaygılandırıcı biçim karşısında, ya ölmek ya da tam anlamıyle yaşamak isteyen Kürdler ümitsiz değil, üzgündürler; durumun sonucunu bekliyorlar.

(858) 778 numaralı dipnota bakınız.
(859) 779 numaralı dipnota bakınız.

Bugüne kadar itaat sınırları içinden ayrılmayan bu ulus, dinine olan aşırı bağlılığın etkisiyle, Padişahtan çok Halifeye kulluk etmiştir.(860) Doğuştan birçok üstün ve savaşçı nitelikler taşıyan bu ulusun herhangi bir hakaret ve haksızlığa tahammül edeceğine, yalnız anlama yeteneklerini kaybedenler ile basireti hırs perdesi ve gaflet örtüsü ile kaplanmış olanlar inanabilirler! Hiç kuşku duyulmasın ki herhangi bir Kürd, yaşam ilkesi olan

"Şu misafirhaneden göçmek ebedî ömre kavuşmak iken
Biraz gecikmek için değer mi insan hakaret görsün!"

uyarıcı haykırış önünde namus ve onurla ölmeyi aşağılanma ve esaret altında sürünmeye tercih etmekte zerre kadar tereddüt etmeyecektir.

Bu nedenle, Kürd'ün kahramanca ve mertçe tavırlarına yakından tanık olan Ermeni vatandaşlarımızın da, böyle tehlikeli bir oyunda fazla açgözlülük göstermemelerini, komşu olan her iki ulusun gelecekteki çıkarları adına gerekli sayarım.

Taksim, İhsan Nuri

1889 YAZIMINA GÖRE VAN İLİNDE YAŞAYAN KÜRD VE ERMENİLERİN KONUT VE NÜFUSLARININ SAYISINI BELİRLEYEN CETVELDİR(861)

Van ilindeki Kürdlerin ve Ermenilerin konut ve nüfuslarının sayısını belirleyen bu cetvel, Batı eserlerinden alınmış olduğu için, buraya aynen alınması uygun görüldü ise de, yanılgı nedeniyle ve bilgisizlikten doğan yanlışları olanak bulduğumuz ölçüde düzeltmeyi zorunlu saydık:

Cetvelde Kavar ilçesindeki Kürdlerin nüfusu 1070, Ermenilerin nüfusu ise 5406 gösterilmektedir.(862) Bu pek acayip ve garip bir durumdur. Kavar'da(863) Ermenilerin sayıca üstünlükleri hiç bir tarihte yüzde 30'dan fazla bir oran oluşturamamıştır.

---

(860) 780 numaralı dipnota bakınız.

(861) Burada sözü edilen cetvel ile ondan sonraki iki cetvel derginin aslında yer aldıkları için, biz burada ayrıca onlara yer vermeye gerek görmedik. Sadece, üçüncü cetvelin sonunda yer alan ve birinci cetveldeki bazı sayılara ilişkin olan açıklamayı bugünkü Türkçeye çevirmekle yetindik.

(862) 815 numaralı dipnota bakınız.

(863) 816 numaralı dipnota bakınız.

Hele en garibi de Müks meselesi. Bu istatistikler bize, Kürdlerin Müks'teki sayısını 2754, Ermenilerin sayısını ise 4253 olarak gösteriyor. Oysa Ermeniler Müks'te yüzde 40'lık bir nüfus yoğunluğuna sahiptiler. Fakat çoğunlukları kiracı oldukları için yöre halkından sayılmazlardı.

(Devamı var)(864)

JÎN

KÜRDÇE ÜZERİNE
— 2 —

"Yayın yöntemi"ne ilişkin görüşü ikinci yazıya bırakmıştım. Fakat bu yönteme ilişkin ayrıntılı bilgiler vermeden önce onun temelini oluşturan bazı işlerden sözetme zorunluluğu vardır. İlk iş olarak, belki de çok söylenmiş ve dinlenmiş birkaç sözü yineleyeceğim. Bana göre bu, gereksiz bir yineleme değildir:

Biz dilimizi iyileştirmeye çalışmak isterken en çok dikkat ve uzak görüşlülüğü gerektirecek nokta, harcayacağımız gücün doğa kanunlarına uygun düşmesidir. Doğal kanunlarla çelişen faaliyetler yok olmaya mahkümdür. Aşırılıklar, halk arasındaki deyimiyle yorgana göre ayak uzatmamak, hüsranı davet eder. Bundan başka saptanacak çalışma biçiminin zamanın ve durumun gereklerine uygun olması, ulustaki fikir akımları ile ters bir hareket yönüne sahip olmaması kesinlikle gereklidir.

Bu nedenle, gitmek istediğimiz yola tam hazırlıkla çıkmak ve her adımdan sonra bir adım sonraki boyutları ve mesafeleri, ilk adımların çevrede yarattığı etkileri pek derin ve inceden inceye gözden geçirmek ve gelişmelerin göstereceği gerekli ve zorunlu durumlara uygun faaliyette bulunmak zorunluluğunu hiç bir zaman unutmamalıdır.

Şurası da asla hatırdan çıkmasın ki, bizde dil sorunu, aslında pek çapraşık, çok güçlükleri olan bir çalışma alanıdır. Dilimizin bugünkü durumu, bizi, göğüslenmesi gerçkten pek büyük emeklerin sarfedilmesiyle mümkün olacak yığın yığın güçlüklerle karşılaştıracaktır. Belirlenen hedefi gerçekleştirmek için gösterilmesi gereken olağanüstü ve sürekli sebatın yanında, elimizdeki maddî olanakların azlığı düşünüldükçe ümitsiz olmamak mümkün değilse de, doğal ve mantıka uygun bir çalışma yöntemi izlendiği takdirde, harcanan çabaların, geç olsa bile başarı ve gelişme yönünde verimli olacağı kuşkusuzdur. Bizden önce aynı yolda yürümüş ulusların başarıyle amaca ulaşmaları, bizim için bir teşvik vesilesi oluşturmaktadır.

Bir nokta vardır ki, yüklenmek istediğimiz bu büyük çalışma yükünü kaldırabilme konusunda bize güç ve güvenç veriyor:

(864) 817 numaralı dipnota bakınız.

Bizden önceki uluslar, dil ve tarihlerini tesbit edip toplayarak yazarlarken, ellerinde, bugünkü uygarlık gelişmelerinin çalışmalarımızın önüne serdiği gelişmiş araçlar yoktu. Fakat bu büyük ve önbemli yoksunluklar, onların başarıya ulaşmalarına engel olamadı. Gerçekten o zamanlar ne dilbilim bugünkü gelişmişlik ölçüsüne ermişti; ne de bu yoldaki çalışmaları kolaylaştıran teknik araçlar ve yayınlar bugünkü bollukta idi. Buna rağmen, dil ve tarihini düzenleyip de başarıya ulaşamamış bir ulusa Yerküremiz üzerinde rastlanamamaktadır.

Bize gelince; başarıyı sağlayacak ya da kolaylaştıracak eserlere fazlasıyle sahip bulunuyoruz. Atacağımız her adım, uygarlık çağı olan XX. yüzyılın tüm bilim ve kültür araçlarıyle yüreklendirilip pekiştirilecektir. Aslında amaca ulaşıncaya kadar çok zaman geçecek; fakat düşünelim ki ulusların yaşamı düşünülünce zaman birimi gün ve yıl değil, ancak yüzyıl ya da yüzyıllardır.

Bu işte bizim yapacağımız şey, güçlerimizin hatta bir zerresini boşuna harcamamak, çalışmamızın her zerresine karşılık mutlaka bir başarı elde etmeye çalışarak hemen mücadele ve çalışma alanına atılmaktır. Bu da, her işin, "Levh-i Mahfuz"(865) düzeyinde başarılı olan bir programa sahip olmakla mümkündür. Öyle bir program ki, harekete başlanacak dakikadan başarı ile kucaklaşıncaya kadar atılacak önemli adımları, çok gerekli olan temel ayrıntılarla birlikte içersin; ve uygulamada küçük bir sapmaya bile elverişli olmasın. Bir işte programsız başarıya ulaşılabilecek dönemlerden çok, pek çok uzakta yaşadığımızı hatırlatmanın yararsız olmadığına inanıyorum.

*

Şimdi de, dilin elimizdeki hammaddelerinin nicelik ve niteliklerinden biraz sözetmek gerekiyor:

Dilimizin, bugünkü ihtiyaç ve anlayışlara göre bir dil niteliğini taşıması için sahip bulunması çok gerekli olan esaslardan, halen belirli bir kısım insanlar tarafından ve fakat ilkel koşullar altında konuşuluyor olmasından başka hiç birine sahip olmadığı bir gerçektir.

Bu sözlerimle, dilimizin sözlüğünden, dilbilgisinden ve edebiyatından, ulusal ihtiyaçları yeterince karşılayabilecek, derli toplu ve basılmış bir sermayeye sahip olmadığımızı anlatmak istiyorum.

Birçok lehçelere sahip olan Kürdçemizin bazı bölümlerine ilişkin Rusça, İngilizce, Almanca ve Fransızcada birkaç inceleme, bir-iki ufak sözlük ve dilbilgisi kitabı yayınlanmışsa da, Kürdistan gibi bir bölgede ve Kürdler gibi bir millet arasında, dili ya hiç bilmeyen ya da pek az anlayabilen Batılılar tarafından pek yüzeysel incelemelere dayanılarak yazılan bu eserlere büyük önem vermek doğru değildir. Böyle olmakla birlikte, şurası inkâr edilemez ki bu eserler, sağlıklı bir inceleme usulünü ve araştırma yöntemini ve herhangi bir araştırma ürününün en esaslı ve inceden inceye sıralanıp düzenlenmesini

(865) 818 numaralı dipnota bakınız.

göstermek gibi özel üstün nitelikler taşımaları bakımından, benzeri çalışmalarda örnek alınmaya lâyıktırlar. Bu yönleriyle ve ayrıca birçok karşılaştırmaları içermeleriyle, dil alanındaki çalışmalarımıza çok değerli katkılarda bulunabilirler ve fakat hiç bir zaman esas olamazlar.

İkinci olarak, eski ve yeni Kürd yazarları tarafından hazırlanmış dilbilgisi kitapları ve bir-iki sözlük varsa da, bunlardan sağlanacak yarar sınırlı bir ölçüde kalacaktır. Bir de Kürd edebiyatçıları ve şairleri tarafından yazılmış ve bir kısmı usulen toplanıp kitap halinde yazılmış divanlar, şiirler ve beyitler vardır. İstisnaları bulunmakla birlikte, bu divanların ve şiirlerin hemen hemen hepsi, ulusun gerçek dili olan halk dilinden çok uzak, ve yazıldıkları çevreye ve zamana göre çoğunlukla Arapça ve Farsça sözcüklerle doldurulmuş, garip birer karışımdırlar. Varlıklarından vazgeçilmesi mümkün olmamakla birlikte, bu gibi eserlerden sağlanacak yarar sınırlıdır.

Üçüncüsü ve en önemlisi, ulusun avamının kendi belleğinde sakladığı hazinedir.(866) Bugünkü işlerde başarıya ulaşmak, bugünün anlayışlarına uygun çalışmakla mümkündür. Günümüzde genellikle kabul edilmiş bir kural vardır; o da, "ulusun öz dili, o ulusun aydın olmayan kitlesinin ve özellikle yaşlı kadınlarının konuştuğu dildir" kuralıdır.

Bu nedenle ben de, dilin toplanıp yazılmasında, avam kitlesinin kabul ettiği usullerin ve sözcüklerin esas alınmasını istiyorum. Bu, gerçek bir hazinedir. O bereketli kaynağın içeriğini ele geçirmeyi başarırsak ve ele geçirdiğimiz malzemeyi en son bilimsel kurallara uygun bir biçimde düzenleyip kaleme almayı da başarırsak, hiç tereddüt etmeden iddia edebilirim ki, bugün Doğu'da piyasada olan dillerin çoğunluğundan daha zengin bir yazı ve konuşma diline az zamanda sahip oluruz.

*

Şimdi, bu çeşitli kaynaklardan nasıl yararlanılmasını tasarlardığımı arzedebilirim:

1- Başlıca dil sorunu ile belirli bir plan içinde uğraşacak bir daimî kurula gerek vardır. Bu kurul, en doğal olarak, **Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti** yönetim merkezini kendisine çalışma yeri olarak almalı; araştırma ve incelemelerinde derneğin yardımından en büyük ölçüde yararlanmalıdır.

2- **"Dil Komitesi"** gibi basit bir ad ile anılacak olan bu kurulun üyeleri, değişik Kürd lehçelerinden bir ya da birkaçını bilmeli ve kurul, mümkün olduğu kadar öğrenim görmüş kimselerden oluşmalı; ayrıca, yabancı dil bilen kimselerden birkaçı, bu kurulla birlikte çalışmak üzere kurulun yanına verilmelidir.

3- Kurul, çalışma biçim ve zamanını kendisi belirlemelidir. Özellikle sayın üyeleri kendi özel işleriyle ya da öğrenimleriyle meşgul olacaklarından, komitenin çalışmaları belirli bir çerçeve içinde yapılmak gibi sınırlamalara tabi

(866) Avam: Arapça olan bu sözcüğün Türkçe karşılığı bulunmadığı için biz de burada sözcüğü aynen aldık. Sözcüğün anlamı şudur: "Toplumun alt sınıflarına mensup, çoğunlukla öğrenim görmemiş, okuma-yazmaları olmayan insanlardan oluşan topluluk".

tutulmayıp, üyelerden her biri, çalışma dalına ait belgeleri ve evrakı istediği yere götürebilmeli; ancak elde edilen sonuçların saptanması ve karara bağlanması, genel toplantılarda görüşmeler yolu ile yapılmalıdır.

4- Komitenin ilk ve en önemli görevi, dilin sözcüklerini toplamak ve kaydetmekten ibaret olmalıdır:

A- Seçilecek herhangi bir dildeki bir sözlük kitabı esas alınarak, buna göre her sözcüğün her bir Kürd lehcesindeki karşılığı yazılmalıdır.

B- Her sözcüğe karşılık elde edilecek birkaç sözcük arasınden, inceleme yolu ile kulağa en uygun geleni, karşılığı aranan sözcüğün Kürdçesi olarak kabul ve öylece özel defterine kaydedildikten sonra, aynı anlama gelen öbür sözcükler de, yine kulağa uygunluk dikkate alınmak koşulu ile, belirlenecek bir sıraya göre birinciden sonra yazılmalıdır.

C- Kürdçede var olup da esas aldığımız sözlükte karşılığı bulunmayan sözcükler, aynı koşullar içinde ve alfabetik sıra ile diğer bir deftere kaydedilmelidir.

D- Esas sözlükte var olan ve fakat Kürdçede krşılığı bulunmayan sözcükler de alfabetik sıraya göre üçüncü bir deftere geçirilmeli ve ondan sonra, aşağıda açıklanacak kaynaklara ve köklere başvurularak karşılıkları belirlenip konulmalıdır.

5- Komitenin sayın üylerinin hafızalarındaki sözcüklerin yukarıda sunulan koşullar içinde toplanmaları ile meydana gelecek olan sözlük kitabı, mümkün olduğu kadar bütün Kürd lheçelerinin sahip bulunduğu sözcükleri içerecekse de, dilin konuşulduğu bölgelerdeki halk arasında, hatta komitedeki zatların bilgi alanları dışında birçok sözcüğe rastlamak pek doğal olduğundan, ayrıca değişik bölgelerde sözcük toplama işiyle uğraşacak kimselerin sağlanması en önemli işlerdendir. Bundan başka şu üç madde, sözcük toplama sorununda yararlı ve değerli kaynaklara işaret eder:

A- Ahlaka uygun olsun ya da olmasın tüm atasözlerinin toplanıp yazılması.

B- Ahlaka uygun olsun ya da olmasın tüm hikâye, masal ve boşinanların aynen toplanması.

C- Halk arasında dilden dile dolaşan Kürdçe beyitlerin ve her çeşit şiirlerin hangi konularda olurlarsa olsunlar toplanıp incelenmesi.

Gerek bunlar ve gerekse köşe-bucakta kalmış sözcüklerin toplanması için düşünülecek çareler arasında, değişik lehçelerin konuşulduğu bölgelere, dil konusunda bilgi sahibi olan aydınları görevlendirip göndermek akla gelirse de, derneğin şimdiki olanakları ile bunun yürütülebilmesi mümkün görünmediğinden, bu amacı gerçekleştirmek için şöyle bir düzenleme yapmak mümkündür:

a- Yukarıdaki koşullar altında meydana getirilen sözlük kitabında bulunmayıp da halk arasında kullanılan sözcükleri, taşıdıkları anlamları da ayrıntılı olarak ve örneklerle açıklamak koşulu ile, komiteye bildirecek kimselere sözcük başına uygun bir parasal ödül verilmesi.

b- Atasözlerini kapsamak üzere düzenlenip yayınlanan kitapta kayıtlı bulunmayan atasözlerini, onları doğuran olayların öykülerini de yazmak üze-

re komiteye bildirecek kimselere daha yüksek miktarda bir parasal ödül verilmesi.

c- Hikâye, masal ve halk türküleri için de aynı tarzda hareket edilmek ve ayrıca, İstanbul'da sayıları pek çok olan Kürdlerle bu amaç için ilişki kurulmalı ve sürekli ilânlarla, taşra okuyucularının bu konuda yardımları rica edilmelidir.

6- Bu kaynakların hepsine başvurulduğu halde bile, bir bilim ve teknik dilinin sahip olması zorunlu olan birçok sözcük ve terimin eksikliği pek hissedilir bir durumda göze çarpacaktır. Buna birkaç çare vardır ki bazı sakıncaları da içermektedir.

Bunlardan birincisi, Farsça ya da Arapçaya başvurarak ihtiyacın karşılanmasıdır. Ne var ki, dili komşu dillerin egemenliği altına sokacak ve sonuç olarak da "seçkinler dili" ve "halk dili" gibi ucubeler doğuracak olan bu seçeneğin seçilmesine ben sonsuza kadar karşıyım.

İkincisi, kısmen Pehlevî, Zend, eski Farisî gibi dilimzin kökeni ile ilişkisi olan dillere başvurmaktır. Bunda, ilk seçenekteki kadar sakınca yoktur. Ancak, pek eski zamanların kalıntıları olan bu dillerin ihtiyacımızı yeterince karşılayabileceği kuşkuludur. Bununla birlikte, bu dillerden yararlanılmalıdır.

Üçüncüsü ve en doğalı, Almanların yaptığı gibi, belirtilmek istenilen anlam ile tam ilişkisi bulunacak biçimde birkaç sözcükten bileşik sözcükler oluşturulması ya da Kürdçede bol miktarda bulunan ve zarf, zaman, yer, öznelik gibi kavramları belirleyen edatlardan uygun olanlarının sözcüklerin başına ya da sonuna eklenmesiyle bu gibi terimlerin oluşturulması usulüdür.

Bu usulü, dile istenilen zenginliği vermeye elverişli görüyorum. Ayrıca dilimizdeki isim tamlamalarını ve sıfat tamlamalarını birer isim kabul etmek de, pek zengin bir kaynağın oluşmasını sağlar.

7- Komite, yeni bulduğu ya da bileştirme yolu ile yürürlüğe koyduğu sözcükleri her yılın sonunda basıp yayınlamalı ve asgarî beş yılda bir sözlüğünü yeniden basmalıdır. Bunun gibi, atasözleri dergisini de yeni bilgilerinden yararlandırarak, uygun zamanlarda yeniden düzenlenmiş dergiler yayınlamalıdır.

8- Komitenin çıkaracağı yayınların net gelirleri üyelere hediye olarak verilmelidir.

9- Dilin dilbilgisini düzenlemede, en büyük dil ailesinin temel alınması en kestirme ve doğal bir yoldur. Zamanımızda bu hak, Kuzey Kürdçesinindir. Bu nedenle, bu amaç için Hakkâri ve Bohtan lehçesinin tercihini tavsiye edebilirim.

Bunda gereksiz bencilliklerde bulunmak, ulusun yaşam hakkına suikast düzeyinde bir cinayettir. Bu nedenle, ulusal gelişmeyi isteyen her Kürd, idealinin büyüklüğü karşısında pek küçük kalacak bu gibi bencilliklerden sakınmalıdır. Varsayalım ki bazı muhalefetler ortaya çıksa bile, o durumda dahi girişimciler, kendilerince saptanmış olan belirli hedefe doğru tereddütsüz ola-

rak ilerlemekten çekinmemelidirler. Yalnız sebat ve ayak diretmesi ile tereddütsüz olarak bir fikri izlemektir ki bu gibi büyük işlerde başarının güvencesi olur.

Geriye kalan en önemli konu, bu kadar fedakârlık yapılması ile elde edilecek olan sonucu kamuya mal edebilmektir. Benim düşündüğüm genelleştirme yöntemi pek sadedir. İşte "yayın yöntemi" adını verdiğim düzenleme budur. Şöyle ki:

Dernek, çıkaracağı tüm gazetelerde Kürdçe yazıları, yalnızca komitenin kabul ettiği dil ile yazmalıdır. Bunda gerçek bir inatla sebat ederek, her ne pahasına olursa olsun belirlenmiş esastan zerrece sapmamalıdır. Hele, itirazları dinlenilmeye dahi değmeyen unsurların alacağı durum ve tavrı, dönüp bakmaya bile değer görmemelidir.

Bir yandan, ilk elde edinilmesi gerekli olan bilgileri içeren küçük kitaplar yazdırtarak yayınlamalı ve her tarafa bedava olarak dağıtmalı; bir yandan da, yüksek düzeydeki bilimsel ve teknik eserleri basıp yayınlayarak, ulusun aydın tabakasını bu amaç çevresinde toplamaya gayret eylemelidir.

*

Sevgili millettaşlarım! Dilimizin iyileştirilmesi ve kamuya yaygınlaştırılması konusundaki benim tasarılarım, —isterseniz bunlara hayal kurma deyiniz— bu saydıklarımdır. Bakalım siz ne düşünüyorsunuz. Bu düşüncelerinizden öteki kardeşleri de haberdar etmenizi bekliyoruz. Sevgili "Jîn", hepimizi dinleyecek kadar iyilikseverdir.

Harf sorununu da başka bir zaman konuşacağız.

28 Mart 335(1919)

Kurdîyê Bitlîsî

KÜRD TARİHİNDEN
BABAN HANEDANI

(DEVAM: 4)

Yazarı:
Aziz Yamülkî

Baban Hükümdarı Süleyman Paşa, bu iki ordunun harekâtı sırasında gerçi ülkeyi işgale uğramaktan kurtarmışsa da, Beylik içinde meydana gelen bir ihtilâlde, Qelaçolan(867) yıkıntılarında kalıntıları hâlâ bulunan büyük konağında 1159 (868) yılına rastlayan pek fırtınalı bir gecede uyurken, harem bahçesine bitişik bir dut ağacından atlayarak içeriye giren Feqî Îbrahim adında bir serserinin hançeriyle şehit edilmiştir.

Bugün orada hükümet konağı olan konağının bazı temel yıkıntılarından başka bir şey ortada kalmadığı halde, o bilinen dut ağacı esrarlı bir şekilde hâlâ ayaktadır.

Feqî Îbrahim adındaki serserinin yakalanması sırasında elindeki kanlı hançeri ile başının kesildiği yer de ziyaretçilere gösterilmektedir.

Qelaçolan yöresinde, geçmişin şanlı anılarını günümüze aktaran pek çok yıkılmış bina enkazı, bunlardan ayrılmış birçok iri taşlar, mezarlıklar, birçok büyük ve yüzyıllık ağaçlar, çevresindeki dağların arasından süzülüp giden Karaçolan suyu ve bu suyun sağ kıyısındaki tepelerde hükümdarların mezarlarını içeren cami ve caminin havuzu olduğu söylenen büyük bir çukur, yüksek bir tepe üzerinde ve çevresinde Beyliğin hükümdardan sonra en büyük adamı olan ağaların ve bunların adamlarının mezarları, o zamanki kalkınmanın örneği olan Alay Çavuşu Mahallesi ile cami civarındaki geniş alanı birbirine bağlayan büyük köprünün su üzerindeki ayaklarının kalıntıları, şimdiki Karaçolan denilen pek küçük köyün kuzeydoğusunda yüksek dağın üzerinde bulunan asıl Çudalan Kalesinin yıkıntıları gibi şeyler vardır.

Günümüzde Süleymaniye'de bulunan Alay Çavuşu adıyle anılan mahallenin o zaman Qelaçolan'dan gelen Alay Çavuşu mensupları tarafından kurulduğu ve alay çavuşlarının görevinin de savaşlar sırasında hükümdarın borularını çalarak herkese silâh başı emrini vermek olduğu söylenmektedir.

Hükümdarların mezarlarını kapsayan, küçükçe yapılmış bir kubbenin, çevre duvarlarından başka bir tarafı korunamamıştır. İçindeki mezarlardan, özellikle Feqî Îbrahim tarafından şehit edilen Süleyman Paşa'nın mezarı öbürlerine oranla daha iyi korunabilmiştir. Ben bu mezarın toprağa gömülmüş taşlarını bizzat meydana çıkartarak olabildiğince temizlettikten sonra aşağıdaki yazılarını okunabilecek duruma getirmiştim; ne yazık ki tarihini okunamayacak kadar dökülmüş bulmuştum; taşlarda bulunup da okunamayan yerler nokta işaretiyle gösterilmiş ve imlâlar aynen yazılmıştır:(869)

(867) 822 numaralı dipnota bakınız.
(868) 823 numaralı dipnota bakınız.
(869) 824 numaralı dipnota bakınız.

Lİ SER ZİMANÊ KURDÎ

— 2 —

Min dîtinên xwe yên li ser "awayê weşanan", ji nivîsara diduyan ra hîştibûn. Lê belê, berî ku ez qala detayên wî awayî bikim, pêwîst e ku ez qala hin karên dî bikim, ku ew kar bingehên awayê weşanan in. Hin peyvên ku heta nuha gelek hatine gotin û hatine bihîstin, ez'ê berê wan peyvan tekrar bikim. Bi dîtina min ev nabe tekrareka zêde:

Dema ku em bixwazin jibo başkirina zimanê xwe bixebitin, divê ku em ji her tiştî pirrtir bala xwe bidin vê nuqtê ku, ew hêzên ku em'ê xerc bikin pêwîst e ku li qanûnên tebîet bên. Xebatên ku di navbera wan û qanûnên tebîet da dijhevî hebe, mehkûmên zewalê ne. Tevgerên dersînor, bi peyva gelî dirêjkirina lingan ne li gora palasê, dibin xundekarên zîyanê.(870) Ji bil vê yekê, ew awayê ku jibo xebatê bê bijartin, qutûbirr divê ku li gora daxwazên rewşê û demê be, û berê xwe nede bergehekî çewtê wan cereyanên ramanî yên ku di nava netewe da hene.(871) Ji ber vê yekê, divê ku em çu car ji bîr nekin ku, em mecbûr in bi hazirîyeka temam derkevin ser wê rîya ku em dixwazın tê da biçin; her gaveka ku em davêjin, em mecbûr in tesîrên wê yên li hawirdor pirr kûr û dûr qontrol bikin; gava ku em'ê paşê bavêjin, em mecbûr in mesafa wê bipîvin; ew daxwazên zerûrî yên ku şol û rewş dixwazin, em mecbûr in xebata xwe li wan bînin.

Bila ev yek jî qet neyê ji bîrkirin ku şola zimên li nik me, di eslê xwe da, meydaneka xebatê ya pirr têkilhev û pirr bi alûzî ye. Rewşa îroyîn a zimanê me, dê bi koman alûzîyên wisa bîne pêşberê me ku, werbûna di wan alûzîyan, bi rastî jî bi xerckirina hîmmetên gelek mezin mimkun dibe.(872) Li rexê wan xîretên deradet ên ku jibo gîhîştina amanca kifşkirî pêwîst in, eger mirov hindikîya wan wasîteyên maddî yên ku di destê me da ne bifikire, ne mimkun e ku mirov bêhêvî nebe.(873) Lê belê, eger li rîyeka xebatê ya tebîî û mentiqî bê çûyin, bila guman neyê kirin ku, ew hêzên xerckirî, dereng be

---

(870) Me peyvikên "tevgerên dersînor" di beranberê peyvika "ifratperverlikler" da bi kar anî. "Dersînor" bi mana "tiştê derê sînor, tiştê ji sînor der" e.
Xundekar: Kes, yan jî tiştê ku kesna, yan jî tiştna dixûne, dawet dike.

(871) Me peyvika "awa" di beranberê peyvika "terz" a Erebî d bi kar anî
Peyvika "qutûbirr" di beranberê peyvika "qet'î" ya Erebî da hat nivîsîn. Ev peyvikeka sazber e, ji peyvikên "qut û birr" hatîye sazkirin û di zimanê gel da pirr tê bi karanîn.

(872) Me peyvika "werbûn" di beranberê peyvika "îqtîham" a Erebî da bi kar anî. "Werbûn", bi mana "ku mirov xwe di tiştek wer ke, bi wêrîn xwe bavêje pêşberê tiştek" e.
Di Tirkî da peyvika "göğüslemek" vê manê dide.

(873) Me peyvika "xîret" di beranberê peyvika "îqdam" a Erebî da nivîsî. Peyvika "îqdam" a Erebî, di zimanê Osmanî da bi mana "xebat û xîrateka daîmî" tê.
Me peyvika "deradet" di beranberê peyvika "fewqelade" ya Erebî da bi kar anî. "Deradet" bi mana "li derê adet, ji adet û toreyan der" e.

jî dê hemin bi pêşketin û serketinê berdar bibin.(784) Neteweyên ku berî me di eynê rê da çûne, serketina wan û gîhîştina wan a daxwazê, jibo me wasîteyeka hewisandinê pêktîne.(875)

Nuqtek heye ku, di ragirtina vî barê giran ê xebatê da hêz û dilhêsayî dide me:

Neteweyên berî me dema ku ziman û tarîxên xwe berhev û tespît kirine, ew wasîteyên têkûz ên ku pêşketinên medenîyetê yên îroyîn li pêşberê xebata me raxistine, di destê wan da tunebûn. Lê belê, ew bêparîyên mezin û giring, ji gîhîştina wan a serketinê ra nebûn ritim.(876) Bi rastî, di wan deman da ne zimanzanî gîhîştibû dereca têkûz a îroyîn, ne jî ew wasîte û weşanên teknîkî yên ku xebatên di vê rê da hêsan dikin wek îro pirr bûn. Digel vê yekê jî, li ser kureya me ya Erdê mirov rastê neteweyek nayê ku xwestîye ziman û tarîxa xwe sererast bike û bi ser neketîye.

Lê ême, ew eserên ku serketinê pêktînin, yan jî hêsan dikin, em wan zêde zêde didêrin. Her gava ku em bavêjin, dê bi hemî wasîteyên zanyarîyê yên sedsala XX. ya medenîyetê bê hewisandin û pîtkirin. Gerçi heta ku em bigîjin hedefê dê gelek wext derbas bibe; lê belê divê ku em bidin hişê xwe ku, dema ku mirov li ser jîyana neteweyan difikire, pîveka demê ne roj e û ne jî sal e, belkî sedsal e, yan jî çend sedsal e.(877)

Di vê şolê da tiştê ku em bikin ev e ku, em ji hêzên xwe tewr yek zerreyek jî tewş xerc nekin, hêz bidin xwe ku di beranberê her zerreyeka xebata xwe da hemin serketinek bi dest xin, û bi vî awayî hema em xwe bavêjin meydana têkoşînê û xebatê. Ev jî bi dêrana bernameka wisa mimkun dibe ku ew bername di her karek da wek "Lewhê Mehfûz" serketî be.(878) Bernameka wisa ku, ji deqîqa despêka tevgerê heta hembêzkirina serketinê, gavên giring ên ku tên avêtin digel detayên wan ên pêwîsttirîn û bingehîn di xwe da bigire, û di pêkanîna xwe da ji avarêtîyeka biçûk ra jî dest nede.

Ez bawer dikim ku ne bêfêde ye ku mirov bi bîr bîne ku, ew dewrên ku di wan da mirov bê bername bi ser diket, em êdî ji wan dewran pirr û pirr dûr in.

*

(874) Me peyvika "hemin" di beranberê peyvika "behemehal" a sazber a ji "beheme"ya Farisî û "hal"a Erebî da bi kar anî.
Peyvika "berdar" di beranberê peyvika "semeredar" da hat nivîsîn. Di zimanê Tirkî da peyvika "verimli" bi eynê manê tê.

(875) Me peyvika "hewisandin" di beranberê peyvika "teşwîq" a Erebî da bi kar anî. "Hewisandin", bi mana "ku mirov di dilê kesek da yan jî çend kesan da hewes bide çêkirin, hewes bide wan jibo karek, yan jî tiştek" e.

(876) Me peyvika "ritim" di beranberê peyvika "mani" a Erebî da bi kar anî. Di Tirkîya nû da peyvika "engel" bi vê manê tê.

(877) Me peyvika "pîvek" di beranberê peyvikên "wahidî qîyasî" yên Erebî da bi kar anî. "Pîvek" bi mana "tiştê ku mirov pê tiştan dipîve" hatîye bi karanîn. Di zimanê Tirkî da peyvika "ölçü" vê manê dide.

(878) Lewhê Mehfûz: Li gora bawerîya dînî ew lewhe ye ku, her tiştê ku Xwedê teqdîr dike û divê, tê da hatîye nivîsîn.

Nuha jî, ew pêşmaddeyên zimên ên ku di destê me da hene, divê ku em qala çiqasî û çawayîya wan bikin:(879)

Ev rastîyek e ku zimanê me, jibo ku bibe xwedîyê mahîyeta zimanekî li gora îhtîyac û têgîhîştinên îroyîn, ew bingehên ku divê bidêre, qet yekê ji wan nadêre; ji bil ku ji alîyê hin mirovên kifşkirî ve tê peyivîn, ew jî di binê mercên îbtîdaî da.

Ez bi vê peyva xwe dixwazim bidim zanîn ku, em ne ji ferhenga zimanê xwe, ne jî ji rêziman û bêjeya wî xwedîyê sermîyanekî têkûz û çapkirî ne, ku ew sermîyan besê îhtîyaca neteweyî be.

Belê, zimanê me yê Kurdî yê ku xwedîyê gelek zaran e, li ser hin beşên wî bi Rûsî, Înglîzî, Almanî û Fransizî çend lêkolan, yek-du ferheng û rêzimanên biçûk hatine weşandin. Lê belê, ne rast e ku mirov giringîyeka mezin bide van eserên ku di hêleka wek Kurdistanê da û di nava neteweyekî wek neteweyê Kurd da li gora lêkolanên di rû da ji alîyê hin Rojavayîyan ve hatine nivîsîn ku ew yan qet bi zimên nizanin, yan jî pirr kêm fam dikin. Digel ku weha ye jî, ev yek jî nayê înkarkirin ku, ev eserên ha, hin rûmetên taybetî dinumînin; wek awayekî bêqusûr jibo lêkolan û lêgerînê, awayekî bingehîn û zirav jibo rêzkirin û vêkxistina berên lêgerînê. Ji vî alî ve, ev eser layiq in ku di xebatên weha da numûne bên qebûlkirin. Ev eserên ha, bi vî awayî û ji ber ku di wan da gelek berhevdan hene, di xebata me da dikarin hin alîkarîyên hêja ji me ra bikin, lê çu car nikarin jibo xebatê bibin bingeh.

Di dereca diduyan da, gerçi hin pirtûkên rêzimanê û yek-du ferhangên ku ji alîyê nivîskarên Kurd ên kevn û nû ve hatine nivîsîn hene; lê belê, îstîfada ku ji wan bê kirin di dereceka sînorkirî da dimîne. Yek jî, hin dîwan û helbest û beytên ku ji alîyê bêjezan û hozanên Kurd ve hatine nivîsîn hene, û hinek ji wan li gora halê xwe hatine berhevkirin. Gerçi di nava wan da îstîsna hene, lê belê hema hema ev dîwan û helbest gişt, ji zimanê nexwendîyan, ku zimanê netewe yê rastîn ew e, gelek dûr in; piranîya wan li gora hawirdor û demên nivîsîna xwe, bi peyvikên Erebî û Farisî hatine dagirtin û bi vî awayî her yek ji wan bûye têkilheveka ecêb.(880) Digel ku mirov nikare dev ji hebûna eserên weha berde jî, îstîfada ku ji wan bê kirin sînorkirî ye.

Tiştê sisîyan û giringtirîn, ew xizne ye ku nexwendîyên netewe ew di hişê xwe û bîra xwe da veşartine û parastine. Serketina di şolên îroyîn da, bi xebata li gora têgîhîştinên îroyîn mimkun e. Bingehokek heye ku nuha bi awayekî giştî hatîye qebûlkirin. Ew jî ev e: Zimanê rastîn û safî ew ziman e ku kîtleya nexwendî ya wî neteweyî, xasma pîrejinên wî pê dipeyivin. Li gora vê bingehokê, ez jî dixwazim ku, awa û peyvikên ku kîtleya nexwendî ew bijartine,

(879) Me peyvika "pêşmadde" di beranberê peyvikên "mewaddê îbtîdaîye" yên Erebî da bi kar anî. Di zimanê Tirkî da peyvika "hammadde" bi vê maneyê tê, ku ew jî ji peyvika "xam" a Farisî û "madde"ya Erebî pêkhatîye.
Peyvika "çiqasî" di beranberê peyvika "kemîyet" a Erebî da, peyvika "çawayî" jî di beranberê peyvika "keyfîyet" a Erebî da hat nivîsîn.

(880) Me peyvika "nexwendî" di beranberê peyvika "ewam" a Erebî da bi kar anî. Peyvika "ewam" bi mana "Kesên ku ji tebeqên jêrîn ên netewe ne, ne rewşenbîr in, bi piranî xwendin û nivîsîn nizanin" tê.

di têkûzkirina zimên da ew bingeh bên girtin. Ew, serçavî û xizneka rastîn in. Eger em bikarin têdayîyên wê serçavîya biberket bi destê xwe xin û materyalên ku bi destê me dikevin em bikarin li gora bingehokên zanyarî yên dûwayîn wan rêz û saz bikin, ez dikarim bê dudilî îddîa bikim ku, em'ê di demeka kurt da bibin xwedîyê zimanekî nivîsînê û peyivînê ku dê ji pirrê zimanên Rojhilat ên îroyîn dewlementir be.

*

Nuha êdî ez dikarim dîtinên xwe li ser çawayîya îstîfadekirina ji van serçavîyên cure-cure raber bikim:

1- Pêwîstî ji qomîteka daîmî ra heye ku li gora planeka kifşkirî, bi awayekî sereke li ser şola zimân bixebite. Divê ku ev qomîte bi awayekî tebîî, merkeza kargêrîya **Komela Kurd jibo Belav kirina Zanînê û Weşanan(Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti)** ji xwe ra bike xebatxane.(881) Her weha, divê ku di lêgerîn û lêkolanên xwe da alîkarîyeka di dereca bilintirîn da ji komelê bibîne.

2- Ev qomîte dê bi navekî besît, wek navê **"Qomîta Zimên"(Dil Encümeni)** bê naskirin; divê ku endamên wê, bi qasê ku îmkan hebe, ji Kurdên xwenda yên wisa bên bijartin ku zarek, yan jî çend zar ji zarên Kurdî yên cure-cure dizanin; her weha, divê ku çend kesên ku ji zimanên bîyanî haydar in jî, bi vê qomîtê ra hevkarî û hevalî bikin.

3- Divê ku qomîte awa û wextê xebata xwe bi xwe kifş bike; xasma ji ber ku endamên wê yên qedirbilind dê bilîyê karên xwe yên taybetî bin, yan jî bilîyê xwendina dersên xwe bin, divê ku xebata qomîtê di nava çenbereka taybetî da neyê sînorkirin;(882) divê ku her endamek, bikare belge û ewraqên aîdê şaxa xebata xwe digel xwe bibe her cîyê ku dixwaze. Tenê dûwayîkên ku ji xebatê bên bi destxistin, divê ku di civînên giştî da bi dayin-standina ramanan bên tespîtkirin û li ser wan biryar bê dayin.(883)

4- Divê ku wezîfa qomîtê ya pêşîn û giringtirîn, îbaretê ji berhevkirin û qeydkirina peyvikên zimên be:

A- Divê ku pirtûkeka ferhenga zimanek ji zimanan bingeh bê girtin, û li gora wê, di beranberê her peyvikek da payvikên ku di her zarekî Kurdî da hene, bên nivîsîn.

B- Di beranberê her peyvikek da çend peyvikên ku tên peydakirin, ji nava wan kîjan li gora lêkolanê li guh û bihîstinê xweş bê, divê ku ew wek peyvika

---

(881) Peyvika "xebatxane" di beranberê peyvika "darulmesaî" ya Erebî da hat nivîsîn. Di zimanê Tirkî da peyvikên "çalışma yeri" eynê manê didin.

(882) Peyvika "bilî" di beranberê peyvika "meşxûl" a Erebî da hat nivîsîn. Peyvika "xerîk" jî bi eynê manê ye.
Peyvika "çenber" di beranberê peyvika "daîre" ya Erebî da hat nivîsîn. Ev peyvikeka sazber e, ji peyvikên "çend" û "ber" hatîye sazkirin, tîpa "d" di sazkirinê da ketîye.

(883) Peyvika "dûwayîk" bi awayê piranî di beranberê peyvika "netaîc" a Erebî da hat nivîsîn. "Netaîc" piranîya "netîce" ye. Di zimanê Tirkî da peyvika "sonuç" bi vê manê ye.

Kurdî ya beranberê peyvika daxwazkirî bê qebûlkirin û di deftereka taybetî da bê qeydkirin. Paşê, peyvikên ku bi eynê maneyê tên, divê ku ew jî dîsa li gora xweşhatina wan a li guh û bihîstinê û li gora rêzeka kifşkirî, li pey peyvika pêşîn bên nivîsîn.

C- Ew peyvikên ku di zimanê Kurdî da hene, lê ferhenga ku me bingeh qebûl kirîye di wê da beranberên wan tunin, divê ku ew jî di çarçova eynê mercan da û li gora rêza tîpên alfabê, di deftereka dî da bên qeydkirin.

D- Ferhenga ku me bingeh qebûl kirîye, peyvikên ku di wê da hene, lê beranberên wan di Kurdî da tunin, divê ku ew jî li gora rêza tîpên alfabê di deftereka sisîyan da bên qeydkirin; paşê, ew kok û serçavîyên ku em'ê di paragrafên hatî da îzah bikin, divê ku muraceetê wan bê kirin û bi wî awayî beranberên wan peyvikan bên kifşkirin û bên danîn.

5- Ew ferhenga ku li gora mercên raberkirî dê ji berhevkirina peyvikên ku di bîra endamên qomîtê yên qedirbilind da ne pêkbê, bi qasê ku mimkun be, dê peyvikên ku di hemî zarên Kurdî da hene di xwe da bigire; lê belê, ew herêmên ku zimên li wan tê peyivîn, tebîî ye ku di nava xelkê wan herêman da mirov rastê gelek peyvikan tê ku ew li derê meydana zanîna endamên qomîtê ne. Ji ber vê yekê, divê ku hin kes bên peydakirin ku karê wan, li herêmên cure-cure berhevkirina peyvikan be. Peydakirina kesên weha, yek ji karên giringtirîn e. Ji bil vîya, ev her sê maddên ha, di şola berhevkirina peyvikan da, bi alîyê hin serçavîyên mefadar û hêja ve îşaret dikin:

A- Berhevkirin û qeydkirina peyvên pêşîyan ên exlaqî û ne exlaqî.

B- Berhevkirina hemî çîrok û meselok û bawerîyên pûç ên exlaqî û ne exlaqî.

C- Beyt û helbestên Kurdî yên ku di nava kîtleyên nexwendî da li ser dev û zaran digerin, di heqê çi da dibin bila bibin, berhevkirina wan û lêkolana li ser wan.

Çi jibo berhevkirina van tiştan û çi jibo berhevkirina peyvikên ku di goşe û kuncan da mane, mirov dikare li ser havilna bifikire; tê aqilê mirov ku mirov vê wezîfê bide hin kesên rewşenbîr ên ji zimên haydar û wan bihinêre hêlên ku zarên cure-cure li wan tên peyivîn; lê bêle ev, bi wasîteyên komelê yên îroyîn mimkun nayê dîtin. Ji ber vê yekê, jibo gîhana vê amancê mirov dikare xebateka weha sererast bike:

a- Ew ferhenga ku dê li gora mercên jorîn bê amadekirin, peyvikên ku tê da tunebin, lê di nava gel da bên bi karanîn, kesên ku wan peyvikan digel detayên manên wan û numûnên wan ên îzahkar bi qomîtê bidin zanîn, mirov serê peyvikê xelateka minasib bide wan.

b- Ew pirtûka peyvên pêşîyan a ku dê bê amadekirin û weşandin, peyvên pêşîyan ên ku di wê da cî negirin, kesên ku wan digel çîrokên bûyerên ku ew welidandine bi qomîtê bidin zanîn, mirov xelateka diravî ya zêdetir bide wan.(884)

c- Jibo çîrok û meselok û stranên gelî jî mirov bi awayê jorîn xebat bike; her

(884) Me peyvika "diravî" di beranberê peyvika "neqdî" ya Erebî da bir kar anî. Di zimanê Tirkî da peyvika "parasal" eynê maneyê dide.

weha, ew Kurdên ku li Stanbolê ne û jimara wan jî gelek pirr e, divê ku mirov bi wan ra pêwendî dayne û mirov bi reqlamên daîmî ji xwendevanên dereke di vî babetî da alîkarî daxwaz bike.

6- Digel ku muraceetê van serçavîyan gişt bê kirin jî, dê kêmayîya gelek peyvik û terîmên ku jibo zimanekî zanyarî û teknîkî zerûrî ne, bi awayekî pêjnkirî bikeve ber çavan. Jibo temamkirina vê kêmayîyê çend havil hene ku mehzûrna jî didêrin.

Havila pêşîn ev e ku mirov muraceetê zimanê Farisî, yan jî zimanê Erebî bike û îhtîyacê bi wan pêkbîne. Lê belê, ev havil dê zimên têxe binê fermanrewayîya zimanên cîran û di dûwayîyê da jî dê tiştekî ecêb ê wek "zimanê rewşenbîran" û "zimanê xelkê" biwelidîne. Ji ber vê yekê, ez heta axirê zeman li dijê bijartina vê havilê me.

Havila diduyan jî ev e ku mirov hinek muraceetê zimanên wek Pehlewî, Zend û Farisîya berîn bike, ku pêwendîya wan digel eslê zimanê me heye. Di vê havilê da bi qasê havila pêşîn mehzûr tune. Lê belê, ev zimanên ku bermayîya demên gelek kevn in, mirov gelek di şikê da ye ku dê besê îhtîyaca me bin. Digel vê şikê jî, divê ku mirov ji wan îstîfade bike.

Havila sisîyan û tebîîtirîn jî ev e ku, em jî wek Almanan, çend peyvikên ku pêwendîya wan a temam digel mana daxwazkirî heye, em wan bikin yek û ji wan peyvik û terîman saz bikin; yan jî edatên ku zerfan, deman, cî, lêker û wd. nîşan didin, ku di zimanê Kurdî da pirr hene, em ji nava wan ên kêrhatî bibijêrin û bînin pêşîya peyvikan, yan jî paşîya peyvikan û bi wî awayî peyvik û terîman saz bikin.(885)

Bi dîtina min ev awa hêgin e ku zimên li gora daxwza me dewlemend bike.(886) Ji bil vê yekê, peyvikên ku bi hevbendîyê tên sazkirin û peyvikên ku

---

(885) Peyvika "lêker" di beranberê peyvika "fail" a Erebî da hatîye nivîsîn. Di zimanê Tirkî da peyvika "özne" eynê maneyê dide. Di Înglîzî da jî peyvika "subject" bi vê manê ye. Gerçi di nava piranîya Kurdan da "lêker" di beranberê peyvika "fî'l" a Erebî û "verb" a Înglîzî da tê bi karanîn, lê bi dîtina me ev peyvik bi wê manê nayê. Beranberê peyvika "fî'l" di Kurdî da "kirdar" e; çawa ku Xanîyê nemir jî di wê helbesta xwe da ku di jimareya 12'an a kovara "**Jîn**" da derketîye, peyvika "kirdar" bi mana "fî'l" bi kar anîye. Peyvika "lêker" bi vê manê ye: "Kes, yan tiştê ku karek, te'sîrek li kesek, yan li tiştekî dî dike". Wek peyvika "lêger" bi mana "kesê ku lêgerîn dike", peyvika "zêrker" bi mana "kesê ku di zêr da kar dike", peyvika "zîvker" bi mana "kesê ku di zîv da kar dike".

(886) Hêgin: Kes, yan jî tiştê ku bi kêrê karek, tiştek tê, ji heqê wî karî, wî tiştî derdikeve, ew kar pê dibe. Me ev peyvik di beranberê peyvika "qabilîyetlî" da bi kar anî, ku ew jî ji peyvika "qabilîyet" a Erebî û pêveka "lî" ya Tirkî hatîye sazkirin.

bi sîfetan tên sazkirin, ku ev di zimanê me da hene, eger her yek ji wan navek bê qebûlkirin, ew jî dibin serçavîyeka gelek dewlemend.(887)

7- Divê ku qomîte, peyvikên ku nû rastê wan tê, yan jî bi xwe çêdike û saz dike, di dûwayîya her salek da çap bike û biweşîne; bi kêmayî ji pênc salan carek jî ferhenga xwe ji nû ve çap bike. Her weha, divê ku ji haydarîyên xwe yên nû parek bide kovara peyvên pêşîyan jî û di demên minasib da wê kovarê bi awayê guhartî û rastkirî biweşîne.(888)

8- Divê ku hatina qomîtê ya safî, ji endaman ra dîyarî bê kirin.(889)

9- Di amadekirin û sererastkirina rêzimana zimên da, rîya kurttirîn û normaltirîn ew e ku malbata zimên a mezintirîn bingeh bê qebûlkirin.(890) Di dema me da ev heq, heqê Kurdîya Jorîn e. Ji ber vê yekê ez dikarim tewsîye bikim ku, bi vê mexsedê devokê Hekarîyê û Botan bê tercîhkirin.(891)

Di vê yekê da nîşandana xwexwazîyên ne pêwîst, dibe cînayeteka di dereca sûîqesta li dijê heqê jîyana netewe.(892) Ji ber vê yekê, her Kurdekî ku pêşketina neteweyî dixwaze, divê ku xwe, ji xwexwazîyên weha yên ku li pêşberê gewretîya îdeala wî pirr biçûk dimînin, biparêze.(893) Gerçi nabe, lê em ferz bikin ku hin muxalefet peyda bibin jî, divê ku ew kesên teşebbuskar, ji pêşve-

(887) Mebest ji "peyvikên ku bi hevbendîyê tên sazkirin" ew peyvik in ku didu ji wan li pey hev tên û hev temam dikin. Wek "pisê mam", "dota mam", "Kurê xal" û wd. Di zimanê Erebî da ji vî awayî ra tê gotin "îzafe", di Tirkî da jî tê gotin "tamlama". Edatê hevbendîyê, ku di navên nêrîn da "ê" ye û di navên mêyîn da "a" ye, carna ji navbera her du peyvikan derdikeve û her du peyvik dibin yek, ji wan peyvikeka sazber pêktê. Wek "pismam", "dotmam", "kurxal" û wd. Me peyvikên "peyvikên ku bi hevbendîyê tên sazkirin" di beranberê peyvikên "terkîbê îzafî" yên Erebî da bi kar anîn.
Mexsed ji "peyvikên ku bi sîfetan tên sazkirin" jî ew peyvik in ku ji navek û sîfetek pêktên. Wek "çavreş" ji "çav" û "reş", "dapîr" ji "da" û "pîr", "bapîr" ji "bav" û "pîr", "mêrxas" ji "mêr" û "xas" û wd. Me peyvikên "peyvikên ku bi sîfetan tên sazkirin" di beranberê "wesif terkîblerî" da nivîsîn.

(888) Me peyvikên "awayê guhartî û rastkirî" di beranberê peyvika "muaddel" a Erebî da bi kar anîn.

(889) Mexsed ji "hatin"ê hatina diravî ye, ew dirav in ku ji firotina weşanan dikevin destê qomîtê. Di Erebî da ji "hatin"ê ra tê gotin "dexl", di Tirkî da jî tê gotin "gelir".
Mexsed ji "hatina safî" jî ew mîqdar e ku piştê derxistina mesrefan di dest da dimîne, kar dimîne.

(890) Mexsed ji "malbata zimên" şaxa zimên e, yanî zarek ji zarên zimên; wek Kurmancî.

(891) Mexsed ji "tercîhkirin"ê ev e ku ew devok bi ser ên dî ra bê girtin, di dereca pêşîn da bê qebûlkirin û di amadekirina rêzimana Kurdî da bingeh bê têwkirin, rêzimana Kurdî li gora bingehok û awayên wê devokê bê amadekirin û sererastkirin.

(892) Me peyvika "xwexwazî" di beranberê peyvika "hodkâmlık" da bi kar anî, ku ew ji peyvika "hodkâm" a Farisî û ji pêveka "lık" a Tirkî pêkhatîye. Di zimanê Erebî da "enanîyet", di zimanê Tirkî da "bencîllik", di zimanên Ewrupî da jî "egoism" vê manê didin.

(893) Me peyvika "gewretî" di beranberê peyvika "azamet" a Erebî da bi kar anî.
Peyvika "îdeal" di beranberê peyvika "mefkûre" ya Erebî da hat nivîsîn. Di zimanê Tirkî da ev mane bi peyvika "ülkü" tê ragîhandin.

çûna ber bi amanca xwe ya kifşkirî venekişin û bê dudilî pêşve biçin.(894) Tenê sebat û înat û bê dudilî ajotina ramanê ye ku, di karên weha gewre da serketinê garantî dikin.

Madda giringtirîn a mayî ev e ku, ew dûwayîkên ku bi ew qas fîdakarî dê bi dest kevin, em wan bikin malê giştî. Wasîta ku ez jibo belavkirinê difikirim pirr sade ye. Ew sererastkirina ku ez navê wê "awayê weşanan" datînim, aha ev e. Weha:

Divê ku komele, ew rojnamên ku dê saz bike, di wan hemîyan da, zimanê ku qomîtê bijartîye, tenê wî zimanî bi kar bîne. Divê ku komele di vê yekê da bi înateka rastîn sebat bike, û bi çi dibe mal bila bibe, ji bingehê kifşkirî bi qasê zerreyek jî avarê nebe; hela ew unsurên ku îtîrazên wan ne hêjayê guhdarîkirinê ne, qet li tewrê wan jî nenêre. Divê ku komele, ji alîyek ve pirtûkên biçûk ên li ser zanînên pêşîn bide nivîsîn û li her derê mift belav bike;(895) ji alîyek ve jî, di tengeka bilintir da pirtûkên zanyarî û teknîkî bide çapkirin û bi vî awayî, jibo berhevkirina tebeqa rewşenbîr a netewe li dora vê amancê hîmmet bike.(896)

*

Hevneteweyên min ên xweşdivî! Di heqê başkirin û belavkirina zimanê me da dîtinên min —dixwazin bêjin xiyal— ev in ku min li jor jimartin. Em binêrin ka hun çi difikrin. Em ji we dipên ku hun birayên dî jî ji wan dîtinên xwe haydar bikin. "**Jîn**"a xweşdivî, bi qasê ku guhdarîya me hemîyan bike qencîkar e.

Em'ê li ser şola tîpan jî demeka dî bipeyivin.

28 Adar 335(1919)

Kurdîyê Bitlîsî

---

(894) Mexsed ji "kesên teşebbuskar" ew kes in ku ketine xebata li ser zimên, yanî endamên "**Qomîta Zimên**". Me peyvika "teşebbuskar" di beranberê peyvika "muteşebbis" a Erebî da bi kar anî. Di zimanê Tirkî da nuha peyvika "girişimci" bi eynê maneyê tê.

(895) Mift: Belaş, Bê dirav.

(896) Teng: Sewîye, mustewa.

TÊDAYÎYA CİLDÊ SİSÎYAN

*

ÜÇÜNCÜ CİLDİN İÇİNDEKİLER

JİMARE 11 * SAYI 11 **RÛPEL(SAYFA)(897)**

WERGERAN*ÇEVİRİLER

(897) Jimareyên rûpelan ên "Têdayî"yê, li gora jimareyên rûpulan ên zincîrkirî yên li goşeyên rûpelan hatine nivîsîn(İçindekiler'in sayfa numaraları, sayfaların köşelerindeki zincirleme numaralara göre konulmuştur).

JİMARE 12 * SAYI 12

*

WERGERAN*ÇEVİRİLER

*

JİMARE 13 * SAYI 13

WERGERAN*ÇEVİRİLER

JİMARE 14 * SAYI 14

*

WERGERAN*ÇEVİRİLER

*

JİMARE 15 * SAYI 15

WERGERAN*ÇEVİRİLER

*

آدرس :

بابعالی جواری ابوالسعود جاده‌سنده نجم‌استقبال مطبعه‌سنده (ژین) اداره‌خانه‌سی

توزیع محلی

باب عالی جاده‌سنده یکی شرق کتابخانه‌سی

آبونه‌لریمزه

آبونه‌لریمزه کوندردیکمز بر طاقم نسخه‌لرك واصل اولمدیغی شکایتی (٥) نجی نسخه‌مزده مرجعنك نظر دقتنه وضع ایدلدیکی الآن حالا توالی ایدییور بو شکایتی تکرار عرض ایتمکله برابر آبونه‌لریمزه واصل اولمامش نسخه‌لر وار ایسه نومرولرینی همان ادره‌یه بیلدیرملرینی رجا ایلرز .

رفیق مساعیمز (کوردستان) مجموعه‌سنك ٤ نجی نسخه‌سی ده انتشار ایتمشدر. بر چوق کزیده مقاله‌لری حاوی اولان مذکور مجموعه‌یی قارئین کرامه توصیه ایلرز .

هفته‌لق خزینه‌نك ٣٦ نجی نومروسی انتشار ایتدی . پك مهم و مفید مقالاتی حاوی اولان اشبو مجموعه‌یی قارئین کرامه توصیه ایلرز .

سبیل‌الرشاد جریدهٔ اسلامیه‌سنك ٣٩٦ نجی نسخه‌سی قیمتدار مقاله‌لرله انتشار ایتدی .

مزگینی

کیتبا «ممو زینی» ام وی طبع دکن مزگینی له همی کوردان بت و بابت مزناهیا کیتی وصورتکی پرنفیس دی در کوت مه کوهداری کراینا کاغدی وکراینا حق مرتبان نکر وبه‌فدا کاریك مزن ام دریتحن .

او ژن بی رضی‌یه ازبچه ... بیه جاوزی بیته ... غری یکی ! . . . لازمه اوزی فخری بکت . . .

« بی‌جك ملاحظه دکت وی وختی غزال »

« ژدرداتیت دستکی‌دا دستمال چاوی خوه »

« پاقژ دکت ممو دستی دکریت رونته خاری »

ممو ـ غزال نه‌خیره تو بوچی دکری .

غزال ـ ماهون ناچین ؟

ممو ـ بلی زبر چونامن مالازمه توبکری ؟

غزال ـ وه‌کی توچوی پاشته ازدی چبکم مانمکنه زینامن . . وه‌کی توچو روحامژی دچت من دکل خوه‌بیه؟ . .

ممو ـ شریت وه‌دا شرمه ژین دکل مه‌بین هم ژی دایکامن تونی‌یه تودی چاوان بهیلی ؟

غزال ـ از شو روژ خدامی ژدایکا ترابکم ازژی عاجز نابم ازژی نیرنابم . . (روهنکان اظهار دکت) ازدی چاوان نه‌بده‌مه دستی فلکی، دی چاوان ژته دور بیم

ممو — « به آهنك »

ایروهفته داوەت گری
غزالی از ژته کری
ازدیچمه برکافری
غزالامن ، دلالامن بس بکری

غزال — ممو ایرو بوعسکره
اوینیامه بوکسره
تومن ببه دکل خوه هره
یان بکوژه‌یان بکوژ پاشی هره

ممو — توبس روهنکان بباریته
ایرو دوژمن له‌کینه
وستانامه لائق نینه
غزالامن، دلالامن بس بکری

« غزال نه‌هشیار دکویت » « پرده دکویت »

نجم استقبال مطبعه‌سی

مدیر مسئول : حمزه

مجلسا دوێ

« دنکی دری تید »

ممو ـ دایێ وی دری دقوتن (همان دبزید) اوکیه او ... برایێ لوند
کرمکه . . . کرمکه . . . « لوند ژدردائید »

لوند ـ السلام علیکم ! « دبچنه ملی چاورشی »

چاورش ـ علیکم‌السلام کرمکه رونی خاری « لوند رودنید » سربسری
من هاتی سر چاوان توقنجکی خوەشی مال بجوك چاوان .

لوند ـ خدی ژته راضی بیت مال بجوك دستیته رادموسن .

ممو ـ سر سری برایێ خوهاتی

لوند ـ سری‌ته هزار سالی بت تەخوه بر هوکر دادی دستوراتەدا

ممو ـ مەژی حق نەهنه اوخبرددا دایکامن شیری خوه لمن حلال کر
زکاری من بکت خدی حص کت امژی کنگی بچن ؟

لوند ـ ایروکه مروفك ژباشگالان هاتیه کومیر حتی جولەمرگی چویه
ازمه دوی‌هفتی‌یی ام برهوبنه جولەمرگی

ممو ـ ایروکه خوه برهوبکن سبی زو چام ری بچین .

لوند ـ دستورامن بده ازژی بچم خوه برهوکم .

ممو ـ دمر سری من هاتی

« لوند دیچت »

چاورش ـ (خوه بخوه) یاربی ! اولادی من اماتی تەیه توفرصت
سلامتی‌یی بدی .

« تماشه ممودکت » کوری‌من! خدی دکل‌تی ازبچم کاری زواداتەبکم . .

« چاورش دیچت »

ممو ـ « خوه بخوه » ای خالق من تەچی لطفك بەزن مرا کویه دایك
ددان حمیت تەدایه من حیا وجدانامن امر دکت اوبی راضی‌یه چو جاران
نه مانی شولان ازوی دیچم به غزال . . . یوکا هفتی بکی‌یه از بیلمه
بردامان انصافه؟ ! . . . بلی انصافه لورا اوینیا ولاتی زەحمی اوینیان مزتره

شەڤا اول

ممو ـ «تی» بی... ایروکە میرامرکریە غزایە نە یاران سرهدان کرتنە زاری کردنێ معاذالله دی لبردست پی پی دشمنان بچت ...

ازژی کیم ترم ؟ مااز کرمانج نیم ؟

ماناموسا هرکردەکی ناموسا من نینە ؟ ... البت ... البت ازی بچم ؛ قیامت رابت دیسا از دیچم ؛ خون سران ببت دیسان از خونا کرم ؛ حتی غزال ژیمن منع بکت دیسان از ناوستم ، از ممی آلانم ؛ میری هکاریان امر کریە هم سلطان صلاح الدین شیرخوە کیشایە لیش تمامی دنیایی وستایە «قدسا شریف» محافظە دکت عمومی (فلان) برهو بونە کواوی ژاسلام بستینن جهب ژمیری هکاریان هاتیە ام دبچنە هاری کاریاوی اسلام همی لوی برهوبونە ژبوچی ؟ البت ژبو غزایی . مالا هکاریان همی چکیت خوە بستە ژبوچی ؟ البت ژبو غزایی. ما از ژوان نازدار تیرم ؟ ماخیرا غزایی دیهر ژبو وان بت ؟....

«دایکا ممو ژدر دان تیت وەکی کوری خوە وەها پرفلیان دبیتە»

چاورش ـ کوری من ! خدی خیرکت تەچی بهستیە تووها پرحدنی چاویتە وەها صوربونە ؟

ممو ـ دایی ! شیری خوە لێ حلال بکە دژمنان سرلە راکریە هاتنە قدس ژاسلامی بستینن ومیر امرکریە غزایە؛ دی بچن غزایی .

مادام ازژی کردم؛ واز آلانم؛ باب باپیریت منلەوی ریدا چونە؛ دویت ازژی ویریدا بچم .

تەشیری سپی دایەمن شیری خولەمن حلال بکە ! ....

چاورش ـ کورمی ! دەریبا دینی خو ودەریبا ولاتی خودا اکر ازتە حلال نەکم، خدی ژی من حلال ناکت اکر توبرو نەچی سپی دژمین دبیتن ، من توژبو روزکی وەها خدان کری کوتو وەچی ژدین ولاتی خوە بکری ناوی کردی کرمانجی تچ اعلا بکی من شیری خوە حلال کم خودی دکل تە بی

دڵ بێ‌تیب عاشق ذولفقاره تیغ برانم . . .
کمند زلف خاوت چونکه بازوبند پارومه . . .
چه‌حاجت واعظ سرزل بافسون بستی دستانم ؟ . !
ملا متبس بکن چون من غریب وخانه ویرانم .
طلسم گنج حسن تو ؛ معمای عالم کونه ! . .
له‌حل‌وی بسرچو عمرم وهیشتا گرجدانم . . .
که‌زمین یاوه‌ش تو ایشکه بوقلبا مجروحم .
به‌لنجه لی‌کری ساقی ! . . هه‌وادا طفلی کریانم .
بلی شوقی‌که کرده چاونجوینه قط هه‌دا نه‌دا ! . ؟
به‌خوین چاوه کانم سور بوه چاك گریبانم .

۲۳ کانون اول ۳۳۳ قاضی زاده

م . شوقی

کوردجه پیه‌س

ممی آلان

نیازو کردان فضیلتا کردان نوشی دده‌ت

دو پرده پیه‌س

اثرا ع . رحمی

اشخاص

ممی آلانه
لوند — هوالی ممو فلامی میر
دایکا ممو — چاردشه
ژنا ممو — غزال

پرده‌وه‌بو

« اوده‌کی کرمانجی خلاندی به برو مافوران رابی خستی دیواروه جه‌کیت ممو بیوه ملاوبستیه چار طرفی دیوار دوشك بالکینه »

کوردجه قسمی

❁ نور ❁

از تماشه‌دکم ولاتی من تمام باغی گلان
چارطرف بی‌دنك ، صامت بون ژنغما بلبلان
آلیه‌کی بهنا بهاری ؛ آلیه‌کی دنگی حزین
جوو جوباران گوری ایحسته آوا شرین
خوش خوش آوی دکل فصلا دبیژیت عندلیب
ساقیا مجلس تمامه مست بی آوا ذبیب
به‌لك همی شرمنده نه‌ژحسن وجمالا گلشنی
قطره ، قطره خوهه دریژن وه‌ك خناوا گردنی
اوحقیقتدا ظریفه قابلی تصویر نی‌یه
صد اسف محتاج تنویره کولورا ظاری‌یه
لازمه هیلکه‌ن چرایه‌ك ژشعله‌یا « هل یستوا . . »
جمله مجبوری خباتینه به‌امری « اطلبوا . . . . »

۲۶ ـ آدار ۳۳۵ زمالاهکاریان

ع . رحمی

مکریم عاجزی ؟ .

له‌من ، بوچ زیزی ! . . عمرم ، چاوکانم ماه‌تابانم ! . .
طویله‌ت بوچی کوژه ؟ . . یاچه قوماوه چه‌تاوانم ؟ . .
له‌پیشیا پیش طابور مژت هردو بروت کچ بو . .

فقه ابراهیم نام سرسرینك اثنای دردسنده الندەکی قانلی خنجریله کندی قفاسی کسیلدیکی محل دخی زاژلره کوسترمکدەدر .

قلعه چودالان موقعنده ماضینك شانلی خاطراتنی حاله نقل ایدن بك چوق خراب مبانی انقاضی . . بونلردن آیریلمش بر چوق جسیم طاشلر . . . مزارلقلر . . . بر چوق جسیم عصردیده آغاجلر . . اطرافندەکی طاغلر میاندن سوزولوب کیدن قلعه چودالان (قرەچولان) صویی.. و بو صویك صاغ ساحلندەکی تپەلرده حاکملرك مراقدینی محتوی جامع وحوضی اولدیغی سویلنمکده اولان جسیم بر چقور ، یوکسك بر تپه اوزرنده و اطرافنده حاکملك حاکمدن صکره اك بیوك رجلی اولان آغالرك وبونلرك طائفەلرینك مراقدی، او زمانکی ترقینك شاهدی اولان آلای چاوشی محلەسیله جامع جوارندەکی جسیم بر ساحەیی بربرینه ربط ایدن بیوك کوپرینك صو اوزرندەکی آیاقلرینك آثاری، شمدیکی قرەچولان دنیلان پك کوچك کویك شمال شرقیسنده یوکسك طاغ اوزرنده اصل چودالان قلعەسنك خرابەسی کبی شیلر واردر .

حال حاضرده سلیمانیەده کائن آلای چاوشی نامیله مسمی محلەنك اوزمان قلعه چودالاندن کلن آلای چاوشی منسوباننك تأسیس ایتدیکی و آلای چاوشلرینك وظیفەسیده حاکمك محاربات اثناسنده یوریلرینی چالەرق هرکسی سلاح باشی امری ویرمك اولدیغی سویلنمکدەدر .

حاکملرك مراقدینی محتوی کوچوکجه یاپلمش بر قبەنك اطراف دیوارلرندن بشقه بر طرفی محافظه ایدیلەمەمشدر. درونندەکی مراقددن بالخاصه فقه ابراهیم طرفندن شهید ایدیلان سلیمان پاشانك قبری نسبةً دها ایی محفوظ قالمش وبو قبرك دخی طوپراغه کومولمش طاشلرینی بالذات میدانه چیقارەرق ممکن مرتبه تمیزلتدکدن صکره آشاغیدەکی یازیلرینی اوقومق قابل اولمش ومع الاسف تاریخی اوقونەمیەجق صورتده دوکولمش بولنمشدر. طاشلرده موجود اولوب اوقونەمیان یرلر نقطه اشارتیله کوسترلمش واملالر عینیله استنساخ ایدلمشدر :

وطوری شایان نظر بیله کورمامی . بر طرفدن معلومات ابتدائیه‌یی حاوی کوچوك کتابلر تألیف ایتدیرمرك مجاناً هر طرفه نشر و توزیع ایتملی، بر یاندن‌ده دها یوکسك درجه‌ده‌کی علمی وفنی آثاری طبع و نشر صورتیله‌ده ملتك طبقهٔ منوره‌سنی بوغایه اطرافنده طوپلامغه همت ایله‌ملیدر. سوکیلی ملتداشم ! نم لسانمزك اصلاح و تعمیمی حقنده‌کی تصورلرم [ایسترسه‌کز تخیل دییکز] بوصایدقلرمدر . باقه‌لم سز نه‌دوشونیورسکز، بو دوشونجه‌لرکزدن اوته‌کی قارداشلری‌ده خبردار ایتمکزی بکلیوروز . سوکیلی -ژین- هپمزی دیکله‌یه‌جك قادار لطفکاردر. حروفات مسئله‌سنی‌ده باشقا بر زمان قونوشه‌جغز.

٢٨ مارت ٣٣٥

کوردی‌ٔ بتلیسی

کورد تاریخندن :

بابان خاندانی

(مابعد — ٤)

محرری : عزیز بابانکی

بابان حاکمی سلیمان پاشا بو ایکی اردونك حرکاتی اثناسنده هر نه قدر مملکتی استیلادن قورتارمش ایسه‌ده حاکملك داخلنده وقوعه کلان بر شورشده قلعه چوالان خرابه‌لرنده آثاری حالا باقی اولان جسیم قوناغنده ١١٥٩ سنه‌سنه مصادف پك قورطنه‌لی بر کیجه‌ده اویورکن، حرم باغچه‌سنه ملاصق بر طوت آغاجندن آشمه صورتیله داخل اولان فقه ابراهیم نامنده بر سرسرینك خنجریله شهید ایدلمشدر .

بو کون اورادە مقر حکومت اولان قوناغك بعض تمل خرابه‌لرندن بشقه بر شی میدانده قالمدیغی حالده معهود طوت آغاجی اسرار انکیز بر صورتده حالا باقیدر .

مثلاً موجود ظرف ، زمن ، مكان ، فعليت . . . الخ كبي ادوات منسبلريني اون ويا آخر كلمه‌يه علاوه صورتيله تشكيل اصوليدر .

بوشكلى، لسانه ايسته‌نيلان زنكينلك ويرمكه قابليتى كوريورم. آيريجه لسانمزده‌كى تركيب اضافى، وصف تركيبلرى برر اسم قبول ايتمكده پك زنكين برمنبع اولور .

٧ — انجمن يكيدن مطلع اولديغى ويا وضع و تشكيل ايتديكى لغاتى هرسنه نهايتنده طبع ونشر واصغرى بش‌سنه‌ده‌بر لغتى تجديداً طبع ايتمليدر. كذلك ضروب امثال مجموعه‌سنى‌ده معلومات جديده‌سندن حصه‌دار ايده‌رك مناسب زمانلرده معدل مجموعه‌لر نشر ايلملى .

٨ — انجمن نشرياتنك حاصلات صافيه‌سى اعضالره هديه ايدلمليدر .

٩ — لسانك صرف ونحوى تنظيمده اك بيوك عائلهٔ لسانيه‌نك اساس اتخاذ ايدلمسى اك كسديرمه‌وطبيعى بريولدر. زمانمزده بوحق شمال كوردجه‌سنك‌دره. بنابرين بومقصدله حكارى وبوهتان لهجه‌سنك ترجيحنى توصيه ايده‌بيليرم .

بونده لزومسز خودكاملقلرده بولونمق ملتك حقحياتنه سوء قصد درجه‌سنده برجنايتدر . بنابرين تعالئ ملى يى ايسته‌ين هركورد منكوره‌سنك عظمتى قارشوسنده پك كوچوك قالاجق بوكبى خودبينلكلردن حذر ايتمليدر. فرض محال اوله‌رق بعض مخالفتلرك ظهورى حالنده‌ده متشبثلر كنديلرنجه معين هدفه دوغرى بلاتردد ايلريله‌مكدن چكنمه‌مليدر . بالكز ثبات وعناد وترددسز برفكر تعقيبدركه بوكبى عظيم ايشلرده ضامن موفقيت اولور .

كرى‌يه قالان اك مهم ماده بوقادار فداكارلقلر ابذاليله استحصال ايديلان نتيجه‌يى عمومه مال ايده‌بيلمكدر . بنم دوشونديكم واسطهٔ تعميم پك ساده‌در. ايشته نشريات سيستمى نامنى ويرديكم ترتيب بودر. شويله‌كه :

جمعيت تأسيس ايده‌جكى بالعموم قرنه‌لرده كوردجه مقالاتى منحصراً انجمننك لسان مختارى ايله اجرا ايتمليدر . بونده حقيقى بر عناد‌له ثبات ايده‌رك هر نه بهايه اولورسه اولسون اساس معيندن ذره‌جه انحراف ايتمامليدر. هله اعتراضى شايان استماع اوله‌ميه‌جق عناصرك آلاجنى وضع

چارەلر میانندە مختلف لهجەلرك تدقیقی اولندیغی مناطقه لسانه آشنا ، منور ذواتی مأمور ایتمك خاطرە كلیرسەدە بو ، جمعیتك شیمدیكی وسائطیله قابل اجرا كورونمدیكندن بومقصدی تأمیناً شویلەبر ترتیب یاپمق ممكندر :

ا — بوقاریدەكی شرائط تحتندە میدانه كتیریلان لغت كتابندە موجود اولمایوب اهالی آراسندە مستعمل لغاتی دلالت ایتدكلری معنا مفصلاً ومثاللرله ایضاح ایدلمك اوزرە انجمنه بیلدیرەجك ذواته لغت باشنه مناسب مكافات نقدیه اعطاسی .

ب — ضروب امثالی احتوا ایتمك اوزرە ترتیب و نشر اولنان كتابدە مندرج بولونمایان ضروب امثالی ، اونلری تولید ایدن وقایعیدە حاكی اولمق اوزرە انجمنه بیلدیرەجك ذواتەدها یوكسك مقداردە برمكافات نقدیەویرلمسی

ج — حكایه ، ماصال وعوام شرقیلری ایچون عینی طرزدە حركت ایدلمكله برابر درسعادتدە عددلری پك كثیر اولان كوردلرله بو مقصد داخلندە تماس ایدلملی ودائمی رقلاملرله طشرە قارئلرینك بوبابدە معاونتی اولونمالی ،

٦ — بومنابعك كافەسنه مراجعت ایدلدیكی حالدە بیله بر لسان علمی وفننك مالك اولمسی ضروری بولنان برچوق كلمات و تعبیراتك نقصانی پك محسوس برحالدە كوزە چارپاجقدر. بوكابرقاچ چارەواردركه بعض محذورلری‌دە حاویدر . بونلردن برنجیسی احتیاجی فارسی ویا عربی‌یه مراجعتله تأمیندر. لسانی قومشو دیللرك زیر تحكمنه آتاجق وبالنتیجه خواص وعوام دیلی كبی اعجوبەلر طوغوراجق بوشقك اختیارینه الی‌الابد مخالفم .

ایكنجیسی قسماً پهلوی ، زند ، اسكی فارسی كبی دیلمزك اصلیله علاقەدار لسانلره مراجعتدر . بوندە برنجیدەكی قدر محذور یوقدر . آنجاق پك اسكی زمانلرك یادكاری بولنان بولسانلرك احتیاجمزه كافی كلەبیلەجكی مشكوكدر. مع‌مافیه بونلردن استفادە اولونمالیدر .

اوچونجیسی واك طبیعیسی آلمانلرك یاپدیغی كبی افادەایدلمك ایستەنیلان معنا ایله مناسبت تامەسی بولنمق اوزرە برقاچ كلمەدن تركیب ویا كوردجەیه

ا ــ انتخاب اوله‌جق هرهانکی لساندکی برلغت کتابی اساس اتخاذ ایدیلرك بونکا کوره هرکلمه‌نك بتون کورد لهجه‌سنده‌کی مقابلی تحریر ایدلمی ،

ب ــ هرکلمه‌یه مقابل الده ایدیله‌جك متعدد لغتلر میانده بالتدقیق سمه الك موافق کلمه‌نی مقابلی آرانان لغت کوردجه‌سی اوله‌رق قبول واو صورتله دفتر مخصوصنه قید ایتدکدن صوکرا عینی معنایه موضوع دیکر کلمه‌لری‌ده ینه سمه ملایمت نظره آلنمق شرطیله تعیین ایدیله‌جك بر صره داخلنده برنجیدن صکره درج ایتمکدر .

ج ــ کوردجه‌ده موجود اولوب اساس اتخاذ ایتدیکمز لغتده مقابلی بولونمایان لغتلری عینی شرائط داخلنده وحروف هجا ترتیبیله دیکر بردفتره قید ایتمی .

د ــ اساس لغتنده موجود و فقط کوردجه مقابلی بولونمایان لغاتی حروف هجا صره‌سیله اوچونجی بردفتره ادخال وبعده آتیده ایضاح ایدیله‌جك منابع واصوللره مراجعتله مقابللری وضع وتعیین ایدلمی .

ه ــ انجمن اعضای کرامنك حفظلرنده‌کی لغاتك ــ شرائط معروضه داخلنده ــ طوپلانمسیله میدانه کلن لغت کتابی ممکن اولدیغی قدر بوتون کورد لهجه‌لرینك مالك بولوندیغی لغاتی احتوا ایدرسه‌ده لسانك قونوشولدیغی منطقه‌لرده‌کی اهالی آراسنده حتی انجمنده‌کی ذواتك ساحهٔ علمندن خارج برچوق لغاته تصادف پك طبیعی اولدیغندن آیریجه مناطق مختلفه‌ده جمع لغات ایشیله اشتغال ایده‌جك ذواتك تأمین تدارکی اهم اموردندر . بوندن باشقا شو اوچ ماده جمع لغت مسئله‌سنده فائده‌لی وقیمتدار منابعه اشارت ایدر :

ا ــ اخلاقی ، غیراخلاقی ضروب امثالك جمع وتدوینی ،

ب ــ اخلاقی ، غیراخلاقی بالعموم حکایه ، ماسال و افسانه‌لرك عیناً طوپلانمسی .

ج ــ عوام بیننده متداول کوردجه ابیات و هرنوع اشعارك هرنه‌یه دائر اولورسه اولسون جمع وتدقیقی .

کرك بونلر وکرکسه کوشه بوجاقده قالمش لغاتك جمعی ایچون دوشونیله‌جك

حال حاضرده عمومیته قبول ایدلمش برقاعده واردر . اورده ملتك اوز لسانی او قومك غیرمنور کتله‌سنك وخصوصاً اختیار قادینلرینك قونوشدیغی دیلدر . بنابرین بن‌ده لسانك تدوینده کتله عوامك اختیار ایتدیکی اشکال ولغاتك اساس اتخاذ ایدلمسنی ایسته‌یورم . بوحقیقی بر خزینه‌در . او منبع فیاضك محتواسنی ضبطه ، اله کچیره‌جکمز مالزمه‌یی قواعد فنیهٔ اخیره‌یه موافق برشکلده ترتیب وانتخابه موفق اولورسه‌ق ـ اصلا تردد ایتمه‌دن ادعا ایده‌بیلیرم ـ آززمانده بوکون شرقده جاری لسانلرك اکثریسندن دها زنکین برلسانك تحریر وتکلمه مالك اولورز .

شیمدی بومختلف منبعلردن ناصل استفاده ایدلمسنی تصور ایتدیکمی عرض ایده‌بیلیرم :

١ ـــ باشلوجه لسان مسئله‌سیله ـ معین برپلان داخلنده ـ اوغراشه‌جق برهیئت دائمه‌یه لزوم واردر . بوهیئت الطبیعی اولمق اوزره (کورد تعمیم معارف ونشریات جمعیتی) مرکز اداره‌سنی کندیسنه دارالمساعی اتخاذ ایتملی وتتبعات وتدقیقاتنده جمعیتك اعظمی درجه‌ده معاونتنه مظهر اولمالیدر .

٢ ـــ (لسان انجمنی) کبی بسیط براسمله یاد ایدیله‌جك اولان بوهیئتك اعضاسی مختلف کورد لهجه‌لرندن برویا برقاچنه آشنا وممکن اولدیغی قدار تحصیل کورمش ذواتدن متشکل اولملی ، بوهیئتله تشریك مساعی ایتمك اوزره السنهٔ اجنبیه‌یه واقف ذواتدن برقاچی ترفیق ایدلملیدر .

٣ ـــ هیئت طرز وزمان مساعیسنی بالذات تعیین ایتملی . باخصوص اعضای کرامی مشاغل خصوصیه ویا تحصیللریله مشغول اوله‌جقلرندن انجمنك اشتغالی بردائرهٔ مخصوصه‌ده واقع اولمق کبی تحدیداته تابع طوتلمایوب اعضادن بهری شعبهٔ مساعیسنه عائد وثائق واوراقی ایستدیکی محله کوتوره‌بیلملی وآنجاق نتایج مستحصله‌لك تقریر و تثبیتی عمومی اجتماعلرده بالمذاکره اجرا اولونمالیدر .

٤ ـــ انجمنك ایلك واك مهم وظیفه‌سی لسانك لغاتنی جمع و تدوینندن عبارت اولملیدر :

طرفندن ـ فقط شرائط ابتدائیه تحتنده ـ قونوشولمادن باشقا هیچ برینه صاحب اولمادیغی برحقیقتدر .

بوافاده‌مله دیمزم که نه لغت ، نه صرف و نحو ونه‌ده ادبیاتندن مضبوط ومطبوع واحتیاج مبرمه کافی بر سرمایه‌یه مالك بولونمادیغمزی آكلاتمق ایسته‌یورم .

برچوق لهجه‌لره مالك كوردجه‌مزك بعض قسملرینه دائر روسجه ، انكلیزجه ، آلمانجه وفرانسزجه‌ده برقاچ تدقیق ، برایكی اوفاق لغت وصرف كتابی انتشار ایتمش ایسه‌ده كوردستانك بر منطقه‌ده كوردلر كبی بر ملت آراسنده لسانی یاهیچ بیلمه‌ین ویاخود پك آز آكلایه‌بیلان غربلیلر طرفندن پك سطحی تدقیقلره استناداً یازیلان بواثرلره بیوك براهمیت عطفی دوغری دكلدر . بویله اولمقله برابر شوراسی انكار اولنه‌مازكه بواثرلر سالم براصول دقیق وطرز تتبع وهرحالده بر محصول تتبعك اك اساسلی و دقیق صورتده ترتیب وتنظیمنی ارائه كبی مزیت مخصوصه‌یی حائز اولمق جهتیله امثالی مساعیده نمونه اتخاذینه لایقدرلر . بواعتبارله وآیریجه برچوق مقایسه‌لری حاوی بولوندقلریله مساعی ملیه‌مزده چوق قیمتدار معاونتلرایده‌بیلیر وفقط هیچ برزمان اساس اوله‌مازلر . ایكنجی درجه‌ده اسكی یكی كورد ارباب تحریری طرفندن احضار ایدلمش صرف ونحو كتابلری وبرایكی لغت موجود ایسه‌ده بونلردن ایدیله‌جك استفاده محدود بر درجه‌ده قالاجقدر . برده كورد ادبا وشعراسی طرفندن یازیله‌رق برطاقمی اصولی دائره‌سنده جمع وتدوین ایدلمش دیوانلر ، اشعار وابیات واردر . مستثناسی موجود اولمامق شرطیله بو عموماً بودیوانلر ، شعرلر ملتك حقیقی لسانی اولان عوام دیلندن چوق اوزاق ویازلدقلری محیط وزمانه كوره اكثریتله عربی ، فارسی كلماتله دولدیرلمش تحف بر خلیطه‌در . وجودلرندن استغنا قابل اولمادیغی حالده بوكبی آثاردن ایدیله‌جك استفاده‌ده محدوددر .

اوچونجی واك مهمی عوام ملتك مفكره‌سنده صاقلادیغی خزینه‌در . كونكی ایشلرده موفق اولمق بوكونك تلقیلرینه اویغون چالشمقله ممكندر .

برنقطه واردرکه بوکاملك ایسته‌دیکمز بو عظیم بر مساعی‌یه تحمل خصوصنده بزه قوت واطمئنان بخش ایدییور . بزدن اوّلکی ملتلر لسانی وتاریخلرینی تدوین وتثبیت ایدرکن الارنده بوکونکی ترقیات مدنیه‌نك پیشن فعالیتمزه سردیکی وسائط متکمله موجود دکلدی . فقط بو عظیم و مهم محرومیتلر اونلرك مظهر موفقیت اولملرینه مانع اوله‌مدی . فی الحقیقه اوزمانلر نه لسانیات علمی بوکونکی درجهٔ تکملنه واصل اولمش ونه ده بویولده‌کی فعالیتلری تسهیل ایدن وسائط ونشریات فیه بوکونکی مبذولیتله موجود بولونمشدی . بونکله برابر لسان وتاریخنی تنظیم ایتمك ایسته‌یوبده موفق اولامامش برملته کره‌مز اوزرنده تصادف ایدیله‌مه‌مکده‌در . بزدکلنجه؛ موفقیتی تأمین ویا تسهیل ایده‌جك آثاره زیاده‌سیله مالك بولونیورز . آته‌جغمز هرآدیم یکرمنجی عصر مدنیتك بوتون وسائط عرفانیه‌سیله مظهر تشجیع اولاجقدر . واقعا هدفه واصل اولونجه‌یه قدر چوق زمان کچه‌جك . فقط دوشونه‌لم که ملتلرك حیاتی تأمل ایدیلنجه واحد قیاسی زمان کون وسنه دکل آنجاق عصر ویا عصرلردر .

بوایشده بزم یاپاجغمز شی قوتلرمزدن حتی برذره‌سنی بیهوده‌یه صرف ایتمامك هرذرهٔ مساعیمزه مقابل مطلقا برحبهٔ موفقیت تمکنه چالشه‌رق‌هان ساحهٔ جدال وسعیه آتلمقدر . بوده هرایشك لوح محفوظ موفقیتی اولان پروغرامه مالکیتله قابلدر . اویله بر پروغرام که حرکته باشلاناجق دقیقه‌دن شاهد موفقیتی درآغوش ایدنجه‌یه قدر آتیله‌جق مهم آدیملری الزم واسابی تفرعاتیله احتوا ایتسون وتطبیقاتنده‌حتی کچوك برانحرافه مساعد بولونماسون .

برایشده پروغرامسز موفق اولنه‌بیله‌جك دورلردن چوق ، پك چوق اوزاقده یاشادیغمزی درخاطر ایتدیرمه‌نك فائده‌سز اولمدیغنه قانعم .

شیمدی‌ده برآز المزده‌کی مواد ابتدائیهٔ لسانیه‌نك کمیت وکیفیتندن بحث ایتمك ایجاب ایدییور .

دیلمزله بوکونکی احتیاج وتلقیلره کوره بر لسان ماهیتنی حائز اولماسی ایچون مالك بولونمسی الزم اولان اساساتدن ، حالاً معین برقسم السانك

كوردجه‌يه دائر

— ٢ —

(نشريات سيستمى) نه دائر مطالعه‌مى ايكنجى مقاله‌يه ترك ايتمش ايدم . فقط بو سيستمه دائر تفصيلات ويرمه‌دن اول اونك اساسى اولان بعض يرلردن بحث ايتمك مجبوريتى واردر . اولامرده شيمدى‌يه قدر باشقه‌لرنده چوق سويلنمش وه‌يكلنمش برقاچ سوزى تكرار ايده‌جكم . بكا كوره بو تكرار ويا تكرير زائد دكلدر . بز لسانمزى اصلاحه چالشمق ايسترگن الك چوق دقت وبصيرتى استلزام ايده‌جك نقطه صرف ايده‌جكمز قوتلرك طبيعت قانونلريله توافقيدر . قوانين طبيعيه ايله تعارض ايدن فعاليتلر محكوم زوالدر . افراطپرورلكلر تعبير عاميانه ايله يورغنه كوره آيق اوزاتمامق خسرانى دعوت ايدر . بوندن باشقا انتخاب ايديله‌جك طرز مساعينك زمان واحوالك كوستردیكى ايجاباته اويغون بولونمسى ، ملتده‌كى فكر جريانلريله معكوس براستقامت حركته مالك اولمامسى قطعياً لازمدر . بنابرين كيتمك ايستديكمز يوله تام حاضرلقله چيقمق وهر آديمى متعاقب برخطوه صوكراكى ابعاد ومسافاتى ، ايلك آديملرك اطرافده حصوله كتيرديكى تأثيراتى پك درين وانجه برصورتده معاينه ايتمك وشونلك كوستره‌جكى ايجابات ضروريه‌يه توفيق فعاليت ايلمك مجبوريتى هيچ بر زمان اونوتمامليدر . شوراسى ده اصلا خاطردن چيقماسون كه لسان مسئله‌سى بزده حد ذاتنده پك مغلق ، چوق مشكلاتلى برساحهٔ فعاليتدر . ديلمزك بوكونكى حالى بزى اقتحامى حقيقةً پك بويوك همتلر صرفيله قابل اولاجق ييغين ييغين مشكلاتله قارشولاشديزاجقدر . هدف معينى استحصال ايچون صرفى لازم كلن اقدامات فوق العاده باتنده المزده‌كى وسائط ماديه‌نك آزلغى ملاحظه اولوندقجه نوميد اولمامق قابل اولمايورسه‌ده طبيعى و منطق برطريق مساعى تعقيب ايدلديكى تقديرده قواى مصروفه‌نك كچ اولسه بيله بهمه‌حال ثمره‌دار موفقيت وانكشاف اوله‌جغى شبهه‌دن آزاده‌در . بزدن اول عينى يولده يورومش ملتلرك مقصده ظفرياب اولملرى بزم ايچون برو سيلهٔ تشويق تشكيل ايدر .

ديزز	....	٣٠٠	كاوار
برادوست	....	٧٣٠٠	برادوست
اورامار	....	١٥٠٠	اورمذر ناحيه‌سنده
دوستكان	....	٢٠٠٠	« «
نوبن	....	٨٠٠	چوله‌مرك
ملاح	....	٧٠٠	«
مارونس	....	٨٥٠	نسطوريلر جوارنده
	....	١٤٧٤	« «
سندى	....	٧٦٠	چوله‌مرك «
	٢٧٣٢٧	٢٧٧٧٨٠	يكون عددلر
		١٥٨٢٦٢	وان ولايتنده مقيم كوردلر

وان ولايتنده مقيم كوردلر	ارمنيلر	نسطوريلر
٤٣٦٠٤٢	٨٢٤٧٠	٤٣١٠٦

وان ولايتده‌كى كوردلر و ارمنيلرك مقدارخانه و نفوسلريني مبين جدول آثار غربيه‌دن مقتبس اولديغى جهتله عيناً درجى مناسب كورولدي ايسه‌ده سائقهٔ سهو و عدم معلوماتدن متولد خطيئاتى تصحيح ايتمكى بحسب‌الامكان درجهٔ وجوبده عد ايلدك :

جدولده كاوار قضاسنك كوردلرك مقدار نفوسى ١٠٧٠ ارمنيلرك ٥٤٠٦ كوسترلمكده‌در . بويلك عجيب وغريب برمسئله‌در . كاوارده ارمنيلرك تفوق عدديسى هيچ بر تاريخده يوزده اوتوزدن فضله بريكون تشكيل ايده‌مه‌مشدر .

هله اغرب‌الغرائبدن مكس مسئله‌سى (٣٢٧٥٤ كورد) (٤٢٥٣ ارمنى) ايستاتستيقلرى بزه كوستريور . حالبوكه مكسده‌كى ارمنيلر يوزده قرق رادده‌سنده بر كثافت عدديه‌يه مالك ايديلر . فقط اكثريتله مستأجر بولندقلرى جهته اهالئ محليه‌دن عد اولنمازلردى . (مابعدى وار) (ژين)

وان ولایتنده نسطوریلرك مقدار خانه و نفوسلری

وان	قضاسی	١٥٢	٩١٢
محمودیه	«	١١٤	٦٨٤
البك	«	١٦٣	٩٧٨
خوشاب	«	٣٦	٢١٦
کوَر	«	٣٨٦	٢٢١٦
چولەمرك	«	٤٦٥	٣٧٩٠
بیت الشباب	«	٥٩٥	٣٧٥٠
شمدینان	«	١٢٥	٧٥٠
تیارونحوف	«	٣٦٦٥	٢١٩٩٠
		٧١٠١	٤٢١٠٦ یکون

وان ولایتنده ساکن عشائرك مقدار نفوسلریله مربوط اولدقلری قضا و اشغال ایتدکلری محلار

اسمی	نفوس ذکور	نفوس عمومی	بولندقلری اراضی
آدمان عشیرتی	٥٥٣٨×٨	٤٤٣٠٤	دیادین، ارجیش
حیدران «	٦٩١١×٨	٦١٢٨٨	ارجیش، باطنوس، ددەلی
میلان «	١٣٠٦×٨	١٠٨٠٠	بارکیری، سماس
طاتوری	١٤١٥×٨	١٠٣٢٠	سرای، احوریك‌سفلا
شیبولی	١٦٠١×٨	١٢٨٠٨	تیرکشان
موتری	٢١٠٣×٨	١٦٨١٦	توررەك، سرای
شمسکی	١٥٥٠×٧	١٢٤٠٠	قرەحصار، سرای
شیکەنتی	١٤٧٠×٨	١١٧٦٠	قرەچیان
هربکی	....	٦٠٠٠	کوار
فوئی	....	٢٠٠٠٠	شمدینان، چولەمرك
شروان	....	٤٠٠٠	کاوار، شمدینان
ارطونی	٤٠٠٠	٣١٠٠٠	باش قلعه و بوهتان
مالحوران	١٤٠٠	١١٢٠٠	قرەحسن، ملازکرد
دوستکی	....	٣٥٠٠	کاوار، شمدینان

اوقدار شنکن ی کوزل بلده ،
ینه افقکده بر الم واردی ؛
باشك اوستنده بر غم اغلاردی ؛
ایشته روشدی اونوڭدن درده :

کمال فوزی

١٨٨٩ تحریرینه نظراً وان ولایتنده مقیم کورد وارمنیلرك مقدار خانه و نفوسلرینی مبین جدولدر

قضالرك اساميسی	اكراد خانه	نفوس	ارمنی خانه	نفوس
وان مرکز قضاسی	٤٩٠٠	٢٥٤٠٠	٧٩٠٥	٤٧٤٣٠
بارکیری »	٢٤٧٠	١٤١٢٠	٣١٤	١٨٨٤
ارجیش »	٢٣٧٨	١٤٢٦٨	٤٩٥	٢٩٧٠
عادلجواز »	٨٤٤	٥٠٦٤	٤٩١	٢٩٤٦
کواش »	٨٤٥	٥٠٧٠	٩٠١	٥٤٠٦
قارچقان »	١٠٥٥	٦٣٣٠	٧٧٨	٤٦٦٨
شاتاق »	٥٤٠	٣٢٤٠	٧٦٣	٤٥٧٨
نوردوز ناحیه‌سی	٨١٨	٤٩٠٨	١٦٦	٩٩٦
موکس »	٤٥٩	٢٧٥٤	٧٠٩	٤٢٥٣
محمودیه »	١٥٠٤	٩٠٢٤	٨٤	٥٠٤
الباك »	٢٦٤٣	١٥٨٥٨	٥٦٠	٣٣٦٠
حمیدیه‌ـخوشاب »	٨٨٥	٥٣١٠	٢٩٩	١٧٩٤
کاوار »	١٩٥٣	١١٧١٨	٩٦	٥٧٦
جوله‌مرك »	١٣٦٢	٨١٧٢	٨٥	٥١٠
بیت‌الشباب »	٢٨٣٠	١٠٩٨٠	٠٠	٠٠٠
شمدینان »	١٨٩١	١١٣٤٦	٠٠	٠٠٠
١٥ قضا بر ناحیه	٢٦٣٧٧	١٥٨٢٦٢	١٣٧٤٦	٨٢٤٧٦ یکون

اوکوموش چاغلایانلر آل چاغلار ؛
غم می چوکش اونازلی باغلریکه ؟ !

آه اوقیرلرده هایقیران ، کولوشه‌ن ،
یاورو بلبلرك اوترلری ؛
آه اوقیرلرده دردله‌شوب اوپوشه‌ن ،
آشنالر کزوب کوللرلری ؛

اویویان کوللر کده مهتابك ،
سوزولن بیك انیری خولیاسی ،
ییقانیرکن بوکونده برحربك ،
اولدك آواره ، قانلی رؤیاسی !

اوقادار شن آقاردی ایرماقلر :
اویوتورلردی غملی بسته‌لری ؛
آه اوشاعر ، اودردلی اسحاقلر ،
آووتور ، شنلنیردی خسته‌لری !

باغده شاهین باقیشلی قیزلرله ،
قورولوردی برپرلی آلای ؛
قایالقلردن آتلایان بر چای ،
ینه چاغلارمی پك یانیق اویله ؟

ینه اقشاملر کده کلبنلر ،
برسرین ملتمك عاسیله ،
کیزلی سودایه بنبلر سویلر ،
طاغلرك اسمرین هواسیله .

ویران بلده [١]

سس کسیلمش، کولکه‌لر سینمش افقدن بلده‌یه ،
بوش ، قاراکلق اولرك قوینده کیزلنمش ثه‌به !
یوللرندن شیمدی کروان کچمیور ؛ تنها ، سکون ....
بوم اوتر ویرانه‌لردن ؛ قلعه‌لر هپ سرنکون !
بلده‌نك اوستنده ماتملر ثوره‌ن مظلم کیجه ،
کیمسه‌سز ، ایصسز قالان وادیده اغلار کیزلیجه !
معبدك فانوسی سونمشدر ، قیرلمش مشعله ؛
طوپلانوب اویناز خیالتلر طوتوشمش ال اله !
پاص طوتان قندیللرك التنده یاتمش بر ثولو :
کوز اویوق ، قوللر قدید اولمش ، دیکنله اورتولو !
بوش قووقلردن صیزار وحملك توکنمز اویقوسی ؛
آشنا یرلرده کیزلنمش سراز قورقوسی ؛
بر اوجاق توتمز ، صدا چیقماز ، ییقیق هر لانه‌دن ؛
سقفی چوکمش ثه‌ولرك برفرقی یوق ویرانه‌دن !
داغلرنده نازلی جیلانلر قوشارکن برزمان ،
گل صولوق ، بلبل ملول ، کلزاری بسلر شیمدی قان !

آغلاسون شیمدی، ای کوزل بلده ،
سکا هجران باقیشلی ییلدیزلر . .
ظلمه مأوی اولان اویرلرده ،
کیم بیلیر قاج یتیم وطول صیزلار !

خسته افقکده بر ملال آغلار ؛
قان صاچیلمش‌ده قارلی داغلریکه ،

[١] بلبلك سقوطی اوزرینه یازلمشدر

شوكا ایمان وقناعتم ، وارکه احوالت آلمش اولدیغی شو شکل وخامت قارشوسنده یاشولت ویابتون معناسیله یاشامق ایستهین کردلر ؛ مأیوس دکل ، متأثر ومحزوندر . نتیجهٔ حاله انتظار ایدییورلر .

بوکونه قدار دائرهٔ اطاعتدن آیرلمه‌یان بومات دینلرینه اولان فرط مربوطیتلری تأثیریله سلطاندن زیاده خلیفه‌یه قوللق ایتمشلردر . برچوق خصائل ممتازه وجنکاورانه ایله مفطور بولنان بوماتك هرهانکی بر حقارت وحقسزلغه تحمل ایده‌جکلرینه یالکز قوهٔ ادراکیه‌سنی غائب ایدنلرله بصر بصیرتی پردهٔ حرص ووردای اغفال ایله قپانمش اولانلر اینانه بیلیرلر ! ... شبهه ایدلمسونکه هرهانکی برکرد ، دستور حیاتی اولان :

شومهمانخانه‌دن رحلت مؤبد عمره وصلتکن
برآز تأخیر ایچون لایقمیدر انسان حقیر اولسون

فریاد ایقاظکاری اوکنده ناموس وشرفنه اولمکی ذلت واسارت آلتنده سوروتمکه ترجیحده ذره قادار تردد ایتمیه‌جکدر .

بناءً علیه ؛ کردك اطوار حماست ومردانکیسنه یك یقیندن شاهد اولان ارمنی وطنداشلرمزکده بویله تهلکه‌لی بر اویونده فضله طمعکارلق کوسترمه‌ملرینی هرایکی قومشو ملتك منافع مستقبله‌سی نامنه لزوملی عد ایده‌رم .

تقسیم　　　　احسان نوری

هر آن قاینایان وصیزلایان یارالرینه مقدمهٔ التیام صاپیلا بانمین تأثیرینی باتمش؛ مأیوس روحلره عصرلرك زادهٔ اجتهادی اولان «الحکم لمن غلب» دستورینك سقوطنی اعلان ایدرب تاریخ مدنیتده انسانلغی اوج اعلای سعادته ایصال ایده بیله جك الك مهم و بی نظیر انقلابی وجوده کتیرمکله کافی بر نفخهٔ تسلی سرپمش ذهابنی حاصل ایتدیرمشدی . . . . . بدایت حربده هرهانکی بر سائق ایله میدان مبارزه یه آتیلان واژدر احتیاجلك پنجهٔ تخریبکاری آلتنده ئەزلمسنه رغماً امثالی نامسبوق خارقه‌لر ابداع ، قهرمانلقلر اظهار ایله ین عثمانلی ملتی حق حیاتی تکفل ایدن بویله ، ضمان قوی مواجهه سنده سنفك دمانی لزومسز تاتی ایدرك خصملرینه دست مسالمتی اوزادرکن؛ اجداد واولادینك هیچ برصورتله عفو اولنامیان اهمال وتسیبی یوزندن معالتأسف حق تاریخیسنی افسانه‌وی بر خیال ، موجودیت مایه‌سی؛ لسان وعنعه‌سنه صداقته رغماً ؛ مزاحی برماصال ظن اولنان کورد قوم نجیبی‌ده طوبدیغی بوهاتنی صدانك معنای تسخیرکاری اوکنده اوزانمش اولدیغی سریر غفلتدن رفع سر ایتمکله برابر کندوسنه یادکار اعصار اولان یوردینك آغوش محرمیتنه هیچ بر یبانجینك صوقدیرلمیه جغنه اطمئنان تام حاصل ایتمش ، یکرمنجی عصر مدنیتنك نجم رهاکاری حرمت وتعظیم ایله سلاملامغه باشلامشدی .

فرانسه‌ده اجتماع ایدن دول مؤتلفه دیوان حرب عرفیسنك مغلوب ملتلر : دولایسیله عثمانلیلر حقنده ویرمکده اولدقلری قرارلر میاننده هرقبضهٔ خاکی خون اجداد ایله ملمع ، کردك ملك موروث ومشروعی اولان ، سکانك اکثریت قاهره‌سنی مسلمانلر تشکیل ایدن سوکیلی کردستانمزلاده ـ کردلرك مسلمان بولنمسی تهمتیله اولسه کرك ـ ارمنیلرك تحت امر وتحکمنه ویریله جکنك محتمل بولنمسی متوالی ومتعاقب نشریات ایله احساس اولنمقده‌در. بواشاعاتك صدقنه اعتماد ایتمه‌مکله برابر بوخصوصده برقاچ سوز سویله‌مکی موافق بولدم

عشیرتنڭ بر قسمنی فدا ایتدی، امین پاشا که؛ هر آنه بیڭرکن معیتده یوز مسلح سواری بولنیوردی . امین پاشا که هر کون یوزلرجه مسافرلرینی انعام و الطاف ایله قبول ایدردی. بو کون جیلز، قدید، پریشان ، بی قدرتدر . اوغلنڭ البسه‌سندن بر ایپ چکیلیرسه یوز پاره بردن یره دوشه‌ر .

ایشته ممالکتده‌کی زنکینلکنه نسبة دیکرلرینی‌ده بوکا قیاس ایدیکز... بونکله برابر هر یرده مهاجرلرڭ حالی بوراده کیلرندن فنا اولدیغندن‌ده قطعیاً شبهه ایتمم. قونیه‌دن آلمقده اولدیغم مکتوبلرم بوظنمی تقویه ایتدی . بناءً علیه انسانم ، انسانلره یاردیم ایده‌رم دیه‌ن ارباب ریایه الکزدن کلدیکی قدر بافیریکز . انسان اولان انسانی بو حالده براقمز . یقر ؛ انسانیته‌ده ، دنیایه‌ده یوق. . . هله بر جهت ایچون سزدن خصوصی بر رجام واردر . مارت اواخرینه قدر بو بیچاره‌لرڭ یاتقوشلره یووا اولان خرابه‌زار وطنلرینه سوق ایدیلملری متصوردر . بونلرڭ عودتلری ایچون تدابیر لازمه‌اجراسنده کوردستان جمعیت محترمه‌سنڭ نظر دقتلرینی جلب بیوریکز ، اورالرڭ زراعت موسمی معلوم اولدیغی اوزره کچمك اوزره‌در . بناءً علیه نفوس متباقیه‌لرینی محو ایتمه‌مك ایچون وقت وزماننده سوقلری لازمدر. معروضاتمده‌کی شدت تأثری معذور کورکز؛ چونکه درت بچوق سنه‌دن بری محرتك الیم، بی امان ضربه‌لریله مجروحز .

بر کورد کنجی

ویلسون پرنسیبی و کردلر

بشریتی محکمهٔ وجدانك حضور عدل وحقنه دعوت ایدن، آمریقا رئیس جمهوری ویلسون جنابلرینك خطاب انسانیتپرورانه‌سی سنه‌لردنبرو دست تحکمك ضربهٔ اعتسافی آلتنده اینکله‌ین مظلوم، مقتهور ملل واقوامك

تصادف ایلدکجه آغلامامق قابل دکلدر . بونلر قیمتك شمدنی کونلرینی سیحان نهری اوزرنده کاش کوپریسنك ایچسنده، رطوبتلی ظلمتلری اوزرنده دیلنمکله ، کیجه‌لری خراب اولمش برطاقم اولرك ، مرصدلرك اوزرنده جامور ایچنده ایکیله ایکیله کچیریورلر . عمومنك فرسز کوزلری دنیایه وداع ایتمکه ، طاقتسز اللری بدنلرندن آیرلمغه مهیادرلر . انسان بونلره باقدقجه انسانیتدن نفرت ، وحشته رجوع ایتمك و قزنه‌لرك ستونلرینی دولدیران یکرمنجی عصر حقندکی آلقیشلره قارشو عصیان ایتمك ایستر . بیلمم که : عزیزم دنیایه نه اولدی ، کیتدکجه کری‌یه ادوار وحشته دوغری رجوعمی ایدیلیور ، انسانیت بوکامی دیرلر ؟ چارشوده اوچ پاره حکمنی طوتمه‌یان، یومیه اوله‌رق بو بیچاره‌لره ویرلمکده اولان اوچ غروشده بش آیدنبری ویرلمه‌مشدر . ارمنیلره یومیه بر مجیدیه ویرلدیکنی‌ده نظرکاه عبرتکزه عرض ایدییورم . بن بورایه برکیمه صرف ایده‌جکم، بنی معذور کورکز! عجبا اسلام اولدیغمز ایچونمی بوحالات اسف اشتماله اوغرایورز.

فلاکت کثیره کن بربری اوزرینه کثیر مملکتده ناموس و اخلاق حسنه ایله متصف و هر شائبه‌دن بری اولان بو بیچاره‌لرك بورایه اخلاقلریده بوزولدی. بر زمان؛ شجاعت، بسالت، سخاوت، اخلاقی یکدیکرینه مزج ایدن زواللی ولایات سته اهالیسندن مهاجر اولانلری کوزمك اوکنده کوریورم . شمدی جیفهٔ قدیده، بی‌قدرت اولمقله برابر حیفا که هیچ بر شیئله تلافیسی قابل اولمایان اخلاقلرینی منفعت شخصیه‌لرینی دوشوننه‌ن برطاقم مرتکب مأمورلر بوزمشلردر .

تسلّه آلیشمش ، اقرباسنی ملت ودولت اوغورنده فدا ایدن بیچاره اختیار قادینلرك اوچ غروش یومیه ایچون حکومت قاپوسنده‌کی وضع دلخراشنی کورورسه‌ك دنیادن نفرت ایدرسك. واللهی دوغری سویلیورم، یدی نفوسدن عبارت بر عائله‌یی صاحبسز براقغه منجر اولمسه ایدی بن انتحاری بو وضعیتی تماشایه ترجیح ایدردم . ایشته سکا بر مثال حیدرانلی امین پاشا ! . . او امین پاشا که ؛ کچن بادرهٔ عمومیه‌ده بایزید حدودنده

برنجی سنه ۳۰ مارت ۳۳۵ عدد ۱۵

سنه‌لکی ۲۲۰ غروشدر.
آلتی آیلغی ۱۳۰ غروشدر

سنه‌لك ۲۲۰ قروشه
نیف سال ۱۳۰ ه

ژین

مسلکمزه موافق مقالات
مع الممنونیه درج اولنور.

درج اولونمیان مقاله‌لر
اعاده ایدلمز

تجبات

دین، ادبیات، اجتماعیات واقتصادیاتدن بحث ایدر تورکجه ـ کوردجه مجموعه‌در

بر مکتوب

آطنه ٤ مارت ۳۳۵

محترم میرم افندم،

ژین مجموعه‌سنك اون اوچنجی نومروسنی آلدم. مهاجرینك احوالی حقنده مکتوب ارسالی‌امر بیوریورسکز. بن بو جمله اوزرنده بر آز توقف ایتدم. بکا بر آز غریب کلدی. واقعا الده وثائق اولدیغی تقدیرده نشریاتده بولنمق دها موافق ایسه‌ده بوکون مهاجرلرك حاللرینی هر صورتله حاللرینی دوشونمکده لازمدر وثائق تحری ایله ایشی سورونجمه‌ده براقمق قطعیاً موافق دکلدر.

بن امریکز اوزرینه بیچاره ولایات سته‌دن اوچ ولایتك اهالئ مغدوره‌سی حقنده ذات عالیلرینه بر آز معلومات ویره‌جکم. لکن نه‌یازاجغمی کسدیره‌میورم. چونکه بونلر اوقدر دوشمش، اودرجه زبون اولمشلرکه: سفالتلرینی ایفا ایده‌جك دنیاده برکلمه یوقدر ظن ایده‌رم.

نفوس سابقه‌سنك خمسی درجه‌سنده قالان بونوع بنی‌بشرك الك بدبخت اولادی بوکون آنجق بر انسان اسکلتیدرلر. باباسنی، قرداشنی وطن اوغورنده کوپری کوزیده، صاری قامشده، توران یوللرنده! فدا ایدن بیکس چوجقلره

...نجی سنه   ۳۰ مارت ...   عدد ۱۵

سنه‌لکی ۲۲۰ غروشدر.
آلتی آیلغی ۱۳۰ غروشدر

مسلکمزه موافق مقالات
مع‌الممنونیه درج اولنور.

سالك ۲۲۰ غروشه
نیف سال ۱۳۰ «

درج اولونمیان مقاله‌لر
اعاده ایدلمز

ژین

حیات

دین، ادبیات، اجتماعیات واقتصادیاتدن بحث ایدر تورکجه ـ کوردجه مجموعه‌در

مندرجات

تورکجه قسمی

کوردجه قسمی

نسخه‌سی ۵ غروشدر

نجم استقبال مطبعه‌سی

آدرس :

باب عالی چوارشی ابو السعود جاده‌سنده نجم استقبال مطبعه‌سنده (ژین) اداره‌خانه‌سی

توزیع شعبه‌سی

باب عالی جاده‌سنده یکی شرق کتابخانه‌سی

آبونه‌لریمزه

آبونه‌لریمزه گوندردیکمز بر طاقم نسخه‌لرك واصل اولمدیغی شکایتی (٥) نجی نسخه‌مزده مرجعك نظر دقتنه وضع ایلدیکی الآن حالا توالی ایدییور. بو شکایتی تکرار عرض ایتمکله برابر آبونه‌لریمزه واصل اولمامش نسخه‌لر وار ایسه نومرولرینی همان اداره‌یه بیلدیرملرینی رجا ایلرز.

رفیق محترممز (کوردستان) مجموعه‌سنك ٤ نجی نسخه‌سی‌ده انتشار ایتمشدر. بو چوق گزیده مقاله‌لری حاوی اولان مذکور مجموعه‌یی قارئین کرامه توصیه ایلرز ....

هفته‌لق غزته‌نك ٣٥ نجی نومروسی انتشار ایتدی . بك مهم و مفید مقالاتی حاوی اولان اشبو مجموعه‌یی قارئین کرامه توصیه ایلرز .

سبیل الرشاد جریدهٔ اسلامیه‌سنك ٣٩٥ نجی نسخه‌سی قیمتدار مقاله‌لرله انتشار ایتدی ....

امراض جلدیه و افرنجیه متخصصی

دوقتور شکری محمد بك

همشهریلرمزدن دوقتور شکری محمد بك بازاردن ماعدا هر کون صباحدن آقشامه قدر غلطه‌سرای مکتبی قارشوسنده خرستاکی ونا دیکرله مقید باشا خانسنده‌کی معاینه‌خانه‌سنده خسته قبول و اك مکمل اصوللرله تداوی ایتمکده‌در.

تلفون : ... ١٨١٢

ملا احمد خانی حضرتلرینك کورد ادبیاتنده لایموت بر موقع طوتان برشاه اثرلری اولوب کورد لساننك درجهٔ فصاحت وبلاغتنی اثبات ایدن (ممو زین) نامنده‌کی منظوم رومانلری عنایت باری ایله (کورد تعمیم معارف ونشریات) جمعیتی طرفندن طبع ایتدیرلمکده‌در. کاغدك و ترتیبه‌نك ترقی کی‌مادی مانعلره قارشو اعظمی فداکارلق احتیارینه و نفاست ادبیه‌سیله متناسب برصورتده نشرینه قرار ویرلشدر. قارئین کرامه تبشیر ایلرز.

مزگینی

کیتبا «ممو زین» ام وی طبع دکن مزگینی له همی کوردان بت و بابت مزناهیا کیتی وصورتکی پرنفیس دی در توت مه کوهداری کرایبنا کاغدی وکرایبنا حق مرتبان نکر وبه‌فدا کاریك مزن ام دریخن .

که ملك مكريان [١] وشار سابلاغ بێتو خاپوره
لەسر قبر جوانان چاو نرگس غرق دەخوین دابو
سرابا موطن اجداد پێشوت جێماشا که !
لبوچ روخاوه ، بوچ سوتاوه کا کت بوچی خنکابو ؟ .
تماشا که کەکانی قلقلانی ، [٢] سورو سوراوه .
اوەگرمه برینێ کاکته ، چون لیره کوژ زابو
لەملك خوشه ویست‌تو ، دەخوینی کوند سی‌نان زو :
« که ای کرد فقیر تاکی دەنوی هسته چەقومابو ؟ . . »
لبوچی توده نوی وخلق بیکانه بچالاکی
بەبستن دست پرزورت مکر مردانه کیت وابو ؟
لەنیو کردان کسیك ملکی نەبی ، خونوکره بی‌شك
لەسر خلقی لەبر ملکەکه امر ایوه مجرابو . . .
بەبی ملك وطن ای قوم کردی لیت یقین‌بی . توش
بەاخسیری وذلیل سردەبی عمریك کەبوت مابو
دەگل شوقی ورەن ! . . اوروهتا کوفرصت وماوه
بەعلم ومعرفت لیراوبکن موطن‌که روخابو . . .

قاضی زاده
م . شوقی

[١] مکری: ایران کردستانك ازربایجان قسیدره مرکزی (سابلاغ) صاوجبلاق شهریدر
[٢] صاوجبلاق شهری جوارنده صنوق پیکارلرله معروف بیوك بر شاهقەدر .

نجم استقبال مطبعەسی مدیر مسئول : حمزه

لەژوی ووژ دترسم آخری زوکر شتاب
اف نە اواقلیمە یاشمس وکواکب نی بیر
ازنەوی هردی دبێنم یا کولی اوماه تاب
جن طیارك مدی ووربولمن وندا کرم
دامە بر پنج وکلابان هلفراندم وك عقاب
سفلەوی اینام وآفیتم زمینا ظلمتی
لی کوهشیارم کلویان ؟ خونە من دیتی بخواب
آه ایام وصالی واه کوخوش بورین وچون
اوشه ابا عیش ونوش مالپیش برمن سراب
شربتا شرن لبان زهر هلال هل بودنا اف
لوبنار حرقتی آخر لمن دل کرکباب

لبو کردان

لەملك کردەکان اورو تپ ومژ ، هندە پیدابو
دەلی محشر خیزانە ، یالە روژ آوا خور آوابو
کە بوربیکس وخوشك هتیوت چاوبفرمیسکین ،
کە مال باب وباپیرت سرایا چول وروخابو
تماشای دزکرانت کە بەکیرد دشمن نامرد
درابو دامنی پاکی وبەمجران قلب سوتابو .
لەژیر زنجیر ظلم وبند اخسیری چە محزونە
تماشای دایك محبوبت بکە جون دست بسترابو

پیشیا چار عصر افدا کریتا ملا احمد جزیری ژبو حال مه‌ني حاضر

من ددل کوفان هزارن داغ وکیبر بی‌حساب
هنتاوردی بخارن وی ددلدا صد نشاب
صد نشابن من ددل ایرو ژخارین سورگلان
یك بیك پیكان جقابون چونه جرکیدا کلاب
کرد صد پیكان دنیڤادل بدان دی خوش‌بویا
هردما کوکب بدیتانجم وپروین بی‌حجاب
زهرهٔ وعقدا سریا کشفی بون او دشرق
سایهٔ بخت مه دائی مالسر پرده ونقاب
واژکوك دوری نامن جرخ وبائی لولبان
کوکبان سیر مخالف کرت وتیکل کرحساب
فیك کتن شمس وزحل ایرو دبرجا عقرب
سیف جودست مریخی ملك دل لوبوخراب
لوتنزل کرمریخی نوبه جو دورا زحل
جوطرف مهرا سپهر نزلی هردان عذاب
لوژشش برجان عطارد ژآفتابی دوربو
لی‌زحل بومشتری آفته جرخ انقلاب
شوشی نظما نجومان هیثا جرخ بروج
لولوضعك درنه‌تیتن ماه وزهره و آفتاب
منقلب من‌دی منازل قاژی اوسیری دکن
یك بیك خون ژی دبارن آتش ولمع وشهاب
ازدبیم آخر زمانه دی قیامت رابتن
لوشفا طاری کشاندی ونهفت اسود غراب
خوش لمن عالم سیاه بابستیر وکوکب قط نمان

تبریك

بمناسبه‌تا «سرسالی» جمله کردان تبریك دکین وروژ شف،
خیر وسعادتی ژبو وطنی خوه ژیزدانی پاك نیاز دکین

﴿ سرسال ﴾

مه کردان عیده‌کی قاله
دلو شابه کو سرساله
دمرگان سوسن ولاله
کلان وی کرتیه ژاله
طبیعت صامت ولاله
ژخملان . روح ، جان واله . . .
تونی دنکه‌ك . . .
ژکو دناله ؟
عجائب . . . بلبله دکاله ! ؟

نه‌کو بلبل دکت افغان
نه‌خیر !
اونعریا لاوان
سوارن جمله سرهسپان
ژبو رمبازی اومیدان
جریدی بکن وه‌کی شیران
کوروژا شادیا کردان
بزانن صاحبیت ازعان
نه‌عیده . بلکه سرساله

۹ ـ آذار ـ ۳۳۵ نوروز   ژما لاهکاریان

عبدالرحیم رحمی

مرخص بوناو شاقان بكلكشتا سرسالى رغبت كرا
وانه بيا زارا حسن وجمالى

قنديل منير دير ازرق   مشكات حمل كوكر مروّق
سرسال كوبو ژنوقه معمور   ميردايه گرى دتازه دستور
دستور كوبو ژبو وشاقان   رابون همى شبهتى عشاقان
تيك چونه بمعرضا مزادى   دلدادهٔ مقصد ومرادى
الّا كوتى ممو و تاجدين   وان دانه خوه دخترانه تزيين
يعنى ددمّا كوبويه تحويل   اوهردو برا دجامه تبديل
استبرق وسندسن دبردا   چند معجرو مقرمه بسردا
كاكل كربونه طرّه هرسو   پرچم كربونه زلف وگيسو
وان لوكربو لباس تصريف   داقط نبتن لوان چوتكليف
پوشيده لباس دلبرانى   سيران دكرن بسر گرانى

احمد خانى

کوردجه قسمی:

بدر کتنا شهریانه بدشتی ژبو سیرانا سرسالی وکشتی

دورا فلکی ژبخت فیروز — دیسان کوئما ژنوڤه نوروز
مینی لوی عادتی مبارك — شهری وسپاهیان بجارك
بازیر وکلات وخانی بردان — تشبیه به نژدیان وجردان
صف‌صف دمشینه کوه ودشتان — رف‌رف دخشینه سیروگشتان
اصناف امم صغار وکبار — قطعاڤه تما دشهری دیّار
هندك به پیایی چونه باغان — هندك بەسواری چونه راغان
هندك به تبایئ وبه کثرت — هندك به هڤالی وبه وحدت
رابونه ڤەخانم وخواتین — وان ژی تژی گل کرن بساتین
حوران کرەمسکنی خوەجنّت — بی‌پرده وبی ملال ومنّت
دوشیزه ودختروِ وروالان — پاکیزه عذار وزلف وخالان
اتراب وکواعبی دعذرا — مردان ومراهقی دزیبا
اصحاب قماش لطف رخسار — ارباب متاع حسن دیدار
وان‌لیك دکرن متاع یك عرض — تخمین دکرن بطول والعرض
سوداگر عشق بون دبازار — هم بائع حسن وهم خریدار
سر سالی وباکر وروالان — صدسالی وجوان وپیر وکالان
سرسال لرسم وراه معهود — گیران دچو مقام محمود

طبیعی که اولوب اولمادیغنی صورار. اینک صاحبی (یوکلی‌دز فقط اوزاقدر) دیر . مشتریسی‌ده (بر آقس‌بی برادرنکی‌بی) دیر آلیر .

(کولکی‌ریخو ، کارانه‌کی خراب دکت)

فنا بر بوزاغی بر سورونک نامنی بوزار .

(مشك نه‌چو کنی کیزکاك بدوڤی خوڤه کریدا)

قاره دلیکنه کیره‌مدی قویروغنه برسوپورکه‌ده باغلادی .

(کوری‌بی مه‌مر کولی زرین‌بو)

کل خدمتجیمز اولدی ، آلتون صاچلی اولدی .

حکایه‌سی :

بر عائله‌نك کل قفالی برخدمتجیسی وارمش . غایت مستقیم و چالشقان اولدیغندن افندیلرینك محبتنی جلب ایتمشدی. زواللی وفات ایتدکدن صکره اوعائله‌نك شرفنه ، حرمتنه‌تعزیه‌یه کلن تعمتشناسان (اذ کرو، موتیکم‌بالخیر) قول منیفنه تبعاً خدمتجینك حسنات وفداکارلقلرینی برلسان تجیل ایله نقل ایدیرلر . اوته طرفده اوقادین بومدح وثنالری ایشتدکده :

(کوری‌مه مرکولی زرین بو) دیر

(نه‌شیطانی دینه ، نه‌اعوذ آنجنه)

نه‌شیطانی کوردم ، نه‌اعوذی‌بی اوقودم .

(مروف مریان، مینازری فشارتی‌بی)

انسانك اقرباسی احتیاطاً حفظ ایدلمش برآلتونه بکزر .

(نانی میران له‌مرمیران قره)

سخیلرك اکمکی جومردلك اوزرنده بورجدر .

ترکجه‌سی :

ایلك متقابلدر !

مابعدی وار

بوقیشلی خاطره‌لری یرده کزمه ؛ اوبقوده گیرسخم باصه‌ون .

(می‌به‌لنکی خو بزن به‌لنکی خو ..)

قوبون کندی ایاغیله ، کچی کندی آیاغیله ...

تزکجه مقابلی :

هر قوبون کندی باجاغندن آصیلیر .

(لنکی خو بمقدار لحیفا خودریژکه)

آیاغکی یورغانکه کوره اوزات

(بی‌جاف لدریان خولی لسریان)

کوزلری قاپولرده اولانک کول باشنه !

(چی کر خوه‌کرو ، خراب کرو خوکرو)

ایبلك یاپسه کندیسنه ، قنالق یاپسه کندیسنه یاپار .

(برینا خو بدستی خو درمانکه)

یاره‌کی کندی الکه تداوی ایت

(مالا میران ، کانیا زیران)

ارککلرك اوی ، آلتون چشمه‌سیدر !

بو ضرب مثل بعضاً مقام تسلیتده قوللانیلور .

(بلا رزی من ناف رزان بی‌آتری لمن حرامی)

باغلر ایچنده‌باغم اولسون ، اوزوم بکا حرام اولسون .

بوندن کوردلرك هیچ بریکیلکدن کیری‌قالمق ایسته‌مدکلری معلوم‌اولور .

(ژی جاف کور هستر سونایی)

کورکوزدن سرشك سخاوت کلمز .

بوراده کورکوزدن مقصد خسیس آدمدر .

(برا آقس بی ، برا درنکی بی)

یوکلی‌اولسون‌ده کیج طوغورسون .

توركلرك (کیج اولسون کوچ اولماسون) ضرب مثلی بونك‌مقابلیدر .

حکایه‌سی : بر کورد هم عرقدن بر اینك صاتون آلمق ایستیور .

ایپکی صتمق اوزره (اوپه) یه کتوروور . حریده اولدیغی کبی بورادده اصناف وتجارك محتکرلری بولنه‌مق قابلمیدر ؟

زوالنی کوردده مشتری آرارکن بویله بر قوچ کوزی آچیق اصنافه تصادف ایتمشدر . مشتریلر مهارتلری بورادده صرف ایدورلر وجرزجه کوردلر الندن واسطهٔ معیشتی آلیرلر . کیم بیلیر بیچاره کوینده کیدرکن خانه‌سنه نه‌لر وعد ایتمش ، نه امیدلر بسلمشدر ! ستورت خیال ..... آز زمانصکره فاحش بر صورتده یاکلدیغنی آکلار . آرتق اوساعتدن اعتباراً فکر انتقام وخیال مجروحنده پرورده ایدر بودفعه کوینه عودتنده بر طرفدن کال کرمی ایله ، انواع مزاحمله بر مقدار ایپلك احضار ایتمك رضیفه‌سنی عائله‌سنه تودیع ایدرکن کندیسی‌ده چولوق چوجغیله قیرلرده ، طاغلرده باغلرده قابلومبغه طوپلامق وظیفه‌سنی ایفا ایدر . شمدی موجود ایپلکلرله قابلومبغه‌لری آیری آیری صیم صیق صارارق تکرار بر یوك یوماق وجوده کتیرر ! هایدی اورفه‌یه عزیمت ! ... اورفه‌یه واصل اولور اولمازاسکی مشتریلرینه عرض معلومات ایتمکی ایلك وظیفه بیلیر . اسکیدن آلدقلریله ذوقیاب اولان محترص مشتریلر ، (کوردی خقه ! کوردی خقه !) (کورد غیدر ! کورد غیدر !) دیه باغریشدرق صیادبی انصاف کبی شکارلری اوزرینه قوشدرلر .

او وقت کورد قلبنده (اکر کوسی چورقه کوردی خقه . کوسی نه چورقه کور نه خقه) دیر حقیقةً (قابلومبغه قلدانسه‌یدی کوروث شباوتی بدیهی اولوردی) فقط بر کره صیم صیق صارلمش بر قابلومبغه‌ده حیات وحرکت تصور اولنورمی ؟ بو صورتله ماهر کورد ، قیرلرك او بیوك مخلوقلرینی قالین وآغیر قابوقلریله حریص ، محتکر مشتریلرینه یوتدیرر ! .. شونی سویلیه‌لم که : کورد حقی کیمسه‌یه براقماز . ورقیبك عینی حرکتیله جواب ویرر .

(کولاف خوه‌لسر خوبکره)

کلاهکی غایشنده ظلومت لـه

(مکره لحی کاش تونه پینی خون شاش)

(کوردلرده ضروب امثال)

ـ لاو رشید بك برادرمزه اتحاف ـ

سوکیلی ژینك صحائف ادبیه‌سنی تزیین ایدن او طاتلی (کورد ضروب امثالی) شبهه یوقدرکه : هر کوردك ، وهر ارباب هوسك نظر دقت ومسرتنی جاب ایتمشدر . هرهانکی برینی حقیله تدقیق وتفکر اولنورسه تحتنده بر چوق معانی حکمیه ، نصائح حقیقیه‌نك مستتر اولدیغی کوریلور.

شایان دقتدرکه هر بر سوز ، بر وقعه‌نك لایموت خاطره‌سی ، جانلی بر تاریخیدر هر بر جمله بر قانون طبیعیدرکه : تجربه اوزرینه مبتنیدر .

یوقسه هر ایسته‌دیکی کبی بر ضرب مثلی خیالنده ترتیب ایدوب وضع ایتمه‌مشدر . مع التأسف کوردجه نام عمومیسی تحتنده مجتمع بو لسانك درجهٔ وسعته برهان جلی اولان مختلف لهجه‌لرده ضروب امثال تمامیله ضبط اولنه‌مدیغی کبی پك چوقلرینك وقعه وافسانه‌لری ده قید ایدیله‌مه‌مشدر .

یالکز بزه تواتراً انتقال ایدن اجدادك او ادبی وحکمی سوزلرینی حقیله آرایوب طوپلامق کلفت وفداکارلغنی اقتحام ایتمك ینه کورد کنجلرینه مودوع بر وظیفهٔ ملیه‌در .

فقیرده (لاو رشید بك) قارداشمزك یادیقلری، کبی اوته‌دنبری فکرمده قالانلری وبعضیلرینی ده حکایه‌لریله یازییورم. والده ایتدکجه ژین صحیفه‌لرنده محترم قارئلرمه تقدیم ایده‌جکمی وعد ایدییورم . توفیق اللهدندر .

(اکر کوسی چورقه کوردی خقه ، کوسی نه‌چورقه کوردی نه‌خقه)

قابلومبغه یورورسه کوردغی‌در، قابلومبغه یول یورومزسه کوردعی دکلدر .

بو شیوه ، (بر فراتی) دیدیکمز وفراتك هر ایکی ساحلنده مسکون کوردلرك شیوه‌سیدر . حکایه‌سی شودر :

بو حوالیده الك چوق یتشن بامیوق ، توتون وسائره‌در .

کوردك بریسی عظیم مشقتلردن صکره احضار ایده‌بیلدیکی بر بیوك یوماق

عبرتمزدر. بو تقدیرده بز کوزلرمزه صورتده مشترك بر لسانه مالك اوله بیلیرز؛ بعض ذوات بیلیورهکه کوردجهنك بر چوق لهجهلره مالك بولنمسی بویله بر غایهنك حصولنه مانع تلقی ایدیلیورلر. بونلر آلدانیور، پك سطحی دوشونیورلر. لهجهلر بر مانع اولمقدن زیاده لسانمز ایچون توکنمز بر خزینهٔ لغت، بر نعمتدر. استفاده یولی بولان برمدقق اونلردن نا متناهی منافع تأمین ایدر. هم بو یالکز بزده، کوردلرده موجود بر حادثهدکلدر، دنیانك اك منتظم وزنکین لسانلرینه صاحب ملتلرده دخی، عصرلر صایان ادوار ادبیهلرینه رغماً حالا اسکی زندهلکیله یاشایان، قونوشیلان لهجهلر (Patois) واردر. اونلر آراسنده لسان عمومی وادبیه لغات اعتباریله پك یان باقانلری وحتی دیکری طرفندن اصلا آکلاشلمیانلری موجود بولوندیغی حالده بزم لهجهلرك اك بیوك اختلافلری همان بر تبدلحروف دائرهسینه محدود کیبدر. بناءً علیه لهجهلر قونوشلدقلری کتله آراسندهکی حق حیاتلرینی محافظه ایتمکله برابر عمومك مالی اولهجق ادبی بر لسان مشترك اتخاذ و تعمیم ایدیلهبیلیر قناعتندهیم. بوکونکیادبی لسانلرك اکثری احراز ایتدکلری موقع اتحاد واشتراکی پك اوزون عصرلرك مرورینه مدیوندرلر. ازمنهٔ عتیقهده ملتلر آرهسنده موجود بعض مؤسسهلر لسانلرك اتحاد وتعممنه واسطه اولوردی. مثلا: ایفای حج ایچون مکهیه عزیمت کبی دینی مجبوریتلرله سوق عکاظ وسوق المجنه کبی اجتماعی مؤسسهلرك عصرلرجه تمادیسی پك آیقیری عرب لهجهلرینك تصفیهسی ونهایت لسان قریش شکلنده اتحادینی تأمین ایدهبیلمشدر. فقط کورد لسانی ایچون بو شکلده بر تصفیه وقوعنی بکلهمك امکانسزدر. کوردك اوزرنده یشادیغی اراضینك وضعیت جغرافیهسی، وزمانمزك بویله بر طرز تصفیه واتحاده قطعیاً مساعد بولنمامسی بزی بشقه بر طرز فعالیتی قبوله سوق ایدرکهاوده - نشریات سیستمی - در. بوکا دائر مطالعهلرمی ایکنجی مقالهیه ترك ایدییورم.

کوردی بتلیسی

آه اکر اونلرڭ قوردقلری مؤسسهٔ ملیه ایجاب ایدن معاونتلره مظهر بولسه ایدی بوکونه قدر یاشایه‌بیلیردی ، هیچ شبهه ایتمیورم ، بو دقیقه‌لرده بزی مدهش بر تضییق آلتنده دیزلاتان ملی نقصانلرڭ بر چوغنی تطمین ایدلدیکنی کوره‌جك و کندمزی شمدیکی قدر بدبین و محروم استناد بولمایه‌جقدق.

شمدیلك اصل موضوعمزه عودتله شو مسئله‌یی کوزدن کچیره‌لم: (کورد)ڭ بر لسان مشترکی موجود اوله بیلیرمی ؟

معلومدرکه لسان مشترك اڭ جانلی بر مؤسسه‌سیدر . بارز ، مبرم بر احتیاجه تقابل ایتمه‌ین مؤسسه‌لر یشامامز . زورله احداث ، تطبیق و تعقیبنه عمرلر صرف ایدلسه مادام بر احتیاج محسوسی تطمین ایتمیور ، فائده‌سزدر . بر چوق ضررلر انتاج ایدر وصکره محو اولور کیدر . مثال آرارسه‌کز بدبخت عثمانلی اولکه‌سنڭ بوکونکی حال جکر شکافنی احضار ایدن صوك بر عصرلق عوامل اداریه و عرفانیه‌یی نظر اعتباره آلیکز !

بو حالده آرانه‌جق شی کوردملتی آره‌سنده بر لسان مشترك احتیاجنڭ موجودیتیدر .

المزده‌کی اوچ درت عصرلق دیوانلرده ـ ملیت آتشنڭ بوکونکی اتساعه مظهر اولمدیغی عصرلرده بیله ـ کوردڭ بو احتیاجی ادراك ، اونی آتشلی نغمه‌لرله اظهار ایتدیکنی حیرت و حرمتله مشاهده ایدییورز . دها صکره عصرمزڭ روش ملیتنه و بعضا ایماناً ایدن ، سیاسی تعبیریله تورکیه‌لی ، ایرانلی هر کورد لزوم وحصولنه شدتله قانع بولندیغی تعارف واتحاد ملی‌یی تأمین ایچون لسان مشترك احتیاجنی یوره‌کی صیزلایه‌رق حس ایدیور و بو دویغوسنی هر وسیله‌دن بالاستفاده اعلان ایدیور . امینم هر کورد حیاتنده چوق کره بو مطالعه‌لرڭ سامعی اولمشدر . ایمدی کوریلیورکه احتیاج محسوس دکل موجوددر . بناءً علیه اونی تطمین ایده‌جك مؤسسه یشامق ایچون محتاج اولدیغی شرائط حیاتیه‌یه ، قدرت تکامله مالك بولنیور دیمکدر .

لسان مشترك اتخاذی ممکنمیدر ؟ سؤالنه ویریله‌جك جواب ، مساعی دائمه‌یه مفتقر ، اوزون زمانلره محتاج اولقله برابر قیصه‌جه بر (اوت)دن

وجودینه قطعیاً ایمان واعجاباتنه بتون ملتلرجه سرفرو ایدیلن بر حقیقتدر.
تشکیلات احتیاجنك تماماً تقدیر ایدلدیکنی کورمکده آیریجه کوکسی
قابارتدی. یشادیغمز دور، تشکیلات وتقسیم اعمال دوریدر. بوعصرده فردی
فعالیتلر [فکرم یاکلش آکلاشلماسون شخصی تشبثلر دییورم] قطعیاً
عقامته محکومدر .

هله جمعیت پروغرامنك لسانه ، ملیته وموجودیتك اس الاساسی اولان
بو شعبهٔ مساعیه اك چوق حصر اهمیت ایتمسی وجوهله تشکره شایان آثار
انتباهدندر. الهی بر عشق وطن، بویوك بر فراغت نفس ایله ایشه باشلایان
بومجاهدلرك محتاج اولدقلری التفات ومعاونته مظهریتلرینی تمنی ایلرم. الله
معینلری اولسون. . .

بوراده بر خاطره‌یی یاداتمدن کچه‌میه‌جکم . ایش ، التی سنه اول پك
فجیع احوال وشرائط تحتنده بوکون فقدانی آجی اضطرابلرله حس
ایتدیکمز ملی مؤسسه‌لرك ایلك تمانی حیاتلری بهاسنه قورمغه چالیشان کنج
قهرمانلرمزی خاطرلایورم . حرب عمومینك ظالم وقانلی الی ملی خزینه‌مزك
مع الاسف مقدارلری پك کوچك بر عدد ارائه ایدن قیمتدار جوهرلرینی
آرامزدن آیبردی . واسع حرب جبهه‌لرینه طاغندی ، کیتدیلر . اونلردن
بزه عودت ایدن یالکز آجی خبرلردی . هر خبر یوکسك بر غرور ملی
وشایان حیرت بر جسارت فطرینك تحریك ایتدیکی علوی بر فراغت نفسله
ترك حیات ایدن بو قهرمانلردن بر قاچنك حادثهٔ افولنی بیلدیرردی . اولوم
مفهومنی مفکره‌لرینه هیچ یاناشدیرمیان او کنجلرك خاطرهٔ حماستلرینی ،
عاقبت الیمه‌لرینی دوشوندکجه حالا موجودیتم ایکلر، افتخار ایدر واغلارم؛
ای پایمال عدوان وطنی کندیلرینه بر مزار وسیع اتخاذ ایدن کنجلر،
مستریحانه اویویك ...!

**(امید) کنز اولمدی . نیجه بیك درد و محنتله ایقاد ایتدیککز مشعلهٔ
امید ملی ینه سزلر کبی کنج و آتشین دماغلر الندن راه استقبالی آیدینلاتان
پر نوره انقلاب ایتمك اوزره‌در .**

دیلمزلك بو کونکی حسی بر لسان علمی ماهیتی حائز اولمقدن چوق اوزاقدر (١) افرادی میلیونلره بالغ ملتمزلك بوتون عنصرلری ارەسندە واسطۀ تفهیم وتفهم اولەجق بر لسان مشترکه احتیاج واردر . بو احتیاج زمان کچدکجه حیاتی بر حال آلیور . صکرەبزم بو کونکی واسطۀ تحریر ، اصول املامزلە هیچ بر زمان الکتریق سرعتیلە ایلریلەین قوافل عرفان ومدنیتە یتشلمز . عصرلرك آرەمزدە آچدیغی بوشلقلری طی ایدیلەمز .

شیمدی صورارم . بو سوزلر بر حقیقت ، آجی ، دلن وصیزلاتان بر حقیقت دکلمیدر ؟

مادامکە اکثریت مدرکە بو نقصانلر اطرافندە برلشیور ، خستەلق تشخیص ایدلمش دیمکدر . شیمدی بزە طبیبلر لازمدرکە دردك ازالەسی ایچون ایجاب ایدن علاجلری ترتیب واحضار ایتسونلر . ایش بورایە کلنجە هیهات . . ! هرکس یالکز سویلەیور . بیلدیکنی ، آکلادیغی یازمیورکە عمومە مال اولسون . فعلیاتە کلنجە اکا دائر بر تشبثی نە کوردك ، نەدە ایشتدك .

نەیە انتظار ایدیورز ؟ مادامکە ایچمزدە ابی ، کوتی بر شی دوشونلر وار . دوشونە ، سویلیە بیلدکلرینك اوندە بری قدر بر اثر تشبث و فعالیت ارائە ایتسونلر . بو ؛ کوزل بر مثال اولور . محقق بومثالی تعقیب ایدەجك برچوق وطنداشمز بولنور . بر کرە یولە کیرلدیمی هر دم متزاید بر شوق وخواهش عمومی بو مبجل طریق فعالیتك یولجیلرینی آرتدیردقجە آرتیرر .

فال خیردر انشاءالله ! بن شو سطرلری یازدیغم دقیقەدە واصل اولان (زین) نسخەسی برمژدە کتیردی . ظلمتلرە دوشوریلان ملیت واستقبالمزە بر لمعۀ تنویر کوندرن بر تشبث ملیە دائر تفصیلاتی هیجانلە ، سوینەسوینە اوقودم .

تشکل وفعالیتە باشلادیغنی فرط سرورلە اوقودیغم کورد تعمیم معارف ونشریات جمعیتنجە یکرمنجی عصر مدنیتدە عمومی ، خصوصی اقسام مساعیدە

---

(١) بو حکم صاف بر کوردجەیە کورە ویرلمشدر . تورکجە و فارسیجە مخلوط بر لسان نظر مطالعەیە آلنیرسە بزدە اك مشکل الافادە افکاری تماماً ادا ایدەبیلەجك لسانمز بو شرائط داخلندە میدانە کتیرلمش بوزلرجە اثرە مالکدر .

ایجنده نما بولان بوسجیه‌دار تربیه‌نك ، منورانه دستورلرله ، عصری قواعد تعلیم ایله‌ده تکمل وتنوع ایده‌مه‌مه‌سیدر .

بودسانیر تربیه‌نی ، بو قواعد تعلیمی تطبیق ایتدیکمز کون کورد قادینك درجهٔ فضیلتی، یتشدیردیکی اولادك ناصل غبطه‌بخشا بر (وطن‌نملی) فوراجقلرینی کوره‌جکز ، مؤمنزکه بو آتی پك اوزاق دکلدر .

وانلی : م . ج . سلیم بکی

کوردجه‌یه دائر

کچن نسخه‌لرکزدن برنده کوردجه لسانمز آدلی بر مقاله واردی . مهم بر موضوعه تماس ایدن اومقاله اطرافنده برچوق مطالعاتك توالی ایده‌جکنی ظن ایدییورم . بو میانده حلی مطلوب ایکی بیوك مشکلك تماملیه مناقشه وتدقیق ایدلمسی شایان تمنیدر . دیلیمزدن بحث ایدلدیکی زمان بری کوردجه‌نك بوکونکی احتیاجات ملیه‌یه درجهٔ توافقیله شکل استقبالی ، دیکری کورد ملتك اقوام مترقیه‌یه نسبتله موجود و مشهود نواقص مدنیه‌سنك اصغری بر زمان وقوت صرفیله چارهٔ تلافیسنی ضامن بر واسطهٔ تحریرك تأمینی کبی ایکی مهم واهمیتی نسبتنده معضل مسئله میدانه چیقار . بکا کوره هر کورد بو ایکی مسئله حقندکی مطالعه‌سنی ، موافق بولدیغی صورت حللری افکار عمومیهٔ ملیه‌مزه عرض ایتملیدر . تا که مصادمهٔ افکاردن بارقهٔ حقیقت چیقسون ، او شعلهٔ حقیقت بو ایشلرله مشغول اولمق ایسته‌یان ارباب جد وهمتك بدرقهٔ سعی وثباتی اولسون .

سنه‌لرن بری وبالخصوص سنین اخیره‌ده منور ، غیر منور بر چوق ملتداشلرمله دیلمزك حال و استقباله دائر حسب حاللرده بولنورم . بو محاوره‌لرده عمومیتله مطابق قالدیغمز ایکی نقطه واردر ، دوشونن ، دوشوندیکنی سویلیه بیلن هر کورد یانه یاقیله دییورکه :

... حسیات ناموسپرورینی جوشدیرن بر وقعه قارشوسنده ، بو خرسزك حیاتنی، قدینك :

— صباحدن بری بوبلهچکدیکی جزا یتر، أوته‌سنی بکا باغشلا!.. دیه‌رك قورتارير.. [١]

بو، عادی بر سجیه‌نك عادی بر مثال متانتیدر ؛ بویله مثالر کوردلك هیئتنده اوقدرچوقدرکه عمومیته یاقلاشیر .. ونه بر کورد قوجه‌سی و باباسی قادین ویا قیزندن شبهه‌لنمز :

— بن أوده بولنمدیغم وقت، صاقین ایچری‌یه کیمسه‌یی آلمایاسك ، هله صاقین یوزیکی کوسترمیه‌سك ، یوقسه سنی دوکرم ، أولدیریرم ، دیه بر قیدی تحظر وتضییقه قیلمیشیر ، نه‌ده بر کورد قادینی ، مظهر اولدیغی بو سربستی‌ٔ سیعی قوجه‌سنك وعائله‌سنك علیهنه قوللانمغه صاواشیر . بو ، بر موازنهٔ اجتماعیه وبرمظهریت مدنیه‌درکه کورد ملتی ایچون هرحالده قیمتدار بر وارلق صاییلیر .

باشقه‌جه ، کورد قادینی ، چوجوغنك بیهمه‌حال و یکانه مربیه‌سیدر . هر کورد چوجوغنك روحنده آناسنك أليله ورروحیله قاریشدیریلمش پك چوق وقوتلی برخمیر واردر ؛ بناءً علیه کورد قادینلریله ارککلری بربرلرینه او قدر قریب بر سجیه صاحبیدرلر .

تعدد زوجات‌ده کوردستانده منسوبینی پك آز اولان بر صنفك بر قاچ فردینه منحصر ، طلاقی ایسه علی‌العموم کوردلرده یوق درجه‌سنده نادر کورورز . طلاقی یاپان برارکك و طلاقه مستحق کورولن بر قادین عائله واقران آراسنده قازاناجغی نفرتله پك چوق دفعه بر داها تأهل ایده‌مه‌مکه وهله قادین برداها زوج بولامامغه محکومدر .

ایشته کورد قادینك وضعیت طبیعیه‌سی‌مقتضای حاله بومرتبه‌اویغوندر. أکسیك اولان برشی‌وارسه، ملی اعتیاداتدن دوغان وملی عنعنات غیرمکنوبه

[١] وقعه‌یی، محل جریانی اولان بر کورد کوینده ایشیتمشیدم ؛ درسعادت مکاتب عالیه‌سندن بریسنده مشهور بر استاد مؤرخك مسموعات موثوقه‌سنه استناد ایتدیردیکی افاداتی‌ده بنجه بر قات داها تأیید ایتمشدر .

استطرادمز ، کوردلرك مربوط اولدقلری دینه‌لری مشعمر ، دیدك . ایشته ، بز بوقدر دیندار اولان برهیئت اجتماعیه‌نك وضعیت نسوانیه‌سنی عصرمزك احتیاجاتنه پك موافق بولیورز . بو وضعیت ، عصریلشمك ایسته‌ین، باشده منورلری اولدیغی حالده بوغایه‌یه دوغرو یوروین کوردلك ایچون اوقدر مساعددرکه یکیلشه‌ن بعض ملتلرده ومثلا تورکلکده اولدیغی کبی، آیریجه مغلق برقادین مسئله‌سی حادث اولق امکانی یوقدر. آمان برقادین آچیق، صاچیقدر ، اونه کیمی ارککله قونوشیور ، شو تستره رعایت ایتمه‌مشدرکه، قیل وقاللرك منشأی اوله‌بیله‌جك احوال کوردلك اجتماعیتنده موجود دکلدر .

کورد قادینی أساساً سربستدر، ئه‌وینك حاکمه‌سیدر. تسترك شعائر اسلامیه خارجنده‌کی لزومسز قیودندن آزاده‌در؛ أرککلرك‌ده داخل بولوندیغی حیات اجتماعیه‌یه بر موقع احترامی حائز اولارق قاریشمشدر. برآز داها یوقاری طبقه‌یه باقارسه‌ق برسلطنت نسوان‌ده کوروروز. ذاتاً بوعصر، قادینلرك‌ده حق سلطنتی تصدیق ایتمکه باشلامادیمی ؟ کورد قادینی أرککلرله مناسبات اجتماعیه‌سنده زوجنك ، یعنی أرککك وظیفه‌سنی‌ده کورور ؛ مثلا مسافر قبول ایدر ، أرکك کبی بالذات آغیرلار ؛ کورد خانمنك ممتاز ومستثنا برسجیهٔ مخصوصه‌سی‌ده واردر ؛ سزه حقیقی برمثال عرض ایده‌یم :

زوج ئه‌وده اولمادیغی وقت غیر کورد ، یابانجینك بری کلیر، یاز کونی... کنج کورد خانمی مسافره أوك أوکنده‌کی آغاج آلتنده یر یاپار، علی الاصول یمك اکرام ایدر ؛ مسافر یمکنی ییرکن کنج خانمی املنه موافق کورور ، یمکی اونوتمق ایستر ، خانم جدیتنی بوزماز، مسافرده یمکنی بتیریر؟ شمدی، اونده ، داها زیاده امید اویانمامشمی‌در ؟ شبهاریر. اخلاقی کبی بازولری‌ده قوتلی کنج خانم بو تانکوری همان یاننده‌کی آغاجه بالفعل بند أیلر . مسافر اوراده بکلیه طورسون ، آقشاملین ئه‌وك آغاسی کلیر، حیرتله صورار :

— بو کیمدر ؟

خانم — سنك مالنی چالمق ایسته‌ین برینی ..

— خرسزلغه‌می کلش ، کیم باغلادی ؟

خانم — ئه‌وت ، سنك عرضکی چالمق ایسته‌دی، بن‌ده اویله باغلادم .

دیننك امری عمومی، غیر متبدل ایکن نەدن عیندین منسوبلری آراسندە عین کیفیت دینیەنك تلقی وتضییقندە بودرجە فرقلی بر (باشقالق) وار ؟ بو صددە ، مثلا قیافت بحثنی آلە آلەرق ، دیبەمکە نەدن مسلمان آرناوود قادینی ، مسلمان کورد قدینی ، مسلمان تورك قادینی ، مسلمان عرب ، مسلمان چرکس قادینلری . . . بونلرك هپسی باشقا باشقا شکللردە تستر ایدییور وبا بونلردن بری ویا بعضیسی تستری باشقا معنا ایلە تلقی ایدەرك بزم ایستەدیکمز طرزدە صاقلانیور ؟ شیمدی ، بونلردن بعضیلری حقندە اوامر و شعائر اسلامیەیە رعایت ایتمیورلر می دیەجکز ؟

ایشتە، بو فرقلردن مستبان اولیورکە قادینك بوکونکی مختلف اشکال حیاتیەسندن هرحالدە مسلمانلغك مقصود أساسیسنە توافق ایتمەینلری چوقدر، تعبیر دیکرلە ، بو شکللردن اولسە اولسە آنجاق بر دانەسی مسلمانلغك امر واراءە ایتدیکی وجە اوزرەدر ، یعنی حقدر ، دیکرلری باطلدر ؛ چونکە دینك بر حقیقتدن عبارت اولماسی لازمدر . حقیقت ایسە بردر، قابل تعدد دکلدر . او حالدە مسلمان قادینلرندن بعضیلرینك قیافتلرینە باقراق ، دینك امر ایتدیکی شکل زمانە کورە بودر، دیکرلری غیر شرعی وغیر دینیدر ، دیمکدە مضطر قالیرز. عجبا بو ، هانکی مسلمان کتلە و یا کتلەلرك قیافتیدرکە زمانك احتیاجنە اك زیادە توافق و یا تمامیلە تطابق ایدەبیلیر؟ بو سؤالە بلکە افادات آتیەمز آز چوق بر جواب ویرەبیلەجکدر .

[بورادە استطراداً بر مسئلە تحدث ایدییور :

عجبا ، دین اسلام ، ملیتلرە نەقدر بر موقع ویرییور ؟ اونلرك بنیۀ ملیەلرینی اولدیغی کبی محافظەیە مساعدە ایدییورمی ؟ یوقسە دینە مغایر اولان جهتلرك تبدیلندن صوکرامی عرف ملیلك یاشامسنە مساعدە ایدییور؟ ویوقسە ملیتلری بوسبوتون دین قازانی ایچندە قایناتوب ملی موجودیتلرینی اونوتدیرمق غایەسنی می یاشایور؟ بو سؤاللرە داها صلاحیتدار اولانلر جواب اعطا بویورسونلر . .

بن یالکز شونی دیەجکمکە مشروطیت دینیەلری پك مسلم اولان « کوردلر » هرشیئی ملیلشدیرمشدرلر؛ بوقدر معتقد ، بوقدر صلابت دینیە صاحبی اولان بو ملتك وظائف دینیەسنك هرصفحەسندە بو تمثیل ملی‌یی کوزورز]

بحثی، بورایە قدر کتیردکدن صوکرا، کوزدلکە نقل ایدەلم:

کورد خانمی

مدنیتك برمقیاسیده قادینك هیئت اجتماعیه‌ده‌کی موقع و مظهریتیدر . متمدن ملتلرده قادین ، بحق اوملتك نصفیدر ؛ أرککك حائز اولدیغی هر نوع حق و امتیاز ، اعتبار و اعتنا ، حتی بعض دفعه‌لر فضله‌سیله ، قادینلرده ابذال ایدیلیر .

مستقبل نسللرك تملی قادینلر قورار؛ قادینلری أیی یتشمه‌مش، وظائف مادرانه‌لرینی تقدیر ایتمه‌ین ملتلر اوکسوز دیمکدرلر . اقوام ابتدائیه‌ده‌بیله قادینلرك ارککلر اوزرینه برنفوذ مخصوصی واردر؛ بو نفوذی مختلف شکللرده، بونوع قوملرك تاریخنده ، ازجمله عربك دور ابتدائیسنده، کورورز؛ قادینلرك مثلا، حربده رجالی تشجیع وظیفه‌سینه استخداملری، حتی یارالیلره باقمالری برنوع نفوذدر . قادینی پك فنا وحقیر کورمن ، زمرهٔ انسانیه‌دن عد ایتمه‌مك قدر واران هیئت اجتماعیه‌لرده اونلردر وواردر .

شورامی محققدرکه مسلمانلقده قادینك حائز اولدیغی موقع و حقوق بوکون کندیسنه غیرلایق کورولن موقعدن پك یوکسك و حقوقدن پك وسیعدر . علما وعقلای دینك وظیفه‌لری حقوق دینیه‌یی أسیرکه‌مکده‌دکل، زمانك ایجاباتیله توسیعاً واصلاحاً استعماله أنکل اولمامقده‌در .

اسلامده قادین‌حقوقنك، اساسات‌دینیه‌یه مخالف اوله‌رق، نه‌قدر پاکش تلقی ، بوکونده نه‌قدر پاکش تطبیق ایدلدیکنی آکلامغه، مختلف اسلام قومیتلرنده وبو قومیتلرك مختلف طبقاتنده‌کی قدینی تدقیق ایتمك کافیدر ظن ایدرم :

جمله‌سی بردینه سالك بولونان کورد ، تورك ، عرب ، چرکس ، آرناوود قادینلرندن هربری الیوم ناصل بربرینه بکزه‌مه‌ین ، بعض کره بربرینه ضد اولان شرائط ، احوال ایچنده یاشایورلرسه عین‌جنسك کویلو ، شهرلی کبی طبقه‌لریده بربرندن آیریلان اشکال حیاتیه ارائه ایدرلر .

برزاثر بونه‌دن صوڭره‌ن باقیشلرله بردن بره سوزولوب کیدییورلردی ؛ یورغونلقدن ، یرقسولقدن قدیداولان دیمج اختیارلر حیاتك صوڭ نفخه‌سنی توکه‌دییور ، برلقمه‌یه اوزون سوره‌ن عمرلرینی هبا ایدییورلردی . قارلی یوللرده برر قوربان قفنه‌سی کبی اولومه سوروکله‌نن انسان کومه‌لری أولومی حسرتله آریبور ، قارلرده جیلان صوغوق مدفنلره تسلیم جان ایدییورلردی . بونلری هیچ بر کوز کورمه‌دی ؛ حته یوکسه‌لن بکالری ، واویلالری هیچ بر قولاق طویمادی .

دیمك که کوزلر کور و قولاقلر صاغیردی . فقط سز کوردیکز و طویدیکز ای کورد کنجلری ! بو مسئولیتی تاریخ یوکلنمز . اونی هرزمان ظلمکار وریاکار کوردم . عصر قبول ایتمز . زیرا خودبین ونانکوردر ؛ خودکام ، محترص ووفاسزدر . حکومت اوزرینه آلمز . چونکه سنك اراده‌کدن طوغمش وکویا سنك تمثالکدی . جزاکی کندی ألکله تعیین ایتدك دیمکدر . بومسئولیتی ای بدبخت کورد کنجلکی سز بدبخت اوموزلریکزده طاشییه‌جقسکز . بدبین ومتأثر اولمایکز !

ضررك نره‌سندن دونولسه کاردر

فقط بوکاری بویوك بر سرعتله تأمین ایده‌مزسه‌کز یارینکی نسل سزه صوراجق :

کوزلریکز کور وقولاقلریکز صاغیرمیدی !

خیزانی زاده

کمال فوزی

وحشی‌یه لایق غیظ‌نی کوردن، کورون دکیزلمه! او وقت تاریخك الکه اوزاتدیغی آیینه‌یه باق. کورکه نه ایکرنجسنك! ای هرفردی بر ر آبدهٔ حماست اولان کوردکنجلری! سزه خطاب ایدیورم: فن ومدنیتیله، عزوصنایعیله، آثار دهائیله یوکسه‌لن وفقط وجدانیله دائما، دائما اخلالان یکرمنجی عصرك قولاقلری صاغیر و کوزلری کوردر.

« سکا سندن کایر عمده کر امداد لازمسه »

تسلیم ایدله‌یین حق تسلیم ایتدیریلیر. سوندوریلان اوجاقلر یاقیلیر. بونلری یاپاجق ویاپدیراجق سزلرسکنز. دوشونکزکه هربریکز برر بیوك تاریخ یاشادیکز. کچیردیککز سلسلهٔ وقوعات ایچنده سز مملکتکزه عائد نه‌فجیع صحنه‌لرك شاهدی اولمادیکز! قلاکتلر انسانی بی‌مجال، بعضاً ده مبهوت ولال ایدر. فقط قهرمان و فردلر واومتلردرکه باشلری هر ضربهٔ مصیبتی یبدکجه بر آزدها دیکیلیر و یوقاری قالقار. سزك هرکسدن زیاده بوکبی سجایای ممتازه‌یه مالکیتکزی جهان تصدیق ایدر. سونوك وافسرده روحلره سکون وبطائت یاقیشیر. ذاتاً اونلردن فضله برشی بکله‌مك عبثدر. ایمان اجتماعی‌یی کنج روحلرده — دقت بیوریلسون کنج روحلر دییورم، اختیارلق موضوع بحث دکلدر — آرامالیدر. مقدراتی کندی الیله تعیین ایدن برملت پایدار اولابیلیر؛ و آنجق بویله بر هیئت اجتماعیه یاشامایه حق قازانابیلیر. دیزکینی یابانجی ویارتاهل اللرده قالان برملتك وای حالنه..!

سزای کوردکنجلری، سزده البته کوردیکنز: عصمت واخلاق باکره‌لرینك سینهٔ عفتنده دوست اللری کزدی. یاربم بولوثیاته، بوتدنیٔ اخلاقه قارشی ایکرنمه‌مك، تیکسنمه‌مك و صوکره توکورمه‌مك قابلیدر؟ ایمان ایتدم‌که حرب و سفالت؛ اخلاق وفضیلتك الك کوزل معیاری ایمش!

بوسفورك بیاض یالیلرنده ساقیه‌لر قدح صوکارلرکن، قافقاسك قارلی وبوزلی اتکلرنده ممه‌لری اوستنده یاوروسی اویوقلایان آنه‌لر، آنه قوجاغنده ممه اًمه‌ن یاورولر آجلقدن عدمه یوللانیورلردی، تپیلر، ثوریطنه‌لر قوینده سریلن صاحبسز، یتیم چوجقلر باشلری اوستنده آغلایاجق

حالده متانت مرتبه‌سنه ذره قدار خلل گتیرمه‌ین بر ملتك يكرمنجی عصر مدنيتده‌قانلی وفجيع بر سيل سفالته معروض براقلديغنی كوره‌ن همشهرينك بو استغفارنده، بو تمنیٔ عفوننده نه درجه‌يه قادار حقلی و يا حقسز اولديغنی كسديرمك قابل‌در . ارككسز قالان كويلرك مزارلقلری سفاهتخانه‌يه چويريلير كن ، حدودلرده دكل ، او ويران يوردلك حاميسز اولرنده سلانيكلی، بيلمم نره‌لی بر طاقم خونخوار وغدار چته‌لر حيدود اويونلرينی تمثيل ايدرلركن ، بوتون بونلرك يكانه مسببی اولان بر محيط لوث ورياية قارشی وقتيله پك حقلی اولان عتابندن ناشی كنديی كنهكار و صوكره كناهندن استغفار ايده‌ن همشهری بيلمم‌كه فكر اونه رجوع ايتمشميدر ؟

مرمر ستونلی سرايلرنده بيكلرجه كهيلانلرينی ، اورمانلرنده نازلی جيلانلرينی، تارلالرنده اردولر بسله‌ين خارمانلرينی، اپيكلی عجم خاليلريله مزين خانلرينی، خلاصه مدنيت لوردلرينك بيله غبطه‌كشی بولونان بتون ثروت وسامانلرينی، اعدا النده ترك ايده‌رك باش آچيق، يالين آياق، چيريل چيلاق يوللره دوشن خاندانلرك دياربكر سورلری اوكنده آجلقدن اولدكلرينی، هم ناصل بر سفالت فجيعه ايچنده اولدكلرينی تاريخ البته بر مرثيهٔ جانشكاف ايله يازاجقدر .

ارمنی فاجعه‌لری حد ذاتنده سويلنديكی قادار بر اهميتی حائز دكلدی؛ فقط جهانی ولوله‌دار ايتدی؛ ديللرده داستان اولدی. يا شو صاحبسز ، شو بدبخت ملتك باشنه اوغرايان مصائب كوناكونی ــ ولو بر لحظه‌جك اولسون ــ كيم ياد ايده‌جكدر؟ بوقسه بوكا سور اسرافيلمی آغلاياجقدر؟ سكا صوريورم ای يالديزلی مدنيت ! حقه تجاوز ايتمه‌ينلرك حقی نه‌زمان طانيله‌جقدر ؛ نه زمانه قادار حقسزلقلر حق ديه تقدير ايديله‌جكدر ؛ حقسزلغی سن حق ديه كوستردكجه حقی كيم و نه زمان احقاق ايده‌جكدر؟ حقك قوهٔ مؤيده‌سی فی‌الحال سنك يته حقه مستند تكافلك اولمق لازم كلير كن نه‌زمانه قدر ظلم وقوتنه آلتنده حقك فرياد ملولی صوصدوروله‌جقدر؟ باری طاقينديغك ماسكه‌يی قالدير: براز، ايكرنج چهره‌ك آلتنده صيريتان ديشلرك كوروليسون. برقانلی

هجران صحیفه‌لری :

گوزلر کور ، قولاقلر صاغیرمیدر ! ؟

حرب عمومینك بدایتندن بری غزته ستونلرینی ایبدن ایی‌یه تعقیب وتدقیق ایتمکده‌یم . بوتون شخصیات وریا ایله بویانان بوصحیفه‌لرده بیچاره مملکتمك اوزون والیم هجران وسفالتنه آجییان بریوره‌ك، صیزلایان بروجدانه تصادف ایتمدم . یالکز بر دیاربکر اولادینك صوك زمانلرده هیجانلی بر قاچ صحیفه ایکله‌دیکنی کوردم . اون بو قادار سنه‌لك مشروطیت ـ که حرب عمومی بودورك همان نصف اخیرینی تشکیل ایدر ـ آلتنده یاشایان کتوم براستبداده قارشی لسانلر ابکم، وجدانلر منجمد ، اذعانلر کور... ، ایمانلر قارارمش وقلملر قیریلاجق پارچالاناجق یرده چامورلره باتیرلمشدی. مملکتك باشنه اك اومولماز زمانلرده اك مهلك بلالر آچان ویا آچدیران، اك مهلك بلالره قارشی برمزار طاشی قادار صامت ولاقید طوران، برکوڭلك ذوق ونشئه‌سنه عالمده هرشیئی فدادن بیله چکینمه‌ین طویغوسز برزمره‌دن ذاتاً نه بکله‌نه‌بیلردی‌که . . . . ! آلتی عصردن بری داروینك مایمونی کبی ـ وفقط تکامله دکل دائما تدنی‌یه طوغرو ـ غریب استحاله‌لر کچیره‌ن وبوحالیله برابر حالا استقبالده بویوك داهیلرینی بکله‌ین متفسخ ومتردی بر هیئت اجتماعیه‌دن جداً تاریخی حادثه‌لر امید وانتظار ایتمك بر محالك وجودینه احتمال ویرمك قبیلندندر . « نه‌مه‌کرك ، نه‌مه‌لازم» طویغوسزلغی بویوك بر فضیلت صایان ملتلری، نه‌سویله‌یم، الله اصلاح ایله‌سون. بالقان حربنده کویا ایشله‌دیکی بر کناهدن حرب عمومیده ـ حرب مجموعه‌لرینك برنده ـ استغفار ذنوب ایده‌ن دیاربکرلی همشهریمك صواب عدایتدیکم اوکناهی بن، مزار طاشمك اوستنده اوتلر بوصونلر بیتنجه‌یه قادار طاشیایی نفسمجه اك بویوك بر (احتیاج اخروی) عد ایدرم . (انسانیت کافره‌نك) بدایت ظلم وظلمتندن بری بیکلرجه سردارلرك یازدهٔ خیول استیلاسی اولدیغی،

سنه لکی ٢٢٠ غروشدر.
آلتی آیلغی ١٣٠ غروشدر

سالك ٢٢٠ فروشه
نیف سال ١٣٠ «

ژین

حیات

مسلکمزه موافق مقاله لر
ممنونیه درج اولونور.

درج اولونمیان مقاله لر
اعاده ایدلمز

«سرسال»

ملتلرك بر قاچ تورلو مخصوص کونلری واردر: ملی، دینی، اجتماعی... الخ کوردلرك ملی کونی، (کاوه) نك ضحاکی ییقدیغی کون، صلاح الدین ایوبینك دوغدوغی و (سلطان) اولدوغی کونلر و سائره لر کبی... دینی کونلرمز ایسه معلوم... کوردلرك بر ده «سرسال»ی واردر. بو، رومی مارتك ٩ نجی کونیدر که بو نسبتی بو مخصوص، بوتون کوردلر بر «بایرام» بیلیرلر، یکی بر حیاته باشلادقلرینی تبجیل ایدرلر؛ بربرلرینك زیارتلرینه شتابان اولورلر، تبریکه شیرلر، بربرلرینه هدیه لر کوندریرلر، والحاصل بو کونك، حیاتك ایام عادیه سی ایچنده بر امتیاز مخصوصی واردر.. هر ملت، بویله کونلرینی دیکر کونلردن آییرر و بو کونلرده کولر، اکله نیر، تظاهرات یاپار...

نه قدر متأثر که درت سنه نك فلاکت انگیز بر حرب، و اونك ایجاباتی کوردلری نه ایام مخصوصه سنده، نه ایام عادیه سنده، نه ده حیاتك کلوب کچیجی دقیقه لرنده کولمك، اکلنمك کبی بشرك اك طبیعی و ابتدائی حقلرندن ده محروم ایتدی. بو کون، کوردستان بر آجلق و سفالت یوردی، کوردلر بیرام و احتیاج سوزلرمی... ترنق کولمك و اکلنمك عقله کلیرمی؟ بویوك ملتلر، اونلردرکه سمرت. سه وینج ایسته ین بویله کونلرده کی آجیلرینی و بو آجی کونلرك — اکر چکیشیلیرسه — موقتده اوله بیله جکنی دوشونه رك بیرداها دوشنه مکه، دائما، دائما یوکسلمکه جزم و عزم ایدرلر.

بو قدر آجی خاطره لردن صوکرا، بوتون عرقداشلرمزه شو «سرسال»ك حرمتنه اوزریك کوردلر، کوردستان ایچون بك مسعود و مسرت آمیز کونلر تمنی ایدرز.

«ژین»

سنه‌لکی ۲۲۰ غروشدر
آلتی آیلغی ۱۳۰ غروشدر

ممالك ... ۲۲۰ غروشدر
... ۱۲۰ «

مسلکمزه موافق مقالات
مع‌الممنونیه درج اولنور.

درج اولونمیان مقاله‌لر
اعاده ایدلمز

ژین

تتبعات

ژین؛ ادبیات، اجتماعیات و اقتصادیاتدن بحث ایدر تورکجه و کوردجه مجموعه‌در

مندرجات

تورکجه قسمی

کوردجه قسمی

نسخه‌سی ۵ غروشدر

نجم استقبال مطبعه‌سی

آدرس :

باب‌عالی جواری ابوالسعود جاده‌سنده نجم‌استقبال مطبعه‌سنده (ژین) اداره‌خانه‌سی

توزیع محلی

باب عالی جاده‌سنده یکی شرق کتابخانه‌سی

آبونه‌لریمزه

آبونه‌لریمزه کوندردیکمز بر طاقم نسخه‌لرك واصل اولمدیغی شکایتی (٥) نجی نسخه‌مزده مرجعنك نظر دقتی جلب ایلدیکی حالده حالا توالی ایدییور بناءً علیه آبونه‌لریمزه واصل اولمامش نسخه‌لر وار ایسه نومرولرینی همان ادره‌یه بیلدیرملرینی رجا ایلرز .

رفیق مساعیمز (کوردستان) مجموعه‌سنك ۳ نجی نسخه‌سی‌ده انتشار ایتمشدر. بر چوق کزیده مقاله‌لری حاوی اولان مذکور مجموعه‌یی قارئین کرامه توصیه ایلرز .

هفته‌لق غزته‌نك ۳٥ نجی نومروسی انتشار ایتدی . پك مهم و مفید مقالاتی حاوی اولان اشبو مجموعه‌یی قارئین کرامه توصیه ایلرز .

سبیل‌الرشاد جریدهٔ اسلامیه‌سنك ۳۹٤ نجی نسخه‌سی قیمتدار مقاله‌لرله انتشار ایتدی .

مژده

کورد ادبیاتنده لایموت برموقع طوتان (ملااحمدی خانی) حضرتلرینك اثرلری اولوب کورد لسانك فصاحت وبلاغت مجسمه اولدیغی عالم مدنیته اعلان ایدن شاه اثرلری (مم و زین) نامندەکی منظوم رومانلری عنایت باری ایله موقع انتشاره وضعنه تشبث ایدلمشدر. کاغدك و مرتبەلرك کیتدکجه فرلاتەسی کبی مادی مانعلره قارشو اعظمی فداکارلغه قرار ویرلمش ونفاست ادبەسیله متناسب برصورتده نشر ایدیلەجکدر. قارئین کرامه تبشیر ایلرز.

مزکینی

کیتبا «ممو زینی» ام وی طبع دکن مزکینی له همی کوردان بت و بابت مزناهیا کیبتی وصورتکی پرنفیس دی در کوت مه کوهداری کراینا کاغدی وکراینا حق مرتبان نکر و بەفداکاریك مزن ام درتحن.

غفلت بحن شه
ابليس نه‌بت غ‌ب
قاى مه نكت مأوا
قاى مه بكت تسخير
ما ممكنه ژين ؟ .
اصلا ! . .
هشيار بين رابن
دژمن نه‌كت استيلا

١٢ ـ آدار ـ ٣٣٥
ژمالا هكاريان

ع . رحمى

وقتا بهارى

روژه‌ك دبى كه‌دار هيشين چيچكابى بين
كياى هيشين بر نظريه دازر و حيشت
دبه . . . او هيشينانى ، اه بللى
چيچكان كيشك دى‌هلوه شين و تف
آخ ديبين : وى زمانيدا قلبى مروفا
تنك دبه ... وقتا كه باران ديبارى
وى‌جاغى ديسا اوهيشنانى اورنك
رنك چيچكان اوكياى هيشنان
روى مردى ديكرين ويجاغى قلبى
مروفا فرح ديبه دروين حمو خاقى

سيوه‌رك : ٣٠ كانون اول سنه ٣٣٤
كردى زاده

ع . ثابت

نجم استقبال مطبعه‌سى مدير مسئول : حمزه

ورعایت اولور ؟ اینسه طرفین آره‌سنده‌کی بو فرط محبت متقابل منفعتدن زیاده حس ملیتپرورانه‌دن ایلری کلیر . آرتق حقیقت بویله معلوم ایکن ناصل اولورده برشهرلی کندیسنی کوردلك زمره‌سندن تجرید ایتمك ایستر ؟ ذاتاً تجریده برسببده یوق ! .

اکر تعبیرلری اوزره (کویلو حقـارتله معروض ، ظلمه محکوم ، قدرله مألوف) ایسه‌بونك اسبابی، زواللی ملتمك اسبابی باشقه شیلر اولان جهالنده ، بولندیغی کرداب سفالتده ، بعض مأمورلرك منفعت شـخصیه‌لری اوغورنده بیله‌رلك ، بیلمیه‌رك اختیار ایتدکاری خطالرده آراملی . بونك ایچون ده بوکسك سسمله حایقیرییورم :

کویلو کابوس جهالت آلتنده ایکلیور ! بوجهتله ممنون دکل ، فریاد ایدییور ویاردم ایستیور . کنجلره ترتب ایدن وظیفه بویاردیمدر . (ژین) نك کوردستانده اویاندیرمق ایستدیکی حیات نوین ، بودر وبو اوملیدر . برده یکلش فکرلرلك ، دوشونجه‌سز نظریه‌لرك یك موافق اولمادیغنی شـایان قید کورییورم . بوندن باشقه بزم دها مهم اجتماعی دردلرمز واردر . متفکرین ملتی بولوب تداویسی اسبابنه توسل ایتملیدرلر .

سیوه‌رکلی ٢٤ شباط ٣٢٥

حامی

﴿ حی علی الصلاة ﴾

دنکاك ژمناری تیت
کازی دکتن ملا
وقتی خوه‌نه کن ضایع
راین ژخوابی جا
ناوی خدی خوه‌بیان

موقع جغرافینك ، طرز معیشت وادارەلك ، احوال اجتماعیەلرینك نتایج طبیعیەسندن ایلری کلیر . دیکر طرفدن قصبه اهالیسی کندیلرینی کوردلکدن اوزاق طوتمایی لزومسز عدایدرلر . بالعکس کویلو قارداشنه قارشی هردرلو معاونت ومظاهرتده بولندقله برابر اساساً کورد اولان ملیتنی بر جوهر ذیقیمت کبی مع الافتخار محافظه ، هریرده هرحالده اونی مدافعه ایتمکی وظیفه وشرف بیلیرلر . مدعامی مکتوبلك مخرجی اولان سیوەرك ایله اثبات ایتمك ضروریدر .

کوردستانك اك قدیم شهرلری آرەسنده قیمت ماضیەسنی الآن ارائه ایدن بوتاریخی قصبەنك اوتوز بیلك قدر سکنەسنك اکثریسی یاقین برماضیده کویلردن کلمش کوردلر یعنی کویلیلردن تفریق ایدلمك ایستەنیلن قسم تشکیل ایدر . موقع جغرافیسی حسبیله بعض کوردستان قصبەلری کبی بوراسیده کوشهٔ متروکیتده ترقیات مدنیتدن بی حصه قالمشدر . تجارت دیاربکر ، اورفه ، خرپوط ، حلب ، ویرانشهر وسائر یقین شهرلرله واقع اولمقده وشهرك ثروت موجودەسنك بویوك برقسمی کویلولرله اولان اخذ واعطادن ایلری کلمکدەدر . اهالینك فقیرقسمی مستثنا اولمق اوزره هرکسك کویلرده چفتلکلری ، اورتاقلری ، قویون وحیوانلری هرحالده کویلونك نزدنده برسرمایەسی واردر . شهرلی یدندەکی ثروتندن ، حیاتندەکی رفاهیتدن طولایی کویلویه مدیون شکراندر . کویلونك دە الا تهلکەلی زمانلرده شهرلینك مظهر محابت وحمایەسی اولدیغی هرکسجه معلوم وعیاندر . بوهرایکی وجود غیرمفارق آرەسندەکی درجهٔ رابطەیی برقاچ سؤال ایله همشهرملك پیش انظارینه وضع ایدییورم :

اولاً هانکی برکویلو شهره کلیرکن خانده ، یاخود براوتلده یاتمق اضطرارنده قالمشدر ؟

ثانیاً اهالینك اك متوسط طبقەسنه قدر هانکی عائلەنك هر کیجه برقاچ مسافری یوقدر ؟

ثالثاً برشهرلی کویه کیدرکن کویلو طرفندن نەدرجه مظهر حرمت

قبیله رؤسـاسنك تعیننده انتخاب اصولی جاریدر . فقط بو انتخاب کنزیا هیچ برعائله‌نك افرادینه‌حصر اولونور و کیفیت برنوع برات احسانیله تصدیق بویوران سلطانه عرض ایدیلیر (٥) مستحکم قلعه‌لره بکنزه‌ین ... داخلنه تحصن ایدن کوردلر ویرکی تحصیلدارلرینك کندیلرینی ... راحتسز ایده‌میه‌جکنه امین اولدقلرندن هردرلو تکالیف امیریه‌یی ... ایدرلر . باب عالیده اونلرك لفظی مراد انقیادینی حال خصومته تبدیل ... اجتناب ایدر وعدم تقیدندن منبعث اولدیغی قادارده فقدان قدرتی ... آنلرك یغما وتخریبنه کوز یومار .

کورد قادینلری عثمانلیلرده اولدیغی کبی اسیر معامله‌سی کورمز ، ... واسع برسربستیدن استفاده ایدرلر. ادارهٔ اموره اهلیتلری واردر. کنزیا حرکات عسکریه‌یه بیله اشتراك ایدرلر .

١١ شباط ٣٢٥

کوردی بتلیسی

شهرلیلر وکویلیلر

(ژین) نك ١١نجی نسخه‌سنده منتشر سیوه‌رك مکتوبنك حسیاتمی ... ایدن بعض نقطه‌لرینه جواب ویرمك ایچون برمجبوریت دویدم :

صاحب مکتوب (برکورد قصبه‌سیله کویلولری آره‌سنده بر تفاوت کوزه ...) دییور وبونیده (شهراهالیسی کندیلرینی کوردلکدن اوزاق ... لزوملی عد) ایتملرندن چیقاریور . حقیقةً شهرلی ایله کویلو ... ره‌سنده بر فرقك موجودیتی پك طبیعی وغیرقابل انکاردر . برنجیلرینه شهرلی ، ایکنجیلرینه کویلو دیمك بوتفاوتك بارز بردلیلیدر . بوده آنجق

(٥) انتخابك پادشاهه عرضی مسئله‌سی وانع دکلدر . بو مطالعه حکومت عثمانیه‌یه تبعیت ... بکلکرده‌کی تبدلات تصدیق و تفویض حکمداری‌یه عرض احتیاج ایچه‌سنده‌ی ... اولسه کرکدر .

آتشلی ، بیوك و سیاه گوزلر ، قرتال غغاسی شكلنده و چوق مقوس بورون ، یالا بیقلر كوردلره بیرنجی برطور ویرر و اخلاق وطبیعتلرینه سیمالری تكذیب ایتمز .

حرب ویاغما بونلرك اك مقبول ایتلالرندندر (٢) اسكی سارماتلره اولدیغی كبی مزراق قوللانمق و آته بینمكده حائز تفوقدرلر .

تأملسز جسارتلری نهایان حیرتدر. لكن آنیاً لا اولندقلری كبی او نسبتله سریع دوچار فتور اولورلر .

لسانلری عرب وعجمك برخلیطه‌سیدر .

كوردلر آراسنده دین محمدی مجوسی اعتقادات باطله‌سیله قاریشمشدر. كوردلرك اسكی ایرانیلرك آهریمانی مقدس طانیمسی توركلر آراسنده كندیلرینك شیطان پرست اولدیغنه دائر برفكر انتشارینه باعث اولمشدر (٣)

كوردلرك تقریباً یوزبیك قدری خرستیان ـ نسطوری مذهبنه سالك وارثی ایكی پطریقك حكمنه تابعدر. پطریقلق مقامی ارثی اولوب عمجه‌دن یكنه انتقال ایدر واكثریا ١٢ : ١٣ یاشنده‌كی مرخصه‌لره توجیه اولونور. هركورد عشیرتی خصوصی اسملر طاشیان بر طاقم عائله وقبیله‌لره انقسام ایدر . اسكی عبرانیجه‌نك haxareth كلمه‌سندن مشتق اولدیغی ظن اولونان وجماعت معناسنه كان (عشیرت) كلمه‌سی Kurdi و Kourdi اسملری كبی مانك هیئت عمومیه‌سنی تسمیه‌یه یارار (٤)

---

(٢) بوحال بدوی اقوامك بروصف مشتركیدر . نه‌حاجه بوكون اعضای مدنیه واصل اولمش ملتلرك بیله دعوای انسانیتله ضعیفلری تام معناسیله یاغما ایتدكلرینه شاهد اولیورمی‌یز ؟ !

(٣) بویك یاكلشدر. ادعا اولنه‌بیلیركه اقوام اسلامیه میاننده الك صاف ومتین اعتقاده مالك بر ملت وارسه اوده كوردلردر، محرر بورادە كوردلرك بر جزئی اولان یزیدیلرك اعتقادینی عمومه مال ایتمك خطاسنی ارتكاب ایتمشدر . الك كثیفی بر حسابه كوره یزیدیلرك مقدار نفوسی آلتمش بیكی كچمز

(٤) عشیرت ؛ بوتون كورد قومنی افاده ایتمز. آنجق عینی نام آلتنده ومقداری غیر معین عائله‌لردن مركب اولان ، باخصوص قونار، كوچر قبیله‌لره ویریلیر برعنواندر. عشیرتلر عینی برباباك اولاد متكثره‌سندن عبارتدر . بوتون ملت آراسنده عمومیتله افاده ایدن (كورمانج) وترجیحاً (كورد) كلمه‌سی واردر.

برچوق نقاط نظردن بك بويوك يارديملر تامين ايده‌بيلمه‌ك استفاده‌سنى جامعه‌مز جمعيتك بودعوتنه ايلك صداى اجابتى ساكن بلك قرداشمزله (انسيقلوپه‌ديا بريتانيقا) دن ترجمه ومجموعه‌كزده نشر ايديلان بك مهم و شايان استفاده مقاله‌سى ويردى. بوندن غيرت آله‌رق فرانسه مؤرخلرندن (هانرى ماتيو) نام ذاتك : la Turquie et ses différents peuples آدلى كتابينك ايكنجى جلدينك [١٥٣] نجى صحيفه‌سنده كوردلره دائر يازيلان مطالعه‌يى عيناً ترجمه وتقديم ايتدم. صحيفه زيرنده‌كى حاشيه‌لر طرفدن علاوه اولونمشدر :

— كوردلر —

كوردلرك منشائى — سيما — سجيه و عادات — دين — تشكيلات اجتماعيه — توركلره قارشى وضعيتلرى .

(قسه‌نوفون)ك korduchi، (سترابون) ك kyrti ناميله‌ومألوف شقاوت بر قوم صفتيله بحث ايتديكى ، (تيت ـ ليو) ك curti (پلين)ك cordueni (بطلميوس) له gordeni ، (سه‌دومن) ك kurti عنوانلريله قيد ايتديكى كوردلر مديالرك بويوك برپارچه‌سنك احفاديدرلر. اسملرى كچن مؤلفلرك كافه‌سى بوقومى اسكى «مديا ايالتلرنده مسكون كوستريبورلركه بوكونده عينى محللرده ساكندرلر. اسكى جغرافيون طرفندن دخى gordi وياخود korti ناملريله ذكر ايدلمكده ومديلرمنشأ اوله‌رق مجاز قطعه‌سى ارائه ايدلمكده‌در.

عصر اخير سياحلرندن برى كوردلر اراسنده عرب، پارت وياتوركمن تصالباتى احفاديى كشف ايلديكى ذهابنده بولونيور . [١] فى‌الحقيقه بعض قاطعه بو ايكى عرقلك مختلط بولونديغى كوروئمكده ايسه‌ده بوكبى محللرده اكثريت عظيمه‌نك الد اسكى زمانلرده اولديغى كبى عرب قالديغى محققدر . ازمنهٔ عتيقه علماسنك (مه‌د) و(سوورومات) ويا (سارمات) لرك اشكال وسيماسى حقنده بزه ترك ايتدكلرى معلومات بو كون دخى كوردلره قابل تطبيقدر:

[١] بتليسك خيوط ناحيه‌سنده عربجه‌يه پك مشابه و كوردجه‌دن اوزاق بر لسانله متكلم ، افرادى قليل بر مسلمان جماعتى واردر .

قونیه وحوالیسنی تخریبه باشلادی . ایران اردوسی بوندن افغان و روسلره برمدت اوغراشمش و بومشغولیتده بولنورلرکن تکرار عثمانلیلرك ایروانك ایکی فرسخ قدر یقیننده مرادتپه نام موقعده کیتی سواری و پیاده وطوپچی اجتماع ایتمکده اولدقلری خبرینی آلمشلردی .

بونلك اوزرینه ایران اردوسی بوقوتی قارشولامغه کیتمش وهیچ شبهه سز باشنده شاهلرینك حسن ادارهسی سایه‌سنده عثمانلی اردوسی ایران تاریخلرینه کوره ١٢٠٠ مقتول وصاغلام اوله‌رق اوچ پاشا و ٥٠٠ اسیر وبك چوق طوپ ضایع ایتمشلردر .

بومحاربه‌دن صکره ایکی حکومت عقد مصالحه ایتمشلر وبو مصالحه نتیجه‌سنده سلطان احمدخان حضرتلرینه شاه طرفندن بر آلتون مرصع ساعت ایله بر دوزینه فیل هدیه اوله‌رق کوندرلمشدر . مابعدی وار

کوردلره دائر

بو کونه قدر مجهول قالان ویا احوال اجتماعیه‌سنه دائر خارجك مطلع اوله بیلدیکی معلومات دشمن قومشولرك ترتیبات غرض کارانه‌سنه استناد ایدن کوردلر حقنده‌کی تلقیاتك زمانی تصحیحی کلمشدر . بوکا موفق اوله بیلمك ایچون اول امرده زوالی کوردلرك اوروپا ارباب عرفانه نصل طانتلمش و اونلرجه نه صورتله طانیمش اولدیغنه کسب وقوف لازمدر. بوبابده محتاج اولدیغمز معلوماتی غرب ارباب تدقیقنك، مورخلرینك حقمزده یازدقلری آثار ومطالعاتدن آلابیلیرز . بومقصده مبنی اولمق کرکدرکه کورد تعمیم معارف و نشریات جمعیتی‌ده پروغرامنك بر ماده‌سنه کوردستان و کوردلره دائر غرب مؤلفات موجوده‌سنك ترجمه ایتدیریله‌جکنی اعلان ایدییوردی فی الحقیقه بو یولده‌کی نشریات حقمزده‌کی تلقیات معکوسه‌نك تصحیحنه زمین تشکیل ایتمك فائده‌سندن باشقا ماتمزك منشاء وتاریخی حقنده‌کی مساعیمزده

ایندکدن صکره دجله نهرینی نهروان طرفلرندن کچه‌رك محافظ احمد پاشا اردوسنی دخی رجعتلره اوغراتدی .

شاه عباسك بوموفقیاتی سامرا ، حله ، نجف ، کربلا شهرلرینك ضیاعنی وعثمانلی عسکرندن بش بیك قدرینك تلفنی موجب اولدی .

قزلباش اردولرینك بغداد وجوارنده بوصورتله ایلرولمسی عودتلرنده بهمه‌حال شهر زور جهتلرینه‌ده اوغرایه‌جغنی وبابان حاکملکنی تخریب ایده‌جکنی قوياً امید ایتدیرمش وبومناسبتله عمر قلعه جوارنده کرکوك یوللرنده برچوق قلعه‌لر وسورلر کال کرمیتله انشا ایدلمکه باشلانمشدی .

فقط عثمان پاشا قوماندا‌سنده بغدادی قورتارمق اوزره کرکوکه کلن قوای عثمانیه‌یه بابان حاکمی سلیمان پاشا سکز بیك قدر سواریسیله التحاق ایتمش وبوقوتك یاپدیغی برچویرمه‌ده ایرانیلر ضایعات عظیمه ایله وبرچوق طوپلرینی ترك ایدرك همدانه چکیلمشلردی .

همدانده بواردو بر مدت صکره تشکیلاتلرینی تکرار اجرا ایله کرمانشاهدن ایلرولمکه باشلامشدی . دیاله نهری (آق سیروان) کنارنده وذهابك ٨ فرسخ قدر یقیننده عثمانلی قوتلریله ایلك دفعه چارپشدقلرنده ایرانیلرك ماهرانه حرکتلری بوقوتی پریشان ایتمش وبغداد یولی آچیلمشدی .

سربستجه یورومکه باشلایان ایران اردوسی سرعسکر طوپال عثمان پاشا طرفندن قره تپه [*] جوارنده بولندیریلان بیك ایکیوز قدر شجیع سوارینك مقابله‌سنه اوغرامشسه‌ده هیچ‌ی فراره مجبور ایدلمش وقوماندانلری ممش پاشانك باشی‌ده کرایلی (الله یار) نامنده بری طرفندن کسیله‌رك بر تحت روانله سرعسکره کوندرمشدر .

طهماسب خان منصوراً قره‌تپه‌یه کیردیکی کبی (باباخان) نامنده‌کی برسرکرده ایله حله ، نجف ، کربلایی تکرار استیلا ایتدیرمش و بغدادی ضبطدن فراغت ایدرك « ایروان » طرفلرندن ایرانه داخل اولوب کلیتلی اغتشاشلره سببیت ویرن عثمانلی اردوسنی قارشولمه دوندی . تبریزه واردیغنده عثمانلی

(*) قره تپه دیاله دنیلن آب سیروانك صاغ ساحلنده وقزل رباطله قارشوسنده‌در .

خالد پاشا حكومت ايرانيه ايله دوستانه كچنمك املنده اولديغنى تأميناً حضور شاهى‌يه برايلچى‌سى ايله عرض معلومات ايتمش وماسبق حقنده طلب عفووده بولنمشدر . شاه بوخبرى قبول ويخود فرصت عد ايله اكتفا ايتمش وايروان طرفلرندن يورويـن على پاشا اوزرينه دونمشدى . على پاشا قوتى هرنقدر طهماسب قوتى قارشوسنده طوره‌مامشسه‌ده بغداددن يورويـن احمد پاشا همدان جهتلرينده بابان آتلولريله پيدا اولمسى اوطرفه كيتمسنى موجب اولمشدى ، احمد پاشا استانبولدن الديغى امر اوزرينه حركت ايتمش وايرانيلردن ابى بر اوج آلمق ايچون توحيد حركت لزومنى بابان حاكمنه‌ده خبر كوندرمشدى .

شاه طهماسب بوصورتله آجيلان مذاكراتدن غفلته دوشمش وروضة الصفانك نقلنه كوره چادرلرنده بولنوركن فرصتى بكله‌ين عثمانلى وبابان سواريلرينك آنى صورتده باصقيننه اوغرامشدر . بوباصقينده هرنقدر قزلباش سواريلرينك مقابله‌سى وقوعه كلمش ايسه‌ده اردونك مهم بر ركننى تشكيل ايدن بلوچ محمد خانك فرارى وباصقينك شدتى شاه اردوسنى كاملاً فراره احمال واثقاللرينك تركنه مجبور ايتمشدى .

الده ايديلان غنائم عمرسنده بابان آتلولريده درت بيوك طوب الده ايتمشلر وبوطوپلر صوك زمانه قدر سليمانيه‌ده بابان طوپخانه‌سنده طوررمش . سلطان محمود خانك جلوسنى تبريكه مأمور هيئت بوهزيمتلرى طوغرجه درحال استانبولده عقد مصالحه ايتمشلردى . ايرانيلرك بومغلوبيت قهقريه‌سى وشاهك بقية‌السيوفله اصفهانه فرارى طهماسب قولى خان طرفندن شاهك خلعى وكنديسنك شاه عباس ثالث ناميله ١١٤٥ تاريخنده تخت ايرانيانه جلوسنى موجب اولدى .

شاه عباس ثالث بالآخره اهالى‌يه خوش كورنمك وبو مغلوبيتدن قورتلمق مقصديله بر چوق لورسواريسيله خانقين اوزرندن بغداده يورومش و بو مناسبتله وقوعه كلن بعض محاربانده غلبه چالەرق نهايت بغداد قلعه‌سنى ضبط وعثمانلى پاشالرندن محمد پاشايى اسير وبر قسم قوتى بغدادده تركه

تیمور پاشا ودها بعض عثمانلی پاشالرینه برابر شهرزور حاکمی خان پاشا بش بیك قدر معیتی ایله سنندجدن کچه‌رك « ملایر » [*] قلعه‌سنی محاصره ایتدکلرینی وبونلردن آیرلمش دیکر برقوتك همدانه طوغری یورودیکی خبر آلدی .

شاه طهماسب برخبر اوزرینه نواب فتحعلی وشاه قولی خانلری اوراده ترك ایله کندیسی برقسم قوتله همدانه یورومش وایلك حمله‌ده بونلری منهزم ایتمش وصکره ملایر اوزه‌رینه یابدیغی باصقنده موفق اوله‌رق عثمانلی و بابان سواریلرینی مجبور فرار و برچوق اسرا الده ایتمشدی .

طهماسب بوموفقیاتك ویردیکی نشئه ایله آذربایجانه دونمش «میاندوآب» جوارنده اجتماع ایدن عثمانلی قوتلرینی قارشولمق ایسته‌مشدی . قزل اوزی صویی کنارنده وقوعه کلن بومحاربه‌ده بونلرده انهزامه اوغرامش وبتون اجمال واثقاللرینی ضبط ایتمش و(مراغه) قلعه‌سنه مواصلتده تبریزحوالیسنده بولنان عثمانلی عسکرلریده کندیلکلرندن اوحوالیی ترك ایتمشلردر . مشارالیه اله کچیره بیلدیکی اسرا ایله الده ایتدیکی طوپلری محضا اذیت اولمق مقصدیله جر ایتدیره‌رك تاخرسانه قدر اشکنجه آلتنده سوق ایتمشدر .

یکی پادشاه سکون داخلینك تأمیندن صکره ایران وقایعنه عطف نظر ایتمش بغداد والیسی احمد پاشایی خانقین اوزرندن، حکیم اوغلی علی پاشایی‌ده شمالدن قوای کافیه ایله ایرانه تحریك ایتمشدی . بابان حدودی جوارنده شاه طهماسبك تأدیباتی حاکمك داخلنده بولنان بعض متنفذانك ایرانله مشترك حرکت ایدلمسی جهتنی تصویب ایتدیرمش وبونك قوه‌دن فعله چقمسی ایچون حکومت عثمانیه‌یه دوست اولان خان پاشانك قتلی ایجاب ایتمشدی . مشارالیه بوکا بناءً بردست ملعنت طرفندن قتل ایدلمش وخالد پاشا حاکملکی احراز ایتمشدی .

---

[*] ملایر ولایات ثلاثه نامیله نهاوند ، تویسرقان ، دولت آباد ولایتلرینك حال حاضر مرکزی وبرچوق یول وبوغازلرك حاکمی اولان بر نقطه اولوب اسکی قلعه‌سی حالا باقیدر .

حال حاضرده کورد ملتنك روحندن قوپان بر صـدای محقك، چیلاق تعبیرله بر صیحهٔ اعتراضك بهمه‌حال بر معکس بولوب دیکله‌نه‌جکنی هویت وجدانیه‌مزله تمنی ایدرز .

(مابعدی وار)

شیلانلی زاده

یوسف صبری

کورد تاریخندن

بابان خاندانی

محرری : عزیز بابان

صفویه‌خاندانك صوکنجیسی اولان شاه‌حسین غایت متعصب اولدیغندن زیرتابعیتنده‌کی سنیلره انواع مظالم واعتسافات اجرا ایتمکده ایدی. اوطرفلرده‌کی تبعهٔ عثمانیه‌نك سـدهٔ سنیه‌یه مراجعتلری طلب حمایت ومظاهرت ایتلرینه مبنی ۱۱۴۳ ده ایرانه حرب اعلان ایدلمش وعثمانلی اردولری کرمانشاه واذربایجان جهتلرینه صارقمشدی . بوحرکات ایرانیلر طرفندن وقوعه کلن طلب اوزرینه برمدت متارکه ایله توقیف ایدلمشدی .

ایرتسی سـنه پدرینك قتلی اوزرینه اصفهاندن فراره موفق اولان شاه طهماسب « قزوینده » تخت ایرانیه جلوس ایتمش وافغانیلره قارشی احراز مظفریت ایچون جد امجد سـلاطین قاجاریه‌دن استرآباد حاکمی نواب فتحعلی‌خان (فتح‌علی) وقاجار قوتیلوشاه قولی‌خاندن استمداد ایدرك افغانلیلره احراز مظفریت ایتدکدنصکره حکومت ایرانیه‌یه یکیدن حیات ویرمش و عثمانلیلرك النه کچن یرلرك استردادینه تشبث ایلمشدی .

بوصره‌لرده روسلرك دخی بعض تجاوزاتده بولنملری ، شاهك آذربایجانده قالیه‌رق کیلانه حرکتنی موجب اولدی .

عثمانلیلرله وقوعه کلان برقاچ محاربه‌ده غلبه چالمغه باشلادیغی صره‌ده

شویله بر مطالعه درمیان ایدییور :

« کوردستان دنیان واسع اراضیده، سوریه‌نك مال و شرق طرفاریله موصل حوالیسنده ایشلنمه‌مش طوپراقلر، بالطه وورلمامش جسیم اورمانلر، حتی پچلمه‌مش بعدایلر واردر. کوردستانك غرب جنوبیسی زنکین بر قوهٔ انباتیه‌یه مالك، شرق شمالیسی لایفنا معدن خزائنی محتویدر» دییور « الك نهایت، غالبا مطمح نظرینی جلب ایتمش اوله‌جق که، « اوروپانی اداره ایدن مقتدر الار حکومات حاضره ایله طبیعتیله میدان رقابته قالقیشه‌جقلردر » افاده‌سی‌ده علاوه ایدییور .

شو سطرلری اوقورکن امحاق قلبمدن آه درونیلر قوپارمش و اشك تحسرله طولو اولان کوزلرمه و قلبمله آغلامشدم .

کوریلیورکه کردلرك عنعنات تاریخیه‌لرینی، مضبوطات ووثائق معتبره‌سیله ضبطك الك متفکرینه حق مالیارینی محافظه‌یه، تاریخی ملت اولدقلرینی ادعایه حقلری واردر .

یوقاریده اسمی ذکر اولنان Fastes de la nation Kourde کورد تاریخ، عنعنه وملتندن اوزون اوزادی‌یه بحث ایتدکدن صکره ینه کردستان حدودینه نقل بحث ایدییور کردستان دنیلن واسع اراضی

بویله بر خطهٔ واسعه‌ده مدت مدت‌مدیده یاشایان وحالآده یاشامق عزم و املی طاشیان آجیقجه‌سی موجودیتی محافظه‌یه قادر اولان بر مات بقاسنی هر درلو وسائط ومدافعاتیله اثباته حاضردر .

هله فرانسزلرجه مزایاسی ، کوردلرك افتخاره شایان الك قیمتدار بر عضوی اولدیغی تقدیرده اعتراف اولنان شرف خانك ــ که فرانسزلر Cheref-on,dine, Priuce de Bidlis. تسمیه ایدرلر . کورد تاریخنی فرانسزلره ، آلمانلره ، انکلیزلره بحق طانیتدیغنی کیم انکار ایده‌بیلور .

کورد تاریخی حقنده‌کی اساس نقاطی که‌جك مقاله‌یه براقق شرطیله شمدیلك دییه‌لمکه :

کوردلرده کنجلرینه کورد فتوحات وطنپرورانیله بر حمیت ونام براقمشلر، مع التأسف بو آنه دکین بعث بعد الموت مظهر اولهمامشلردر.

باعث، ماضیهده مرغوب ومشهور اولان کورد افاضلنك لمعات علمیه‌لرندن نور آلان و آتیو بیله آلقده اولان کورد اذکیا وکنجلرینك خون حمیتلری تحریك اولنوب غیبته کلمهیدی امینم که : ـ آز ایلرووده بحث ایدهجکم ـ (سپتیکهر) ك ادعاسی وجهله مترقی بر کوردستان ظهوره کلش اولوردی. صددن خارجه چیقهرق دیهلم که : حال حاضرده‌کی بر قاچ کنج و متفکر دماغلر اولمسهیدی کورد ملتی ینه مقدراتنی اداره ایده‌مین بر مات دیهانهام ایدر و : (آغلا ای کوزلرم آغلا نهکان وارنه کیدن) دیردم. فقط کوریورم که مجروح قلبمه مرهم تسلی صارابیلهجك مقتدر اللر، متفکر دماغلر واردر ودهاده یتشه‌جکدر.

بحثمزه انتقال ایدهلم: کوردلر تاریخی برماتدر دیدك واجنبی مؤرخلرینك حقمزده صمیمی نیات بسلهیکلریده علاوه ایلدك. بو مدعامی زیرده‌کی دلائله اثبات ایده بیلیرم .

١: کورد اسلافنك، کورد اعاظمنك مطالعات واجتهاداتی دلیل کوسترمش اولسهم برطاقم معارضینك خرافه دیه‌لرندن مصون قالمق ایچون برفرانسز تاریخیله اثبات مدعایه قالقشیورم، کوردلر حقنده مهم وتألیفی احتوا ایلین تاریخی: Fastes de la Natiou Kourde

« هارون الرشید زماننده موجودیتلرینی ارائه ایلدکلری مروی اولان کوردلر شجاعت، حماستلریله تمایز ایتمشلردر. تاریخده (فیلیب اوکوست) ، (ریشارد) . . . الخ ، اوروپا قهرمانلری درجه‌سنده نام براقان سلطان یوسف صلاح الدین ابن ایوب و الملك العادلك فتوحات و اجراآت عادلانه‌لریله اشتهار ایتمشلردر. سلاله‌سنك منشائی عجم حدودنده کائن (دوین) شهری اولان صلاح الدین کورد تاریخنه حقیقی بر رونق وبر مشعره سویلیور.

٢ : کوردلر حقنده تخیلی تتبعاتده بولنان و طولاییسیله موصل، عراق سوریه حوضه‌لری حقنده بیان فکر ایلین آلمانلردن مشهور دوقتور سپتیکر

بو قسوتلقلرنده بودولتك وارندن، وارلغندن بر ذرۀ نفع و مرحمت کورمدیلر. عصرلردن بری یوکسلك، تورلی شاهقه‌لرندن ایمه‌ین، حریتی هر شیئك فوقنده کورن، نه یازقلرکه خلافت واسلامیت اوغرنده بوکون عریان و پریشان قالان و هرکون بر آز دها متزاید موت وسفالت اولان او خلقك اسباب فلاحی صوك زمانلرده پك غریب بر حاله تشبثله، کویا تمثیل ایتمکه چالیشمقله دوشوندی . بو اوقادار ظالمانه مقصدلرله اجرا ایدلدی‌که: امداده شتاب ایدن مهاجر مأمورلری کفن صوبان برر نباشدن، موتا جکرینه صالدیران برر صیرتلاندن بشقه بر شی دکلدی. بوکون وان، بتلیس، ارضروم خاقنك یالکز انقاض خاکساری قالمشدر. بو انقاض اوستندن بارکاه کبریایه یوکسه‌لن اك صوك واویلالری ماتم واحتصاری سزده دیکله‌مزسه‌کز، سزده او دیار هجرانك هر بر یتیم ویتیمۀ هجرانه مشفق و تسلیتکار بر ال اوزاتمازسه‌کز، هیهات ...! اونلره آغلامق ینه تاریخك حصۀ شئامتنه دوشه‌جکدر .

١٠ مارت ٣٣٥ — خیرانی زاده

کمال فوزی

کوردلر تاریخی بر ملتدر

١

موجود و منقرض ملتلر، حکومتلر آره‌سنده کورد تاریخی تتبع ومطالعه‌یه شایانۀ مراق‌آور مباحثی حاویدر. بونك ایچوندرکه:

تعاقب اعصار ایله مظلم وادیلرده کومولمکه یوز طوتمش اولان کورد موجودیتی حقیقتده پك جلی وبارز دلائلیله هویتی اثباته آماده‌در، حتی: سینه‌سندن پك چوق علماء فضلا طوغان کوردجیطی، اجنبی مؤرخلرینك ادعالری وجهله، کوچك بر تدم ینه مصدر فیض و ترقی اوله‌جق‌ده قویاً مأمولدر.

برحکومتمزده ملتی لایقیله اوکرنمك ، یاقیندن طانیمق کبی وظیفه حکومتك الك مهمی اولان قدرت اداره‌یی اظهار ایدممه‌مشدر .

اقلیملر استقلالندن صوکره قلبلرلا فتح وضبطی لازمکیرکن توالی ایدن اهمال وتسیب بوکونه قادار دوام ایدوب کلدی . حقوق اساسیه قواعدینك بوملکتده جای قبول بولامایه‌جغنی صوك سنه‌لرك حادثات الیمه‌سی بزه کوستردی ؛ ومع التأسف سودای اقبال ایله وقوعه کتیریلن هرضربهٔ حکومت باشمزه برضربهٔ آلهه‌یی برابر کتیردی. ملتك وجدان واراده‌سندن طوغان برحکومت کورمه‌دك. ذاتاً کورمك‌ده ممکن دکلدی. . . . . دائما بر اقلیت متغلبه رظاله بوبیچاره مملکتك نشون مقدراتی اوزرینه بر سیاه قاناد کردی . ملت شیمدی‌یه قادار کندی اراده‌سیله اداره ایدیلیوردیسه بوکونکی اضمحلالی کندی الیله تعیین ایدییوردی ، دیتکدر . حالبوکه :

بوخلقك ملکنی سیر ایت خراب آباد لازمسه ؛

بوملکك خلقنی سویلهت سکا فریاد لازمسه !

ایشته کندینی اداره ایتدیرن خلق واونك حالی !

بیلیورزکه هرتبدل حکومت یکی بر طرز تحولی برابر کتیرر . فقط هیچ بر زمان عدالت برابر کتیرلمه‌دی ؛ هیچ بر زمان عدل وحقك انوار تسلیتکاری وطنك ظلام ظلم ایله محاط افقلرنده اشراق ایتمه‌دی . یالکز کیدنلر ، کلنلره ظلملرینی ترك ، کلنلرده آنجق اضعاف اعتساف ایتدیلر !

شیمدی‌ده یکرمنجی عصرك خضور تاریخه چیقان خجیل وقانلی ناصیه‌سی اوکنده بو ملتك یره دوشن عنان اقبالی سز اله آلدیکز. سزه صوریورم:

درت عصردنبری عثمانلی سلطنتنك استنادکاه متینی اولان وحالا «ولایات شرقیه ، حوالیٔ شرقیه ، اناطولیٔ شرقی، سرحدوحتی ارمنستان» کبی درلو درلو غریب آدلرله آکیلوب‌ده حقیقی اسمنك سویله‌نیلمسی عادتا کناه اولان بیچاره (کوردستان)ك نصیبسز اولادلرینه روا کوریلن بونجه هجران وخسرانی ولو بیك‌ده بر نسبتده اولسون ـ تعمیر ایتمك محبا خیالکزدن کچه‌جکمیدر؟ بولنلرکه بتون وارلقلرینی بو دولت اوغرنده صرف ایتدیلر؛ یوقلقلرنده،

برنجی سنه — ۱۰ مارت ۱۳۳۵ — عدد ۱۳

سنه‌لکی ۲۲۰ غروشدر
آلتی آیلغی ۱۳۰ غروشدر

مسلکمزه موافق مقالات
مع‌الممنونیه درج اولنور .

سنه‌لك ۲۲۰ غروشدر
نیف سال ۱۳۰ «

درج اولونمیان مقاله‌لر
اعاده ایدلمز

ژین

حیات

دین، ادبیات، اجتماعیات واقتصادیاتدن بحث ایدر تورکجه ـ کوردجه مجموعه‌در

تبریك

کوردستان مشایخندن (سید طه) افندی حضرتلرینك حفیدی وکوردستان جمعیتی رئیس محترمی سید عبدالقادر افندی حضرتلرینك بو دفعه شورای دولت ریاست علیه‌سنه تعیین بیورلدیغنی کمال مسرتله ایشتدیك؛ مشارالیهی غزته‌مز تبریك ایله موفقیتلرینی تمنی ایلرز .

حکومت حاضره‌یه آچیق مکتوب

حکومت مفهوم مهمنك بو مملکتده هنوز آکلاشیلامادیغنه ویك اوزون بر مدت صوکره‌ده آکلاشیلامایه‌جغنه آلتی عصرك بو کلندیکی وقوعات تاریخیه اثباته کافیدر . فی الحقیقه کذارش سلطنتك بو ادوار مدیدنده ملت عثمانیه تکاملات مدنیه‌یی تعقیب ایله عصریلشه‌مه‌مش و بو یوزدن بر تجدد اجتماعی‌یه مظهر اولامامشدر . بو بویله اولمقله برابر رأس کار ملته کلن هیچ

برنجی سنه | ۱۰ مارت ۱۳۳۵ | عدد ۱۳

سنه‌لگی ۲۲۰ غروشدر.
آلتی آیلغی ۱۳۰ غروشدر

مسلکمزه موافق مقالات
مع‌الممنونیه درج اولنور.

ژین

حیات

سالك ۲۲۰ غروش
نیف سال ۱۳۰ «

درج اولونمیان مقاله‌لر
اعاده ایدلمز

دین، ادبیات، اجتماعیات واقتصادیاتدن بحث ایدر تورکجه ـ کوردجه مجموعه‌در

مندرجات

نسخه‌سی ۵ غروشدر.

نجم استقبال مطبعه‌سی

آدرس :

باب عالی جواری ابوالسعود جاده سنده نجم استقبال مطبعه سنده (ژین)
اداره خانه سی   توزیع محلی
باب عالی جاده سنده یکی شرق کتابخانه سی

آبونه لریمزه

آبونه لریمزه کوندردیکمز بر طاقم نسخه لرك واصل اولمدیغی شکایتی (٥) نجی نسخه مزده مرجعنك نظر دقتی جلب ایلدیکی حالده حالا توالی ایدیور و بناءً علیه آبونه لریمزه واصل اولمامش نسخه لر وار ایسه نومرولرینی همان ادره یه بیلدیرملرینی رجا ایلرز .

رفیق مساعیمز (کوردستان) مجموعه سنك ۳ نجی نسخه سی ده انتشار ایتمشدر . برچوق کزیده مقاله لری حاوی اولان مذکور مجموعه یی قارئین کرامه توصیه ایلرز .

هفته لق غزته نك ۳۳ نجی نومروسی انتشار ایتدی . پك مهم و مفید مقالاتی حاوی اولان اشبو مجموعه یی قارئین کرامه توصیه ایلرز .

سبیل الرشاد جریدهٔ اسلامیه سنك ۳۹۳ نجی نسخه سی قیمتدار مقاله لرله انتشار ایتدی .

چراقلر مکتبی مجموعه سنك ٤ نجی نسخه سی بر چوق کزیده مقاله لری حاوی اولهرق انتشار ایتمشدر . قارئلریمزه توصیه ایلرز .

مهم بر ضیاع

الك قیمتدار کورد کنجلرندن بابان زاده رشید بکك مخدومی عونی بك کنجلرده ارتحال ایتدی. اخلاقی و ذکاسی اعتباریله آرقاداشلری آراسنده کندیسنی طانیتان و سودیرمن عونی بك افول ایدرکن هپمزکده یورکلرنده الیم بر یاره آچدی. بز مرحومك عائلهٔ محترمه‌سیله برابر کوردلکی‌ده محتاج تعزیه کوروروز.

جناب حق عائله‌سنه و آرقاداشلرینه صبر جمیل احسان بیورسون.

«زین»

مژده

کورد ادبیاتنده لایموت برموقع طوتان (ملااحمدی خانی) حضرتلرینك اثرلری اولوب کورد لسانك فصاحت و بلاغت مجسمه اولدیغنی عالم مدنیته اعلان ایدن شاه اثرلری (ممو زین) نامنده‌کی منظوم رومانلری عنایت باری ایله موقع انتشاره وضعنه تشبث ایدلمشدر. کاغدك و مرتبه‌نك کیتدکجه فرلانه‌سی کبی مادی مانعلره قارشو اعظمی فداکارلغه قرار ویرلمش و نفاست ادبیه‌سیله متناسب برصورتده نشر ایدیله‌جکدر. قارئین کرامه تبشیر ایلرز.

مزکینی

کیتبا «ممو زین» ام وی طبع دکن مزکینی له همی کوردان مت و بابت مزناهیا کیتی وصورتکی پرنفیس دی در کوت مه کوهداری کراینا کاغدی وکراینا حق مرتبان نکر و بەفدا کاریك مزن ام درتخن.

امراض جلدیه وافرنجیه متخصصی

دوقتور شکری محمد بك

همشهریلرمزدن دوقتور شکری محمد بك بازاردن ماعدا هرکون صباحدن آقشامه قدر غلطه‌سرایی مکتبی قارشوسنده خرستاکی ونام دیکرله سعیدپاشا خانه‌ده‌کی معاینه خانه‌سنده خسته‌لری قبول وآلات مکمل اصوللرله تداوی ایدر.

زلف وخط آن ، ماه وروئی چون سیاه پوش ایدیلر
قورقرم بن قره اولسون، چادر وسیوان من
(حضرت سیاه پوش)

کرمانجارا

او روژ روژا غیرەتی بی
نظرا کیشکاسرمەدە بی
هر روژ هر شاو بخنین
مکتب فەکن تحصیل بکن
غیرت بکن هون خورت بین
تاقا خدا بیرا مکن
پظ وجوترا دقت بکن
دستمژ ، نمژ بیرا مکن
کالی ! کردا شورەك دیکم
حوکرمانج دستك بین
باشی امی راحت بکن
لاویخونا خوندیش بدین
بونامه مکتب لازمی
بونامه صنعت لازمی
بونامه ایمان لازمی
بونامه نمژ لازمی
هر کوندیده مکتب فەکین
باشی قدری وی فهم دیکن

کردی زاده
ع . ثابت

نجم استقبال مطبعەسی
مدیر مسئول : حمزه

هشیا ربی دانەکی عمر خوبی حاصل تلف
کونەدایە فائدە مال، کنج، واولاد وخلف
ماجرایی خضر دیوار یتیمی بوسلف
فی‌زمانی هرکسك معمار دیوار خویە
خانیا ضایع مکە وقت خوای نادان عبس
بی طلبنایی ژعشق بهرەمند ای بالهوس
صانع مطلق کونینە احتیاجك وی‌بکس
لطف واحسان ژوی درحق طلب‌کاری خویە

حضرت شیخ احمد خانی

ای حبیب قلب روحی ای‌قرار جان من
دی‌چە بیتن جارکی کرتوبی مهمان من
بی‌لسر چاڤی مەرونی نظرا قلب می
ازغلام کمترینم هرتویی سلطان من

قلب ودل مجروح عین اسود برە تنە
نینەبی جامانی قط مرهم ودرمان من
صدوکی عیسی و افلاطون ، جالینوس حکیم
چارهٔ دردمەناکی بیتە ای لقمان من

چاڤ دریدە کور بویعقوب ازبیت الحزن
قط نما جارك خویابی یوسف کنعان من
قط نماجارك‌خویابی پشی بلقیسا سما
بی مفرج بی سلیمان مطمئن بی‌جان‌من

ازیسیر قید وبند وزلف وزنجیر تە
رحم‌کی بامە یسیران ای شاە وسلطان من
صو هتمە ازنار فرقت مژدیا وزصلی‌تنا
کوژوی شمع منیر بی ظلمت و ایوان من

آلامنی اظهار ایله ، بر دور خیننك ،
ایتدك توجه بر ملتك امیدنی تزذیل ،
عرفانی تعطیل ایله وجداننی تنکیل ! . .
حریتی پامال ایدن أی صدمهٔ مرتد !
أی غیظ مباهی، أوت، ای سلطهٔ مشئوم !
حقك نه سنك قیلماغه انسانلغی مظلوم ؟ . .
بکلر سنی هر کوشه‌ده بر ماتم مکتوم ؟ . .
ـ آخر کورورز ـ رجعته مجبور اولاجاقسك.
بر رعشهٔ مسکین ندامتله پریشان ؛
ای شرذمهٔ قاهره، مقهور اولاجاقسك ؛
بر کون قیر اجاق دیشلریکی طعمهٔ کفران،
بر کون دونه‌جکدر سکا الك کریه‌لی خسران ! . .

آرغنی معدنی : ۲۸ نیسان ۱۹۱۸

کاظم وهبی

ژ آثار کفن

زاهد خلوت نشین پابند کر دار خویه
تاجری رحلت گزین دلدار دیدارخویه
عاشق دلبر حین دل‌ناری دیناری خویه
دابزانی هر کسك بی شبه غم خوار خویه
بی عمل توژ کس مکه هیبی عطاو همتی
بی فرض تا کیشتن قط کس ژ بو کس ژ حتی
کس تهن هلگرت باری نه اوبی اجرتی
کرجه عبودیت اوی فرایضا کرو کاری خویه

حس قبل الوقوع

بیچاره ومعصوم کوردلرك برچوق تعدیات فجیعه‌یه معروض قالدیغی ،
آجلقیه سوقاقلرك بر مشهور اموات حالنه کلدیکی بر زمانده منظومهٔ آتیه‌یی
یازمش ومسببلری ایچون عدالت ناشناسك اوینا جاغنه ربط ایمان ایتمشدم .
وقایع اخیره اوزرینه ادارهٔ سابقه‌یی استهداف ایدن بومنظومه‌نك ، یوقاریده‌کی
عنوان آلتنده محترم (ژین) ه اتحافاً نشرینی مناسب کوردم .

ف . و .

ایواه ، ینه یاندق ، ینه یاندق ، ینه یاندق
بر فاجعه بر دور جحیم اولدی مقرر
تهدید ایله ، تزویر ایله تام درت سنه قاندق
تام درت سنه چکدك ، بو نه بیهوده امکر !..
ملت می معاتب ، ینه ملت می محقر ؟ . .
ملت داها چکسین ، داها یانسین‌می او حالا
بر کرم مزاری کبی ایتمکده تغدی .
عریان وپریشان وطنك هر بری کویا
خاکستر آمالی ، مصلای امیدی ؛
اوجاغ سفالت متمرد ، متمادی ! . .
بیك هائله ایلر بو سفالتله ترادف
ـ اشکنجه و اعدام ایله ـ افنای رعیت ؛
قانون .. او نصل شیکه ایدر نزع تصرف ،
امنیت شخصیه‌یی القایه جسارت
جنکیز بیله ایتمشدی رعایاسنه حرمت ! . .
أ کسیلمه‌دی بر لحظه تقاضای خسیسك ،
تاریخ ، ایده‌جکدر بو شناعتلری تسجیل .

عمومی بر بحثه واقف اولانلر بالاده‌کی شو سؤاللری ایراد ایدییورلر: حریت اقوام نصل و نه‌کبی شرائط ایله اولور؟ قوملر ضعفلری ازمه‌دن و انکشافده بو حقی آنلره نصل بخش ایدرلر؟ ایدرلرسه تاریخده بر مثالی وارمیدر؟ یوقسه بو سوزلر خیالیدر؟ بو سؤاللرک جوابنی اورویه براقیورز یالکز شوراجقده حریت اقوامک بر طاقم شرائط داخلنده قابل اوله‌بیله‌جکنی علم سیاسنده بر موقع قزانمش آرزو ایدن ملتلرک تدریجاً انکشافنی آنجق سرد ایده‌جکمز شرائط داخلنده ممکن اوله‌بیلوب عکس صورتده قابل اوله‌میه‌جغنی عملی بر صورتده اثبات ایده‌رک تنویر فکره خدمتدر . دقت بیوریلسون دنیاده ملیونلره بالغ اولان حیوانات مدنی اجتماعی بر حالده یشامایه‌رق بتون انسانلرک اسیر ایدرلر حتی بر چوبان یوزبیک قیونی اوفق بر صوبا ایله رعی ایدر بونک سببی ایسه او بیچاره حیوانلر تفکر خاصه‌سندن محروم اولوب متفکر انسانلک زبونیدر ایشته بونک کبی نعمت معارفدن محروم جهل و نادانی ایچنده یوزن اولان اقوام ابتدائیه دکل بر دولتی کندی خانه‌سنی بیله اداره‌دن عاجزدر . ذاتاً بو نزم حاضر وطنه خدمت ایتمه‌مکدن دکل ایتمسنی بیلمه‌مکدندر تام معناسیله بزده معارف یوقدر بعض کیمسه‌لر وار، دییورلرکه پاره اولورسه تشکیلات اولورسه بر قوم بر ملت کندینی اداره ایدر خایر جاهل آدمی خزینه‌لره غرق ایتسه‌ک ینه مفلس چیقار ذاتاً جاهل آدم پاره یمسنی‌ده صرف ایتمه‌سنی‌ده بیلمه‌ز بناءً علیه یکی تشکل ایده‌جک اوفق ملتلر هرشیدن اول بو عصر ایله حیات حاضره ایله متناسب اوله‌رق ذهنی فکرینی تجهیز و تزیین ایتملیدر بونک ایچونده معارف تشکیلاتی علم و فن صنعت اربابی یتشدیره‌جک پروغراملر یاپوب اولا اورادن ایشه باشلاملیدر حق فکری عدالت فکری ، حیات فکری انکشاف ایتمه‌ین بر مملکتده نه عدالت نه حقوق نه‌ده حیات سیاسیه اوله‌ماز اکر زمانک تجددینی احتیاجات بشریه‌نک تزایدینی عالم اقتصادده‌کی رقابتک درجه و اسعه‌سنی کورمیورسه‌ک بوده معارف کوزلکمز قیریق اولدیغندندر: کله‌جک مقاله‌ده دیکر شرطلردن‌ده بحث اولنه‌جقدر .

احمد وهبی

اضطراب ویرن بو شو جوابلر وجدانمدن فوران ایدنجه حنس و ناتوان برحالده یاتاغه دوشدم .

۱۰ شباط ۳۳٤ حکاریلی

عبدالرحیم رحمی

حریت اقوام حقنده بر فکر فلسفی

بتون جهانک معلومیدرکه حریت اقوام حقنده مثبت ومنفی برچوق سوزلر سویلندی فقط ینه هیچ اونوتماملیدرکه قول ایله فعل آره‌سنده، دلاف ایله اجراآت بیننده چوق بلکه چوق فرق واردر آرتق اسکی منطقجیلرکبی عنقاقوشی وارمش مفروض اولان قاف طاغنده ایمش کبی خیالاته دکل استقرا وتتبع نتیجه‌سنده قوانین ریاضیه کبی مطلق الوقوع وتجربه‌یه موافق اولان منطق جدیده وعامی بر کوزله، بصیرتله حریت اقوامی بوراده تدقیق ایتمك ایستیورم بونك ایچونده غایت واضح ادله مقنعه ایله دعوامی درمیان ایده‌جکم قانون الهی، قانون طبیعت اوازلی ابدی قانونلری هیچ کیمسه‌یه صورمه‌دن طانشمه‌دن لاقیدانه برصورتده بی‌رحمانه اجرا ایلیور. بوقانونلردن بزه لازم اولاجق اصل شورا سیدرکه دائما بوقانون ازلی‌یی سنت‌الله دیدیکمز او ابدی قانون طبیعتی مشاهده ایدییورز . دائما قویلر ضعیفلری ازییور بوازمك نتیجه‌سی اقوام مغلوبه اقوام غالبه‌نك یا عرف وعادتنده تقلید نتیجه‌سی محو ومنقرض اولوب کندی ملیتی نامنه برشی قالمیور ویاجبراً قهراً کندی لساننك مدنیتنك عرف وعاداتنك اقنا ایدلدیکنه شاهد اولیور یعنی قویلر اقتصاداً، سیاسةً، ادارةً، علماً، عرفاناً، مالاً قوتلی اولانلر، ضعیفلری بوشرائطی حائز اولمیانلری هضم ایدییور کندینه قلب ایلیورلر حتی بونی قره‌ده مشاهده ایتدیکمز کبی دکزده‌ده مشاهده ایدییورز . الا بارز مثالده بیوك بالق کوچوك بالغی یوده‌رق تأمین حیات ایلیور شوصورتله وهلةً انسانك عقلنه چوق شیلر کلیور حلیقتی تحری‌یه میل طبیعی وفطریسی اولانلر تاریخ

« ...... مکس اسکیسی کبی معمور اندن صو کردجیزان هیر ایی بیلمم بونی ظناً سویلیورم . ارجیش بر ایکی سنه صوکره بلکه اسکی حالی بولور زیرا: ذیلان درهسی اهالیسی هجرت ایتمامشدر . وانقصبه‌سنده [١] قصاب ، بقال ، چقالدن عبارت ارمنی محله‌سنده بر آز اثر معموریت وار .

(سرای) قضاسیده فنا دکلدر . (حکاری) قضالری تماميله خرابدر دنیاسه خلاف واقع اولمز . خوشاب قضاسنده معموریتدن اثر یوق (باش قلعه) قضاسنده‌بش آلتی کویده آنجق اثر عمران واردر . جوله‌مرك قضاسنده اویله‌در . کوارده (اورامار) دن بشقه عمراندن اثر یوق .

(شمدینان) دخی کردی وهربکیدن بشقه اویله‌در . بزم اراضینك عمراندن تماميله مأیوس اولمشم . بونلك ایچون بوراده اقامتمده درد درونمدن بشقه بر منفعت کورمیورم ، یازیلری اوقونجه تسکین آلام دکل بالعکس تضعیف خلجان ایله دها فضله برصیقنتی باصدی ... »

هرکس مکتوب آلنجه سوینیر . بجبا نیچون ا بن آلنجه مکدر اولدم . نیچون ؟!

ایشته بوراده ایکی ادات استفهام قارشیسنده مبهوت قالدم . نهایت برنجی (نیچون ؟) » « چونکه کندیسندن معلوماتی اوندیغی سوکیلیسندن صحت خبرینی آلان بر انسان البت سوینیر » ایکنجی (نیچون ؟) »ده « چونکه کندیسندن معلومات آله‌میه‌جغندن قطع امید ایده‌رك بر درجه جریحه‌لرینی اونوتمش ایکن تکرار او جریحه‌لرك تازه‌لنمسی شبهه‌سز موجب

[١] وان حرمدن اول غایت کوزل بر شهر اولوب تخمیناً (٧٠٠٠) خانه‌یی جامع ایکن بوکون برقصبه بلکه‌ده برکوی حالنه کیرمشدر .

وان تقسیمات ملکیه جهتندن ایکی سنجاغه آیرلمش . وان سنجاغی : ارجیش ، عادلجواز ، واسطان ، مکس ، سرای بارکیری قضالرینی حاویدر .

دیکری حکاری سنجاغی اولوب جوله‌مرك ، باشقلعه ، کوار ، خوشاب ، شمدینان قضالرینی حاوی اولوب وقتیله برامارت دها صوکره ولایت الك صوکره سنجاق حالنه افراغ ایدلمش وبوکونده بالاده‌کی مکتوبدن آکلاشیله‌جغی کبی تماميله خرابه‌زاره بلکه‌ده برکورد مزارینه دونمشدر . اهالیٔ اصلیه‌سی اینه‌اونبرنجی نسخه‌مزده کوستردیکمز کبی (وان خانه‌سنده) ولایات سائره‌ده سورونمکده‌در .

بو آغلامقدن کیری آلەمم . أوت دائما متفکرم . بو سؤال ایله اوغراشیر
او اسکی سعادتلری تخطر ایدر . او مسعود و کچیردیکم حیاتلری تجسم
ایتدیرر . بعضاً او قدر دالارمکه : بویله برحیاتله اورالرده بولندیغم بکا رؤیا
کبی کلیر و عادتا بر حیات مخیل صانیرم وطن معززەمی دوشوندکجه بر طاقم
استحالەلر کچیریرم بعضاً چیلغینجەسنه کندی کندیمه قونوشورم اك نهایت بر
کون بو حال آرقداشلرك نظر دقتی جلب ایتدی بکا خطاباً :

— یاهو! نه یاپیورسك ؟ بو دوشونجەدن بر منفعت کوردکمی؟ کیتدکجه
صارارییورسك خدانکردە خسته دوشرسەك سکا باقەجق وارمی ؟ باری
کندینی طوپلا هیچ اولمازسه وطنکی ومهاجر اولان عائلەکی سفالتدن قورتارمغه
چابالارسك — بو نصیحتلری ایشیدنجه بالجمله صغوق صودو کولمش کبی تویلرم
اورپردی اعصابم کریلدی بوتون وجودم تترمەیه باشلادی . هله « صوك
(مهاجر اولان عائلەکی ...) فقرەسی قارشوسنده ناصل اولسونده تحمل
ایدەیم بویله برعتاب هانکی وجدانی صارصماز اضطرابلریمی تسکین ایدەجکی
یردە دها فضله قاباردیغنی کورن آرقداشلرمده سرزنشلرندن پشیمان اولدیلر

فقط نه چارەکه : حق هیچ بر صورتله کیزلنمز صاحب وجدانلر دائما
سویلیوب اخطار ایتمکی بر وظیفه تلقی ایدرلر .

آه .. حق سویلنسون وارسون بر قاچ قلبی رنجیده ایتسون بونده
بأس یوق .

ایشته بو اضطرابلر ایچنده یووارلانیرکن بر مکتوب ...

— نرەدن ؟

— واندن ...

بونی آلنجه بردرلو حوصلەمه صیغدیرەمدم . شمدی یه قدر کندیسنی
عنقا واورادەکی حیاتی رؤیا ظن ایتدیکم بو دار حزندن ناصل اولسونده بر
مکتوب کلسون ؟

همان ظرفی آچدم . ایشته مکتوبدەکی یازیلر : «بویولە بر ذات قلمندن
چیقمشدر . »

حکیم زامن درد مجنون سوز
هم نه سریفت زار زار منالام
خاك بانه نوت وجی مالام
تو هیچ نبت وتنك شین وزاری من
او انه دای سخت بیقرار ی من

بی جیشن میلیم جه‌لات کم بین
مرعهد وپیمان جه‌یادت شین
دیم دنكی آما نه‌توی خاكون
نویانه تاریك حسرتنا كه‌وه
اما نه‌كوشم جون رازجاراه
واتش ای مجنون ویل كوهساران
خاك ودست زور زنجرم كردن
یاد همزاران جه‌یادم بران
هیسنده خاك وسنك وحستم بارن
نه جاكه جواب نه‌رای كفتارن

ایناناولسون آرتق قالمدی قرارم
مزارك اوجنده باقایکه یورم
یاتدیغك طوپراغی کوزه سورویورم
سن هیچ فغانلرمه آه ویرمیورسك
بنم ایچون باشنی قالدیرمیورسك
حوصیورسك وسن ده وصدقجه بویله
بن چیلدیرییورم آه جانا سویله
یناقده کوردیکم کی طالغین میسك؟.
یوقسه صاغ قالدم دیه طارغین میسك
نه‌دن اویله میلم آزالمش شده
عهد وپیمانمز وار طورپور بنده
طوپراقدن برسس قولاغمه کلدی
تأثیرندن جانم دوداغمه کلدی
اوت تااونك سسی ایدی تمام
سسلندی بکا دیدی ای ناکام
سنی اونوتمدم لکن شوطوپراق
صیقیور بنی پك قوری بریناق
اوقدر طاش طوپراق اوستمه ییغلمش
قونوشه‌میورم نفسم کسیلمش

(پیره کورد) توفیق

وان نه حالده‌در ؟

١

ایکی سنه حرب میدانده اوچ بچق سنه اسلرتده ، خسته خانه‌لرده دائما دوداغمدن دوکولن بر سؤال ...

شو سؤالی تکرار ایدنجه بلا اختیار کوزلرمه یاش طولار کندیمی بر

چوك چه كى گران كى آزادومن	كوزنى غريبان كبى هردم محنت
جاوساوه گردش اى چرخ چپ كرد	اودمه‌ بيرى كه بو دوران دونى
من و نوش وزون جه‌هم جيا كرد	بزى آييردى ايلدى دلخون
توبردى وخاك سياى تنك تار	سنى قره طوپراغه تسليم ايلدى
من مام پاى عذاب جفاى روز كار	بنى ده هجركله تسليم ايلدى
هرروجون مجنون خاطر جه‌هم كيل	هركون مجنون كبى دحيل طاغنى
هرليل ليلمن نه‌هردة دجيل	دولاشوب آرايورم ليلى سوزاغنى
شوان تا وروز شين وزو زومن	آه ليلا ليلا ديوب چاغريورم
به‌كشت پژاراى تنهاى نومن	عكس صدامه قيزوب باغريورم
ستارم شومن بختم ليويان	يبلديزم قاره همدم بوم شوم
چون آهوى تنها سرليم شيوياز	سه‌ويدن آيريلان جيلان كبى مغموم
بحال منن شاى وفاداران	بن بوحالده‌يم اى وفالى يار
همزار نوكين صبح تا ايواران	صباحلى اقشاملر سكا كيم غمكسار
جه طورمه‌ ويرى جوتن قرارت	نصل چكيبورسك، دمسازك كيمدر ؟.
كه‌ين همرفيق ليلى ونهارت	كيجه‌لى كوندزلى همزارك كيمدر ؟.
ساى جيش سوماى ديده‌م تارنبو	آه‌شرنم كوزلرم نه‌يه‌قرارميور
زندكى جه‌لام زهرما رنبو	سنك كبى بكنزم نه‌يه صارارميور
او ديدهٔ مخمور آهو بيزتو	او مخمور كوزلرك كيمه‌باقيور ؟.
او زلف قطران شرانكيزتو	او كوزل صاچلريكى كيملر طارايور ؟
وموداى چل چنك توتاتات مكرد	هركون طاراديغك كبى باغلانمش ميدر
ايستا بشيون چون ريحانهٔ هرد	يوقسه سنبل كبى طاغنيق ميدر
الحاصل هرچند شين وزاريم كرد	والحاصل پك چوق آغلادم صيزلادم
نه‌پاى قبر ليل بيقرارم كرد	مزاره صارلدم، يالواردم ايكله‌دم
نه‌جواب دا پيم نه‌زرهٔ دنگ كرد	هيچ مسئله‌مدى ويرمدى جواب
اجبار بليسه‌م نه‌كردون ويرد	آغلايه‌رق ايتدم تكرار اوكا خطاب
ديسان هم جه‌تو واتم اى دلسوز	اى عطاف روحم اى غمكين يارم

نامتناهی اثارلرندن بر کونه مطبوع اولەرق تك برجلد کتاب یوق . بنم کبی برقاچ ملیت سوداپرستانی خطرەسندە شورادن بورادن بر قاچ تفرقه قالمش ایسەدە اودە بزم حیاتمزلە برابر سونەجکدر یارب شوخاطرمدە صاقلادیغم او امانتلری ساحهٔ مطبوعاتە تودیع ایتمەدن اماتی بندن المه . هیچ اونوتمام ٣٢٩ تبریزدە برشیرانه حکیم باشیسی ایله کورشدیکم زمان صالحك (برسر مصحف وزلف چاپاداری) مطلعیلە باشلایان غزل مشهورینی اوقومشدی بکا دیوردیکه سزکندی شاعرلرکزی تقدیر ایتمیورسکز فقط بز حافظ وسعدی نسلری قدر شعری بیلدیکمز ایچون زلف یلدا غزلنك شاعری صالحه ، قصیدە شاه و ماه صاحبی شیخ رضانی تجیل ایدییورز حیاتمه قاپیلەرق حسبحاللی بر آز اوزاتدم رجوع ایدیورم ایمی شاعرلریمزدن محمد اغای دربند فقرنلك الك اسکی کردجه زندشیوەسیله نشانلیسنك سرفرازنده انشاد ایتدیکی نوحەیی اوتوز سنه اول کورمشدم غالبا کوردلك عشقیله اولملیکه حفظ ایتمشدم بوهفته زین ایچون کوردجه شعرلر دوشوندیکم زمان حافظەمدن استمداد ایتدم خاطرمه کلان قسمی ترجمه ایتدم نەقدر نقصان اولسه بیله هرحالدە بنم سنوحاتمدن چوق یوکسکدر .

کلکوی تازەلیل — لیلامك کلی کاشانەسنه

آرو شیم وەسیر کلکوی تازەلیل — اوغرادم بوکون یکی کاشانەسنه
نەپایهٔ مزار اولیل برمیل — لیل برمیلك ابدی یوردنده
جەدیدەم داران اسرینان چون سیل — یاشلرم بوشانیوردی سیلابه طرزنده
هیم وەسریدش بودلهٔ برجوش — جوشنلی کوکله باش اوجنه واردم
سنك مزارش کرتم نه آغوش — مزار طاشلرینه صارلدم قالدم
وانم ای دل سوزقیس یوست نەکول — دیدم هی کوکلی یانیق جانانه
مبارکت بو یانهٔ تنهای چول — مبارك اولسون شوایصسز کاشانه
کرهٔ نارعشق دوری بالای تو — عشق آتشیله طوتوشدم قالدم
کاری پیم کردن نونمام نو . — سندن اوزاقلاشەلی برحاله کلدم
نەوەشتو لولم نەزوز خاومن — نەکیجه اویقوم وارنه کوندوز راحتم

هیچ بر شیئی اوقومه‌مش ، تحصیل کورمه‌مش بر طاقم امیلرك ذکای محض ایله طبقات علمك فوقنه صعود ایتمه‌لری (نکه) آنادن امی اوله‌رق طوغمش انسانلرك برطاقم علم و فنده نصل خارقه‌لر تشکیل ایتدکلرینی تاریخ اکلاتیور . معاصری بولندیغم موصللی حافظ عثمانك علمده ، فن موسیقیده شعرده ، معرفت اصوات واشیاده کوستردیکی تکامل شایان قیدر ینه اونلك یتشدیکی محیط و خطه‌ده بر قاچ امی شاعر طانیورم بونلرله یقیندن تماسم وارکه بونلر حقیقة الفبای بیله بله‌یه‌جك قدر اوقومه‌مش اولدقلری حالده منظوم ومقفاه ، قاعدهٔ عروضه موافق رقیق وپرمعنا اشعار وآثارلری وار کوردیکم عبدالله حسنه باوه جانی مصطفی بك وذها اول ینه اوحوالیده یتشان حسن کنوش ودرند نفرهلی محمد اغا دیکر بر قوم ایچنده یتشمش اولسه ابدیاً احیای نام ایدرلردی فقط مع‌التأسف کردلرك اعاظم شعراسندن اولنلرك بیله اثارلری کرد قومی کبی متفرق بر حالده هنوز تلفیق ایدلمه‌مشدر. ٣٢٤ ده کرد شعراسندن نالینك اشعارینی دهباغزاده‌سنده فرانسزجه برترجمه ایدلدیکنی کورنلر حیرتده قالیورلردی حابوکه چوجقلق دوره‌سنی کچوردیکم مملکتمده یالکز سلیمانیه کبی کردستانك اوفق بر کوشه‌سنده یارم عصرده مشهور شیخ احمد طاله حضرتلرینك پدر عالیلری شیخ معروفکه علوم اثنا عشری عربجه نظم ایتمش قاریسده نامیله صنعت شعری بر سحر حلال شکلنه قویمش کردجه منظوم بر چوق اثر یادکار براقمش بر ذاتدر واعظم شعرامزدن مولانا خالد قدس سره ایله معاصردن یتشملر وصوکره مولوی ملاعبدالرحیم معدومی ، نالی ، مصطفی بك سالم ، عبدالرحمن بککه لالی کردیدر ، حاجی قادر ، مجری ، حل بردشانی ، احمد کور ، رنجوری ، حسن کنوشك قزی دربدقره‌بی وهله الك صوکره واك مستثنا شاعرمز شیخ رضاکبی شعرای ادراك ایتدم ارتق قیاس بیوریکز بوکوچك یرده بو قدر شاعر یتشدیرن کردستانك محیط فیضنا کنده کیم بیلیر دها نه‌قدر داهیلر یتشمش چنلر (ایردوکهسارده فیض رییعیدر : اویرلرده طوغانلر شاعر اولمق یك طبیعیدر) آه مع‌التأسف تکرار ایدیمکه بوقدر داهیلرله

یرینه تورکلر اقامه ایدلمشدی. (بدرخان) ك اداره ایتدیکی ١٨٤٣ قیامی باصدیرلدی وقریم محاربه‌سنی متعاقب تورکلر کردستانده‌کی موقعلرینی تحکیم ایتدیلر. ١٨٧٧-٧٨ روس محاربه‌سی عقبنده ١٨٨٠-٨١ سنه‌سنده شیخ (عبیدالله) لا تورك حمایه‌سی آلتنده تأسیسنه تشبث ایتدیکی مستقل کوردبکلکی بدایةً باب عالی طرفندن تصویب اولنمش ایدی. بو صورتله روسیه‌نك کندی حاکمیتی آلتنده تأسیسنی تصور ایتدیکی ارمنی حکومتنه مقابله ایدلمش اوله‌جقدی. (عبیداه) ك ایران داخلنه تجاوزی ومختلف اسباب، حکومت مرکزیه‌نك کردستانده موقعنی تکرار تحکیم ایتمسنه سائق اولدی. ١٨٢٨-٢٩ سنه‌سی روس تورك حربنه قدر وحتی ١٨٧٧-٧٨ تاریخنه قدر هر ایکی ملتك جبال اهالیسی یکدیکریله حسن امتزاج ایتمکده ایدیلر . هر ایکی عنصرده تورکیه حکومتندن متأذی اولوب وروسلره قارشی قورقو ودهشت حس ایدییورلردی. فقط ارمنیلر آره‌سنده بایرز حرکت ملیه وحرب اخیردن صوکره روسلرك بو حرکاتی تشویق ایتمه‌لری تدریجاً ایکی عنصر آره‌سنده تنافر و تعصب اویاندیرمشدر. ١٨٩١ سنه‌سنده ارمنی قومیتەلرینك فعالیتی کوردلردن حمیدیه نامی آلتنده ایو تسلیح ایدلمش غیر منتظم سواری تشکیلاتی یاپه‌رق کوردلرك موقعنی تحکیمه باب عالینی مجبور ایتدی . و بو صورتله عنصر علیهدارلغی اظهار ایتملرینه بادی اولمشدر.

محمد ساکن

کوردلرده وهبی ذکا

صانع کائنات برچوق اسرار خلقته، خفایای تکونیه‌یی بشری جلوه‌کاه ایتمشدر . عقلی وفنك هنوز حل ایده‌مدیکی زکانك(وهبی) برقسمی واردرکه قواعد طبیعیه‌یی آلت اوست ایدییور . بکا قالیرسه متصوفینك الهام دیه قبول ایتدکاری فوق‌الطبیعه ادراك بوفراست موهوبه‌دن بشقه برشیی دکلدر.

بوكون بهستون جوارنده كورولمكدهدر) وشهر زور حواليسنی و بو كون ياسين تپه نامی ويريلن شهر زور قلعهسنی حاوی شهری ضبط ايتمش ايدی. كورد حكومتنك الڭ پارلاق دوری احتمالكه اون ايكنجی عصر ميلادی ايچندهدركه بودورده حادابانی Hadabani عشيرتنك راوندی شعبهسنه منسوب بويوك صلاح الدين سوريهده ايوبی سلطنتی قورمش ويالكز كردستان طاغلرينك شرق وغربنده دكل بر طرفدن خراسانده وديكر طرفدنده مصر ويمنده كورد امارتلری تأسيس ايتمش ايدی. موغول و تاتارلرك غربی آسياده حاكيتلری دورنده طاغلرده ياشايان كوردلرك قسم اعظمی لاقيد قالمش حكومتك اووالردهكی واليلرينه ايستهميهرك اطاعت ايتمشدرلر. سلطان سليم اول ١٥١٤ سنهسنده شاه اسماعيلی مغلوب ايدنجه ارمنستان وكوردستانی حوزهٔ مملكته ادخال ايله فتح ايديلن يرلرك تنظيم و ادارهسنی بتليسلی بر كورد اولان مورخ ادريسه توديع ايتمش ايدی. ادريس كوردستانی كورد، عرب و ارمنی نسلندن برطاقم امرانك اللرنده بعض قلعهلرله محاط اولهرق بولمشدی كه بونلر قبائل آرهسنده جنك وجدال و چيفتچی اهالی‌يه قارشی يغما وغارتله مشغول ايديلر.

ادريس مملكتی سنجاقلره تقسيم ايدرك محلی امراسنی والی صفتيله تعيين ايتمش و اونلرك ارثی استحقاقلرينه مداخله ايتمهمش ايدی. ينه بو ذات؛ تيمورك مروری تاريخندن بری چول حالندهقالمش اولان ارضروم و اريوان آراسندهكی مراعالق اراضی‌يه حكاری وبوهتان جهتلرندن كتيرديكی كوردلری تكرار يرلشديرمش ايدی. ادريسك وضع ايتديكی حكومت سيستمی ١٨٢٨ ١٨٢٩ سنهسنده روسيه ايله توركيه محاربهسنه قدر تبدل ايتمهمش ايسهده پايتختدن اوزاق بولندقلری و توركيهنك قوتدن دوشمسی كوردلرك نفوذ وقوتلرينی چوق تزييد ايدرك ضربه دوشری انقرهيه قدر ياپيلرينی انتاج ايتمشدر. حربدن صوكره كوردهلر توركيه ادارهسندن قورتولمق ايچون قيام علائمی كوسترنجه ١٨٣٤ سنهسنده دائرهٔ اطاعته آلنملری لازم كلهرك رشيد پاشا كيدرك باشلوجه شهرلره عسكر اقامه ايدلمش وبر چوق كورد بكلرك

ایدرك آسیای صغرانك یوکسك اووه‌لرنده اوطوران ارمنی وفرس اقوامی کبی تدریجاً آریانیلشدیلر. چونکه تاریخك بو دورنده عظیم مقدارده قبائلك مهاجرتی وقوع بولمشدیکه بو قبائل ـ زمدن کانی اولورسه اولسون ـ هر حالده آریان عائله‌سندن ایدیلر. Cyrus سیروس بابلك ضبطندن اول (قبل المیلاد٥٣٩) کوتو ویا کوردولری دائرهٔ اطاعتنه آله‌رق بونلردن تشکیل ایتدیکی برمحارب اردوبی اخلافه‌دوراتمش ایدیکه مورخ هرودوتك قیدوضبط ایتدیکی سرخس اردوسی میانده saspirians و Alaordians ساسپریان و الااوردیان نامری آلتنده مذکوردر .

کوتولر ازمنهٔ اخیره‌ده بر بری متعاقب ماکدونیالیلرك پارتیان وساسانیانلرك اداره‌لری آلتنه کچمشلر کرك تواتر وکرك مملکتده الآن موجود آثاردن استنباط اولندیغنه کوره هم عرق اولمری محتمل بولنان آرساسیانلرك محبت وتوجه مخصوصه‌لرینی قازانمشلر ایدی. کوتو رئیس معناسنه ترجمه اولنه‌بیلن کوتارز (Gotarzes)لك کردستان جنوبنده باشلوجه عشیرت اولان کوران [١] لرك مؤسسی اولدیغی روایت اولنمقده‌در.

کوتارزك اسمی و القابی کرمانشاه کورد پاتخی جوارنده بهیستونك نام محلده موجود یونان کتابه‌لرنده محرردر .

بغداد خلیفه‌لری اداره‌سنده کوردلر شوراده بوراده قیامدن خالی قالمامشلر. بعد المیلاد ٨٣٨ و ٩٠٥ سنه‌لرنده شمالی کردستانده معظم برعصیان وقوعه کتیرمشلردی. جنوب کردلرینه قارشی امیرعضد الدوله‌نك قوماندا سی آلتنده سوق ایدیلن خلافت قوتلری مشهور سرماج قلعه‌سنی (خرابه‌سی

[١] قالهور Kalhùr عشیرتنك کودارز ابن جیو Gudarz-ibn-Gio نسلندن کلدیکی وکودارزك اوغلی روهام (Roham) لك قدسی تخریب و یهودیلری اسیر ایتدك ایچون رحان کیانی طرفندن کوندرلدیکی متواتردر. روهام ، بخت نصر تسمیه اولنان شخصدر وبالآخره بابل تختنه جالس اولمشدر. مجاور مملکتلر اوزمادن بری کوران اسمی آلان (روهام)لك سلاله‌سی اداره‌سنده قالمشدر. (شرفنامه ایرانی مانوسقریپی) عینی تواتر حالا مملکت داخلنده موجود اولوب بهیستونده‌کی کتابه‌ده کودارز ابن جیونك حقیقهٔ تاریخی بویوك بر شخصیت اولدیغی محرردر .

Journal Royal society vol IX page 114 صحیفه.

برنجی سنه — ۲۵ شباط ۱۳۳۵ — عدد ۱۲

سنه‌لکی ۲۲۰ غروشدر.
آلتی آیلغی ۱۳۰ غروشدر

مسلکمزه موافق مقالات
مع‌الممنونیه درج اولنور.

ژین

حیات

سالك ۲۲۰ غروشدر
نیف سال ۱۳۰ «

درج اولونمیان مقاله‌لر
اعاده ایدلمز.

دین، ادبیات، اجتماعیات واقتصادیاتدن بحث ایدر تورکجه ـ کوردجه مجموعه‌در

کردستان :

تاریخی [۱]

[مابعد وصوك]

مقدما کوردلرك اصلی تدقیق اولنورکن اون بیکلر اردوسنك طاغلر آراسندن رجعته مخالفت ایدن (قاردوشی) Carduchi لرنسلندن اولدقلرینی فرض وتخمین ایتمك کافی عد اولنمقده ایدی . حالبوکه اخیراً میدانه چیقان حقایق تاریخیه کوردلری یونان دورندن دها پك چوق اوزاق زمانلره ارجاع ایدییور . تاریخك باشلانغجنده آثورستانده‌کی طاغلره کوتو Gütü نامی ویریلن وحارب و جنکاور معناسنه کلن بر قوم حاکم ایدی . بو اسم آثورجه‌ده کاردو و یا قاردو (Kardu ،Gardu) نك مرادفی ایدی که strabs نام ذات Cardaces اسمیله بر اولدیغنی ایضاح ایتمکده‌در.

کوتولر تورانی جنسندن برقبیله ایدیلرکه قوت وسطوتلرینك درجه‌سنی تقدیر ایچون قدیم خط میخی ایله محرر وقایع حاوی کتابه‌لرده بونلرك غربی آسیانك سوریه‌لیلر ، هیتتلر ، susians، Elamites و بابلك Akkadians ملتلری میانده ذکر ایدلمش اولملرینی سویله‌مك کافیدر . بو ملتك بوتون سلطنت آثوریه دورنده آز چوق استقلال سیاسیسنی محافظه ایتمش اولدیغی آکلاشیلیور. نینوانك سقوطنی متعاقب مدیالیلرله اختلاط

[۱] « ایسیقلوپه‌دیا بریتنقا » دن تلخیصاً نقل اولنمشدر .

ـنجی سنه | ٠ شباط ١٣٣٥ | عدد ١٢

سنه‌لكی ٢٢٠ غروشدر.
آلتی آیلغی ١٣٠ غروشدر

مسلكمزه موافق مقالات
ممنونیه درج اولنور.

سالك ٢٢٠ قروشه
نیف سال ١٣٠ «

ژین

حیات

درج اولونمیان مقاله‌لر
اعاده ایدلمز

دین، ادبیات، اجتماعیات واقتصادیاتدن بحث ایدر تورکجه ـ کوردجه مجموعه‌در

مندرجات

نسخه‌سی ٥ غروشدر.

نجم استقبال مطبعه‌سی

آدرس :

باب عالی جواری ابوالسعود جاده‌سنده نجم استقبال مطبعه‌سنده (ژین)
اداره‌خانه‌سی

توزیع محلی

باب عالی جاده‌سنده یکی شرق کتابخانه‌سی

آبونه‌لریمزه

آبونه‌لریمزه گوندردیکمز بر طاقم نسخه‌لرك واصل اولمدیغی شکایتی (٥) نجی نسخه‌مزده مرجعنك نظر دقتی جلب ایلدیکی حالده حالا توالی ایدییور و بناءً علیه آبونه‌لریمزه واصل اولمامش نسخه‌لر وار ایسه نومرولرینی همان اداره‌یه بیلدیرملرینی رجا ایلرز .

رفیق مساعیمز (کوردستان) مجموعه‌سنك ایکنجی نسخه‌سی‌ده انتشار ایتمشدر . برچوق گزیده مقاله‌لری حاوی اولان مذکور مجموعه‌یی قارئین کرامه توصیه ایلرز .

هفته‌لق خزینه‌نك ۳۲ نجی نومروسی انتشار ایتدی . بر چوق مهم و مفید مقالاتی حاوی اولان اشبو مجموعه‌یی قارئین کرامه توصیه ایلرز .

سبیل‌الرشاد جریدهٔ اسلامیه‌سنك ۳۹۱ نجی نسخه‌سی قیمتدار مقاله‌لرله انتشار ایتدی .

چراقلر مکتبی مجموعه‌سنك ۳ نجی نسخه‌سی بر چوق گزیده مقاله‌لری حاوی اوله‌رق انتشار ایتمشدر. قارئلریمزه توصیه ایلرز .

مژده

کورد ادبیاتنده لایموت برموقع طوتان (ملااحمدی خانی) حضرتلرینك اثرلری اولوب کورد لسانك فصاحت و بلاغت مجسمه اولدیغنی عالم مدنیته اعلان ایدن شاه اثرلری (مم و زین) نامنده‌کی منظوم رومانلری عنایت باری ایله موقع انتشاره وضعنه تشبث ایدلمشدر. کاغدك و مرتبه‌نك کیتدکجه فرلانه‌سی کبی مادی‌مانعلره قارشو اعظمی فداکارلغه قرار ویرلمش و نفاست ادبیه‌سیله متناسب برصورتده نشر ایدیله‌جکدر. قارئین کرامه تبشیر ایلرز.

مزکینی

کیتبا «مم و زین» ام وی طبع دکن مزکینی به همی کوردان بت و بابت مزناهیا کیتی وصورتکی پرنفیس دی در کوت مه کوهداری کرابنا کاغدی وکرابنا حق مرتبان نکر و بەفدا کاریك مزن ام دریخن.

امراض جلدیه وافرنجیه متخصصی

دوقتور شکری محمد بك

همشهریلرمزدن دوقتور شکری محمد بك پازاردن ماعدا هر کون صباحدن آقشامه قدر غلطه‌سرایی مکتبی قارشوسنده خرستاکی وناملیکرله سعیدپاشا خانده‌کی معاینه خانه‌سنده خسته‌لری قبول و اك متمدن اصوللرله تداوی ایدر.

تلفون بك‌اوغلی : ۱۸۱۲

هیچ اولمزسه سمزی ایشتدیرمك ایستیورز . استانبولده بولنان برمتفکر کردستانله استانبول آره‌سنده مادةً ومضاً نەقدر تفاوت کوره‌بیلورسه بر کرد قصبه‌سیله کویلری آره‌سنده‌ده بوکایاقین برتفاوت کوزه چارپار .

بووالرده قصبه داخلنده ، چارشو ، بازارده ، اخذ و اعطاده کردجه تکلم ایدلدیکی حالده قصبه‌لر اهالیسی کندیلرینی کردلکدن اوزاق طوتمایی لزوملی عد ایدرلر . چونکه کویلو حقارته معروض ، ظلمه محکوم ، غدرله مألوف اولدیغندن شهرلی کردلر کندیلرینه بو نامی ویرمکده تردد ایدرلر اوحالده استانبول کبی اوزاق برمحلده بو محیطلردن اولدقجه اوزون مدت تباعد ایتمش ذوات محترمه‌نك تشکیل ایتدکلری جمعیتلرك آمالی نه‌اوله‌بیلیر؟ نجه ایلك وظیفه یکدیکرینه برحبل‌متین ایله قرابت وصهریتله تجارةً،حقوقاً واقتصاداً قوی صورتده‌مربوط بولنان‌بوایکی شخصیتی برلشدیرمك اوملیدر. الك طوغری برطریق انکشاف تأمین ایده‌بیله‌جك بر ماهیتی حائز اولان بومسئله‌نك اونودلمسی طوغری دکلدر . بوایکی شخصیتی برلشدیرمك یوللرینی (ژین) غزته‌سی محررینی دها ایی تعیین و تقدیر ایده‌بیلیرلر . فکرمجه شوصورتله حرکت موافق اولسه کرك : (ژین) ك صحیفه‌لرندن برقاچنی بوخصوصه حصر ایتملی وبو صحیفه‌لرده غایت آچیق برلسانله بونلرك رابطه‌لرینی آکلاتملی ... کردلکله اسلامیتك مربوطیت ماضیه‌واستقبالیه‌سندن بحث ایتملی . کردلرك تعالیسیله اسلامیتك کسب قوت و قدرت ایده‌جکنه بونلری اقناع ایتملیکه : هرکویلی کرد کبی بوشهرلی کردلرده ملیتیله افتخار ایتسون وایده‌بیلسون . بوخصوصده دوشوندکلری بیدربی سویلیه‌جکم .

برکرد کنجی

نجم استقبال مطبعه‌سی مدیر مسئول : حمزه

فاخترلنفسك منزلا تعلو به
اومت ا كريما تحت ظل القسطل . . .

پس وطن ایه معلومه ، حاضره موجوده . . . اوپس ه کردستانه ، مهد ظهور مدنیت عالمه . . . جمشید ، وفریدون کیخسر ایه بنای حکومت یان دانا . . . رستم ایه نمونه شجاعت باب وباپیرمانه . . . ملك ایه ، وطن ایه یادکار جمشیده ، فریدونه ، کیخسرووه . . . واوان له مجالس شاهانهٔ خویان به ناموس سونیدیان خواردوه که حفظی بکن ... البته ایه‌ش حفظی بکن ووه‌بی قصی وان نه شکتین . . . هتاوه کرد عالم طعنمان نه‌کا . . .

له‌دوای آوه که وطنمان حفظ کرد ، لبو تأمین استراحتی خومان ده‌بی سعی بیکن ووه کر قوم دیکه به‌واسطه روز شنی تازه ظهور ملك خومان ، مال خومان آوادان بیکن . . . اکر وابکن ده‌ژین والاده مرین ویاخو ده‌بین به‌اخسیر . . .

زان صرصر شمال وزان اتش جنوب
شوق وطن خراب وکلشن ارغوان شود .

قاضی زاده
مصطفی

ژین عزته سنه

سیورک : ۲۹ کانون‌اول ۳۳٤

دوشونن هرفرد ایچون منسوب اولدیغی قومك تعالی وترقیسی خصوصنده فکراً وجسماً چالیشمق برمجبوریت وجدانیه‌در . بزده کردستانك ترقیسی خصوصنده چالیشمق ، یاخود چالیشمق ایسته‌ینلره معاونت ایتمك مجبوریتنی حس ایتدیکمز ایچون بزدن پك اوزاق اولوب اللرمزك یتشه‌مدیکی یرلره

بژین که ارتباطوتی کلیان بی. اوتی کیش باخذ مایه‌نیه، ویاخود هاوزبانی‌یه، که اویش دچیته‌وه‌سر خذ مایه‌یتی ... شلاپیاوکه بوی ممکن بی البته دکل خذمی خوی دژی وقطعیا ممکن نابی که کرد دکل هر بیکی که زبانی وی نه‌زانی هتا هتایه بژی . . . ولبراوی بوکه خزم واقربا وه‌خربون ولبو دفع او احتیاجیانه که عرضم کردن عشیرتیکان دانا، واوعشیرتش زوربو دوعشیرت، اله‌عشیرت ... نهایت قومیکی لی بیدا بو . . . وده حقیقتدا هرملتیك که عبارته له اوهمو عشیره‌تانه خذم یکتریتن وارضیکی که‌له‌بو حذیان کرتوه وطن وانه . . .

چلون خانه وادیك (یعنی پیاوزنیك) بی ماله نازی ، وعشیرتیك له‌بوتأمین استراحت خوبان ملك کیان بی دوی که مری لی بله‌وریتن وجوتی لی بکن . . . البته قومیکی لبو اوی که سرد‌نیایه بمینه ارضکی بی‌لازمه . اوارض عبارته له‌مجموع ملك اله‌عشیره‌تانه ... اکر وابو بملاحظه‌وی که امن کردم ارض‌من کردستانه ووطن زنگینمنش اویه . . . وبملاحظه‌وی که عشیرتیم ... ملك من صابلاغه وبملاحظه‌وی که فردم مال‌من له صابلاغیه ... اکر وابو معنای وطن موهوم نیه . . .

ومحبت وطن وه‌کی پیغمبر فرمویه‌تی : «حب‌الوطن من‌الایمان» لازمه . . .

پس وطن ایمه که کردان ، عبارته له‌مجموع ملك ارعشیره‌تانه که‌همو پیکه وه‌خزمن ، وهاوزبانن ... ولبو محافظه موجودیت خوبان بلکو چند هزارسال له‌وی‌پلیش وعدوقولیان کردوه که پیکوه بژین وله‌مقابلی دشمن خارجی بیکوه حرکت بکن . ولبوایمه له‌باب وباپیرمان به‌میراث به‌جی ماوه وه‌بی اکر دماله‌وی وکری باب خوبان بین قول وان نه‌شکیتن حمایهٔ ملك یکتری بیکن . . . چونکه هومان خزمین . . . به‌اونشانه که حسمان . . . فکرمان اخلاقمان عاداتمان مشترکه . . . اکر بیثو قصه‌وان به‌جیکی نه هینن ومدافعه یکتری نه‌کین . . . چه‌مان لی‌وبی ؟ . . به بی‌شك هومان وه‌بین به‌اخیر اقوام دیکه که چاویان مه ممکت خوش ایمه بریوه . . .

وامه‌یش پیم‌وایه پیاوکه پیاوبی ، بی‌عیبه مال خوی به حیزی به‌جی بیلی . . . وحرم خوی بره‌للا بکاو بیتیه نوکر خلق ... عربولی

ولباسیان درست کرد وحیوانات وحشیه وەکو اسپ وگاو وگا میشیان گرت ورامی خویان کرد هتاوەکو احتیاج سفر واحتیاج جوتی وخواردن بەوان بتوانن تأمین بکن . . .

اوە طبقەدوەیم مدنیته . . . ووله اودوره یدا حقیقته عائله بشر کیك رفاهی پیدا کرد . . . لکن چونکه انسان بەطبیعت مجلوب حرص وطمع وابوا وی که بەاذیتکی کم سعادتیکی زور پیدابکن هلستان دست بان کرد به خرابی وجالەیان له نعمت جیرانیان خویان بری کەتا لان بکین ومالی زور پیدابکن ، وبونوعه انسان لبوجلب منفعت بون بە دشمن یکتری . . . ودستیان بەشرو وپیاو کشتنان کرد وبەاونوعه حس رایتیان لەفکر جوده ... وکرەتە انسان مجبور بون که بەمتفق نعمت خویان لەمقابل یکتری محافظه بکن واوەبوکه عشیرت واقوام پیدا بون . . . وا معلوم بوکه اوهەواذینه وسی بە لبو تامین استراحتیش فقط بدووشتان ممکن دەبی :

١ — تدارك کردن لوازمات حیاتیه . . .

٢ — محافظه لەدشمن خارجی . . .

لوازمات حیاتیه انسانی : ایمەوە زانین که انسان بەخواردن وبی خف ، ولباس محتاجه ... ووانەش ممکن نابی کەبەبکی بتیەجی : دەبی یکیك خیاطبی اوی دیکه کوش درو ویکیکی دی جوتیربی . . . کوش درو لەمقابل کوش خوی لەجونتری دغل بکری وجوتیریش لەمقابل دغل لەخیاطی لباس بستینه ... هتاوەکو نەجوتیربی لباس وخیاطبی دغل ونه کوش دروبی لباس بینه... ولەوش تقسیم اعمال هاته وجود .. کەودلین: (انسان مدنی الطبعه) معنای وایه لبو دفع احتیاجی خوی دەبی لەرفیق خوی مظهر معاونت بی ... واوەش بناه مدنیته ... وبس ..

محافظەله دوشمن خارجی: اوەش دیسان به پیاویکی ممکن نابی ، چونکه اوبه تهنانه لەمقابل درندە وەکو شیر وپلنك . . . ونه لەمقابل دشمن بی نوعی خوی بی محافظه ناکری . جالبراوی مجبور بون کەچند کسیك وەخربین واو دشمنانه دفع بکن . . . بلا انسان اووختە دەتوان بی کەوه

رحمی بەمە نا کن ژغیر کینی
انصاف بکن ای ! اولاد آدم
از ژی مروفم قط خوبوە نادم
وقت زماندا از خاندان بوم
چی هی خوە دا از صاحب قران بوم
روژی دوصد میرمن بونەمهوان
داتم تەژی بون من‌درکە دیوان
زکوشت برخان سفرە دریخست
ممنون ، مرفە من‌ری‌د ایخست
ایرو من‌ماره ازبحث زوی بکم...
دنیاوه بوراند ایروکەچی بکم؟...

١٠ شواط٣٣٥   زمالاهکاریان

عبدالرحیم رحمی

وطن

مابعد [پاشی]

معلوم بوکە اوی‌وەمی‌ضرورت‌احتیاج انسانی مجبور کردکە بەحزی حق المقدور لەمقابل دشمن خارجی‌رابوستن وبەکومل‌مدافعەخویان بکن چونکە حیاتیان لەزیر تهلکەدابو...لەدوایەلەمغارەوهلول‌داران داوە حزبون وعائلەیان تشکیل کرد ولەبردودانی‌لەبو مدافعە نفسیان اسلحەیان درست کرد و اونوعة مرتبة اول مدنیت‌بیدابو . . . ؛

لکن اوەش لەمقابل احتیاجات نامتناهی انسانی کفایتی نەدە کرد و شوررولری احتیاج انسانان روی‌لەزیدەتی بو ، مجبوربون لەقوة عقلیەیان استعانە بکن و دفع او احتیاجانە بکن واوەبوکە معدنیاتی کشف کرد

اون دقیقه صوکره ایدی . آلنده بر خیر خواهك کیم بیلیر نه قدر منت ایله لطف ایتدیکی بر پارچه قوری اکمك بولندیغی حالده یاوروجقلرینك آرزوسنی یرینه کتیرمکدن متولد بر استراحت وجدانیه اختیار باباکیمسه‌سنه دوغری قوشیوردی . آه نه قدر بختیاردی . بو اکمك برقاچ حیاتی هیچ اولمزسه دها یکرمی درت ساعت اولومدن قورتاره‌جقدی . نه چاره‌که چوکمش کلبه‌نك انقاضنی بیله کوره‌مدی .

جکرلری پارچالاندی . کوزلری خارجه فیرلامشدی . دیلنجیلکله قازاندیغی اکمکی یره براقدی . نفرت واستکراهله طولو نظرلرینی اطرافه کزدیردی . قانسز دوداقلری آره‌سندن دوکیلن ایکی کلمه ایشیدیله‌دن روزکاره قاریشدی. چیلغنجه برقهقهه قوپاره‌رق اورمانه دوغری قوشدی ، آغاجلر آره‌سنده غیب اولدی .

حالا او علیل وبدبخت بدرك صوك زهرناك قهقهه‌سنی ایشیدیر کبی اولیورم. تأمین ایده‌رم‌که حیاتمده هیچ بر وقعه بونك قدر بنده زوال ناپذیر بر انتباه براقدی . ٥ ایلول - ٣٣٣ درسیملی

حزنی

﴿ نالینا سیو یکی ﴾

ازمامه سیوی بی‌داو ، بابم
خانی من سوتن ازمال خرابم
بابی من کوشتن بی‌دین کفاران
محتاجم ایرو دستی نه‌یاران
کورکیت دوبی هاتن کته کریان
مهاجرم از وی کتمه دریان
نالم دخازم تریو وه‌ژی

ايكى نظر چارپيشدى هيهات كه ايكيسيده عاجزدى . . . . زمان سرعتله كچيور . چوجقلرك تنفسنده بر صعوبت ، حركات قلبيه‌لرنده بر بطائت كوريليوردى بونك نتيجه‌سى هيچ شبهه‌سز اولوم اوله‌جقدى . بوفكر هرايكى وجود محنتكارى صارصدى . دائما رحيم وشفيق اولان والده آياغه قالقدى . ويرانه‌نك بتون دليك ودهشيكلرينى برقورى اكمك بولورم اميديله آرادى ، آرادى نهايت بوصوك اميدينك‌ده بوشه چيقمه‌سيله بى‌تاب يره اوزاندى . تاعمق روحندن قوپوپ كلن برفرياد ؛ اوطه‌نك اورته‌سنده بر هيكل سفالت كبى طوران اختيارى قامچيلادى . پژمرده شالوارينك جيبلرينى آراشديردى بلكه براونلق بولورم دييوردى هيهات . . . ! برشعلهٔ اميد سيماسنى تنوير ايدركبى اولدى . كوزلرى دها پارلاق ، نظرلرى دها كسكين ايدى . فقط آنى بر تحول كورلدى : نظرلرنده‌كى حلاوت ، سيماسنده‌كى بشاشت غيب اولدى . شمدى مردود برفكرله معظم بروجدانك مجادله‌سى حس اولونيوردى . سيماسى مخيب بر شكل آلمشدى ونظرلرى دها غضوبانه ايدى . بومجادله چوق دوام ايتمدى . خير دييوردى !

— آلتمش سنه‌لك ناموسكارانه كچن حياتمى شمدى خيرسزلق كبى بر دنائتله تلويث ايتميه‌جكم . . .

فقط نه ياپاجقدى . قومشولرندن اكمكمى ايسته‌يه‌جكدى ؟ بونى - ياوروليرنك حياتى ايچون - ياپمق ايجاب ايدييورى . حيات ايچون ذلت بوچاره‌سز : يومروقلرى صيقلدى ، كوزلرى پارلادى ، كوكسى قباردى :

جهالت سبب سفالتم اولدى . شمديده سفالت سبب ذلتم اوله‌جق . . بونلر هپ ياشامق ايچون اختيار اولنيور نه‌قدر ظالمسك بشريت ! ديدى وقپويى آچه‌رق قراكلقلر ايچنه طالدى .

طيشاريده قارالآن دوام ايدييور ، فيرطنه كيتدكجه شدتنى آرتيريوردى . صولر تحملسز كلبه‌نك همان ياريسنه قدر چيقمشدى . ويرانه ايكى تأثير ايله خزان ياپراغى كبى تتريوردى . بردنبره برطراقه طويولدى . اونى اوچ ضعيف ومريض روحك انينى تعقيب ايتدى : خانه چوكمدى .

بر دنیا مزاری . . . قیرلانغجلك بتون سیرنلری موجب اولان فعالیتیله یاپدیغی یووایه مشابه بر ویرانه . . تملی آکدیرر بر قاچ طاش اوزرینه موضوع آغاجلر وبونی ستر ایدن چاموری چیتلر . . دوکیلان قارلرك بارثقیلیه ایکی قات اولمش آغاج دالرندن بر طاوان و قیشلك دهشتندن بر ایکی طاشله قپادلمش پنجره نامنه ایکی دلیك . . استراحت واویقویی تأمین ایدن آلتی اوته طولو بر قناوەچه اوزرینه اوزانمش ضعیف وصیتمەلك ویردیکی دهشت واضطرابله ایکلەین ایکی چوجق . ایکی قردەش . . .

سعی وغیرتیله وجوده کتیردیکی چاموردن بر سدیر اوزرنده بیاض صقاللی قاشیەرق قرمز کوزلریله چوجقلرینه باقان بر اختیار بابا ، یاننده معصوم چوجقلرینك حال پرفلاکتنه کوز یاشی دوکن ییرتیق اوکلوکنی ، قدید حالده بر والده . . . .

الکتریقلرلە کوزلر قاشدیریجی ضیالری یرینه قائم، صوك شعلهٔ حیاتی سوئمك اوزره بولنان بر محتضرك ضعیف نفسی کبی اوزانوب قیصالان بر تنکه قندیل . . اوجاقده بیتمکه یوز طوتمش ایکی اودون پارچەسی . ایشته بوسفالتخانەنك بتون محتویاتی بوندن عبارتدی.

اوجاقدەکی آتش بیتمش وقندیلده صوك بر چیردی ایله اوطوکوق ضیاسنی بودرت بدبختدن اسیر کەیەرك سوتمشدی . اوفق اوطەیی بر مزار سکوتی قاپلادی . انجق صیتمەلی چوجقلرك دیشلرینك تجیردامسی ایله آرەصره آجلقدن چیقاردقلری صیحهٔ استمداد کارانەلرینك‌سفیل خانەنك دیوارلرنده، دونه دونه کوزلری قاراران بابانك قولاقلرنده حاصل ایتدیکی اوغولتیلر بوسکوتی اخلال ایدییوردی .

چوجقلر بردها ایکلەدی . سسلرندەکی اهتزاز بیچاره اختیارله مشفق والدەیی قورقوتمشدی . اختیار آدم تترەدی فداکار قادیجغزك سایەدار کیرپیکلری اوزرنده کوریلن ایکی دامله یاش چوکوك یناقلری اوزرندن یوارلانەرق دوشدی .

محصول حیاتلرینك آرزولری قارشیسنده یکدیکرندن استمداد ایدرکی

قره‌سی	۳۱۰۰	•	•
قیصری	۱۱۶۰۷	•	۱۲۲۵۰
مرعش	۵۰۰۰	۴۸۱۱	۵۰۰۰
نیکده	۱۲۳۵	۱۵۰۰	۱۵۰۰
یکون	۱۸۷۴۷۴	۱۰۲۸۰۸	۱۲۸۲۲۲

وان ، بتلیس ، ارضروم ولایتلرندن نه‌قالدی ؟ و نره‌ده‌درلر ؟

بالعموم مهاجرلریمزك حال حاضرده بولندقلری موقعلرله مقدارلرینی کوسترن رقملری قارئین کرامك انظارینه عرض ایلیورز بوبیچاره اوچ ولایتك اهالیسنك مصاب اولدقلری ظلم و اعتسافك درجه‌سی بالاده‌کی رقملردن اکلاشیله‌یور ایچلرنده بر چوق چفتلك صاحبلری بولنان اشراف بوکون تسئل ایتمکده بعضلری‌ده سیفاره صاته‌رق کونده‌لك أککلرینی چیقارمقده‌درلر صوك زمانده یومیه‌لری کسیلنلرکده موت محققدن بشقه چاره‌لری اولمدیغی آلدیغمز مکتوبلردن اکلاشلمقده‌در بوخصوصی آیریجه بر مقاله ایله تفصیل ایده‌جکمز ایچون شمدیلك یالکز مرجعلریمك نظر مرحمتلرینی وانسانیت پرورلك ادعاسنده بولنان باجمله انسانلرك رقتلرینی جلبه مساعت ایلرز .

برحکایه :

بر قیش ایصسز ، تنهائی اورمانلرده ، حیاتسز بی وایه طاغلردن ، بلبلسز شنلکسز اوواجقدن، أوت درسملك اوبی‌نظیر وفقط سعادتدن معارفدن بی‌نصیب اوواجغندن کچیوردم . آقشاملك خفیف اسمر سیماسی کسوهٔ برفی بورونمش اوکوزه‌لم اوواجغی اوبرکن بن بی‌امید بر مأوا ایچون اطرافی آراشدیریور ، اورمانلرك اوبوکسلك داللرندن صربیلوب دوکیلن قارلر ایچنده تقره‌یه‌رك یوربیوردم . بتون امیدم زائل اولمشدی‌که قارشمیده خفیف برضیا پارلادی . برقاچ آدیم یورودم . بر کلبه ، أو دکل

وعد وصلتله بن ایتسه‌ده احیایه شتاب
وعدین اسعاف ایده‌مز بیك سبب عوق بولور

هرزمان افق هوی ، سمت جنونه طوغری
بوی‌زلفی دلی منتظر سوق بولور .

سلیمان نظیف

کورد مهاجرلرندن نه قالمش ؟

	اضروم	وان	بتلیس
آطنه	١٢٥٠	٢٥٠٠	٣٥٣٢
انقره	٧٩١٧٣	٥٤٩٠	٢٥٢٣٥
حلب	•	٦٧٤٠	٢٠٠٠٠
خداوندکار	٢٧٦	•	•
دیاربکر	•	٢٣٤٠٥	٢٢٥٣٥
سوریه	•	•	٢٧٩
سیواس	٣٠٠٠٠	١٥٠٠٠	٤١٦٣
قسطمونی	٩٠٠٩	•	•
قونیه	•	٧٨٢٤	١٥٠٠٠
خرپوط	•	٥٥٣٨	١٨٠٠٠
موصل	•	•	•
اورفه	٨٠٠٠	٣٠٠٠٠	١٠٧٢٨
ازمیت	١٠٠٠	•	•
اسکیشهر	٢٠	•	•
بولی	٧٣٢	•	•
جانیك	٣٦٦٧٢	•	•

سنی ایسه‌ده شمالده درسمده وجنوبده زاغروسده یری بت‌پرست اوله‌رق بلاتفریق علی‌اللهی وقزلباش دینلان مظلم و فقط مهم و مراق‌آور برطاقم عقائد طاشیانلری واردر . صورت ظاهرده شیعی مذهبی طاشیانلرك گیزلی مراسم دینیه‌لری و باطنی اعتقادلری اولوب بو اعتقادات احتمالکه پك قدیم زمانلردن قالمشدر . اساس معبودك بر اوزرنده هر زمانی مرئی اوله‌بیله‌جك صورتده تجلیسی اعتقادیدر . معبودك موسی، داوود ، مسیح حضرت‌علی ومربیسی سلمان فارسی‌یه ودها برچوق شیعی اماملرینه تجلیسی حقنده‌کی قدیم اعتقاداتی توقیر ایتمکله‌برابر بونلره دهاییکی برطاقم مشاهیری‌ده علاوه وتقدیس ایله اونلره قارشی پرستش ایدرلر . بوندن‌ماعدا علی‌اللهی‌لر جماعتلری ایچنده یاشایان بعض اشخاصی‌ده (زاهد وعابد اولملری شرط دکلدر) لاهوتی تمثیل ایدییورلر اعتقادیله بت‌پرستلر کبی تقدیس ایدرلر . جنوب کورانلری آره‌سنده‌ده اسکی حولوان بلده‌سنك اوستنده‌کی بوغازده (بابایادکار) لك تربه‌سی مقدس طانمشدر . بوکا مماثل مقدس مقاملره بعض جباله‌ده تصادف اولنورکه ایرانك اسماعیلیه و سوریه‌نك نصیری و درزی طائفه‌لرینه تشبیه اولنه‌بیلیر .

مابعدی وار　　　　محمد ساکن

غزل

شب‌هجرانده دل‌غمزده بیلك شوق بولور
ذوقیاب الم اولمقده‌ده بیك ذوق بولور

درجاتی دکیشیر سلّم اقبالك‌ده
کون اولورکه کشی مادونی مافوق بولور

صانما مجنون جنون کشته‌یی بی قهرکدر
اویله طرّۀ لیلی کبی برطوق بولور

اکلایه‌مادقلری سویلیورلر. زازاجه‌یه بر چوق ارمنی کلمات قارشمقله برابر اسکی قابا دوجیق لسانندن کلمه‌ده تصادف اولنور فقط هرحالده اصل کوردجه‌نك منسوب اولدیغی آریان زمرهٔ لسانیه‌سندن اولدیغنده شبهه جائز دکلدر.

آردلان وکرمانشاه [1] جهتلرنده قونوشیلان کوران لهجه‌سی ده سائر لسانلرندن هیچ بریله قاریشمامش اولمق اعتباریله شمالی کوردجه‌دن تفریق ایدلمکده‌در. بناءً علیه بولهجه فارسی‌یه کرمانجی لهجه‌سندن زیاده یاقندر فقط هرایکیسی‌ده اساس اعتباریله عینی لساندن باشقه برشی دکلدر.

کورد ادبیاتی اولمادیغی فرض ایدنلر خطا ایدییورلر. ایرانك برچوق نامدار شعراسی کوردجه‌یه ترجمه ایدلدیکی کبی درسملیلرله جنوبنده کرمانشاه کورانلرینك اتباعنده علی‌الهی ali-illahi نك دینی اسرار تقلیه‌سنه متعلق کتابلر موجوددر. کوردجه انجیل (استانبولده ۱۸۵۷ سنه‌سنده باصلمشدر. samuel rhea حکاری لهجه‌سنك برصرفیله لغتنی ۱۸۷۲ ده نشر ایتدی ۱۸۷۹ سنه‌سنده پترسبورغ ایمپریال اقادمی‌سنك همتیله باصیلان کوردجه فرانسزجه لغت کتابی اساساً برچوق سنه‌لر ارضرومده بولنمش اولان روس قونسلوسی موسیو Jaba نك اثری اولوب آنورستانده Prym, socin نام ذاتلرك طوپلادیغی برچوق پارلاق وزنکین کورد قصائد وحکایاتنك یاردیمیله Ferdinand justi طرفندن اکمال اولنمشدر.

دیانت

کورد ملتنك ایرانده اولدیغی کبی تورکیاده‌ده قسم اعظمی شافعی‌المذهب

[1] مسالك الابصار نام اثرده کوران جنوبی کردستانك ۱٤ نجی عصر میلادیده حاکم برعشیرتی اولوب همدان حدودندن شهر زوره قدر اولان مواقعی بوکونده اهالی استکاری‌نیده اولنمقده‌در. کوران اسمی طاغ معناسنه اولان کور ویا کیری‌یه نسبتله طاغلیلر دیمکدر پشت کره ده ایرانیه ترجمه اولنان و za-giri دن آلنان zagros کلمه‌سی‌ده بوندن آلنمشدر. کورانیلر کوزل، فعال بیلماز بر نسل اولوب فرد اعتباریله جسوردرلر. ظاهراً شمال عشائر کوردلرینك ماهونده کورینیرلر شمال کوردلری آچیق ویارلاق رنکلردن خوشلانیرلر حالبوکه کورانیلر ماوی قابا بزدن معمول یلك، یکه‌دن کلاه وسترەدن عبارت اولان بسیط البیسه کیرلر. کوردستانك بیوك برقسمنده کوران اسمی زراعتله مألوف کویلیلره وراعی اولوب کوچبه وچوبانلردن تفریق اولنمشدر.

قديماً arzanene ، intilene ، anzitene ، zabdicene و moxuene نامنى طاشيان شمالى كردستان حواليسنده روماليلردن قالمش بر چوق مهم شهرلرك خرابه‌سى واردر. ازجمله ارزن، ميافارقين نام قديمى (مارتيروپوليس) سيساورونون (Sisauronon) و دارا قربنده دنيسير Dunisir خرابه‌لرى كه Sachan نامذاتارمنى يانغى Tigranocerta اولديغى سويليور. ماكدونيا وپارتيان زمانلرينه عائد هيكل نوعندن وكتابه اوله‌رق كردستانك متعدد محلارنده آثار واردر: بهستون Bisitun و يا Behistun ده، عماديه ده بر مغاره ده كره‌فتوده ميترايك معبدنده حولوان خرابه‌لرينه ياقين (ستريول وهاب) موقعنده‌كى قايالر اوزرنده و احتمالكه (لاهيجان وكوى سنجاق آره‌سنده) كى باليك مملكتنده اولديغى كى . فقط الك زياده مهم اولمق اوزره كردستانده وبلكه بوتون غربى آسياده پاى قولى (pai küli) آتش معبدينك بولنديغى سليمانيه‌نك جنوب حدودى اوزرنده‌كى موقع كوستريله‌بيلير. بو معبدك چيلاق تپه‌لر اوزرينه طاغنمش خرابه‌لرى ميانده پارتيان و پهلوى حروفاتيله محرر يوزى متجاوز طاشى، معبدك وقتيله شرق جهه‌سنده استنادگاهى اولان ديوار اوزرنده ايكى لسانله محرر غايت مفصل و ساسانيان دورينه عائد كتابه‌يى ذكر ايده‌بيليرز. ساسانيلره عائد اولمق اوزره كردستانك ديكر طرفلرنده‌ده ازجمله شهاده سلموس وكرمانشاهده و قصر شيرينده بر طاقم آثار موجوددر .

لسان

كرمانجى تسميه اولنان كردجه اسكى بر عجم عوام لسانى اولوب شمالده كلدانى كماتيله جنوبده بابيلر دورندن كلمش اولمسى محتمل بولنان بر طاقم تورانى عناصرله قاريشمشدر . طاغلرده خصوصى لهجه‌لرله قونوشان كوردلر اولمقله برابر فرقلى اولمق اعتباريله كوستريله‌بيله‌جك كوردجه زازا وكوران كوردجه‌سيدر .

زازا كوردجه‌سى درسمك غربنده قونوشلمقده اولوب كرمانجى كوردلرينك

٩ نومرولی نسخه‌نك بابن تاریخنه ده‌ئد برنجی مقاله‌سنده‌کی مرتب خطالری:

صحیفه	سطر	خطا	صواب
٢	٢٥	میر عیسی‌نك زماننده	میرعیسی‌نك وفاتنده
٤	١٤	بولیزوردی حرکاتی	بولیوردی بونك حرکاتی
٤	١٦	استحضر اتده	استحضاراتده
٤	٢٤	عشائر تامیله	عشائری تامیله
٤	٢٥	تبدیل تابع ایدرك	تبدیل‌وکندینه‌تابع‌ایدرك
٥	٤	حکومت عثمانیه‌ده	حکومت عثمانیه‌یه‌ده
٥	٦	مسبق میر سلیمانك	مسبق اولان میر سلیمانك

کرد تاریخندن :

آثار قدیمه‌سی [١]

[١٠نجی نسخه‌دن مابعد]

کوردستانك مختلف وشایان استفاده اولان اثارقدیمه‌سی پك چوقدرفقط بونلرك پك آزی تدقیق اولنه‌بیلمشدر. غربده ملاطیه‌دن شرقده (ایرانده) میان دوآبه وشمالده آراس نهری قیلرندن جنوبده رواندیزه قدر طاقم طاقم یونتلمش قایالر اوزرنده خط میخی ایله تصادف اولنان محکوکاتده قبل‌المیلاد ٨ نجی ویدنجی عصرلرده آشاغی آثور دولتنه معاصر اوله‌رق نایری nairi تمالکنده حکم سورمش تورانی‌عائلهٔ حکمداریسنك شان‌وعظمتله مالی اولان وقایعی مفیددر . بونلر آراسنه قاریشمش دها قدیم آثوری کتابه‌لری‌ده واردرکه بونلردن وانده سرخسك کتابه‌سی وقایعی یونان تاریخنك مبدأنه قدر یوروتمشدر بونوعدن‌الا اسکی‌اثاره(حولوان)[٢] وجوارنده‌تصادف‌اولنور بوراده‌کی هیکللر وکتابه‌لرك قدیم‌بابل‌عصرینه راجع güti وگوتی و (luli) دلولی عشیرتلرینه عائد اولدیغی تخمین ایدلمکده‌در .

[١] « ایسیقلوبه دیابریتقا » دن تلخیصاً نقل اولنمشدر .
[٢] (حولوان) ذهاب حوالیسنك اسکی اسمیدر [للطابع]

بابان حاکماکنک وجودی و کندکی، کسب قوتی آرزو ایدامامش اوننکه مذکور حاکملکده حرکاته قرار ویرلمشدی . فقط حرکاته هنوز باشلانمادن ایشی سزه‌ن میرسلیمان خان ضمیری آکلاشیلان مسئله‌نك حلی ایچون حاکملك حدودینی تشکیل ایدن کرکوك یولنده و چیچه‌مال جوارنده « کانی‌شیطان » دنیلان موقعه بالذات وارەرق عثمانلی پاشالرندن موصل پاشاسیله مذاکره‌یه قویولمق ایسته‌مشدی. بومذاکراتده حرکاتدن صرفنظر اولنمش ایسه‌ده مشارالیه مسافرت مناسبیله آلیقونەرق بالآخره [ادرنه] یه نفی اولنمشدر.

میرسلیمان خانك بوصورتله ضیاعی مخدومی میربکرك اجلاسنه سببیت ویرمشدر . میربکر صندالی حاکمیته قعودیله برابر حکومت عثمانیه ایله خوش کچینه‌جکنه‌ده تعهد ایتمش اولدیغندن کرکوك جوارنده‌کی قطعات عثمانیه‌ده موقعلرینه عودت ایتمشلردر .

میربکر شمدیکی سلیمانیه شهری جوارنده « بکره‌جو » دنیلان انهاری اصلاح وشهر زور نواحیسنی انشا ایتمشدر .

بکره‌جو انهاری زمانمزده سلیمانیه سنجاغنك الك زنکین ملکلرندن برینی تشکیل ایتدیکی کبی بك بسیط براصلاحاتله وارداتی بیکلرجه تزاید ایده‌جکنه بالذات ایتدیکم تدقیقاتله قانعم.

ادرنه‌یه نفی ایدیلن میرسلیمان [۱۱۱۵] سنه‌سنده ترك حیات ایتمش وپدرینك دیار غربتده‌کی بووفاتی مخدومنده پك زیاده تأثیرایدرك آزبرمدت صکره میربکرده دیار آخرته رحلت ایتمشدر . میربکردن صکره بابان حاکملکنه قعود ایدن مخدومی میرمحمده حکومت عثمانیه رتبهٔ وزارت ایله برابر محمد خانه پاشا دیمك اوزره برده عنوان مخصوص ویردی .

ایشته بوتفویض وبونی تعقیب ایدن حسن مناسبت بابان حاکملکنی حکومت عثمانیه‌یه ربطك دیباجه‌سنی تشکیل ایتمش اولدیغی کبی بالآخره‌هم مذهب اولان حکومت عثمانیه ایله‌ده حاکملك حکومت ایرانیه‌یه اعلان حربنه‌ده وسیله اولدی. فقط بوحرب بدایتده پك موفقیتلی کونلرله تتوج ایتدیکی حالده بالآخره فنا کونلرله نتیجه‌لندی. شویله‌که:　　　مابعدی وار

برنجی سنه   ١٥ شباط ١٣٣٥   عدد ١١

سنه‌لکی ٢٢٠ غروشدر.
آلتی آیلغی ١٣٠ غروشدر

مسلکمزه موافق مقالات
مع الممنونیه درج اولونور.

ژین

تجه‌ات

سالک ٢٢٠ غروشدر
نیف سال ١٣٠ «

درج اولونمیان مقاله‌لر
اعاده ایدلمز

دین، ادبیات، اجتماعیات و اقتصادیاتدن بحث ایدر تورکجه-کوردجه مجموعه‌در.

بابان خاندانی

مابعد ٢

محرری : عزیز بابلکی

میرسلیمان پك زیاده شدت طبعه مالك بر مرد بی‌امثال ایدی . جدینك صورت شهادتی کندینه پك کران کلمکله حکومت ایرانیه‌دن اوچ آلمغی تصمیم ایتمش و بونك ایچون ده ایت حضرلق اولمق اوزره «ذهاب» حوالیسنده‌کی عشائری دائرهٔ اطاعتنه ادخال ایدرك « ذهاب » و مشتملاتنی کاملاً ید تصرفنه آلمش و حکومت عثمانیه‌یه متشاته باشلامشدی .

بو صره‌لرده ایرانده حکمران اولان شاه سلیمانك اوغلی شاه حسینك تعللیلره آچدیغی محاربه‌ده اوردوسی انهزامه اوغرایه‌رق اصفهان محصور قالمش و نهایت افغانلیلره تسلیم اولمش و بو شورشده کندیسی ده قتل اولنه‌رق مملکتی قاره‌قاریشیق بر حال آلمشدی . میرسلیمان ایرانده‌کی بو مشوشیت داخلیه‌دن بالاستفاده طوپلایه‌بیلدیکی قوتله و حکومت عثمانیه‌نك ده معاونتیله ایران قوتلریله چارپشمغه باشلامشدی .

حکومتینك باشلادیغی بو حرب بالآخره ایرانك مغلوبیتی ایله نتیجه‌لنمش و بو مصالحه‌ده کردستان جواری و لرستان ، خوزستان حکومت عثمانیه‌یه کچمشدی . ایران ولایتنك حکومت عثمانیه ادارمسنه کچن بو اقسامنه مجاور

برنجی سنه — ۲۰ سباط ۱۳۳۵ — عدد ۱۱

سنه‌لکی ۲۲۰ غروشدر.
آلتی آیلغی ۱۳۰ غروشدر

ممالکمزه موافق مقالات
مع الممنونیه درج اولنور.

ژین

سنالك ۲۲۰ غروشه
نیف سال ۱۳۰ «

درج اولونمیان مقاله‌لر
اعاده ایدلمز

دین، ادبیات، اجتماعیات واقتصادیاتدن بحث ایدر تورکجه ـ کوردجه مجموعه‌در.

مندرجات

نسخه‌سی ۵ غروشدر

نجم استقبال مطبعه‌سی

برنجی سنه	١٥ سباط ١٣٣٥	عدد ١١

سنه‌لکی ٢٢٠ غروشدر.
آلتی آیلغی ١٣٠ غروشدر

سالێ ٢٢٠ قروشه
نیف سال ١٣٠ »

ژین
مجلّت

مسلکمزه موافق مقالات
مع الممنونیه درج اولنور.

درج اولونمیان مقاله‌لر
اعاده ایدلمز

دین، ادبیات، اجتماعیات واقتصادیاتدن بحث ایدر تورکجه-کوردجه مجموعه‌در.

ISBN 91-970702-2-X